D. AVRELII AVGVSTINI, HIPPONENSIS EPISCOPI CONFESSIONUM,

LIBRI TREDECIM.

Quibus nunc primùm est adiectus [illegible] Verborum Index.

TVRNONI,

APVD CLAVDIVM MICHAELEM,

Vniuersitatis Typographum.

·M. D. LXXXVIII.

EX LIBRO RETRACTATIONVM D. Augustini 2. cap. 6.

* * *

Confeßionum mearum Libri tredecim, & de malis, & de bonis meis Deum laudant iustum, & bonum, atque in eum excitant humanum intellectum, & affectum. Interim quod ad me attinet, hoc in me egerunt cum scriberentur, & agunt cùm leguntur. Quid de illis alij sentiāt, ipsi viderint: multis tamen Fratribus eos multùm placuisse, & placere scio.

A primo vsque ad decimum, de me scripti sunt.

In tribus cæteris de Scripturis sanctis, ab eo quod scriptum est, In Principio fecit Deus cælum & terram, vsque ad Sabbati requiem.

Cap. 6 *In quarto Libro cum de amici morte animi mei miseriam confiterer, dicens, quòd anima mea vna quodãmodo facta fuerat ex duabus, & ideo, inquam, fortè mori metuebam, ne totus ille moreretur, quem multùm amaueram: Quæ mihi quasi declamatio leuis quàm grauis confeßio videtur, quamuis vtcũque temperata sit hæc ineptia in eo quod additum est, fortè.*

Ca. 31 *Et illud in Libro tertiodecimo, quod dixi: firmamentum factum inter spiritales aquas superiores & corporales inferiores, non satis consideratè dictum est. Res autem in abdito est valde. Hoc opus sic incipit:* Magnus es Domine, & laudabilis valde.

DIVI

DIVI AVRELII AVGVSTINI CONFESSIONVM,

***

LIBER PRIMVS.

Admiratur diuinam Maiestatem, accensus cupiditate illam laudibus prosequendi.

CAPVT I.

MAgnus es Domine, & laudabilis valde: magna virtus tua,& sapientiæ tuæ non est numerus. Et laudare te vult Homo aliqua portio creaturæ tuæ & Homo circumferens mortalitatem suam, circumferens testimonium peccati sui, & testimonium, quia superbis resistis, & tamen laudare te vult Homo aliqua portio creaturæ tuæ. Tu enim excitas, vt laudare te delectet. Quia fecisti nos ad te,& inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. Da mihi, Deus, scire,& intelligere, vtrum sit priùs inuocare te, an laudare te: et si scire te prius sit, an inuocare te. Sed quis te inuocat nesciens te? Aliud enim pro alio po-

Psal. 5. [illegible] Psal. 146. Iac. 4.

poteſt inuocare neſciens te. An potius inuocaris,vt ſciaris? *Quomodo autem inuocabunt,in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ſine prædicante? Et laudabunt dominum, qui requirunt eum.* Quærentes enim inuenient eum, & inuenientes laudabunt eum. Quæram te domine inuocans te, & inuocem te credens in te, prædicatus es enim nobis. Inuocat te Deus fides mea, quam dediſti mihi, quam inſpiraſti mihi per humanitatem Filij tui.

Ro.10

Iſ.21.

A Deo habet Homo vt ſit, & quòd Deus in eo, & ipſe in Deo. CAP. II.

ET quomodo inuocabo Deum meum, Deum,& dominum meum? Quoniã vtique in meipſum eum vocabo, cum inuocabo eum. Et quis locus eſt in me, quo veniat in me Deus meus? quo Deus veniat in me, Deus qui fecit cælum, & terram? Ita ne domine Deus meus eſt quicquã in me quod capiat te? An verò cælum, & terra quæ feciſti, & in quibus me feciſti, capiunt te? An quia ſine te non eſſet, quicquid eſt, fit vt quicquid eſt capiat te? Quoniam itaque & ego ſum, quid peto vt venias in me, qui non eſſem niſi eſſes in me? Quo enim recedam extra cælum? Non enim ego iam in inferis, & tamen etiam ibi es, *Nam et ſi deſcendero in infernum, ades.* Non ergo eſſem Deus meus qui non omnino eſſem, niſi eſſes

Pſ.138

in

in me. An potius non essem, nisi essem in te, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia? Etiam sic Domine, etiam sic. Quo te inuoco cum in te sim? Aut vnde venias in me? Quo enim recedam extra cælum & terram, vt inde in me veniat Deus meus, qui dixit: *Cælum, & terram ego imple.?* Hie.23

Deus vbique totus, & non per partes, à creatura capitur. CAP. III.

CApiunt ergo ne te cælum, & terra, quoniam tu imples ea? An imples, & restat, quoniam non te capiunt? Et quo refundis quicquid impleto cælo & terra restat ex te? An non opus habes vt à quoquam continearis qui contines omnia, quoniam quæ imples, continendo imples? Non enim vasa quæ te plena sunt, stabilem te faciunt: quia etsi frangantur, non effunderis. Et cum effúnderis super nos, non tu iaces, sed erigis nos: nec tu dispérgeris, sed colligis nos. Sed qui imples omnia, te toto imples omnia? An quia te totum non possunt capere omnia, partem tui capiunt, & eandem partem simul omnia capiunt? An singulas singula, maiores maiora, minores minora capiunt? Ergo est aliqua pars tua maior, aliqua minor? An vbique totus es, & res nulla te totum capit?

Deus omnibus donat, nihil amittens.

CAP. IIII.

Ps.17. QVid es ergo Deus meus? Quid rogo, niſi dominus Deus? Quis enim Dominus præter dominum? aut quis Deus præter Deum noſtrum? ſumme, optime, potentiſſime, omnipotentiſſime, miſericordiſſime, & iuſtiſſime, ſecretiſſime, & præſentiſſime, pulcherrime & fortiſſime, ſtabilis & incomprehenſibilis, immutabilis mutans omnia, nunquam nouus nunquam vetus innouans omnia, & in vetuſtatem perducens ſuperbos,& neſciunt: Semper agens,ſemper quietus, colligens,& non egens,portans & implēs & protegens, creans & nutriens & perficiens: quæris cum nihil deſit tibi, amas nec æſtuas,zelas & ſecurus es, pœnitet te & non doles, iraſceris & tranquillus es, opera mutas,nec mutas conſilium,recipis quod inuenis,& nunquam amittis. Nunquam inops,& gaudes lucris. Nunquam auarus, & vſuras exigis. Supererogatur tibi, vt debeas, & quis habet quicquam non tuum? Reddis debita nulli debens, donas debita nihil perdens. Et quid dicimus Deus meus, vita mea, dulcedo mea ſancta? aut quid dicit aliquis cum de te dicit? Et væ tacentibus de te, quoniam loquaces muti ſunt.

Orat

Orat veniam admissorum, & charitatem Dei.
CAP. V.

QVis mihi dabit acquiescere in te? Quis mihi dabit vt venias in cor meum, & inebries illud, vt obliuiscar mala mea, & vnum bonum meum amplectar te? Quid mihi es? Miserere, vt loquar. Quid tibi sum ipse, vt amari te iubeas à me, & nisi faciam irascaris mihi, & mineris ingentes miserias? Paruáne est ipsa miseria, si non amem te? Hei mihi! Dic mihi per miserationes tuas domine Deus me⁹, quid sis mihi. *Dic animæ meæ, salus tua ego sum.* Sic dic, vt audiam. Ecce aures cordis mei ante te Domine, aperi eas, & dic animæ meæ, salus tua ego sum. Curram post vocem hanc, & apprehendam te. Noli abscondere à me faciem tuam. Moriar, ne moriar, vt eam videam. Angusta est domus animæ meæ: quo venias ad eam, dilatetur abs te. Ruinosa est, refice eam. Habet quæ offendant oculos tuos, fateor, & scio. Sed quis mundabit eam? Aut cui alteri præter te clamabo? *Ab occultis meis munda me domine, & ab alienis parce seruo tuo. Credo, propter quod & loquor.* Domine tu scis. Nónne tibi prolocutus sum aduersum me delicta mea Deus meus, & tu dimisisti impietatem cordis mei? Nõ iudicio contẽdo tecum qui veritas es: & ego nolo fallere meipsum, ne mentiatur iniquitas mea sibi. Non ergo iudicio con-

Ps. 34.

Ps. 18.

Ps. 115

Ps. 31.

Hie. 2.

Ps. 26.

Psal. 129.

Psal. 129. tendo tecum: quia *Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit?*

Quod omnia beneficia receperit à Deo, & in ipso conseruetur ab ipso. C A P. VI.

SEd tamen sine me loqui apud misericordiam tuam me terram & cinerem. Sine me tamen loqui: quoniam ecce misericordia tua est, nō homo irrisor meus cui loquor. Et tu forrasse irrides me, sed conuersus misereberis mei. Quid enim est quod volo dicere domine Deus meus, nisi quia nescio vnde venerim huc in istam dico mortalem vitam, mortalem dicam vitam, an mortem vitalem, nescio? Et susceperunt me consolationes miserationum tuarum, sicut audiui à parentibus carnis meæ, ex quo & in qua formasti me in tempore. Non enim ego memini. Exceperunt ergo me consolationes lactis humani. Nec mater mea vel nutrices meæ, sibi vbera implebāt, sed tu Domine mihi dabas per eas alimentum infantiæ secundum institutionem tuam & diuitias vsque ad fundum rerum dispositas, Tu etiā mihi dabas nolle amplius quàm dabas, & nutrientibus me velle mihi dare quod illis dabas. Dare enim mihi per ordinatum affectum volebant quo ex te abundabant. Nam bonū erat eis bonum meum ex eis: quod ex eis non, sed per eas erat. Ex te quippe bona omnia Deus, & ex Deo meo salus mihi vniuersa. Quod animad-

animaduerti postmodum clamante te mihi per hæc ipsa quę tribuis intus & foris. Nam tunc sugere noram, & acquiescere delectationibus: Flere autem offensiones carnis meæ nihil amplius. Post hęc, & ridere cœpi dormiens primo, deinde vigilans. Hoc enim de me mihi indicatum est, & credidi, quoniam sic videmus & alios infantes. Nam ista mea nō memini. Et ecce paulatim sentiebam vbi essem, & voluntates meas volebam ostendere eis per quos implerentur, & non poteram, quia illæ intus erant: foris autem illi, nec vllo suo sensu valebant introire in animam meam. Itaque iactabam membra & voces, signa similia voluntatibus meis pauca quæ poteram, qualia poteram. Non enim erant verisimilia. Et cum mihi non obtemperabatur, vel nō intellecto, vel ne obesset indignabar, non subditis maioribus, & liberis nō seruientibus, & me de illis flendo vindicabam. Tales esse infantes didici, quos discere potui, & me talē fuisse magis mihi ipsi indicauerunt nō scientes, quam scientes nutritores mei. Et ecce infantia mea olim mortua est, & ego viuo. Tu autem Domine, qui & semper viuis, & nihil moritur in te, quoniam ante primordia seculorum, & ante omne quod vel ante dici potest, tu es, & Deus es, Dominúsque omnium, quæ creasti. Et apud te rerum omnium instabilium stant causæ, & rerum omnium mutabilium

Infantia Augustini.

bilium

bilium immutabiles manent origines: & omnium irrationabilium, & temporalium sempiternæ viuunt rationes. Dic mihi supplici tuo Deus, & misericors misero tuo, dic mihi vtrum alicui iam ætati tuæ mortuæ successerit infantia mea, an illa est quā egi intra viscera matris meæ? Nam & de illa mihi nonnihil indicatum est, & prægnātes ipse vidi fœminas. Quid etiā ante hanc dulcedo meas Deus meus? Fuine alicubi aut aliquis? Nam quis mihi dicat ista non habeo, nec pater, nec mater potuerunt, nec aliorum experimentum, nec memoria mea. An irrides me ista quærentem, teque de hoc quod noui laudari te à me iubes, & confiteri me tibi? Confiteor tibi Domine cæli & terræ, laudem dicens tibi de primordiis & infantia mea, quæ non memini, & dedisti ea homini ex aliis de se coniicere, & autoritatibus etiam muliercularum multa de se credere. Eram enim & viuebam etiā tūc, & signa quibus sensa mea nota aliis facerem, iam in fine infantiæ quærebam, Vnde hoc tale animal, nisi abs te Domine? An quisquam se faciendi erit artifex, aut vlla vena trahitur aliunde, qua esse & viuere currat in nos, præterquam quod tu facis nos Domine, cui esse & viuere non aliud atq; aliud est, quia summè esse, atq; summè viuere idipsum es? Summus enim es & non mutaris, neque peragitur in te hodiernus dies, & tamen in te peragitur, quia in

in te ſunt,& iſta omnia. Non enim habe-
rent vias tranſeundi,niſi contineres ea.*Et* *Pſ.*101
quoniam anni tui non deficient, An anni tui
hodiernus dies?Et quàm multi iã dies no
ſtri,& patrum noſtrorum per hodiernum
tuum tranſierunt, & ex illo acceperunt
modos,& vtcunque extiterunt, & tranſi-
bunt adhuc alij,& accipient, & vtcunque
exiſtent.Tu autem idem ipſe es,& omnia
craſtina atque vltra, omniaque heſterna
& retro,hodie facies,hodie feciſti. Quid
ad me ſi quis non intelligat? Gaudeat &
ipſe dicens, Quid eſt hoc?Gaudeat etiam
ſic,& amet non inueniendo inuenire po-
tius,quàm inueniendo non inuenire te.

Infantiam quoque peccatis eſſe obnoxiam

CAP. VII.

EXaudi Deus. Væ peccatis hominum.
Et homo dicit hæc,& miſereris eius,
quoniam tu feciſti eũ, & peccatũ non fe-
ciſti in eo.Quis me cõmoneat peccati in-
fantiæ meæ? *Quoniam nemo mundus à pec-* *Iob* 25
cato coram te, nec infans cuius eſt vnius diei vi-
ta ſuper terram. Quis me commoneat? An
quilibet tantillus nunc paruulus, in quo
video quod non memini de me?Quid er-
go tunc peccabam? An quia vberibus in-
hiabam plorans? Nam ſi nunc faciam,
non quidem vberibus,ſed eſcæ cõgruen-
ti annis meis ita inhians,deridebor,atque
repre-

reprehendar iustissimè. Tunc ergo reprehendenda faciebam: sed quia reprehendentem intelligere non poteram, nec mos reprehendi me, nec ratio sinebat. Nam extirpamus & eiicimus ista, crescentes. Nec vidi quenquam scientem, cùm aliquid purgat, bona proiicere. An pro tempore etiam illa bona erant flendo petere, etiam quod noxiè daretur, indignari acriter nō subiectis hominibus liberis & maioribus, hisque à quibus genitus est, multisque præterea prudentioribus, non ad nutum voluntatis obtemperantibus feriendo nocere niti quantum potest, quia non obeditur imperiis quib⁹ perniciosè obediretur? Ita imbecillitas membrorū infantilium innocens est: non animus infantiū. Vidi ego, & expertus sum zelantem paruulum, nòdum loquebatur, & intuebatur pallidus amaro aspectu collactaneū suū. Quis hoc ignorat? Expiare se dicunt ista Matres atque nutrices, nescio quibus remediis. Nisi verò & ista innocentia est, in fonte lactis vbertim manantē atq; abundante opulētissimum, opis egentissimum, & illo adhuc vno alimento vitā ducētem, consortem nō pati. Sed blande tolerātur hæc, non quia nulla, vel parua, sed quia ætatis accessu peritura sunt. Quod licet probes, tamen ferri æquo animo eadem ipsa non possunt, quando in aliquo annosiore deprehenduntur. Tu itaque domine Deus meus, qui dedisti vitam infanti, &

corpus,

corpus, quod ita vt videmus instruxisti sensibus, compegisti membris, figura decorasti, proque eius vniuersitate atque incolumitate omnes conatus animantis insinuasti: iubes me laudare te in istis & cōfiteri tibi et *psallere nomini tuo altissimè*, quia Deus es omnipotēs & bonus, etiam si sola ista fecisses, quæ nemo alius potest facere, nisi tu vne, à quo est omnis modus; formosissime, qui formas omnia, & lege tua ordinas omnia. Hanc ergo ætatem Domine, qua me vixisse non memini, de qua aliis credidi. & quam me egisse ex aliis infantibus conieci: quanquam ista multum fida coniectura sit, piget me annumerare huic vitæ meæ qua ego viuo in hoc sæculo. Quantum enim attinet ad obliuionis meę tenebras, par illi est, qua vixi in Matris vtero. Quód *& si in iniquitatis cōceptus sum* & in peccatis me mater mea in vtero aluit, vbi oro te Deus meus, vbi Domine ego seruus tuus, vbi aut quando innocens fui? sed ecce omitto illud tempus, Et quid mihi iam cum eo est cuius nulla vestigia recolo;

Ps. 91.

Ps. 50

Descriptio pueritiæ. CAP. VIII.

NOnne ab infantia huc pergens veni in pueritiam, vel potius ipsa in me venit, & successit infantiæ? Nec discessit illa, quo enim abiit? Et tamen iam non erat. Non enim erā infans qui non farer

sed

ſed iam puer loquens eram, & memini hoc, & vnde loqui didicerim poſt aduerti. Non enim docebant me maiores homines, prębentes mihi verba certo aliquo ordine doctrinæ, ſicut paulò poſt literas: ſed ego ipſe mente quam dediſti mihi Deus meus, cum gemitibus, & vocibus variis, variiſque membrorum motibus edere vellem ſenſa cordis mei, vt voluntati pareretur; nec valerem, quæ volebam omnia, nec quibus volebam omnibus prenſabam memoria, cùm ipſi appellabant rem aliquam, & cum ſecundum eam vocem corpus ad aliquid mouebant, videbam & tenebam hoc ab eis vocari rem illam, quod ſonabant, cùm eam vellent oſtendere. Hoc autem eos velle ex motu corporis aperiebatur, tanquam verbis naturalibus omnium gentium, quæ fiunt vultu, & nutu oculorum, cæterorumque membrorum actu, & ſonitu vocis indicante affectionem animi in petendis, habendis, reiiciendis, fugiendiſve rebus. Ita verba in variis ſententiis locis ſuis poſita, & crebro audita, quarum rerum ſigna eſſent, paulatim colligebam, meáſque iam voluntates edomito in eis ſignis ore, per hæc enunciabam. Sic cum his, inter quos eram, voluntatum enunciandarum ſigna communicaui, & vitæ humanæ procelloſam ſocietatem altiùs ingreſſus ſum, pendens ex parentum autoritate, natuque maiorum hominum.

Odium

Odium literarum, & amor lusus in pueris.

CAP. IX.

DEus Deus meus quas ibi miserias expertus sum & ludificationes, quandoquidem mihi recte viuere puero id proponebatur obtemperare monentibus, vt in hoc seculo florerem, & excellerem linguosis artibus ad honorem hominum, & falsis diuitias famulãtibus. Inde ad scholas datus sum, vt discerem literas, in quibus quid vtilitatis esset, ignorabam miser: & tamen si segnis in discendo essem, vapulabam. Laudabatur enim hoc à maioribus. Et multi ante nos vitam istam agentes, præstruxerunt ærumnosas vias, per quas transire cogebamur, multiplicato labore & dolore filiis Adam. Inuenimus autem Domine, homines rogantes te, & didicimus ab eis, sẽtiẽtes te vt poteramus esse magnum aliquem, qui posses etiam non apparens sensibus nostris exaudire nos, & subuenire nobis. Nam puer cœpi rogare te auxilium & refugium meum, et in tuam inuocationem rumpebam nodos linguæ meæ: & rogabam te paruus non paruo affectu, ne in schola vapularem. Et cum me non exaudiebas, *quod non erat ad insipientiam mihi*, ridebantur à maioribus hominibus atque ab ipsis parentibus, qui mihi accidere mali nihil volebant, plagæ meæ, magnum tunc, & graue malum meum. Est ne quisquam Domine tam magnus animus p ęgrandi

Ps 21

grandi

grandi affectu tibi cohærés, est ne, inquã, quisquã? (Facit enim hoc etiam quædam stoliditas:) Est ergo qui tibi piè cohærẽdo ita sit affectus granditer, vt eculeos & vngulas atq; huiuscemodi varia tormenta, pro quibus effugiendis tibi per vniuersas terras cũ timore magno supplicatur, ita parui ęstimet, irridẽs eos qui hęc acerbissimè infligunt, quẽadmodum parentes nostri ridebant tormenta quibus pueri á Magistris affligebamur? Non enim aut minus ea metuebamus, aut minus te de his euadendis deprecabamur. & peccabamus tamen minus scribẽdo, aut legendo, aut cogitando de literis quàm exigebatur à nobis. Non enim deerat Domine, memoria vel ingenium, quæ nos habere voluisti pro illa ætate satis, sed delectabat ludere, & vindicabatur in nos ab eis, qui talia vtiq; agebant. Sed maiorũ nugæ negocia vocãtur, puerorũ autẽ talia cũ sint, puniuntur à maioribus, & nemo miseratur pueros, vel illos, vel vtrosq;, nisi verò approbet quisquam bonus rerum arbiter vapulasse me, quia ludebam pila puer, & eo ludo impediebar, quò minus celeriter discerem literas, quibus maior deformiùs luderem Haud aliud faciebat idem ipse, á quo vapulabã. Qui si in aliqua quæstiuncula à condoctore suo victus esset, magis bile, atque inuidia torqueretur, quàm ego cùm in certamine pilæ à collusore meo superabar.

Ob pilæ

Ob pilæ lusum neglexit iussa parentum.

CAP. X.

ET tamen peccabam domine Deus, ordinator, & creator omnium rerum naturalium, peccatorum autem tantum non ordinator. Domine Deus meus peccabam faciendo contra præcepta parentum, & magiſtrorum illorum. Poterã enim pōſtea bene vti literis, quas volebant vt diſcerẽ, quocũque animo illi mei. Non enim meliora eligens eram inobediens, ſed amore ludendi, amans in certaminibus ſuperbas victorias, & ſcalpi aures meas falſis fabellis, quò prurirent ardentiùs, eadem curioſitate magis, magíſque per oculos periculoſa micante in ſpectacula, ludóſq; maiorum, quos tamen qui edũt, ea dignitate præditi excellũt, vt hoc penè omnes optent paruulis ſuis, quos tamen cædi libenter patiuntur, ſi ſpectaculis talibus impediantur à ſtudio, quo eos ad talia ædenda cupiunt peruenire. Vide iſta Domine miſericorditer, & libera nos iam inuocantes te; libera etiam eos qui nõdum te inuocant, vt inuocent te & liberes eos.

Puer morbo corripitur, reualeſcens baptiſmum differt. CAP. XI.

AVdierã enim ego adhuc puer de vita æterna nobis ꝓmiſſa per humilitatẽ

domini

domini Dei noſtri deſcendentis ad ſuperbiam noſtram,& ſignabar iam ſigno Crucis eius, & condiebar eius ſale, iam inde ab vtero Matris meæ, quæ multum ſperauit in te. Vidiſti domine cùm adhuc puer eſſem & quodam die preſſus ſtomachi dolore, repentè æſtuarem penè moriturus; vidiſti Deus meus, quoniam cuſtos meus iam eras, quo motu animi, & qua fide baptiſmum Chriſti tui, Dei & domini mei, flagitaui à pietate Matris meæ, & matris omnium noſtrũ Eccleſiæ tuæ. Et cõturbata mater carnis meæ, quoniam & ſempiternã ſalutem meam chariùs parturiebat corde caſto in fide tua, iam curaret feſtinabunda, vt ſacramentis ſalutaribus initiarer & abluerer, te domine Ieſu confitens in remiſſionem peccatorum, niſi ſtatim recreatus eſſem. Dilata eſt itaq; mundatio mea, quaſi neceſſe eſſet adhuc ſordidari ſi viuerem, quia videlicet poſt lauacrum illud maior & periculoſior in ſordibus delictorũ reatus foret. Ita iam credebam & illa, & omnis domus niſi pater ſolus, qui tamen non euicit in me ius maternæ pietatis, quo minus in Chriſtũ crederẽ, ſicut ille nondũ crediderat. Nam illa ſatagebat, vt tu mihi pater eſſes Deus meus potiùs quàm ille: & in hoc adiuuabas eã vt ſuperaret virum cui melior ſeruiebat, quia & in hoc tibi vtiq; id iubenti ſeruiebat. Rogo te, Deus meus, vellem ſcire ſi tu etiam velles, quo cõſilio

dilatus

dilatus sum, ne tunc baptizarer: vtrũ bono meo mihi quasi laxata sint lora peccandi, an non laxata sint? Vnde ergo etiã nunc de aliis atque aliis sonat vndique in auribus nostris; sine illũ, faciat quod vult, nondum enim baptizatus est: & tamen in salute corporis non dicimus, sine, vulneretur amplius, nondum enim sanatus est. Quanto ergo melius vr citò sanarer, & id ageretur mecum meorum, meáque diligentia vt recepta salus animæ meæ tuta esset tutela tua qui dedisses eã? Melius verò. Sed quot & quanti fluctus impendêre tentationũ post pueritiam videbantur, nouerat eos iam illa Mater, & tibi tam eos vnde postea formarer, quàm ipsam iam effigiem committere volebat.

Ad literas cogebatur, quo tamen Deus vtebatur bene. CAP. XII.

IN ipsa tamen pueritia, de qua mihi minus quàm de adolescentia metuebatur, non amabã literas, & me in eas vrgeri oderam: & vrgebar tamen, & mihi bene fiebat, nec faciebam ego bene: Non enim discerem, nisi cogerer. Nemo autem inuitus bene facit: etiam si bonũ est quod facit. Nec qui me vrgebant, bene faciebant: sed bene mihi fiebat abs te Deus meus. Illi enim non intuebãtur quò referrẽ, quod me discere cogebant, præterquàm ad satiandas insatiabiles cupiditates copiosæ

inopiæ & ignominiosæ gloriæ. Tu verò, *cui numerati sunt capilli capitis nostri*, errore omnium qui mihi instabant vt discerem, vtebaris ad vtilitatem meam: meo autem qui discere nolebam, vtebaris ad pœnam meam, qua plecti non eram indignus tantillus puer & tantus peccator. Ita de non benefacientibus tu benefaciebas mihi, & de peccante meipso iustè retribuebas mihi. Iussisti enim, & sic est, vt pœna sua sibi sit omnis inordinatus animus.

Matt. 12.

Quibus studiis sit potissimùm delectatus.

CAP. XIII.

QVid autem erat causæ, cur græcas literas oderam quibus puerulus imbuebar, ne nūc mihi quidem satis exploratum est. Adamaueram enim latinas, non quas primi Magistri, sed quas docent, qui Grammatici vocantur. Nam illas primas vbi legere & scribere, & numerare discitur, non minùs onerosas, pœnalésq; habebam quàm omnes græcas. Vnde tamē & hoc nisi de peccato, & vanitate vitæ? quia caro eram, & spiritus ambulans, & non reuertens. Nam vtiq; meliores, quia certiores erant primæ illæ literæ, quibus fiebat in me & factū est, & habeo illud vt legam si quid scriptum inuenio & scribā ipse si quid volo, quàm illæ quibus tenere cogebar Æneæ nescio cuius errores,

In Proœmio, L. 3. de Trini.

Ps. 77.

oblitus

oblitus errorum meorum, & plorare Di- 4 *Ae.*
donem mortuam, quia se occidit ob amo-
rem cum interea meipsum in his à te mo
rientem Deus meus vita mea, siccis ocu-
lis ferrem miserrimus. Quid enim mise-
riùs misero nõ miserante seipsum, & flen-
te Didonis mortem, quæ fiebat amando
Aeneam, non flente autem mortẽ suã, quę
fiebat nõ amãdo te? Deus lumen cordis
mei, & panis oris intus animæ meæ, &
virtus maritans mentẽ meã & sinũ cogi-
tationis mentis meæ, non te amabam, &
fornicabar abs te, & fornicanti sonabat
vndiq;, euge euge. Amicitia enim huius *Ps. 34.*
mũdi, fornicatio est abs te. Et euge euge *Iac. 4.*
dicitur, vt pudeat si non ita hõ sit Et hæc
non flebam, sed flebã Didonẽ extinctam:
ferróque extrema secutã, sequẽs ipse ex-
trema condita tua relicto te, è terra iens
in terram, & si prohiberer ea legere dole-
rem, quia nõ legerem quod dolerẽ. Talis
dementia, honestiores & vberiores literę
putantur, quàm illę, quibus legerę & scri-
bere didici. Sed nunc in animam meam
clamet Deus meus, & veritas tua dicat
mihi, Non est ita, Melior est prorsus do-
ctrina illa prior. Nam ecce paratior sum
obliuisci errores Aeneæ, atque omnia
eiusmodi, quàm scribere, & legere. At
enim vela pendent in liminibus gram-
maticarum scholarum, sed non illa
magis honorem secreti, quàm tegu-
mentum erroris significant. Non clament
aduer-

aduersum me quos iam non timeo, dum confiteor tibi, quæ vult anima mea Deus meus, & acquiesco in reprehensione malarũ viarum mearũ, vt diligam bonas vias tuas. Non clament aduersum me venditores Grammaticę vel emptores, quia si proponã eis, interrogãs vtrum verũ sit quod Æneam aliquando Carthaginem venisse Poëta dicit: indoctiores se nescire respõdebunt, doctiores autem etiam negabunt verum esse. At si quærã quibus literis scribatur Æneæ nomen, omnis mihi, qui hęc didicerunt verum respõdebunt secũdum id pactum & placitum, quo inter se homines ista signa firmarunt. Item si quæram, quid horum maiorum vitæ huius incommodo quisq; obliuiscatur, legere & scribere, an poëtica illa figmenta: quis nõ videat quid responsurus sit, qui non est penitus oblitus sui? Peccabã ergo puer, cum illa inania istis vtilioribus amore præponebã, vel potius ista oderam, illa amabã. Iam verò vnum & vnum duo, duo & duo quatuor, odiosa cantio mihi erat: & dulcissimum spectaculum vanitatis equus ligneus plenus armatis, & Troiæ incẽdium atque ipsius vmbra Creüsæ.

1. Ae.

2. Ae.

De literis Græcis, & Latinis.

CAP. XIIII.

CVr ergo Græcam etiam Grãmaticam oderam talia cantãtem? Nam, & Homerus

merus peritus texere tales fabellas & dulcissime vanus est, mihi tamẽ amarus erat puero. Credo etiam græcis pueris Virgilius ita sit, cùm eum sic discere coguntur, vt ego illum: Videlicet difficultas omnino ediscendæ peregrinæ linguę, quasi felle aspergebat omnes suauitates gręcas fabulosarum narrationum. Nulla enim verba illa noueram, & sæuis terroribus, ac pœnis vt nossem instabatur mihi vehementer. Nam & latina aliquando infans vtiq; nulla noueram, & tamen aduertẽdo didici sine vllo metu atq; cruciatu, inter blandimenta etiam nutricum, & ioca arridentium, & lætitias alludentium. Didici verò illa sine pœnali onere vrgentiũ, cùm me vrgeret cor meum ad parienda cõcepta sua, quæ non possem, nisi aliqua verba didicissem, non à docentibus, sed à loquentibus, in quorum & ego auribus parturiebam quicquid sentiebam. Hinc satis elucet maiorem habere vim ad discenda ista liberam curiositatem, quam meticulosam necessitatem. Sed illius fluxum restringis legibus tuis Deus, legibus tuis à magistrorũ ferulis vsq; ad tẽtationẽ martyrum valẽtibus legibus tuis miscere salubres amaritudines reuocantes nos ad te à iocũditate pestifera, qua recessimus à te.

Precatio ad Deum. CAP. XV.

EXaudi Domine deprecationem meã, ne deficiat anima mea sub disciplina

tua neque deficiam in confirendo tibi miserationes tuas,quibus eruisti me ab omnib' viis meis pessimis:vt dulcescas mihi super omnes seductiones quas sequebar, & amem te validissimè,& amplexer manũ tuam totis præcordiis meis, vt eruas me ab omni tentatione vsque in finem. Ecce enim tu Domine rex meus, & Deus me', tibi seruiat quicquid vtile puer didici,tibi seruiat quod loquor,& scribo, & lego, & numero.Quoniam cùm vana discerem,tu mihi disciplinã dabas:& in eis vanis, peccata delectationũ mearum dimisisti mihi. Didici enim in eis multa verba vtilia:sed & in rebus non vanis disci possunt, & ea via tuta est,in qua pueri ambularent.

In lascinas fabulas. CAP. XVI.

SEd væ tibi flumen moris humani,quis resistet tibi? Quamdiu non siccaberis? Quousque volues Euę filios in mare magnum,& formidolosum, quod vix transeunt,qui lignum conscenderint? Nonne ego in te lego tonãtem Iouem, & adulterantem?Et vtique non posset hęc duo,sed actum est vt haberet autoritatem ad imitandum verum adulterium, lenocinante falso tonitruo. Quis autem penulatorum magistrorum audiat aure sobria, ex eodẽ puluere hominem clamantem,& dicentẽ: Fingebat hęc Homerus:& humana ad eos transferebat,diuina mallem ad nos. Sed veriùs dicitur quod fingebat hęc quidem

Penulati Magistri, grãmatici,propterpalliũ vile

illc

ille, sed hominibus flagitiosis diuina tribuendo, ne flagitia flagitia putarentur, & vt quisquis ea fecisset, non homines perditos, sed cælestes Deos videretur imitatus. Et tamen ô flumen Tartareum, iactantur in te filij hominum cum mercedibus vt hęc discant, & magna res agitur, cũ hoc agitur publicè in foro, in conspectu legum super mercedem salaria decernentium, & saxa tua percutis & sonas, dicens: Hinc verba discũtur hinc acquiritur eloquentia rebus persuadendis, sentẽtiisque explicandis maximè necessaria. Ita verò non cognosceremus verba hæc, imbrem aureum, & gremium, & fucum & templa cæli, & alia verba quæ in eo loco scripta sunt, nisi Terentius induceret nequam adolescentem proponentem sibi Iouem ad exemplum stupri dum spectat tabulam quandam pictam in pariete, vbi inerat pictura hæc: Iouem quo pacto Danaæ misisse aiunt in gremium quondam imbrem aureum fucum factum mulieri. Et vide quemadmodum se concitat ad libidinem, quasi cælesti magisterio. At quem Deum, inquit, qui templa cœlo summo sonitu concutit, ego Homuncio id non facerem? Ego verò illud feci, ac libens. Non omnino per hanc turpitudinem verba ista commodius discuntur, sed per hęc verba turpitudo ista confidentiùs perpetratur. Non accuso verba quasi vasa electa, atque pretiosa: sed vinum erroris

In Eunucho.

quod in eis nobis propinatur ab ebriis do ctoribus; & nisi biberemus cædebamur, nec appellare ad aliquem iudicem sobriū licebat. Et tamē ego, Deus meus, in cuius conspectu iam secura est recordatio mea, libenter hæc didici, & eis delectabar miser, & ob hoc bonæ spei puer appellabar.

Modus exercendæ Iuuentutis in recitandis, & mutandis versibus. C A P. X V I I.

SIne me, Deus meus, dicere aliquid & de ingenio meo munere tuo, in quibus à me deliramentis atterebatur. Proponēbatur enim mihi negotium animæ meæ satis inquietum prçmio laudis & dedecoris, vel plagarum metu, vt dicerem verba Iunonis irascentis, & dolentis, quod non posset Italia Teucrorum auertere Regem, quæ nunquam Iunonem dixisse audierā: sed figmētorum poëticorum vestigia errātes sequi cogebamur, & tale aliquid dicere solutis verbis, quale Poëta dixisset versibus. Et ille dicebat laudabiliꝰ, in quo pro dignitate adumbratæ personæ, iræ, ac doloris similior affectus eminebat, verbis sententias congruentes vestientibus. Vt quid mihi illud ô vera vita mea Deus meus, quid mihi recitanti acclamabatur præ multis coætaneis, & conlectoribus meis? Nonne ecce illa omnia fumus, & ventus? Itáne aliud non erat vbi exerceretur ingenium, & lingua mea laude tua Domine? Laudes tuæ per scripturas tuas suspen

1. Æen.

suspenderent palmitem cordis mei, & non raperetur per inania nugarum turpis præda volatilibus. Non enim vno modo sacrificatur transgressoribus Angelis.

Quod homines curant seruare leges Grammaticorum, & non diuinorum præceptorum.

CAP. XVIII.

QVid autem mirum quòd in vanitates ita ferebar, & à te Deus meus ibam foras, quando mihi imitandi proponebãtur Homines, qui aliqua facta sua nõ mala, si cum barbarismo, aut solœcismo enũtiarent, reprehensi confundebantur? si autem libidines suas integris & ritè consequentibus verbis copiosè, ornatéque narrarent, laudari gloriabantur? Vides hæc, Domine, & taces, longanimis & multùm misericors, & verax. Nunquid semper tacebis? & non eruis de hoc immanissimo profundo quærentem te animam & sitiẽtem delectationes tuas, & cuius cor dicit tibi: *Quæsiui vultum tuum, vultum tuum Domine requiram*? Nam longè à vultu tuo in affectu tenebroso recesserã. Non enim pedibus, aut spaciis locorum itur abs te, aut reditur ad te. Aut verò filius ille tuus minor, equos aut currus, vel naues quęsiuit, aut auolauit penna visibili, aut moto poplite iter egit, vt in lõginqua regione viuẽs prodigè dissiparet, quod dederas proficiscẽti? Dulcis pater quia dederas, & egeno redeunti dulcior. In affectu ergo libidinoso, id enim est tenebroso, atque id est

Psal. 102.

Psal. 26.

longè à vultu tuo. Vide Domine Deus, & patienter vt vides, vide, quomodo diligēter obseruent filij hominum pacta literarum, & syllabarum, accepta à prioribus locutorib⁹, & à te accepta æterna pacta perpetuæ salutis negligant, vt qui illa sonorum vetera placita teneat aut doceat, si cōtra disciplinam grāmaticam, sine aspiratione primę syllabę Ominem dixerit, magis displiceat hominib⁹, quàm si cōtra tua præcepta Hominē oderit, cùm sit Homo, Quasi verò quemlibet inimicū hominem perniciosiùs sentiat, quā ipsum odiū, quo in eum irritatur; aut vastet quisquam persequendo alium grauiùs quàm cor suum vastat inimicando. Et certè non est interior literarū scientia, quàm scripta cōsciētia, id se alteri facere quod nolit pati. Quā tu secretus es, habitans in excelsis in silētio Deus solus magnus, lege infatigabili spargens pœnales cæcitates super illicitas cupiditates. Cùm Homo eloquentiæ famam quærit, astans ante Hominem iudicem, circūstante hominum multitudine, inimicum suum odio immanissimo insectans, vigilantissimè cauet, ne per linguæ errorem dicat inter*hominibus; et ne per mentis furorem hominem auferat ex hominibus non cauet.

Aspiratio exprimenda

Top.4. Mat.7

** omines.*

Quod plus curauit vitare barbarismum, quàm vitia morum. CAP. XIX.

HOrum ergo puer morum in limine iacebam miser, et huius arenæ palæstra

ſtra erat illa, vbi magis timebam barbariſmum facere quam cauebam ſi facerẽ, ne non facientibus inuiderem. Dico enim, & cõfiteor tibi Deus meus, in quibus laudabar ab eis, quibus placere tũc mihi erat honeſtè viuere. Nõ enim videbam voraginem turpitudinis, in quã proiectus erã ab oculis tuis. Nã in illis iam quid me fœdius fuit, vbi etiam talibus diſplicebã, fallendo innumerabilibus mendaciis, & Pædagogum, & Magiſtros, & Parẽtes amore ludẽdi, ſtudio ſpectãdi nugatoria, & imitandi ludicram inquietudinem? Furta etiã faciebam de cellario Parentũ, & de menſa: vel gula imperitante, vel vt haberem quod darem pueris, ludum ſuum mihi, quo pariter vtique delectabantur, tamen vendentibus. In quo etiam ludo fraudulentas victorias, ipſæ vanæ excellentiæ cupiditate victus ſæpe aucupabar. Quid autem tam nolebam pati, atque atrociter ſi deprehenderem arguebam, quàm id quod aliis faciebam, & ſi deprehenſus arguerer, ſæuire magis, quàm cedere libebat. Iſtáne eſt innocentia puerilis? Non eſt Domine, non eſt, oro te Deus meus. Nam hęc ipſa ſunt, quę à Pędagogis et Magiſtris, à nucibus et pilulis, et paſſeribus, ad pręfectos et Reges aurum, prędia, mancipia, hęc ipſa omnino quę ſuccedentibus maioribus ętatibus tranſeunt, ſicuti ferulis maiora ſupplicia ſuccedunt. Humilitatis ergo ſi-

signũ in statura pueritiæ Rex noster probasti, cum aisti: *Talium est regnum cælorum.* Matth. 19.

Pro bonis operibus sibi collatis Deo gratias agit. CAP. XX.

SEd tamen Domine tibi excellẽtissimo, atq; optimo cõditori & rectori vniuersitatis Deo nostro gratias, etiã si me puerum tantum esse voluisses. Erã enim, & iã tunc viuebam, atque sentiebam, meamq; incolumitatem, vestigium secretissimę vnitatis ex qua eram, curę habebam, custodiebam interiore sensu integritatem sensuum meorum, inque ipsis paruis, paruarumq; rerum cogitationibus veritate delectabar. Falli nolebam, memoria vigebã, locutione instruebar, amicitia mulcebar, fugiebã dolorẽ, abiectionẽ, ignorantiam. Quid in tali animante non mirabile atq; laudabile? At ista omnia Dei mei dona sunt, nõ mihi ego dedi hæc, & bona sunt, & hæc omnia ego. Bonus ergo est qui fecit me, & ipse est bonũ meum, & illi exulto bonis omnibus, quibus etiam puer erã. Hoc enim peccabam, quòd non ipso, sed in creaturis eius me, atque cæteras voluptates, sublimitates, veritates quęrebã; atque ita irruebã in dolores, confusiones, & errores. Gratias tibi dulcedo mea, & honor meus, & fiducia mea Deus meus. Gratias tibi de donis tuis: sed tu mihi ea serua. Ita enim seruabis me, & augebuntur, & perficientur, quæ dedisti mihi, & ero ipse tecum: quia & vt sim tu dedisti mihi.

LIB

LIBER II.

Adolescentiæ ætatem, & vitia ingreditur.
CAPVT I.

Recordari volo transactas fœditates meas, & carnales corruptiones animæ meæ, non quòd eas amem, sed vt amem te Deus meus. Amore amoris tui facio istud, recolens vias meas nequissimas in amaritude recogitationis meæ, vt tu dulcescas mihi dulcedo non fallax, dulcedo fœlix & secura, & colligens me à dispersione, in qua frustatim discissus sum, dum ab vno te auersus in multa euanui. Exarsi enim aliquando satiari in inferis in adolescentia, & syluescere ausus sum variis & vmbrosis amoribus, & cõtabuit species mea, & computrui coram oculis tuis placens mihi, & placere cupiens oculis hominum.

Accusat adolescentiam in ardore libidinoso consumptam. *CAP. II.*

ET quid erat, quod me delectabat, nisi amare & amari? Sed non tenebatur modus ab animo vsque ad animum, qua-

tenus est luminosus limes amicitiæ: sed exalabantur nebulæ de limosa concupiscentia carnis, & scatebra pubertatis, & obnubilibant atque obfuscabant cor meum, vt non discerneretur serenitas dilectionis à caligine libidinis. Vtrunque in confuso æstuabat, & rapiebat imbecillem ætatem per abrupta cupiditatum, atque mersabat gurgite flagitiorum. Inualuerat super me ira tua, & nesciebã. Obsurdueram stridore catenæ mortalitatis meæ, pœna superbiæ animæ meæ, & ibã longius à te, & sinebas, & iactabar, & effundebar, & diffluebã, & ebulliebam per fornicationes meas, & tacebas. O tardum gaudium meum! Tacebas tunc, & ego ibã porrò longè à te in plurima, & plura sterilia semina dolorũ, superba deiectione, & inquieta lassitudine. Quis mihi moderaretur ærumnam meam, & nouissimarum rerum fugaces pulchritudines in vsum verteret, earumque suauitatibus metas præfigeret vt vsque ad cõiugale littus exęstuarẽt fluctus ætatis meę, si tranquillitas in eis non poterat esse sine procreandorum liberorum contenta, sicut præscribit lex tua Domine: qui formas etiam propaginem mortalitatis nostræ, potens imponere leuem manum ad temperamẽtum spinarum à Paradiso tuo seclusarum? etenim lõgè est à nobis omnipotẽtia tua, etiam cum longè sumus à te: aut certè sonitum nubium tuarum vigilantiùs aduer

aduerterem, *Tribulationem autem carnis habebunt huiusmodi. Ego autem vobis parco* Et, *Bonum est homini mulierem non tangere.* Et, *Quid sine vxore est, cogitat ea quæ sunt, Dei, quomodo placeat Deo. Qui autem matrimonio iunctus est: cogitat ea quæ sunt mūdi quomodo placeat vxori.* Has ergo voces exaudirem vigilantior: & abscissus propter regnum cœlorum, fœlicior expectarem amplexus tuos. Sed efferbui miser sequens impetum fluxus mei relicto te, & excessi omnia legitima tua nec euasi flagella tua, Quis enim hoc mortalium? Nam tu semper aderas misericorditer sæuiens, & amarissimis aspergens offensionibus, omnes illicitas iucunditates meas, vt ita quærerem sine offensione iocundari. Et vbi hoc possem non inuenirem quicquam, præter te Domine: præter te, qui fingis dolorem in præcepto, & percutis vt sanas, & occidis nos ne moriamur abs te. Vbi eram, & quàm longè exulabam à deliciis domus tuæ, anno illo sextodecimo ætatis carnis meæ, cum accepit in me sceptrum & totas manus ei dedi, vesania libidinis licentiosæ per dedecus humanum, illicitæ autem per leges tuas? Non fuit cura meorum ruentem excipere me matrimonio: sed cura fuit tantum vt discerem sermonem facere quàm optimum, & persuadere dictione.

1. Cor. 7.

De pe-

De peregrinatione studiorum causa & parentum proposito. CAP. III.

ET anno quidem illo intermissa erant studia mea, dum mihi reducto à Madauris in qua vicina vrbe iam cœperam literaturę atque oratoriæ percipiendæ gratia peregrinari, longinquioris apud Carthaginem peregrinationis sumptus præparabantur animositate magis quàm opibus patris municipis Thagastēsis admodum tenuis. Cui narro hæc? Neque enim tibi Deus meus, sed apud te narro hæc generi meo generi humano, quantulacunque ex particula incidere potest in istas meas literas. Et vt quid hoc? Vt videlicet ego, & quisquis hæc legit, cogitemus de quàm profundo clamandum sit ad te. Et quid propius auribus tuis, si cor confitens & vita ex fide est? Quis enim non extollebat laudibus, tunc hominem Patrem meum quò vltra vires rei familiaris suæ impenderet filio, quicquid etiam longè peregrinanti studiorum causa opus esset? Multorum enim ciuium longè opulentiorum, nullum tale negotium pro liberis erat: Cùm intereà non satageret idem Pater qualis crescerem tibi, aut quàm castus essem, dummodo essem disertus, vel disertus potius à cultura tua Deus, qui es vnus, verus & bonus Domin⁹ agri tui cordis mei. Sed vbi sexto illo decimo anno interposito otio ex necessi

necessitate domestica feriatus ab omni schola cum parentibus esse cœpi: excesse runt caput meum vepres libidinum & nulla erat eradicans manus. Quinimò vbi me ille Pater in balneis vidit pubescentem, & inquieta indutum adolescentia quasi iam ex hoc in nepotes gestiret, gaudens matri indicauit, gaudens vinolentia, in qua te iste Mundus oblitus est Creatorem suum, & creaturam tuam pro te amauit de vino inuisibili peruersè atque inclinatè in ima voluntatis suæ. Sed Matris in pectore iam inchoaueras templum tuum, & exordiũ sanctæ habitationis tuæ. Nam ille adhuc cathecumenus, & hęc recens erat, Itaque illa exiliuit pia trepidatione ac tremore: & quamuis mihi nondum fideli, timuit tamen vias distortas in quibus ambulant, qui ponunt ad te tergũ & non faciẽ. Hei mihi, & audeo dicere tacuisse te Deus meus, cùm irem abs te longiùs. Itáne tu tacebas tunc mihi? Et cuius erant nisi tua verba illa per Matrẽ meam fidelem tuam, quæ cantasti in aures meas? Nec inde quicquam descẽdit in cor meum vt facerẽ illud. Volebat enim illa, & secreto memini vt monuerit cum solicitudine ingenti ne fornicarer, maximéque nę adulterarem cuiusquam vxorem. Qui mihi monitus muliebres videbantur, quibus obtemperare erubescerem. Illi autem tui erant & nesciebam, & te tacere putabam, atque illam loqui per

quam

quam mihi tu non tacebas, & in illa contemnebaris à me filio eius, filio ancillæ tuæ seruo tuo, Sed nesciebam, & præceps ibam tanta cæcitate, vt inter coëtaneos meos puderet me minoris dedecoris, quũ audiebam eos iactantes flagitia sua, & tanto gloriantes magis, quanto magis turpes essent: & libebat malum facere, nõ solum libidine facti, verumetiam laudis. Quid dignum est vituperatione, nisi vitium? Ego ne vituperarer, vitiosior fiebam: & vbi non suberat quo admisso ęquarer perditis, fingebam me fecisse quod non feceram: ne viderer abiectior quo eram innocentior, & ne vilior haberer quò eram castior. Ecce cum quibus comitibus iter agebam platearum Babyloniç, & volutabar in cœno eius tãquam in cinamomis, & vnguentis pretiosis, & in vmbilico eius quo tenacius hęrerem, calcabat me inimicus inuisibilis: & seducebat me, quia ego seductilis eram. Non enim & illa quę iam de medio Babylonis fugerat, sed ibat in cęteris eius tardior mater carnis meç, sicut monuit me pudicitiam, ita curauit, quod de me à viro suo audierat. Iamque pestilentiosum & in posterum periculosum sentiebat, coercere termino coniugalis affectus si re secari ad viuum non poterat, non curauit hoc, quia metus erat ne impediretur spes mea compede vxoria: Non spes illa, quam in te futuri sęculi habebat Mater, sed

Ad viuum resecare. id est omnino tollere.

sed spes literarum, quas vt nossem nimis volebat parens vterque. Ille quia de te prope nihil cogitabat, de me autem inania: illa autem, quia non solum nullo detrimento sed etiam nonnullo adiumento ad te adipiscendum profutura existimabat vsitata illa studia doctrinę. Ita enim coniicio, recolens vt possum mores Parētum meorum. Relaxabantur etiam mihi ad ludendum habenę vltra temperamentum seueritatis, in dissolutionem affectionum variarum, & in omnibus erat caligo intercludens mihi, Deus meus, serenitatem veritatis tuę, & prodibat tanquam ex adipe iniquitas mea.

Furtum Augustini. CAP. IIII.

FVrtum certè punit lex tua Domine, & lex scripta in cordibus hominū, quam ne ipsa quidē delet iniquitas, Quis enim fur ęquo animo furem patitur? Nec copiosus adactum inopia. Et ego furtum facere volui, & feci, nulla compulsus egestate, nec penuria, sed fastidio iustitię, & sagina iniquitatis. Nam id furatus sum quod mihi abundabat, & multò melius. Nec ea re volebam frui, quàm furto appetebam, sed ipso furto, & peccato. Arbor erat pirus in vicinia vineę nostræ pomis onusta, nec forma, nec sapore illecebrosis. Ad hanc excutiendam, atque asportandam, nequissimi adolescentuli perreximus nocte intempesta, quousque

Inf. cap. 6. & 8.

ludum

ludum de pestilentię more in areis produxeramus, & abstulimus inde onera ingentia non ad nostras epulas, sed vel projicienda porcis, etiamsi aliquid inde comedimus, dum tamen fieret à nobis quod eo liberet quo non liceret. Ecce cor meum Deus meus, ecce cor meum, quod miseratus es in imo abyssi. Dicat tibi nunc ecce cor meum, quid ibi quærebat vt essem gratis malus, & malitię meę causa nulla esset nisi malitia. Fœda erat, & amaui eam. Amaui perire, amaui defectum meum non illud, ad quod deficiebam, sed defectam ipsum meum amaui turpis animę, & dissiliens à firmamento tuo in exterminium, non dedecore aliquid, sed dedecus appetens.

Nemmem peccare sine causa.
CAPVT V.

ET enim species est pulchris corporibus, & auro & argento & omnibus, & in contactu carnis congruentia valet plurimũ, cęterísque sensibus est sua cuique accommodata modificatio corporum, habet etiam honor temporalis, & imperitandi, atque superandi potentia suum decus vnde etiam vindictę auiditas oritur, & tamen in cuncta hęc adipiscenda non est egrediendum abs te Domine, neque deuiãdum à lege tua. Et vita qua hic viuimus habet illecebram suam, propter

quen

quendam modum decoris sui, & conuenientiam cum his omnibus infimis pulchris. Amicitia quoque hominum charo nodo dulcis est, propter vnitatem de multis animis. Propter vniuersa hæc, atque huiusmodi peccatũ admittitur, dum immoderata in ista inclinatione cum extrema bona sint, meliora & summa deseruntur, tu domine Deus noster, & veritas tua, & lex tua. Habent enim & hæc ima delectationes, sed non sicut Deus meus, qui fecit omnia, quia in ipso delectatur iustus, & ipse est deliciæ rectorum corde. Cum itaq; de facinore quæritur qua causa factum sit, credi non solet nisi cùm appetitus adipiscendi alicuius illorum bonorum, quæ infima diximus, esse potuisse apparuerit, aut metus amittendi. Pulchra sunt enim & decora, quanquam præ bonis superioribus & opibus beatificis abiecta, & iacentia. Homicidium fecit. Cur fecit? Adamauit eius coniungem, aut prædium, aut voluit deprædari vnde viueret, aut timuit ab illo tale aliquid amittere, aut læsus vlcisci se exarsit. Num homicidium sine causa faceret ipso homicidio delectatus? Quis crediderit? Nã & de quo dictum est, vecordi & nimis crudeli homine, quòd gratuito potius malus atque crudelis erat, prædicta est tamen causa, ne per otium inquit torpesceret manus, aut animus. Quare id quoq; ? Cur ita? Vt scilicet illa exercitatione scelerum capta vrbe,

be, honores, imperia, diuitias assequeretur, & careret metu legum, & difficultate rerum, propter inopiam rei familiaris, & conscientiam scelerum. Nec ipse igitur Catilina amauit facinora sua, sed vtique aliud, cuius causa illa faciebat.

Omnia, quæ boni specie nos ad vitia inuitant, in solo Deo esse vera & perfecta.

CAP. VI.

QVid ergo miser in te amaui, ô furtũ meum, ô facinus illud meum nocturnum sextidecimi anni ætatis meæ? Non enim pulchrum eras cum furtũ esses, aut verò aliquid es, vt loquar ad te? Pulchra erant poma illa quæ furati sumus, quoniam creatura tua erant, pulcherrime omnium, creator omnium, Deus bone, Deus summum bonum, & Bonum verum meũ. Pulchra erãt illa poma, sed non ipsa concupiuit anima mea miserabilis. Erat enim mihi meliorum copia, illa autem decerpsi, tãtùm vt furarer. Nam decerpta proieci, epulatus inde solam iniquitatẽ, qua lætabar fruẽs. Nam & si quid illorum pomorum intrauit in os meum, condimentum ibi facinus erat, & nũc Domine Deus meus, quæro quid me in furto delectauerit, & ecce species nulla est. Non dico sicut in ęquitate atque prudentia, sed neque sicut in mẽte hominis atque memoria, & sensibus & vegetãte vita, neq; sicut speciosa

Sup c. 4. & inf. c. 8

ſpecioſa ſunt ſydera, & decora locis ſuis, & terra,& mare plena fœtibus,qui ſuccedunt naſcendo decedentibus, non ſaltem vt eſt quædã defectiua ſpecies,& vmbratica vitiis fallẽtibus.Nam & ſuperbia celſitudinem imitatur,cùm tu ſis vnus ſuper omnia Deus excelſus. Et ambitio quid niſi honores quærit & gloriã, cùm tu ſis præ cunctis honorãdus vnus & glorioſus in æternum. Et ſæuitia poteſtatem timeri vult. Quis autem timendus, niſi vnus Deus?cuius poteſtati eripi, aut ſubtrahi quid poteſt, quando aut vbi,aut quò,vel à quo poteſt? Et blanditiæ laſciuientium amari volunt: ſed neque blandius eſt aliquid tua charitate,nec amatur quicquam ſalubrius quàm illa præ cunctis formoſa & luminoſa veritas tua. Et curioſitas affectare videtur ſtudium ſcientiæ, cùm tu omnia ſumme noueris. Ignorantia quoque ipſa atque ſtultitia, ſimplicitatis & innocentiæ nomine tegitur, quia te ſimplicius quicquam non reperitur. Quid autem te innocentius, quandoquidẽ opera tua malis inimica ſunt?Et ignauia quaſi quietem appetit. Quæ verò quies certa præter Dominum? Luxuria ſatietatem atque abundantiam ſe cupit vocari, tu tamen es plenitudo,& indeficiens copia incorruptibilis ſuauitatis. Effuſio liberalitatis obtendit vmbram, ſed bonorum omnium largitor affluentiſſimus tu es. Auaritia multa poſſidere vult, & tu poſſides

fides omnia. Inuidia de excellẽtia litigat, quid te excellentius? Ira vindictam quærit, te iustiùs quis vindicat? Timor insolita & repentina exhorrescit rebus quæ amantur aduersantia, dum præcauet securitati. Tibi enim quid insolitum, quid repentinum? Aut quis à te separat quod diligis? Aut vbi, nisi apud te, firma securitas? Tristitia rebus amissis contabescit, quibus se oblectabat cupiditas, quia ita sibi nollet, sicut tibi auferri nihil potest. Ita fornicatur anima cùm auertitur abs te, & quærit extra te ea quæ pura & liquida nõ inuenit, nisi cùm redit ad te. Peruersè te imitantur omnes, qui longè se à te faciũt, & extollunt se aduersum te. Sed etiam sic te imitando indicant Creatorem te esse omnis naturæ, & ideo non esse quò à te omnino recedatur. Quid ergo in illo furto ego dilexi, & in quo Dominum meum vel vitiosè atque peruersè imitatus sum? An libuit facere contra legem, saltem fallacia, quia potentatu non poteram, vt mancam libertatem captiuus imitarer faciendo impunè, quod non liceret, tenebrosa omnipotentiæ similitudine?

Gratias agit Deo pro remißione peccatorum, quodque à multis seruatus sit.
CAP. VII.

Ecce ille seruus fugiens Dominum suum, & consecutus vmbram. O putredo

tredo, ô monstrum vitæ, & mortis profunditas! Potuit ne libêre q.od non licebat? non ob al·ud nisi quia non licebat? Quid retribuam Domino, quòd recolit hæc memoria mea. & anima mea non metu.t inde? Diligam te Domine,& gratias agam, & confitear nomini tuo, quoniam tanta dimisist mihi mala & nefaria opera mea. Gratię tuę deputo & misericordiæ tuæ, quòd peccata mea tanquam glaciem soluisti; gratię tuę deputo & quæcunque non feci mala. Quid enim non facere potuì, qui etiam gratuitum facinus amaui? Et omnia mihi dimissa esse fateor: & quæ mea spontè feci mala, & quæ te duce non feci. Quis est hominum, qui suam cogitans infirmitatem, audet viribu suis tr buere castitatem atque innocentiam suam: vt minus amet te, quasi minus ei necessaria fuerit misericordia tua, qua donas peccata conuersis ad te? Qui enim vocatus à te secutus est vocem tuam,& vitauit ea quę me de meipso recordantem & fatentem legit: non me derideat ab eo medico ægrum sanari, à quo sibi præstitum est vt nõ ægrotaret, vel potiùs vt minùs ægrotaret, Et ideo te tantundem, imò verò ampliùs diligat, quia per quem me videt tantis peccatorum meorum languoribus exui, per eum se videt tántis peccatorum languoribus non implicari.

Contagiosa res sodales mali.
CAP. IX.

QVid erat ille affectus animi? Certè enim planè turpis erat nimis, & væ mihi erat, qui habebam illum. Sed tamen quid erat? *Delicta quis intelligit?* Risus erat quasi titillato corde, quod fallebamus eos, qui hæc à nobis fieri non putabant, & vehementer nolebant. Cur ergo eo me delectabar, quo id non faciebam solus? An quia etiam nemo facilè solus ridet? Nemo quidem facilè, sed tamen etiam solos & singulos homines, cùm alius nemo præsens est, vincit risus aliquando, si aliquid nimis ridiculum, vel sensibus occurrerit, vel animo. At ego illud solus non facerem, non facerem omnino solus. Ecce est coram te Deus meus viua recordatio animæ meæ. Solus non facerem furtum illud, in quo me non libebat id quod furabar, sed quia furabar, quod me solum facere prorsus non liberet, nec facerem. O nimis inimica amicitia, seductio mentis inuestigabilis, ex ludo, & ioco nocendi auiditas, & alieni damni appetitus, nulla lucri mei, nulla vlciscendi libidine, sed cùm dicitur: Eamus, faciamus, & pudet non esse impudentem.

Ps. 18.

In Deo

LIBER III.

Amore quem venabatur capitur.

CAPVT I.

VEni Carthaginem, & circunſtrepebat me vndique ſartago flagitioſorum amorum. Nondum amabam, & amare amabam, & ſecretiore indigentia oderam me minùs indigentem. Quęrebam quid amarem, amãs amare, & oderam ſecuritatem, & viam ſine muſcipulis. Quoniam fames mihi erat intus ab interiori cibo teipſo Deus meus, & ea fame nõ eſuriebam, ſed eram ſine deſiderio alimentorum incorruptibilium, non quia plenus eis eram, ſed quo inanior eo faſtidioſior, & ideo non bene valebat anima mea, & vlceroſa proiiciebat ſe foras miſerabiliter ſcalpi auida contactu ſenſibilium. Sed ſi non haberent animam, non vtique amarentur. Amare & amari dulce mihi erat, magis ſi etiam amantis corpore fruerer. Venam

igitur amicitiæ, coinquinabam sordibus concupiscentię, candoremque eius obnubilabam Tartarea libidine, & tamen fœdus atque inhonestus, elegans & vrbanus esse gestiebam abundanti vanitate. Rui etiam in amorem, quo cupiebam capi: Deus meus, misericordia mea, quāto felle mihi suauitatem illam, & quàm bonus aspersisti, quia & amatus sum, & perueni occultè ad vinculum fruendi, & colligabar lætus erumnosis nexibus, vt cæderer virgis ferreis ardentibus, zeli, & suspitionum, & timorum, & irarum atque rixarū. Rapiebant me spectacula theatrica, plena imaginibus miseriarum mearum, & fomitibus ignis mei.

Ps. 58

Spectacula tragica. CAP. II.

QVid est quod Homo ibi vult dolere, cùm spectat luctuosa, atque tragica, quæ tamen pati ipse nollet? Et tamen pati vult ex eis dolorem spectator, & dolor ipse est voluptas eius. Quid enim est nisi miserabilis insania? Nam eò magis eis mouetur quisque, quò minus à talibus sanus est affectibus, quanquam cùm ipse patitur, miseria; cùm aliis compatitur, misericordia dici solet. Sed qualis tandem misericordia in rebus fictis, & scænicis? Non enim ad subueniendum prouocatur auditor, sed tantum ad dolendum inuitatur. Et authori earum imaginum ampliùs

fauet,

fauet, cùm ampliùs dolet. Et si calamitates illæ hominum, vel antiquæ, vel falsæ sic agantur, vt qui spectat non doleat, abscedit inde fastidiens, & reprehendens. Si autem doleat, manet intentus, & gaudens lachrymatur. Ergo amantur & dolores? Certè omnis Homo gaudere vult. An cùm miserum neminem esse libeat, libet tamē esse misericordem? Quod quia non sine dolore est, hac vna causa amantur dolores. Et hoc de illa vena amicitiæ est. Sed quò vadit, quò fluit? Vt quid decurrit in torrentem picis bullientis, æstus immanes terrarum libidinum, in quo ipsa mutatur, & vertitur per nutum proprium de cœlesti serenitate detorta, atque deiecta? Repudietur ergo misericordia? Nequaquam. Ergo amentur dolores aliquando. Sed caue immundiciam anima mea sub tutore Deo meo, Deo patrum nostrorum, et laudabili, et superexaltato in omnia secula, caue immundiciem. Neque enim nunc non misereor, sed tūc in theatris congaudebam amantibus, cùm sese fruebātur per flagitia, quamuis hæc imaginariè gererētur in ludo spectaculi. Cùm autem sese amittebant, quasi misericors contristabar, et vtrunq; delectabat tamē. Nunc verò magis miseror gaudentem in flagitio, quàm velut dura perpessum detrimento perniciosæ voluptatis, et amissione miseręfœlicitatis. Hęc certè verior misericordia, sed nō in ea delectatur cor.

Dan. 3.

Nam & ſi approbatur officio charitatis qui dolet miſerum, mallet tamen vtique non eſſe quod doleret, qui germanitus miſericors eſt. Si enim eſt maleuola beneuolentia, quod fieri non poteſt, poteſt & ille qui veraciter, ſynceritérque miſeretur, cupere eſſe miſeros vt miſereatur. Nonnullus itaque dolor approbandus, nullus amandus eſt. Hoc enim tu Domine Deus, qui animas amas, longè latéque puriùs quàm nos, & incorruptibiliùs misereris, quò nullo dolore ſauciaris. Et ad hæc quis idoneus? At ego tunc miſer dolere amabam, & quærebā vt eſſet quod dolerem, quando mihi in ærumna aliena & falſa & ſaltatoria, ea magis placebat actio hiſtrionis, meque alliciebat vehemētiùs, qua mihi lachrymę excutiebātur. Quid autē mirū cùm infœlix pecus aberrans à grege tuo, & impatiens cuſtodiæ tuæ turpi ſcabie fœdarer? Et inde erant dolorum amores, non quibus altiùs penetrarer, non enim amabam talia perpeti, qualia ſpectare: ſed quibus auditis & fictis, tanquam in ſuperficie raderer: quos tamen quaſi vngues ſcalpētium, feruidus tumor & tabes, & ſanies horrida conſequebatur. Talis vita mea, nunquid vita erat Deus meus?

In

In foro versatur inter causidicos.
CAP. III.

ET circunuolabat super me fidelis à longè misericordia tua. In quãtas iniquitates distabui, & sacrilegam curiositatẽ secutus sum vt deserentẽ te, deduceret me ad ima infida, & circũuentoria obsequia Dæmoniorum, quibus immolabam facta mea mala, & in omnibus flagellabas me. Ausus sum etiam in celebritate solennitatum tuarum, intra parietes ecclesiæ tuę concupiscere, & agere negotium procurandi fructus mortis. Vnde me verberasti grauibus pœnis, sed nihil ad culpam meam, ô tu prægrandis misericordia mea. Deus meus, refugium meum à terribilibus nocentibus, in quibus vagatus sum præfidenti collo ad longè recedendum à te, amans vias meas, & non tuas, amans fugitiuam libertatem, Habebant & illa studia quæ honesta vocabantur, ductum suum intuentem fora litigiosa, vt excellerem in eis: eò laudabilior, quo fraudulentior. Tanta est cæcitas hominum de cęcitate etiam gloriantium. Et maior iam eram in schola Rethoris, & gaudebam superbè, & tumebam typho, quanquam longè sedatior, Domine tu scis, & remotus omnino ab euersionibus quas faciebant euersores, (Hoc enim nomen sęuum & diabolicum, velut insigne vrbanitatis est.) Inter quos viuebam pudore impu-

denti, quia talis non eram, & cum eis eram, & amicitijs eorum delectabar aliquando, à quorum semper factis abhorrebam, hoc est ab euersionibus quibus proterue insectabantur ignotorum verecundiam, quam perturbarent gratis illudendo, atque inde pascendo maleuolas lætitias suas. Nihil est illo actu similiùs actibus Dæmoniorum. Quid itaque veriùs, quàm euersores vocantur? Euersi planè prius ipsi atque peruersi, deridentibus eos & seducentibus fallacibus occultè spiritibus in eo ipso quo alios irridere amant, & fallere.

Hortensius Ciceronis excitauit illum ad ardorem philosophiæ.
CAP. IIII.

INter hos ego imbecilla tunc ætate discebam libros eloquentiæ, in qua eminere cupiebam fine damnabili & ventoso per gaudia vanitatis humanæ, & vsitato iam discendi ordine perueneram in librum quendam cuiusdam Ciceronis, cuius linguam ferè omnes mirantur, pectus non ita. Sed liber ille ipsius exhortationem continet ad philosophiam, & vocatur Hortensius. Ille verò liber mutauit affectum meum, & ad teipsum Domine mutauit preces meas, & vota ac desideria mea fecit alia. Viluit mihi repentè omnis vana spes, & immortalitatem sapientiæ

tiæ concupiſcebam æſtu cordis incredibili,& ſurgere iam cœperam, vt ad te redirem.Non enim ad acuendam linguam, quod videbar emere maternis mercedibus, cùm agerem annum ætatis vndeuigeſimum,iam defuncto Patre ante biennium. Non ergo ad acuendam linguam referebam illum librum, neque mihi locutionem, ſed quod loquebatur perſuaſerat. Quomodo ardebam Deus meus, quomodo ardebam euolare à terrenis ad te,& neſciebam quid ageres mecũ. Apud te eſt enim ſapientia. Amor autem ſapiẽtiæ nomen græcum habet,philoſophiam, quo me accendebant illæ literæ.Sunt qui ſeducant per philoſophiam magno, & blando, & honeſto nomine colorantes, & fucantes errores ſuos.Et prope omnes, qui ex illis, et ſupra temporibus tales erant, notantur in eo libro et demonſtrantur, et manifeſtatur ibi ſalutifera illc admonitio ſpiritus tui per ſeruum tuum bonum et pium. *Videte ne quis vos decipiat per philoſophiam, & inanem ſeductionem ſecundum traditionem hominum ſecundum elementa huius mundi, & non ſecundum Chriſtum:quia in ipſo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter* Et ego illo tempore ſcis tu lumen cordis mei, quoniam nondum mihi hæc apoſtolica nota erant. Hoc tamen ſolo delectabar in illa exhortatione, quod non illam, aut illam ſectam, ſed ipſam quæcunque eſſet

Philoſophia.

Col. 2.

ſapientiam, vt diligerem, & quærerem, & aſſequerer, & tenerem, atque amplexarer fortiter, excitabar ſermone illo, & accendebar, & ardebam: & hoc ſolum me in tanta flagrantia refringebat, quod nomen Chriſti non erat ibi, quoniam hoc nomen ſecundum miſericordiam tuam domine, hoc nomen ſaluatoris mei filij tui, in ipſo adhuc lacte matris, tenerum cor meũ piè biberat, et altè retinebat, et quicquid ſine hoc nomine fuiſſet, quanuis literatum, et expolitum, et veridicum, non me totum rapiebat.

Chriſti nomen.

Faſtidiit ſacras literas propter ſimplicitatem ſtyli. CAP. V.

Itaque inſtitui animum intendere in Scripturas ſanctas, vt viderem quales eſſent. Et ecce video rem non compertam ſuperbis, neque nudatam pueris, ſed inceſſu humilem, ſucceſſu excelſam, et velatam myſteriis, et non eram ego talis, vt intrare in eam poſſem, aut inclinare ceruicem ad eius greſſus. Nõ enim ſicut modò loquor, ita ſenſi, cum attendi ad illam Scripturam, ſed viſa mihi eſt indigna, quã Tullianæ dignitati compararem. Tumor enim meus refugiebat modũ eius, et acies mea non penetrabat interiora eius. Verũtamen illa erat quæ creſceret cum paruulis, et turgidus faſtu mihi grãdis videbar.

A Manichæis quomodo captus.
CAPVT VI.

INcidi itaque in homines superbè delirantes, & carnales nimis & loquaces, in quorum ore laquei Diaboli, & viscum confectum commixtione syllabarum nominis tui, & domini Iesu Christi, & paracleti consolotaris Spiritus sancti. Hæc enim omnia non recedebant de ore eorum, sed sono tenus & strepitu linguę, cæterum cor inane veri. Et dicebant veritas & veritas; & multi eam dicebant mihi, & nusquam erat in eis, sed falsa loquebantur, non de te tantùm, qui verè veritas es, sed etiam de istis elementis huius mundi creaturis tuis, de quibus etiam vera dicentes Philosophos transgredi debui præ amore tuo, mi Pater summe bone, pulchritudo pulchrorum omnium. O veritas, quàm intimè etiam tunc medullæ animi mei suspirabant tibi, cùm te illi sonarent mihi frequenter & multipliciter voce sola & libris multis, & ingentibus & illa erant fercula in quibus mihi esurienti te, inferebantur pro te Sol & luna, pulchra opera tua sed tamen opera tua, non tu, nec ipsa prima. priora enim spiritualia opera tua quàm ista corporea, quanuis lucida, & cœlestia. At ego nec priora illa, sed teipsum, te veritas, in qua non est commutatio, nec momenti obumbratio, esuriebam, *Iac. 1.*

& sitiebam, & apponebantur adhuc mihi in illis ferculis phãtasmata splẽdida, quibus iam melius erat amare illum Solem, saltem illis oculis verum, quam illa falsa animo decepto per oculos. Et tamen quia te putabam, manducabam, nõ auidè quidem, quia nec sapiebas in ore mèo sicuti es: neque enim tu eras figmenta illa inania, nec nutriebar ex eis, sed exhauriebar magis. Cibus enim in somnis simillimus est cibis vigilantiũ, quo tamen dormientes non aluntur, dormiunt enim. At illa nec similia erant vllo modo tibi, sicut nunc mihi locutus es, quia illa erant corporalia fantasmata, falsa corpora, quibus certiora sunt vera corpora ista, quæ videmus, visu carneo, siue cælestia, siue terrestria, cùm pecudibus & volatibus videmus hæc, & certiora sunt quàm cùm imaginamur ea. Et rursus, certiùs imaginamur ea, quàm ex eis suspicamur alia grandiora & infinita, quæ omnino nulla sunt, qualibus ego tũc pascebar inanibus & nõ pascebar. At tu amor meus, in quem deficio vt fortis sim, nec ista corpora es, quæ videmus: quanquam de cœlo; nec ea es quæ nõ videmus ibi, quia tu ista condidisti, nec in summis tuis conditionibus, *habes * abes. Quanto ergo longè es à fantasmatibus illis meis, phantasmatibus corporũ, quæ omnino non sunt, quibus certiores sunt phãtasiæ corporũ eorũ quæ sunt, & eis certiora corpora, quæ tamen non es,

sed nec

ſed nec anima es, quæ, vita eſt corporum. Ideo melior vita corporum, certiórque quam corpora. Sed tu vita es animarum, vita vitarum viuens teipſa, & non mutaris vita animæ meæ. Vbi ergo mihi tunc eras, & quàm longè? Et longè peregrinabar abs te excluſus, & à ſiliquis porcorum, quos de ſiliquis paſcebam. Quanto enim meliores Grammaticorum & Poëtarum fabellæ, quam illa decipula? Nam verſus & carmen, & Medea volans, vtiliores certè, quàm quinque elementa variè fucata propter quinque antra tenebrarum, quæ omnino nulla ſunt & occidunt credentem. Nam verſum & carmen etiã ad vera elementa transfero. Volantẽ autem Medeam, & ſi cantabam non aſſerebam; & ſi cantari audiebam, non credebam, illa autem credidi. Væ væ, quibus gradibus deductus ſum in profunda Inferi? quippe laborans & æſtuans inopia veri, cum te Deus meus (tibi enim cõfiteor, qui me miſeratus es, & nondum cõfitentẽ) cùm te nõ ſecundũ intellectum mẽtis, quo me præſtare voluiſti belluis, ſed ſecũdum ſenſum carnis quærerem: tu autem eras interior intimo meo, & ſuperior ſummo meo, offendi in illam mulierem audacem, inopem prudentiæ, ænigma Salomonis, ſedẽtẽ ſuper ſellam in foribus & dicentẽ: Panes occultos libẽnter edite, & aquàm dulcem furtiuã bibite. Quę me ſeduxit: quia inuenit foris habitẽtem in

Luc. 17.

Vtiliores sũt fabulæ quam vanæ diſputationes.

Pro. 9.

oculo carnis mea, & talia ruminantem apud me, qualia per illum vorassem.

Doctrina Manichæorum absurda.

CAPVT VII.

NEsciebam enim aliud verè quòd est; & quasi acutulè mouebar, vt suffragarer stultis deceptoribus, cùm à me quærerent; Vnde malum, & vtrum forma corporea Deus finiretur, & haberet capillos & vngues, & vtrum iusti æstimandi essent qui haberent multas vxores simul, & occiderent homines, et sacrificarent de animalibus. Quibus rebus ignarus perturbabar, & recedens à veritate, ire in eam mihi videbar, quia non noueram malum non esse nisi priuationem boni, vsque ad quod omnino non est. Quod vnde viderem, cuius videre vsque ad corpus erat oculis, & animo vsque ad fantasma? Et non noueram Deum esse spiritum, non cui membra essent per longum & latum, nec cui esse, moles esset, quia moles in parte minor est quàm in toto suo, & si infinita sit minor est in aliqua parte certo spacio definita, quàm per infinitum, & non est tota vbique, sicut spiritus, sicut Deus. Et quid in nobis esset, secundum quod essemus similes Deo, & si rectè in scripturis diceremur, ad imaginem Dei: prorsus ignorabam & non noueram iustitiam veram interiorem, non ex consuetudine iudi-

Ioa 4.

Gen 1.

iudicantē, sed ex lege rectissima Dei omnipotentis, qua formarentur mores regionum & dierum pro regionibus & diebus, cum ipsa vbique ac semper esset, non alibi alia, nec alias aliter, secundum quam iusti essent Abraham, & Isaac, & Iacob & Moyses, & Dauid, & illi omnes laudati ore Dei, sed eos ab imperitis iudicari iniquos, iudicantibus ex humano die, & vniuersos mores humani generis, ex parte moris sui metientibus; tanquam si quis nescius in armamentis quid cuique membro accommodatum sit, ocrea velit caput contegi, & galea calciari, & murmuret quod non aptè conueniat: aut in vno die indicto à pomeridianis horis iustitio, quisquam stomachetur non sibi concedi quid venale proponere, quia manè concessum est: Aut in vna domo videat aliquid tractari manibus à quoquam seruo, quod facere non sinatur, qui pocula ministrat; Aut aliquid post præsepia fieri, quod ante mensam prohibeatur, & indignetur, cum sit vnum habitaculum & vna familia, non vbique atque omnibus idem tribui. Sic sunt isti qui indignantur, cum audierint illo seculo licuisse iustis aliquid, quod isto non licet iustis: & quia illis aliud præcepit Deus, istis aliud pro temporalibus causis, cū eidem iustitiæ vtrique seruierint, cū in vno homine & in vno die, & in vnis ædibus videāt aliud alii membro cōgruere, & aliud iam dudum.

Leges pro ratione temporū mutāde.

dudum licuisse, & post horã non licere; quiddam in illo angulo permitti, aut iuberi quod in isto iustè vetetur & vindicetur Nunquid iustitia varia est & mutabilis? Sed tempora; quibus præsidet, non pariter eunt tempora enim sum, Homines autem, quorũ vita super terram breuis est, quia sensu non valent, causas contexere seculorum priorum, aliarumque gentium, quas experti non sunt, cum his, quas experti sunt: in vno autem corpore, vel die, vel domo, facilè possunt videre, quod cui membro, quibus momentis, quibus partibus, personísve congruat: In illis offenduntur, his seruiunt. Hæc ego tunc nesciebam, & non aduertebam, & feriebant vndique ista oculos meos, & non videbam. Et cantabam carmina, & non mihi licebat ponere pedem quemlibet vbilibet. sed in alio atque alio metro: aliter atque aliter, & in vno aliquo versu, non omnibus locis eundem pedem. Et ars ipsa qua canebam, non habebat aliud alibi, sed omnia simul. Et non intuebar iustitiam cui seruirent boni & sancti homines, longè excellentiùs atque sublimiùs habere simul omnia quæ præcepit, & nulla ex parte variari, & tamen variis temporibus non omnia simul, sed propria distribuentem ac præcipientem. Et reprehendebam cæcus pios Patres, non solùm sicut Deus iuberet atque inspiraret vtentes præsentibus,

Pedes in carminibus.

tibus, verùm quoque ſicut Deus reuelaret, futura prænunciantes.

Flagitia quæ, & quomodo punienda.
CAPVT VIII.

NVnquid aliquando aut alicubi iniuſtum eſt diligere Deũ ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, & diligere proximum tanquam ſeipſum? Itaque flagitia quæ ſunt contra naturam, vbique ac ſemper deteſtanda, atque punienda ſunt, qualia Sodomitarum fuerunt: Quæ ſi omnes gentes facerent, eodem criminis reatu diuina lege tenerentur, quæ non ſic fecit homines, vt ſe illo vterentur modò. Violatur quippe ipſa ſocietas, quæ cum Deo nobis eſſe debet, cum eadem natura, cuius ille auctor eſt, libidinis peruerſitate polluitur. Quæ autem contra mores hominum ſunt flagitia, pro morum diuerſitate vitanda ſunt, vt pactum inter ſe ciuitatis aut gentis conſuetudine, vel lege firmatum, nulla ciuis, aut peregrini libidine violetur. Turpis enim omnis pars eſt ſuo vniuerſo non congruens. Cũ autem Deus aliquid contra morem, aut pactum quorumlibet iubet, & ſi nunquã ibi factum eſt, faciendum eſt: & ſi omiſſum, inſtaurandum: & ſi inſtitutum non erat, inſtituendum eſt. Si enim Regi licet in ciuitate cui regnat iubere aliquid, ꝙ neq; ante illũ quiſquã. nec ipſe vnquã iuſſerat,

Deuter. 6. Matt. 22. 33. q. 7. Cap. Flagitia. Geneſ. 19.

Diſt 8. c. Quæ contra.

Regibus, obediendum. iusserat, & non contra societatem ciuitatis eius obtemperatur, imò contra societatem non obtemperatur. Generale quippe pactum est societatis humanæ, obedire Regibus suis, quantó magis Deo regnatori vniuersæ creaturæ suæ, ad ea quę iusserit: sine dubitatione seruiendum est. Sicut enim in potestatibus societatis humanæ, maior potestas minori ad obediendum præponitur, ita Deus omnibus. Item in facinoribus, vbi libido est nocendi, siue per contumeliam, siue per iniuriam, & vtrunque vel vlciscendi causa, sicut inimico inimicus: vel adipiscendi alicuius extra commodi, sicut latro viatori: vel euitandi mali, sicut ei qui timetur; vel inuidendo, sicut fœliciori miserior, aut in aliquo prosperatus, ei quem sibi æquari timet, aut æqualem dolet: vel sola voluptate alieni mali, sicut spectatores gladiatorum, aut irrisores, aut illusores quorumlibet. Hæc sunt capita iniquitatis, quæ pullulant principandi & spectandi & sentiendi libidine, aut vna, aut duabus earum, aut simul omnibus. Et viuitur male aduersus tria & septem, psalterium decem chordarum decalogū tuū Deus altissime & dulcissime. Sed quæ flagitia in te qui non corrumperis? Aut quæ aduersus te facinora, cui noceri non potest? Sed hoc vindicas, quod in se Homines perpetrant, quia etiam cùm in te peccant, impiè faciunt in animas suas, &

Exod. 20.
Ps. 32.

menti

mentitur iniquitas sibi, siue corrumpendo aut peruertendo naturam suam quam tu fecisti & ordinasti, vel immoderatè vtendo concessis rebus, vel non concessa flagrando in eum vsum, qui est cõtra naturam, aut rei tenentur, animo & verbis sæuientes aduersus te & aduersus stimulum calcitrantes: aut cum diruptis limitibus humanæ societatis, lætantur audaces priuatis cõciliationibus, aut direptionibus, prout quisque delectauerit aut offenderit, & ea fiunt cùm tu derelinqueris fons vitæ, qui es vnus & verus Creator & Rector vniuersitatis & priuata superbia diligitur in parte vnum falsum. Itaq; pietate humili reditur in te, & purgas nos à consuetudine mala, & propicius es peccatis confitentium, & exaudis gemitus compeditorum, & soluis à vinculis quæ nobis fecimus: si iam non erigamus aduersus te cornua falsæ libertatis, auaritia plus habendi, & damno totum amittendi, ampliùs amando proprium nostrũ, quàm te omnium bonum.

Rom 1
Act. 9

Discrimen inter peccata, & inter Dei iudicium & Hominum. CAP. IX.

SEd inter flagitia & facinora, & tã multas iniquitates, sunt peccata proficientium, quæ à bene iudicantibus, & vituperantur ex regula perfectionis, & laudantur spe frugis, sicut herba segetis Et sunt

quæ

quædam similia vel flagitio vel facinori, & non sunt peccata, quia nec te offendũt Dominum Deum nostrum, nec sociale consortium, cùm conciliantur aliqua in vsum vitæ congrua tempori, & incertum est an libidine habẽdi, aut puniuntur corrigendi studio potestate ordinata, & incertum est an libidine nocendi. Multa itaque facta quæ Hominibus improbanda videntur, testimonio tuo approbata sunt, & multa laudata ab hominibus, te teste damnantur, cùm sæpe se aliter habet species facti, & aliter facientis animus atque articulus occulti temporis. Cum verò tu aliquid repentè inusitatum & improuisum imperas, etiam si hoc aliquando vetuisti, quanuis causam imperij tui pro tempore occultes, & quamuis contra pactum sit aliquorum hominum societatis, quis dubitat esse faciendum, quando ea iusta est societas hominum quæ seruit tibi? Sed beati qui te imperasse sciunt. Fiunt enim omnia à seruiẽtibus tibi, vel ad exhibendum quod ad præsens opus est, vel ad futura prænuncianda.

Rursus de ficu furto sublata cum irrisione Manichæorum. C A P. X.

HÆc ego nesciẽs, irridebam illos Sanctos seruos, & Prophetas tuos. Et qđ agebam cum irridebam eos, nisi vt irriderer abs te, sensim atque paulatim perductus

ductus ad eas nugas, vt crederem ficũ plorare cum decerpitur, & matrem eius arborem lachrymis lacteis? Quam tamen ficum si comedisset aliquis Sanctus alieno sanè non suo scelere decerptam, misceret visceribus & anhelaret de illa Angelos, imò verò particulas Dei gemendo in oratione atque ructando, quæ particulæ summi & veri Dei ligatæ fuissent in illo pomo, nisi electi sancti dente ac ventre soluerẽtur. Et credidi miser magis esse misericordiam præstandam fructibus terræ, quàm Hominibus propter quos nascerentur. Si quis enim esuriens peteret qui Manichæus non esset, quasi capitali supplicio damnanda buccella videretur, si ei daretur.

Somnium Matris de filio.
CAP. XI.

ET misisti manum tuam ex alto, & de hac profunda caligine eruisti animã meam, cum pro me ploraret ad te Mater mea, fidelis tua, ampliùs quàm flent Matres corporea funera. Videbat enim illa mortem meam ex fide & spiritu, quem ex te habebat, & exaudisti eam Domine. Exaudisti eam, nec despexisti lachrymas eius, cùm profluentes rigarẽt terram sub oculis eius, in omni loco orationis eius, & exaudisti eam. Nam vnde illud somnium, quo eam consolatus es, vt viuere me secum crederet, & habere secum eandem

dem mensam in domo, quod nolle cœperat auersans, & detestans blasphemias erroris mei? Vidit enim stantem se in quadam regula lignea, & aduenientem ad se iuuenem splendidum, hilarem atque arridentem sibi, cùm illa esset mœrẽs & mœrore confecta. Qui cùm causas quæsisset ab ea mœstitiæ suæ, quotidianarúmque lachrymarum, docendi vt assolet non discendi gratia: atque illa respondisset perditionem meam se plangere, iussisse illum quò secura esset, atque admonuisse, vt attenderet & videret, vbi esset illa, ibi esse & me. Quod illa vbi attendit, vidit me iuxta se in eadem regula stantem. Vnde hoc, nisi quia erant aures tuæ ad cor eius? O tu bone omnipotẽs, qui sic curas vnũquenque nostrum tanquam solum cures, & sic omnes tanquam singulos. Vnde illud etiam, quod cum mihi narrauet ipsum visum, & ego ad id trahere conarer, vt illa se potiùs non desperaret futuram esse quod eram: continuò sine aliqua hæsitatione: non, inquit, non enim mihi dictum est: vbi ille, ibi & tu sed vbi tu, ibi & ille. Confiteor tibi Domine recordationem meam quantum recolo, quod sæpe non tacui, amplius me isto per Matrem vigilantem responso tuo, quod tam vicina interpretationis falsitate turbata non est, & tam cito vidit quod videndũ fuit, quod ego certè antequam dixisset non videram, etiam tum commotum fuisse, quàm ipso

ipſo ſomnio, quo fœminæ piæ gaudium tanto poſt futurum, ad conſolationem tunc præſentis ſolicitudinis, tanto antè prædictum eſt. Nam nouem ferme anni ſecuti ſunt, quibus ego in illo limo profundi ac tenebris falſitatis, cum ſæpe ſurgere conarer, & grauius alliderer, volutatus ſum: cùm tamen illa vidua caſta, pia & ſobria, quales amas, iam quidem ſpe alacrior, ſed fletu & gemitu non ſegnior, non deſineret horis omnibus orationum ſuarum de me plangere ad te, & intrabant in conſpectum tuũ preces eius, & me tamen dimittebas adhuc volui, & inuolui illa caligine.

Quale reſponſum Mater Auguſtini acceperit à quodam Epiſcopo de ipſius conuerſione.
CAP. XII.

ET dediſti alterum reſponſum interim quod recolo. Nam & multa prætereo, propter quod propero ad ea quæ me magis vrgent confiteri tibi, & multa nõ memini. Dediſti ergo alterum per Sacerdotem tuum, quendam Epiſcopum nutritum in eccleſia, & exercitatum in libris tuis. Quem cum illa fœmina rogaſſet, vt dignaretur mecum colloqui, & refellere errores meos, & dedocere me mala, ac docere bona (faciebat enim hoc, ſi quos fortè idoneos inueniſſet,) noluit ille, prudenter ſanè, quantum ſenſi poſtea. Reſpondit

ſpondit enim me adhuc eſſe indocilem, eò quòd inflatus eſſem nouitate hæreſis illius,& nõnullis quæſtiunculis iam multos imperitos exagitaſſem, ſicut illa indicauerat ei. Sed ſine, inquit, illum ibi, & tantum roga pro eo Dominum, ipſe legendo reperiet, quis ille ſit error, & quanta impietas. Simul etiam narrauit ſe quoque paruulum à ſeducta Matre ſua datum fuiſſe Manichæis, & omnes penè non legiſſe tantùm, verumetiam ſcriptitaſſe libros eorum, ſibíque apparuiſſe nullo contra diſputante & conuincente, quàm eſſet illa Secta fugienda, itaque fugiſſe. Quæ cùm ille dixiſſet, atque illa nollet acquieſcere, ſed inſtaret magis deprecando, & vbertim flendo vt me videret & mecum diſſereret: ille iam ſubſtomachans tędio, vade, inquit, à me, ita viuas: Fieri enim non poteſt, vt filius iſtarum lachrymarũ pereat. Quod illa ita ſe accepiſſe inter colloquia ſua mecum ſæpe recordabatur, ac ſi de cęlo ſonuiſſet.

Elogiũ D. Ambro. ad Monicam de Augu. conuerſione, inf. l. 5. c. 9

.

LIBER IIII.

Quàm diu, & quomodo alios seduxerit.

CAPVT I.

PEr idem tempus annorum nouem, ab vndeuicesimo anno ętatis meæ, vsque ad duodetricesimum seducebamur, & seducebamus, falsi atque fallentes in variis cupiditatibus, & palàm per doctrinas, quas liberales vocant, occultè autem falso nomine Religionis hic superbi, ibi superstitiosi, vbique vani ac popularis gloriæ sectantes inanitatem, vsque ad theatricos plausus, & contentiosa certamina, & agonem coronarum* fœnearum, & spectaculorum nugas, & in temperantiam libidinum. Illac autem purgari nos ab istis sordibus expetentes cum eis, qui appellantur electi, & Sancti, afferebamus escas, de quibus nobis in officina aqualiculi sui fabricarent Angelos & Deos per quos liberaremur: & sectabar ista atque faciebã cum amicis meis, per me ac mecum dece

* Fœminearum.

deceptis. Irrideant me arrogātes, & nondum salubriter prostrati & elisi à te Deus meus, ego tamen confiteor tibi dedecora mea in laude tua. Sine me obsecro, & da mihi circumire præsenti memoria præteritos circumitus erroris mei, & immolare tibi hostiam iubilationis. Quid enim ego sum mihi sine te nisi dux in præceps? Aut quid sum cum mihi bene est, nisi sugens lac tuum, aut fruens te cibo, qui non corrumpitur? Et quis homo est quilibet homo, cum sit homo? Sed irrideant nos fortes & potentes: Nos autem infirmi & inopes confiteamur tibi.

Psal. 26.

Rhetoricam docet: & Aruspicem, qui victoriam promittebat, contemnit.

CAP. II.

DOcebam in illis annis artem Rhetoricam, & victoriosam loquacitatem victus cupiditate vendebam. Malebam tamen Domine, tu scis, bonos habere Discipulos, sicut appellantur boni, & eos sine dolo docebam dolos: non in quibus contra caput innocentis agerent, sed aliquando pro capite nocentis. Et tu Deus vidisti de longinquo lapsantem in lubrico, & in multo fumo scintillitantem fidem meam, quam exhibebam in illo magisterio diligentibus vanitatem, & quærentibus mendacium socius eorum. In illis annis vnam habebam, non eo, quod legiti

Psal. 4.

legitimum vocatur, coniugio cognitam, sed quam indagauerat vagus ardor, inops prudentiæ: Sed vnam tamen, ei quoque seruans thori fidem: in qua sanè experirer exemplo meo, quid distaret inter coniugalis placidi modum, quod fœderatum esset generandi gratia; & pactum libidinosi amoris, vbi proles etiam contra votum nascitur, quanuis iam nata cogat se diligi.

Recolo etiam cum mihi theatrici carminis certamen inire placuisset, mandasse mihi nescio quem Aruspicem, quid ei dare mercedis vellem vt vincerem: me autem fœda illa sacramenta detestatum, & abominatum respondisse: nec si corona illa esset immortaliter aurea, muscam pro victoria mea sinerem necari. Necaturus enim erat ille in sacrificiis suis animātia, & illis honoribus inuitaturus mihi suffragatura Dæmonia videbatur. Sed hoc quoque malum non ex tua charitate repudiaui Deus cordis mei. Non enim amare te noueram, qui nisi fulgores corporeos cogitare nō noueram. Talibus enim figmentis suspirans anima, nonne fornicatur abs te, & fidit in falsis, & pascit ventos? Sed videlicet sacrificari pro me nollem Dæmonibus, quibus me illa superstitione ipse sacrificabam. Quid est enim aliud ventos pascere, quàm ipsos pascere, hoc est, errando eis esse voluptati, atque derisui?

Ps 7.. Osee 12

Aſtrologiæ Iudiciariæ deditus, à ſene Medico, & adoleſcente Nebridio reuocatur.

CAP. III.

26.q.2. *Illos Planetarios.*

IDeo illos planetarios, quos Mathematicos vocant, planè conſulere non deſiſtebam, quòd quaſi eis nullum eſſet ſacrificium, & nullæ preces ad aliquem ſpiritum ob diuinationem dirigerentur, quod tamen Chriſtiana & vera pietas conſequenter repellit, & damnat. Bonum eſt enim confiteri tibi domine, & dicere: Miſerere mei, cura animam meam, quoniam peccaui tibi. Neque ad licentiam peccādi abuti indulgentia tua, ſed meminiſſe dominicæ vocis: *Ecce ſanus factus es, iam noli peccare, ne quid tibi deterius contingat.* Quam totam illi ſalubritatem interficere conātur, cùm dicunt: De cœlo tibi eſt ineuitabilis cauſa peccandi, & Venus hoc fecit, aut Saturnus, aut Mars: ſcilicet vt Homo ſine culpa ſit, caro & ſanguis, & ſuperba putredo: culpandus ſit autem cœli ac ſyderum Creator, & ordinator. Et quis eſt hic, niſi Deus noſter, ſuauitas & origo iuſtitiæ, qui reddis vnicuique ſecundū opera eius, & cor contritum & humiliatum non ſpernis?

Pſ. 91. Pſ 40. *Ioan.* 5. *Matt.* 16. Pſ. 50.

Erat eo tempore vir ſagax, medicinæ artis peritiſſimus, atque in ea nobiliſſim', qui pro Cōſule manu ſua coronam illam agoniſticam impoſuerat non ſano capiti meo: ſed nō vt medicus. Nam illius morbi tu ſanator: *qui reſiſtis ſuperbis, humilibus autem*

Iac. 4. 1.*Pet.* 5

autem das gratiam. Nunquid tamen etiam per illũ senem defuisti mihi, aut destitisti mederi animæ meæ? Quia enim factus ei eram familiarior, & eius sermonibus (erãt enim sine verborum cultu, viuacitate sententiarum iocundi & graues) assiduus & fixus inhærebam. Vbi cognouit ex colloquio meo libris genethlyacorum esse me deditum, benignè & paternè monuit, vt eos abiicerem, neq; curam & operã rebus vtilibus necessariam, illi vanitati frustra impenderem: dicens ita se illam didicisse, vt eius professionem primis annis ætatis suæ differre voluisset, qua vitã degeret; & si Hippocratem intellexisset, & illas vtiq; literas potuisset intelligere, & tamen non ob aliam causam se postea illis relictis Medicinam assecutum, nisi quòd eas falsissimas comperisset, & nollet vir grauis decipiendis Hominibus victum quærere. At tu, inquit, quo te in Hominibus sustẽtes Rhetoricam tenes, hanc autem fallaciam libero studio, non necessitate rei familiaris sectaris, quo magis mihi te oportet de illa credere, qui eam tam perfectè discere elaboraui, quàm ex ea sola viuere volui. A quo ego cùm quæsissem, qua ex causa hoc fieret, vt multa inde vera pronunciarentur: Respondit ille vt potuit, vim sortis hoc facere in rerum natura usquequaque diffusam. Si enim de paganis Poetæ cuiuspiam longè aliud canentis, atque intendentis cùm sorte quis consuluit

ſuluit, mirabiliter conſonus negotio ſæpe verſus exiret, mirandum non dicebat, ſi ex anima humana ſuperiore aliquo inſtinctu neſciente quid in ſe fieret, non arte ſed ſorte ſonaret aliquid quod interrogantis rebus, factiſque concineret. Et hoc quidem ab illo, vel per illum procuraſti mihi, & quid ipſe poſtea per meipſum quęrerē in memoria mea delineaſti. Tunc autem nec ipſe, nec chariſſimus meus Nebridius, adoleſcens valde bonus, & valde cautus, irridens totum illud diuinationis genus, perſuadere mihi potuerũt vt hæc abiicerem, quoniam me amplius ipſorum Autorum mouebat autoritas, & nullum certum, quale quærebam, documentum adhuc inueneram, quo mihi ſine ambiguitate appareret, quæ ab eis conſultis vera dicerentur, ſorte non arte inſpectorum ſyderum dici.

Morbum, & baptiſmum amici narrat, quem etiam ſuis erroribus inuoluerat, eoq́ue morte ſublato dolet grauiſsimè.

CAP. IIII.

IN illis annis, quo primum tempore in municipio, quo natus ſum, docere cœperam, comparaueram amicum ſocietate ſtudiorum nimis charum, coæuum mihi & cõflorentem flore adoleſcentię. Mecum púer creuerat, & pariter in ſcholam ieramus, pariterq́ue luſeramus. Sed nondum

dum sic erat amicus, quanquam nec tunc quidem sicuti est vera amicitia, quia non est vera, nisi cum eam tu agglutinas inter inhærentes tibi charitate diffusa in cordibus nostris per Spiritum sanctũ, qui datus est nobis. Sed tamen dulcis erat nimis cocta feruore parilium studiorum. Nam & à fide vera, quã & si germanitus, & penitus adolescẽs tenebat, deflexeram eum in superstitiosas fabellas, & perniciosas, propter quas plangebat me Mater. Mecũ iam errabat in animo Homo ille, & non poterat anima mea sine illo. Et ecce tu imminens dorso fugitiuorum tuorum, Deus vltionum & fons misericordiarũ, simulq; conuertẽs nos ad te miris modis, ecce abstulisti Hominem de hac vita, cũ vix expleuisset annum in amicitia mea, suauis mihi super omnes suauitates illius vitæ meæ. Quis laudes tuas enumerat vnus, in se vno quas expertus est? Quid tũc fecisti, Deus me⁹, & quàm inuestigabilis abyssus iudiciorum tuorum: Cum enim laboraret ille febribus, iacuit diu sine sensu in sudore lethali. Et cum desperaretur, baptizat⁹ est nesciens, me non curante, & præsumẽte id retinere potius animam eius, quod à me acceperat, non quod in nescientis corpore fiebat. Longe autem aliter erat, nam recreatus est, & saluus factus. Statimque vt primum cum eo loqui potui, potui autem mox vt ille potuit, quoniam non discedebam, & nimis pendebamus ex in-

Ro. 5.

Ps. 93.

uicem. Tentaui apud illum irridere, tanquam & illo irrisuro mecum baptismum quem acceperat mente, atque sensu absentissimus, sed tamen iam se accepisse didicerat. At ille ita me exhorruit, vt inimicum, admonuit mirabili & repentina libertate, vt si amicus esse vellem, talia sibi dicere desinerem. Ego autem stupefactus atque turbatus, distuli omnes motus meos, vt conualesceret prius, essetque idoneus viribus valetudinis, cum quo agere possem quod vellem. Sed ille abreptus dementiæ meæ, vt apud te seruaretur consolationi meæ post paucos dies me absente repetitur febribus, & defungitur. Quo dolore contenebratum est cor meum, & quicquid aspiciebam, mors erat. Et erat mihi patria supplicium, & paterna domus mira infelicitas, & quicquid cum illo communicaueram, sine illo in cruciatum immanem vertebatur. Expetebant eum vndique oculi mei, & non dabatur mihi, & oderam omnia; quia non haberent eum. Nec mihi iam dicere poterant, ecce veniet, sicut cùm viueret quando absens erat. Et factus eram ipse mihi magna quæstio, & interrogabam animam meam, quare tristis esset, & quare conturbaret me valde, & nihil nouerat respondere mihi. Et si dicebam: Spera in Deum, iustè non obtemperabat, quia & verior erat & melior Homo, quem charissimum amiserat,

Ps. 42

quàm

quàm fantaſma, in quod ſperare iubebatur. Solus fletus erat dulcis mihi, & ſucceſſerat amico in deliciis animi mei.

Lachrymæ in precibus, & dolore rei charæ amiſſæ. CAP. V.

ET nunc Domine, iam illa tranſierunt, & tempore lenitum eſt vulnus meum. Poſſum ne audire abs te, qui veritas es, & admouere aurem cordis mei ori tuo, vt dicas mihi, cur fletus dulcis ſit miſeris? An tu quãuis vbique adſis, longè abieciſti à te miſeriam noſtram? Et tu in te manes, nos autem in experimentis voluimur. Et tamen niſi ad aures tuas ploraremus, nihil reſidui de ſpe noſtra fieret. Vnde igitur ſuauis fructus de amaritudine vitæ carpitur, gemere, & flere, & ſuſpirare conqueri? An hoc ibi dulce eſt quod ſperamus exaudire te? Rectè iſtud in precibus, quia deſiderium perueniendi habent. Nunquid in dolore amiſſæ rei & luctu, quo tunc operiebar? Neque enim ſperabam reuiuiſcere illum, aut hoc petebam lachrymis, ſed tantùm dolebam, et flebam. Miſer enim eram, et amiſeram gaudium meum. An et fletus res amara eſt præ faſtidio rerum, quibus priùs fruebamur, et tunc dum ab eis abhorremus, delectat?

Explicat magnum affectum, quo diligebat amicum. CAP. VI.

QVid autem ista loquor? Non enim tempus quærendi nunc est, sed confitendi tibi. Miser eram, & miser est omnis animus vinctus amicitia rerum mortalium, & dilaniatur cùm eas amittit, & tunc sentit miseriam, qua miser est, & antequam amittat eas. Sic enim ego eram illo tempore, & flebam amarissimè, & requiescebam in amaritudine. Ita miser erã & habebam chariorem illo amico meo vitam ipsam miseram. Nam quanuis eam mutare vellem, nollem tamen amittere magis, quàm illum. Et nescio an vellem, vel pro illo: sicut de Oreste & Pylade traditur, si non fingitur, qui vellent pro inuicem vel simul mori, quia morte peius eis erat non simul viuere. Sed in me nescio quis affectus nimis huic contrarius ortus erat, & tædium viuendi erat in me grauissimum, & moriendi metus. Credo quò magis illum amabam, eò magis mortem quæ mihi eum abstulerat tanquam atrocissimam inimicam oderam & timebam, & eam repentè consumpturam omnes homines putabam, quia illum potuit. Sic eram omnino, memini. Ecce cor meum Deus meus, ecce intus vide quia memini, spes mea, qui me mundas à talium affectionum immundicia, dirigens oculos meos ad te, & euellens de laqueo

pedes meos. Mirabar enim cæteros mortales viuere, quia ille quem quasi non moriturum dilexeram, mortuus erat, & me magis, quia ille alter eram, viuere illo mortuo mirabar. Bene quidam dixit de amico suo, *Dimidium animæ meæ*. Nam ego sensi animam meam & animam illius vnam fuisse animam in duobus corporibus, & ideo mihi horrori erat vita, quia nolebam dimidius viuere: & ideo fortè mori metuebam, ne totus ille moreretur, quem multum amaueram.

Ps. 124

Horat. de Virgilio.

2 Retr. c. 6.

Impatientia doloris mutat locum.

CAPVT VII.

O Dementiam nescientem diligere homines humaniter, ô stultum Hominem immoderatè humana patientem, quòd ego tunc eram. Itaque æstuebam, suspirabam, flebam, turbabar, nec requies erat, nec consilium. Portabam enim conscissam & cruentam animam meam, impatientem à me portari, & vbi eam ponerem non inueniebam: Non in amœnis nemoribus, non in ludis atque cantibus, nec in suaue olentibus locis, nec in conuiuiis apparatis, neque in voluptate cubilis & lecti, non denique in libris atque carminibus acquiescebat. Horrebant omnia, & ipsa lux, & quicquid non erat quod ille erat, improbum & odiosum erat, præter gemitum, & lachrymas. Nam in eis solis ali-

lis aliquantula requies. Vbi autem inde auferebatur anima mea, onerabat me grandis sarcina miseriæ, quæ à te, Domine, leuanda era & curan a: Sciebam, sed nec volebam ne valebam eò magis, quia non mihi eras aliquid solidum & firmum, cùm de te cogitabam. Non enim tu eras, sed vanum fantasma & error meus erat Deus meus. Si cona ar eam ibi ponere vt requiesceret, per inane labebatur, & iterum ruebat super me, & ego mihi remanseram infœlix locus, vbi nec esse possẽ, nec inde recedere. Quò enim cor meum fugeret à corde meo? Quò à meipso fugerem? quò me non sequerer? Et tamen fugi de patria. Minus enim eum quærebant oculi mei, vbi videre non solebant, atque à Tagastensi oppido veni Carthaginem.

Tempus dolori medetur.

CAPVT VIII.

NOn vocant tempora, nec ociosè voluuntur per sensus nostros, faciunt in animo mira opera. Ecce veniebant & præteribant de die in diem, & veniendo & prætereundo*inferebant mihi species alias, & alias memorias, & paulatim resarciebant me pristinis generibus delectationum, quibus cedebat dolor meus ille, sed succedebant non quidem dolores alij, causæ tamen aliorum dolorum. Nam

* *inseebant.*

Nam vnde me facillimè, & in intima dolor ille penetrauerat, nisi quia fuderam in arenam animam meam, diligendo moriturum ac si non moriturum? Maximè quippe me reparabant atque recreabant aliorum amicorum solatia, cum quibus amabam quod pro te amabam, & hoc erat ingens fabula & longum mendacium, cuius adulterina confricatione corrumpebatur mens nostra pruriens in auribus. Sed illa mihi fabula non moriebatur, si quis amicorum meorum moreretur.

Amicitiæ Fructus.

Alia erant quæ in eis amplius capiebāt animum, colloqui & corridere, & vicissim beneuolè obsequi, simul legere libros dulciloquos, simul nugari, & simul honestari, dissentire interdum sine odio, tanquam ipse homo secum, atque ipsa rarissima dissensione condire consensiones plurimas, docere aliquid inuicem, aut discere aliquid ab inuicem, desiderare absentes cum molestia, suscipere venientes cum lætitia. His atque huiusmodi signis, à corde amantium & redamantium procedentibus per os, per linguam, per oculos, & per mille motus gratissimos, quasi fomitibus conflare animos & ex pluribus vnum facere.

Huma-

Humanæ amicitiæ cum diuina comparatio.
CAPVT IX.

HOc est quod diligitur in amicis,& sic diligitur, vt rea sit sibi humana conscientia,si non amauerit redamãtem, aut si amantem non redamauerit:nihil quærens ex eius corpore præter indicia beneuolentiæ. Hinc ille luctus si quis moriatur, & tenebræ dolorum, & versa dulcedine in amaritudinem cor madidum, & ex amissa vita morientium mors viuentium.Beatus qui amat te,& amicum in te, & inimicum propter te. Solus enim nullum charum amittit, cui omnes in illo chari sunt qui non amittitur.Et quis est iste, nisi Deus noster, Deus qui fecit cælum & terram,& implet ea, & qui implendo ea fecit ea? Te nemo amittit, nisi qui dimittit. Et qui dimittit, quò it, aut quò fugit: nisi à te placido ad te iratum? Nam vbi non inuenit legem tuam in pœna sua? Et lex tua veritas,& veritas tu.

Omnis pulchritudo ex Deo est,qui & in omnibus laudandus. CAP. X.

Ps. 118. Ps. 79. *DEus virtutum conuerte nos,& ostende faciem tuam & salui erimus.* Nam quaquà versum se verterit anima Hominis, ad dolores figitur, alibi prçterquam in te. Tametsi figitur in pulchris extra te,& extra se,quæ tamen nulla essent, nisi essent abs te,quæ oriũtur & occidunt,et oriẽdo

quasi

quasi esse incipiunt, et crescunt vt perficiantur & perfecta senescunt & intereūt: etenim omnia senescunt, & omnia intereunt: Ergo cùm oriuntur & tendunt esse, quò magis celeriter crescunt vt sint, eò magis festinant vt non sint. Sic est modus eorum. Tantum dedisti eis, quia partes sunt rerum, quæ non sunt omnes simul, sed decedendo ac succedendo agunt omnes vniuersum, cuius partes sunt, Ecce sic peragatur & sermo noster per signa sonantia. Non enim erit totus sermo, si vnum verbum non decedat cum sonuerit partes suas, vt succedat aliud. Laudet te ex illis anima mea Deus creator omnium, sed non infigatur in eis glutino amoris per sensus corporis. Eunt enim quò ibant vt non sint, & conscindunt eam desideriis pestilentiosis, quoniam ipsa esse vult, & requiescere in eis, quæ amat. In illis autem non est, vbi, quia non stant, fugiunt & quis ea sequitur sensu carnis, aut quis ea comprehendit, vel cùm præsto sunt? Tardus est enim sensus carnis, quoniam sensus carnis est, & ipse est modus eius. Sufficit ad aliud ad quod factus est, ad illud autem non sufficit vt teneat transcurrentia ab initio debito vsque ad finem debitum. In verbo enim tuo per quod creantur, ibi audiunt hinc, & hucusque.

Omnia

Omnia creata sunt mutabilia in se, in Deo stabilia. CAPVT XI.

NOli esse vana anima mea, & obsurdescere in aure cordis, tumultu vanitatis tuæ. Audi & tu. Verbum ipsum clamat vt redeas, & ibi est locus quietis imperturbabilis, vbi non deseritur amor, si ipse nō deserat. Ecce illa discedūt vt alia succedant, & omnibus suis partibus constet infima vniuersitas.

Nunquid ego aliquò discedo, ait verbū Dei? Ibi fige mansionem tuam, ibi commenda quicquid inde habes anima mea, saltem fatigata fallaciis. Veritati commenda, quicquid tibi est à veritate, & non perdes aliquid, & reflorescent putrida tua, & sanabuntur omnes languores tui, & fluxa tua reformabuntur & renouabuntur & constringentur ad te, & non te deponent quò descendunt, sed stabunt tecum, & permanebunt ad semper stantem ac permanentem Deum. Vt quid peruersa sequeris carnem tuam? Ipsa te sequatur conuersa. Quicquid per illam sentis in parte est, & ignoras totum cuius hæ partes sunt, & delectat te tamen. Sed si ad totum cōprehendendū esset idoneus sensus carnis tuæ, ac non & ipse in parte vniuersi accepisset pro pœna tua iustum modum, velles vt transiret quicquid existit in præsenti, vt magis tibi omnia placerent. Nam & quod loquimur per eundē sensum

ſenſum carnis audis, & non vis vtíque ſtare ſyllabas, ſed tranſuolare vt aliæ veniant, & totum audias. Ita ſemper omnia quibus vnum aliquid conſtat, & non ſimul ſunt omnia ea quibus conſtat, Plus delectant omnia quàm ſingula, ſi poſſint ſentiri omnia. Sed longè his melior, qui fecit omnia, & ipſe eſt Deus noſter: & nõ diſcedit, quia nec ſuccediturei. Si placent corpora, Deum ex illis lauda, & in artificem eorum retorque amorem: ne in his quæ tibi placent tu ei diſpliceas.

Amor non improbatur, modò in his, quæ placent, amemus Deum.

CAPVT XII.

SI placent animæ, in Deo amentur: quia & ipſe mutabiles ſunt, & in illo fixæ ſtabiliuntur, alioquin irent & perirent. In illo ergo amentur: & rape ad eum tecum quas potes & dic eis, Hunc amemus, hunc amemus, ipſe fecit hæc, & non eſt longè. Non enim fecit atque abîit, ſed ex illo in illo ſunt. Ecce vbi eſt, vbi ſapit veritas. Intimus cordi eſt, ſed cor errauit ab eo. *Redite præuaricatores ad cor, & inhærete illi qui fecit vos*. State cum eo, & ſtabitis. Requieſcite in eo, & quieti eritis. Quò itis in aſpera? quò itis? Bonum quod amatis, ab illo eſt. Sed quantum eſt ad illum, bonum eſt & ſuaue. Sed amarum erit iuſtè

Eſa. 46.

iuſtè, quia iniuſtè amatur deſerto illo, quicquid ab illo eſt. Quò vobis adhuc & adhuc ambulare vias difficiles & laborioſas? Non eſt requies vbi quæritis eam. Quærite quod quæritis, ſed ibi non eſt vbi quæritis. Beatam vitam quæritis in regione mortis: Non eſt illic. Quomodo enim beata vita, vbi nec vita? Et deſcendit huc ipſa vita noſtra, & tulit mortem noſtram, & occidit eam de abundantia vitæ ſuæ, & tonuit clamans, vt redeamus hinc ad eum in illud ſecretum vnde proceſſit ad nos, in ipſum primum virginalem vterum, vbi ei nupſit humana creatura caro mortalis, ne ſemper eſſet mortalis & inde *velut ſponſus procedens de thalamo ſuo, exultauit vt gigas ad currendam viam.* Non enim tardauit, ſed cucurrit clamans dictis factis, morte, vita, deſcenſu, aſcenſu, clamans vt redeamus ad eum: & diſceſſit ab oculis, vt redeamus ad cor & inueniamus eum. Abſceſſit enim, & ecce hîc eſt. Noluit nobiſcum diu eſſe, & non reliquit nos. Illuc enim abſceſſit, vnde nunquam receſſit, quia Mũdus per eum factus eſt, & in hoc Mũdo erat, & venit in hunc Mundum peccatores ſaluos facere, cui confitetur anima mea vt ſanet eam, quia peccauit illi. *Filij hominum vſque quo graues corde?* Nũquid & poſt deſcenſum vitæ, non vultis aſcẽdere & viuere? Sed quò aſcendiſtis quando in altum iſtis, & poſuiſtis in cœlum os veſtrum

Pſ. 18.
Ioa. 1.
1. Tim. 1.
Pſ. 40.
Pſal. 4
Pſ. 72.

ſtrum? Deſcendite vt aſcendatis,& aſcendatis ad Deum. Cecidiſtis enim aſcendendo contra eum. Dic eis iſta vt plorent in conualle plorationis, & ſic eos rape tecum ad Deum, quia de ſpiritu eius hæc dicis eis, ſi dicis ardens igne charitatis.

Amor vnde proueniat.
CAP. XIII.

HÆc tunc non noueram, & amabam pulchra inferiora,& ibam in profundum,& dicebam amicis meis: Num amamus aliquid niſi pulchrum? Quid eſt ergo pulchrum: & quid eſt pulchritudo? Quid eſt quod nos allicit & conciliat rebus, quas amamus? Niſi enim eſſet in eis decus & ſpecies, nullo modo nos ad ſe mouerẽt. Et animaduertebam & videbam in ipſis corporibus aliud eſſe quaſi totum & ideo pulchrum: aliud autem quod ideo diceret, quoniam aptè accommodaretur alicui ſicut pars corporis ad vniuerſum ſuum, aut calciamentum ad pedem, & ſimilia. Et iſta conſideratio ſcaturiuit in animo meo ex intimo corde meo, & ſcripſi libros de pulchro & apto, puto duos aut tres. Tu ſcis Deus. Nam excidit mihi. Non enim habemus eos, ſed aberrauerũt à nobis, neſcio quomodo.

Liber

Liber de apto & pulchro ad Icherium.
CAP. XIIII.

QVid est autem quod me mouit Domine Deus meus, vt ad Icheriũ Romanæ vrbis Oratorem scriberem illos libros, quem non noueram facie, sed amaueram hominem ex doctrinæ fama, quæ illi clara erat, & quædam verba eius audieram, & placuerant mihi? Sed magis quia placebant aliis, & efferebãt eum laudibus stupentes, quòd ex homine Syro docto priùs Græcæ facundiæ, postea in Latina etiam Doctor mirabilis extitisset, & esset scientissimus rerum ad studium sapientiæ pertinentium, mihi placebat. Laudatur homo, & amatur absens. Vtrumnam ab ore laudantis intrat in cor audientis amor ille? Absit. Sed ex amante alio accenditur alius. Hinc enim amatur qui laudatur, dum non fallaci corde laudatoris prædicari creditur, id est, cùm amans eum laudat. Sic enim tunc amabam homines ex hominum iudicio. Non enim ex tuo, Deus meus, in quo nemo fallitur. Sed tamen cur non sicut auriga ille nobilis, sicut venator, studiis popularibus diffamatus, sed longè aliter & grauiter, & ita quemadmodum & me laudari vellem? Non autem ita vellem laudari, & amari me vt histriones, quãquam eos & ipse laudarem & amarem, sed eligens latere quàm ita notus esse; & velle haberi

Fama ignotos vt amemus facit.

haberi odio, quàm ſic amari. Vbi diſtribuuntur iſta pondera variorum & diuerſorum amorum in anima vna? Quid eſt quod amo in alio, quod rurſus niſi odiſſem non à me deteſtarer & repellerem, cùm ſit vterq; noſtrum homo? Non enim ſicut equus bonus amatur ab eo, qui nollet hoc eſſe, etiam ſi poſſet, hoc & de hiſtrione dicendũ eſt, qui naturæ noſtræ ſocius eſt. Ergóne amo in homine quod odi eſſe, cùm ſim homo? Grande profundũ eſt ipſe homo, cuius etiam capillos tu domine numeratos habes, & non minuuntur in te & tamen capilli eius magis numerabiles ſunt, quàm affectus eius, & motus cordis eius. At ille Rethor ex eo erat genere, quem ſic amabam, vt vellem me eſſe talem, & errabã typho, & circunferebar omni vento, & nimis occultè gubernabar abs te. Et vnde ſcio, & vnde certus confiteor tibi, quod illum in amore laudãtium magis amauerã, quàm in rebus ipſis de quibus laudabatur? Quia ſi non laudatũ eum vituperarent cùm idem ipſi & vituperando atque ſpernendo ea ipſa narrarent, non accenderer in eum & non excitarer, & certè res non alienæ forent, nec Homo ipſe alius, ſed tantummodo affectus alius narrantium. Ecce vbi iacet anima infirma, nondum hærens ſoliditati veritatis. Sicut auræ linguarum flauerint à pectoribus opinantium, ita fertur & vertitur, torquetur ac retorquetur, & obnu-

Matt. 10.

bila

bilatur ei lumen & non cernitur veritas. Et ecce est ante nos. Et magnum quiddã mihi erat, si sermo meus & studia mea illi viro innotescerent. Quæ si probaret, flagrarem magis, si autem improbaret, sauciaretur cor vanum & inane soliditatis tuæ. Et tamen pulchrum illud atque aptũ, vnde ad eum scripseram, libenter animo versabam, ob os contemplationis meæ, & nullo collaudatore mirabar.

V cap. sequẽs.

Quod corporalibus imaginibus contenebratus, non potuit capere spiritualia.
CAP. XV.

SEd tãtæ rei cardinem in arte tua nondum videbam omnipotens, qui facis mirabilia solus, & ibat animus meus per formas corporeas, & pulchrum quod per seipsum, aptum autem quod ad aliquid accommodatum deceret definiebam, & distinguebam, & exemplis corporeis astruebam. Et conuerti me ad animi naturam, et non me sinebat falsa opinio, quã de spiritualibus habebam, verum cernere. Et irruebat in oculos meos ipsa vis veri, et auertebam palpitantem mentem ab incorporea re ad liniamenta et colores, et tumentes magnitudines. Et quía non poteram ea videre in animo, putabam me non posse videre animum meum. Et cùm in virtute pacem amarem, in vitiositate autem odissem discordiam, in illa vnita-

tem,

tem, in ista quandam diuisionem notabam. Inque illa vnitate mens rationalis, & natura veritatis ac summi boni mihi esse videbatur, in ista vero diuisione irrationalis vitæ, nescio quam substantiam & naturam summi mali, quæ non solùm esset, substantia, sed omnino vita esset, & tamen abs te non esset Deus meus ex quo sunt omnia miser opinabar. Et tamen illam Monadem appellabam, tanquam sine vllo sexu mentem; hanc verò Dyaden, iram in facinoribus, libidinem in flagitiis, nesciens quid loquerer. Non enim noueram neque dediceram, nec vllam substantiam malum esse, nec ipsam mentem nostram summum atque incommutabile bonũ. Sicut enim facinora sunt, si vitiosus est ille animi motus, in quo est impetus & se iactat insolenter ac turbidè, & flagitia, si est immoderata illa animæ affectio, qua carnales hauriuntur voluptates ita errores & falsæ opiniones vitam contaminant, si rationalis mens ipsa vitiosa est, qualis in me tunc erat nesciente alio lumine illam illustrandam esse, vt sit particeps veritatis, quia non est ipsa natura veritatis. *Quoniam tu illuminabis lucernam meam, Domine Deus meus, illuminabis tenebras meas, & de plenitudine tua nos omnes accepimus. Es enim tu lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, quia in te non est transmutatio, nec momenti obumbratio.* Sed ego conabar ad te & re

Μονὰς *Δυάς.*

Psal.71.

Ioã.1.

& repellebar abs te, vt ſaperem mortem, quoniam ſuperbis reſiſtis. Quid autẽ ſuperbius, quàm vt aſſererem mira dementia me id eſſe naturaliter, quod tu es? Cùm enim ego eſſem mutabilis, & eò mihi manifeſtum eſſet quod ideo vtiq; ſapiẽs eſſe cupiebam, vt ex deteriore melior fierem, malebam tamen etiam te opinari mutabilem, quàm me non hoc eſſe quod tu es. Itaq; repellebar, & reſiſtebas ventoſę ceruici meæ, & imaginabar formas corporeas, & caro carnem accuſabam, & ſpiritus ambulans nondum reuertebar ad te, & ambulando ambulabã in ea quæ nõ ſunt, neque in te, neque in me, neq; in copore. Neque mihi creabãtur à veritate tua, ſed á mea vanitate fingebantur ex corpore, & dicebam paruulis fidelibus tuis ciuibus meis, à quibus neſciens exulabam, dicebã illis garrulus & ineptus: Cur ergo errat anima mea quã fecit Deus Et mihi nolebã dici, cur ergo erat Deus? Et contendebam magis, incommutabilem tuam ſubſtantiam coactam errare, quàm meam mutabilem ſpontè deuiaſſe, & penè errare cõfitebar. Et eram ætate annorum fortaſſe vigintiſex aut ſeptem, cùm illa volumina ſcripſi voluẽs apud me corporea figmenta obſtrepentia cordis mei auribus, quas intendebam dulcis veritas in interiorem melodiam tuam, cogitans de pulchro & apto, & ſtare cupiens & audire te, & gaudio gaudere propter vocem Spõſi, & non pote

Iac 1. *1. Pe. 5* *Pſ. 77.* *V. cap. proxi.* *Ioan. 7*

poteram,quia vocibus erroris mei rapiebar foras,& põdere ſuperbiæ meæ in ima decidebam, *Non enim dabas auditui meo gaudium & lætitiam, aut exultabant oſſa quæ hu-humiliata non erant.* Pſ.50.

Prædicamenta per ſe intellexit.
CAP. XVI.

ET quid mihi proderat, quod annos natus fermè viginti, cùm in manus meas veniſſent Ariſtotelica quædã,quas appellant decem Cathegorias (quarum nomine cum eas Rhetor Cartaginenſis magiſter meus buccis typho crepantibus commemoraret, & alij qui docti habebantur) tanquam in neſcio quid magnum & diuinum ſuſpenſus inhiabam? legi eas ſolus,& intellexi. Quas cùm contuliſſem cum eis, qui ſe dicebant vix eas Magiſtris erudit iſſimis, non loquentibus tantùm, ſed multa in puluere depingentibus intellexiſſe, nihil inde aliud mihi dicere potuerunt, quàm ego ſolus apud meipſum legens cognoueram. Et ſatis apertè mihi videbantur loquẽtes de ſubſtantiis, ſicuti eſt Homo: & quæ in illis eſſent, ſicuti eſt figura Hominis, qualis ſit; & ſtatura, quot pedum ſit; & cognatio, cuius frater ſit; aut vbi ſit conſtitutus; aut quando natus; aut ſtet, aut ſedeat; aut calceatus vel armatus ſit; aut aliquid faciat, aut patiatur aliquid, & quæcunque in his

in his nouem generibus quorum exempli gratia quædam posui, vel in ipso substantiæ genere innumerabilia reperiuntur. Quid hoc mihi proderat, quando & oberat, cùm etiam te Deus meus mirabiliter simplicem atque incõmutabilem, illis decem prædicamentis putans quicquid esset omnino comprehẽsum, sic intelligere conarer, quasi & tu subiectus esses magnitudini tuæ aut pulchritudini, vt illa essent in te quasi in subiecto sicut in corpore, cum tua magnitudo & tua pulchritudo tu ipse sis, corpus autem non eo sit magnum & pulchrum quo corpus est, quia & si minus magnum & minus pulchrum esset, nihilominus corpus esset. Falsitas enim erat quam de te cogitabam, non veritas. & figmenta miseriæ meæ, nõ firmamenta beatitudinis tuæ. Iusseras enim & ita fiebat in me, vt terra spinas, & tribulos pareret mihi, & cum labore peruenirem ad panem meum. Et quid mihi proderat, quod omnes libros artium, quas liberales vocant, tunc nequissimus malarum cupiditatum seruus per meipsum legi, & intellexi quoscunque legere potui, & gaudebam in eis, & nesciebam vnde esset, quicquid ibi verum & certum esset? Dorsum enim habebam ad lumen, & ad ea quæ illuminant faciem, vnde ipsa facies mea qua illuminata cernebam, non illuminabatur. Quicquid de arte loquendi, & differendi, quicquid de dimensionibus

Deus meus non est in categor.

Gen. 3.

Artes liberales per se cognouit.

nibus figurarum, & de musicis, & de numeris sine magna difficultate, nullo hominum tradente intellexi. Scis tu domine Deus meus, quia & celeritas intelligendi, & discendi acumen, donum tuum est, sed non inde sacrificabam tibi. Itaque mihi non ad vsum, sed ad perniciem magis valebat, quia tam bonam partem substantię meæ sategi habere in potestate, & fortitunem meam non ad te custodiebam, sed profectus sum abs te in longinquam regionem, vt eam dissiparem in meretriceas cupiditates. Nam quid mihi proderat bona res non vtenti bene? Non enim sentiebam illas Artes, etiam ab studiosis & ingeniosis difficillimè intelligi, nisi cùm eis easdem conabar exponere, & erat ille excellentissimus in eis, qui me exponentem non tardiùs sequeretur. Sed quid mihi hoc proderat, putanti quod tu domine Deus meus veritas corpus esses lucidum & immensum, & ego frustum de illo corpore? Nimia peruersitas. Sed sic eram. Nec erubesco Deus meus confiteri tibi in me misericordias tuas, & inuocare te, qui non erubui tūc profiteri hominibus blasphemias meas, & latrare aduersum te. Quid ergo mihi tunc proderat ingenium per illas doctrinas agile, & nullo adminiculo humani magisterij tot nodosissimi libri enodati, cùm deformiter & sacrilega turpitudine in doctrina pietatis errarem? Aut quid tantùm oberat paruulis

Ps. 58.

Luc. 15.

Alior docet.

Simile. tuis longè tardius ingenium, cùm à te longè non recederent vt in nido ecclesiæ tuæ tuti plumescerent, & alas charitatis alimento sanę fidei nutrirent? O Domine Deus noster, in velamēto alarum tuarum

Ps. 63. speremus, & protege nos, & porta nos. Tu portabis & paruulos, & vsque ad canos tu portabis: quoniam firmitas nostra quando tu es, tunc est firmitas: cùm autem no-

Psa. 46 stra est, infirmitas est. Viuit apud te semper bonum nostrum, & quia inde auersi sumus, peruersi sumus. Reuertamur iam Domine, vt non euertamur: quia viuit apud te sine vllo defectu bonum nostrum quod tu ipse es: & non timebimus, ne non sit quò redeamus, quia nos inde ruimus, nobis autem absentibus non ruit domus nostra æternitas tua.

LIB

LIBER V.

Excitat mentem ad Deum laudandum.

CAPVT I.

Accipe sacrificium Cōfessionum mearum de manu linguæ meę, quam formasti & excitasti, vt confiteatur nomini tuo,& sana omnia ossa mea,& dicant: *Domine, quis si milis tibi*? Neque enim docet te quid in se agatur, qui tibi confitetur, quia oculum tuū nō excludit cor clausum,nec manum tuā repellit duritia Hominū, sed soluis eā cùm voles,aut miserans aut vindicans, *& non est qui se abscōdat à calore tuo* Sed te laudet anima mea,vt amet te : & confiteatur tibi miserationes tuas, vt laudet te. Non cessat,nec tacet laudes tuas vniuersa creatura tua;nec spirit⁹ omnis per os cōuersū ad te,nec animalia, nec corporalia per os considerātium ea,vt exurgat in te à lassitudine anima nostra,innitēs eis quæ fecisti,& transiens ad te,qui fecisti hæc mirabiliter,& ibi refectio,& vera fortitudo.

Ps. 40. Ps. 82.

Ps. 18.

Dei præsentiam neminem effugere,cùm sit vbique. CAP. II.

Eant & fugiāt à te inquieti & iniqui,& tu vides eos, & distinguis vmbras, & ecce pulchra sunt cū eis omnia, & ipsi turpes sunt. Et quid nocuerūt tibi,aut in quo imperiū tuū dehonestauerūt, à cœlis vsq; in

Sap.11 in nouiſſima iuſtũ & integrũ? Quò enim fugerũt cùm fugerent à facie tua, aut vbi tu nõ inuenis eos? Sed fugerũt vt nõ viderẽt te vidẽtẽ ſe, atq; excæcati in te offenderent, quia non deſeris aliquid eorũ quæ feciſti. In te offenderent iniuſti, & iuſtè vexarentur, ſubtrahentes ſe lenitati tuæ, & offendentes in rectitudinem tuam, & cadentes in aſperitatem tuam, videlicet neſciunt quod vbique ſis, quem nullus circunſcribit locus, & ſolus es præſens, etiam his qui longè fiunt à te. Conuertantur ergo & quærant te, quia non ſicut ipſi deſeruerunt te Creatorem ſuum, ita & tu deſeruiſti creaturam tuam. Ipſi conuertantur et quærant te, & ecce ibi es in corde eorum, in corde confitentium tibi, & proiicientium ſe in te, & plorantium in ſinu tuo poſt vias ſuas difficiles, & tu facilis terges lachrymas eorum, vt magis plorent & gaudeant in fletibus: quoniam tu Domine, nõ aliquis homo caro & ſanguis, ſed tu Domine qui feciſti, reficis et conſolaris eos. Et vbi ego eram quando te quærebam? Et tu eras ante me, ego autem et à me diſceſſeram, nec me inueniebam, quantò minùs te?

De Fauſto Manichæo, & de Aſtrologia.

CAP. III.

PRoloquar in conſpectu Dei mei annum illum vndetriceſimũ ætatis meæ. Iam venerat Carthaginem quidam Manichæorum Epiſcopus, Fauſtus nomine, magnus

magnus laqueus Diaboli, et multi impli cabantur in eo per illecebram suauiloquentiæ: quam ego tametsi laudabam, discernebam tamen à veritate rerum, quarum discendarum auidus eram: nec quali vasculo sermonis, sed quid mihi scientiæ comedendum apponeret nominatus apud eos ille Faustus, intuebar. Fama enim de illo prælocuta mihi erat, quòd esset honestarum omnium doctrinarũ peritissimus, et apprimè disciplinis liberalibus eruditus. Et quoniam multa philosophorum legeram, memoriæque mandata retinebã, ex eis quædam comparabam illis Manichæorum longis fabulis: et mihi probabiliora ista videbãtur, quæ dixerunt illi, qui tantum potuerunt valere, vt possent æstimare seculum, quãquam eius Dominum minimè inuenerint. *Quoniam magnus es Domine, & humilia respicis, excelsa autem à longè cognoscis.* Nec propinquas nisi obtritis corde, nec inueniris à superbis, nec si illi curiosa peritia numerent stellas & arenam, & dimetiantur sydereas plagas, & vestigẽt vias astrorum. Mente enim sua quærunt ista, & ingenio, quod tu dedisti eis: & multa inuenerunt, & prænunciauerunt ante multos annos defectus luminarium solis & lunæ, quo die, qua hora, quanta ex parte futuri essent & non eos fefellit numerus, & ita factum est vt prænunciauerunt: & scripserunt regulas indagatas, & leguntur hodie, atque ex eis prænunciatur quo

Ps. 137. De vero humili bus delectatur.

anno,& quo mense anni, & quo die mensis,& qua hora diei, & quota parte luminis sui defectura sit luna vel sol, & ita fit, vt prænunciatur. Et mirantur hæc homines,& stupent qui nesciunt eam, & exultant atque extolluntur qui sciunt, & per impiam superbiam recedentes & deficiẽtes à lumine tuo, tanto antè solis defectũ futurum præuident,& in præsentia suum non vident.Non enim religiosè quærunt vnde habeant ingenium quo ista quærũt. Et inuenientes quia tu fecisti eos,non ipsi dant tibi se,vt serues quod fecisti, et quales se ipsi fecerant,occidunt se tibi,et trucidant exaltationes suas sicut volatilia et curiositates suas sicut pisces maris,quibus perambulant secretas semitas abyssi, et luxurias suas sicut pecora campi, vt tu Deus ignis edax cõsumas mortuas curas eorum,recreans eos immortaliter.Sed nõ nouerunt viam,verbum tuum, per quod fecisti omnia ea quæ numerant, et ipsos qui numerant, et sensum quo cernunt quæ numerant, & mentem de qua numerant, & sapientiæ tuæ non est numerus. Ipse autem vnigenitus factus est nobis sapientia et iustitia,et sanctificatio, et numeratus est inter nos, et soluit tributũ Cæsari. Non nouerunt hanc viam, qua descendant ad illum à se,et per eam ascẽdant ad eum. Non nouerunt hanc viam. Et putant se excelsos esse cum sideribus et lucidos, et ecce ruerunt in terram, et obscu

In Astrologos. *Ps 8.* *Deu.4.* *Ioã.1.* *1.Cor.1* *Matt. 22.*

obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Et multa vera de creatura dicunt, et verum creaturæ artificem non piè quærunt, et ideo non inueniunt: aut ſi inueniunt, cognoſcentes Deum non ſicut Deum honorant, aut gratias agunt, ſed euaneſcunt in cogitationibus ſuis, et dicunt ſe eſſe ſapientes, ſibi tribuendo quæ tua ſunt: ac per hoc ſtudent peruerſiſſima cæcitate, etiam tibi tribuere quæ ſua ſunt, mendacia ſcilicet in te conferentes qui veritas es, et immutantes gloriam incorrupti Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrúm, et quadrupedum, et ſerpentum, et conuertunt veritatem tuam in mendacium, et colunt, et ſeruiunt creaturæ potius quàm creatori. Multa tamen ab eis ex ipſa creatura vera dicta retinebam, et occurrebat mihi ratio per numeros et ordinem temporum, et viſibiles atteſtationes ſiderum, et cõferebam cum dictis Manichæi, qui de his rebus multa ſcripſit, copioſiſſimè delirans, et non mihi occurrebat ratio, nec ſolſtitiorum, et æquinoctiorum, nec defectuum luminarium, nec quicquid tale in libris ſecularis ſapientiæ didiceram. Ibi autem credere iubebar, et ad illas rationes numeris, et oculis meis exploratas non occurrebat, et longè diuerſum erat.

Ro. 1.

***

Sola Dei cognitiô beatificat.

CAP. IIII.

NVnquid Domine, Deus veritatis, quisquis nouit ista, iam placet tibi? Infœlix enim homo qui scit illa omnia, te autem nescit: Beatus autem qui te scit, etiam si illa nesciat. Qui verò & te,& illa nouit, non propter illa beatior, sed propter te solum beatus est, si cognoscens te sicut Deum glorificet et gratias agat, et non euanescat in cogitationibus suis. Sicut enim melior est qui nouit possidere arborem, et de vsu eius tibi gratias agit, quamuis nesciat vel quot cubitis alta sit, vel quanta latitudine diffusa, quàm ille qui eam metitur, et omnes ramos eius numerat, et neque possidet eam, neque creatorem eius nouit aut didicit. Sic fidelis homo, cuius totus mundus diuitiarum est, et quasi nihil habens omnia possidet, inhærendo tibi cui seruiunt omnia, quamuis nec saltem septentrionum gyros nouerit, dubitare stultum est, quin vtique melior sit quàm mensor cœli, et numerator syderum, et pensor elementorum, et negligens tui, qui omnia in mensura, et numero et pondere disposuisti.

Hiero. in prolog Bibliorũ, c. 8

2 Cor. 6

Simile.

Sap 11

Teme

Temeritas Fausti, docentis quod nesciebat.

CAPVT V.

SEd tamen quis quærebat Manichæum nescio quem, etiam ista scribere sine quorum peritia pietas disci poterat? Dixisti enim homini: *Ecce pietas est sapientia*, quam ille ignorare posset, etiamsi ista perfectè nosset. Ista verò quia non nouerat, impudentissimè audens docere, prorsus illam nosse non posset. Vanitas est enim mundana ista etiam nota profiteri, pietas autem tibi confiteri. Vnde ille deuius ad hæc ista multum locutus est, vt cùm victus ab eis qui ista verè didicissent, quis esset eius sensus in cæteris quæ abditiora sūt manifestè cognosceretur. Non enim parui existimari se voluit, sed Spiritum sanctum consolatorem, & ditatorem fidelium tuorum, autoritate plenaria personaliter in se esse persuadere conatus est. Itaque cùm de cœlo ac stellis, & de solis ac lunæ motibus falsa dixisse deprehenderetur, quamuis ad dodoctrinam Religionis ista non pertineāt, tamen ausus eius sacrilegos fuisse satis emineret, cùm ea nō solum ignorata, sed etiam falsa tam vesana superbiæ vanitate diceret; vt ea tanquam diuinæ personæ tribuere sibi niteretur. Cùm enim audio Christianum aliquem fratrem, illum, aut illum ista nescientem, & aliud pro alio sentientem, patienter intueor opinantem

Iob. 28

Christianus quid scire teneatur.

Hominem, nec illi obesse video, cum de te, Domine creator omnium, non credat indigna, si forte situs & habitus creaturæ corporalis ignoret. Obest autem si hoc ad ipsam doctrinæ pietatis formam pertinere arbitretur, & pertinacius affirmare audeat quod ignorat. Sed etiam talis infirmitas in fidei cunabulis, à charitate matre sustinetur, donec assurgat nouus homo in virum perfectum, & circunferri non possit omni vento doctrinæ. In illo autem qui doctor, qui autor, qui dux & princeps eorum quibus illa suadere, ita fieri ausus est, vt qui eum sequerentur, non quemlibet hominem, sed Spiritum sanctum tuum se sequi arbitrarentur. Quis tantam dementiam sicubi falsa dixisse conuinceretur, non detestandam, longeque abiiciendam esse iudicaret? Sed tamen liquidò nondum compereram, vtrum etiam secundum eius verba vicissitudines longiorum, & breuiorum dierum atque noctiũ, & ipsius noctis & diei, & deliquia luminum & si quid eiusmodi in aliis libris legeram, posset exponi: vt si fortè posset, incertum quidem mihi fieret vtrum se res ita haberet, an non ita: sed ad fidem meam illius autoritatẽ propter creditam sanctitatem proponerem.

Eph. 4.

Faustus natura, non arte facundus.

CAPVT VI.

ET per annos fermè ipsos nouem, quibus eos animo, vagabũdus audiui, nimis ex-

mis extento desiderio venturũ expectabam istum Faustum. Cęteri enim eorum, in quos fortè incurrissem, qui taliũ rerum quæstionibus à me obiectis deficiebant, illum mihi promittebant, cuius aduentu, collatoque colloquio facillimè mihi hęc, & si qua fortè maiora quærerem, enodatissimè expedirentur. Ergo vbi venit, expertus sum hominem gratum, & iocundum verbis, & ea ipsa quę illi solent dicere, multò suauiùs garrientem. Sed quid ad meam sitim preciosorum poculorum decentissimus ministrator? Iam rebus talibus satiatæ erãt aures meę, nec ideo mihi meliora videbãtur, quia meliùs dicebãtur: nec ideo vera, quia diserta: nec ideo sapiens anima, quia vultus congruus & decorum eloquium. Illi autem qui eum mihi promittebant, non boni rerum æstimatores erant, & ideo illis videbatur prudens & sapiens, quia delectabat eos loquens. Sensi autẽ aliud genus hominum etiam veritatẽ habere suspectã, & ei nolle acquiescere, si compto atque vberi sermone promeretur. Me autem iam docueras Deus meus, miris & occultis modis, & propterea credo quòd tu me docueris quoniam verũ est, nec quisquam præter te alius est Doctor veri, vbicunque & vndecunque claruerit. Iam ergo abs te didiceram, nec eo debere videri aliquid verum dici, quia eloquenter dicitur: nec eo falsũ, quia incõpositè sonant signa labiorum.

Sup. l. 3. c. 11. De moribus Monachorum c 23. De vtilit credendi c.16.

Deus solus veritatis doctor

rum. Rursus, nec ideo verum, quia impolitè enũciatur: nec ideo falsum quia splẽdidus sermo est, sed perinde esse sapientiam & stultitiam, sicut sunt tibi vtiles & inutiles: verbis autẽ ornatis & inornatis, sicut vasis vrbanis & rusticanis, vtrosque cibos posse ministrari. Igitur auiditas mea, qua illum tanto tempore expectaueram hominẽ, delectabatur quidem motu, affectuque disputantis, & verbis congruentibus, atque ad vestiendas sententias facilè occurrentibus. Delectabar autem & cum multis vel etiam prę multis laudabam ac efferebam: sed molestè habebam quod in cœtu audientium non sinerer illi ingerere, & partiri cum eo curas quæstionum mearum, conferendo familiariter, & accipiendo, ac reddendo sermonem. Quod vbi potui, & aures eius cũ familiaribus meis eo quoque tẽpore occupare cœpi, quo non dedeceret alternis disserere; & protuli quædam quæ me mouebant, expertus sum prius hominem expertem liberalium Disciplinarum, nisi grammaticæ, atque eius ipsius vsitato modo. & quia legerat aliquas Tullianas orationes, & paucissimos Senecæ libros, & nonnulla Poëtarum, & suæ sectæ, si qua volumina Latinè atque compositè conscripta erant. Et quia aderat quotidiana sermocinandi exercitatio, inde suppetebat eloquiũ quod fiebat acceptius magisque seductoriũ moderamine ingenii, & quo-

Verba vasis comparantur.

quodã lepore naturali. Itáne eſt vt recolo domine Deus meus arbiter conſcientiæ meæ? Coram te cor meum & recordatio mea, qui me tunc agebas abdito ſecreto prouidentiæ tuæ, & in honeſtos errores meos iam conuertebas ante faciem meã, vt viderem, & odiſſem.

Alienatur à ſecta Manichæorum.

CAPVT VII.

NAm poſteaquam ille mihi imperitus earum Artium, quibus eum excellere putaueram, ſatis apparuit, deſperare cœpi poſſe eum mihi illa, quæ me mouebant, aperire atque diſſoluere, quorum quidem ignarus poſſet veritatem tenere pietatis, ſed ſi Manichæus non eſſet. Libri quippe eorum pleni ſunt longiſſimis fabulis, de cœlo & ſyderibus, & ſole & luna: quæ mihi eum, quod vtique cupiebam, collatis numerorum rationibus, quos alibi ego legeram, vtrum potius ita eſſent vt Manichæi libris continebantur, an certè vel par etiam inde ratio redderetur, ſubtiliter explicare poſſe iam non arbitrabar. Quæ tamen vbi conſideranda & diſcutienda protuli, modeſtè ſanè ille nec auſus eſt ſubire ipſam ſarcinam, Nouerat enim ſe iſta non noſſe nec eum puduit confiteri. Non erat de talibus quales multos loquaces paſſus eram conantes ea me docere, & dicentes mihi nihil.

De Vtilit. cred. c. 16.

Fauſtus Ignorantiam fatetur.

Iſte

iste verò cor habebat, & si non rectũ ad te, nec tamen nimis incautũ ad seipsum. Nõ vsquequaque imperitus erat imperitiæ suæ, & noluit se temere in ea disputando coarctari, vnde nec exitus ei vllus, nec facilis esset reditus. Etiam hinc mihi ampliùs placuit. Pulchrior est enim temperantia cõfitentis animi, quàm illa quæ nosse cupiebam, & eum in omnibus difficilioribus & subtilioribus quæstionibus talem inueniebam. Refracto itaque studio quo intenderam in Manichæi literas, magisque desperans de cæteris eorum Doctoribus, quando in multis quæ me mouebant ita ille nominatus apparuit, cœpi cum eo pro studio eius agere vitã, quo ipse flagrabat in eas literas, quas tũc iam Rhetor Carthaginis adolescentes docebam, & legere cum eo, siue quæ ille audita desideraret, siue quæ ipse tali ingenio apta existimarem. Cæterum omnis conatus meus, quo proficere in illa Secta statueram, illo homine cognito prorsus intercidit, non vt ab eis omnino separarer, sed quasi melius quicquam non inueniens, eo, quo iam quoquo modo irrueram, contentus interim esse decreueram, nisi aliquid fortè quod magis eligendum esset, eluceret. Ita ille Faustus, qui multis laqueus mortis extitit, meum quo captus eram, relaxare iam cœperat, nec volens nec sciens. Manus enim tuæ Deus meus in abdito prouidentiæ tuæ,

non

non deſerebant animam meam,& de ſanguine cordis Matris meæ per lachrymas eius diebus ac noctibꝰ pro me ſacrificabatur tibi,& egiſti mecum miris & occultis modis. Tu illud egiſti Deus meus. Nam á Domino greſſus hominis dirigentur, & viam eius volet. Aut quæ procuratio ſalutis præter manum tuam reficientem,quæ feciſti?

Pſ. 36.

Proficiſcitur Romam contra Matris voluntatē.

CAPVT VIII.

EGiſti ergo mecum vt mihi perſuaderetur Romam pergere, & potius ibi docere quod docebā Carthagine. Et hoc vnde mihi perſuaſum ſit,non præteribo confiteri tibi, quoniam & in his altiſſimi tui receſſus, & præſentiſſima in nos miſericordia tua cogitanda & prædicanda eſt. Non ideo Romam pergere volui, quód maiores quæſtus, maiorque mihi dignitas ab amicis, qui hoc ſuadebant, promittebàtur. quanquam & iſta ducebant animum tunc meū: ſed illa erat tunc cauſa maxima & penè ſola, quód audiebam quietius ibi ſtudere Adoleſcentes,& ordinatiore diſciplinæ coërtione ſedari, ne in eius ſcholā,quo Magiſtro nō vtuntur, paſſim & proteruè irruant, nec eos admitti omnino niſi ille permiſerit. Contrà apud Carthaginē fœda eſt & intemperans licentia ſcholaſticorum. Irrum-

Quietiùs Romæ quàm Carthagine docetur.

punt

punt impudenter, & prope furiosa fronte perturbant ordinem, quem quisq; Discipulis ad proficiendum instituerit. Multa iniuriosa faciunt mira hebetudine & punienda legibus, nisi consuetudo patrona sit, hoc miseriores eos ostendens, quo iam quasi liceat faciunt, quod per tuam æternam legem nunquam licebit: & impunè se facere arbitrantur, cùm ipsa cæcitate faciendi puniantur, & incomparabiliter patiantur peiora, quàm faciunt. Ergo quos mores cùm studerem, meos esse nolui, eos cùm docerē, cogebar perpeti alienos, & ideo placebat ire vbi talia non fieri omnes, qui nouerant, iudicabāt.

Psal. 141 Verum autem, *tu spes mea, & portio mea in terra viuentium* ad mutandum terrarum locum pro salute animæ meæ, & Carthagini stimulos quibus inde auellerer admonebas: & Romæ illecebras, quibus attraherer, proponebas mihi per homines qui diligebant vitam mortuam, hinc insana facientes, inde vana pollicētes, & ad corrigendos gressus meos vtebaris occultè & illorum & mea peruersitate. Nam & qui perturbabant ocium meum, fœda rabie cæci erant: & qui inuitabant ad aliud, terram sapiebant. Ego autem qui detestabar hîc veram miseriam, illic falsam felicitatem appetebam. Sed quare hinc abirem & illuc irem, tu sciebas Deus, nec indicabas mihi, nec Matri, quæ me profectum atrociter planxit, & vsque ad mare

secuta

ſecuta eſt. Sed fefelli eam violẽter me tenentem, vt aut reuocaret, aut mecum pergeret, & finxi me amicum nolle deſerere, donec vento facto nauigaret Et mentitus ſum Matri, & illi Matri, & euaſi, Quia & hoc tu dimiſiſti mihi miſericorditer, ſeruans me ab aquis maris, plenum execrandis ſordibus, vſque ad aquam gratiæ tuæ, qua me abluto ſiccarentur flumina maternorum oculorum, quibus pro me quotidie tibi rigabat terrã ſub vultu ſuo: Et tamen recuſanti ſine me redire, vix perſuaſi, vt in loco qui proximus noſtræ naui erat memoria beati Cypriani, maneret ea nocte. Sed ea nocte clanculo ego profectus ſum, illa autem remanſit orando, & flendo. Et quid à te petebat Deus meus tantis lachrymis, niſi vt nauigare me non ſineres? Sed tu altè conſulens & exaudiens cardinem deſiderij eius, non curaſti quod tunc petebat, vt in me faceres, quod ſemper petebat. Flauit ventus, & impleuit vela noſtra, & littus ſubtraxit aſpectibus noſtris, In quo mane illa inſaniebat dolore & querelis, ac gemitu implebat aures tuas contemnentes iſta, cùm & me cupiditatibus meis raperes ad finiendas ipſas cupiditates, & illius carnale deſiderium iuſto dolorum flagello vapularet. Amabat enim ſecum præſentiam meam more Matrum, ſed multis multò ampliùs, & neſciebat quid tu illi gaudiorũ facturus eſſes de abſentia mea. Neſciebat,

Matris lacrymæ.

De vti. creden. c. 16.

bat,ideo flebat,& eiulabat,atque illis cruciatibus arguebatur rea reliquiarum Euę, cum gemitu quærens quod cum gemitu peperat. Et tamen post accusationem fallaciarum, & crudelitatis meæ conuersa rursus ad deprecandum te pro me, abiit ad solita,& ego Romam.

Febri correptus periculosè laborat.
CAP. IX.

ET ecce excipior ibi flagello ægritudinis corporalis, & ibam iam ad inferos, portans omnia mala quæ commiseram, & in te, & in me, & in alios; multa & grauia super originalis peccati vinculum,quo omnes in Adam morimur. Non enim quicquam eorum mihi donaueras in Christo, nec soluerat ille in carne sua inimicitias, quas tecum cōtraxeram peccatis meis. Quomodo enim eas solueret, in cruce fantasmatis, quod de illo credideram? Quàm ergo falsa mihi videbatur mors carnis eius, tam vera erat animæ meæ:& quàm vera erat mors carnis eius, tam falsa vita animæ meæ,quę id nō credebat. Et ingrauescentibus febribus iam ibam,& peribam. Quo enim irem,si tunc hinc abirem,nisi in ignē, atque tormenta digna factis meis in veritate ordinis tui? Et illa hoc nesciebat, & tamen pro me orabat absens. Tu autem vbique præsens, vbi erat exaudiebas eam,& vbi eram miserebar

1. Cor. 15.
Eph. 2.

sereba

ferebaris mei, vt recuperarem salutem corporis mei, adhuc insanus corde sacrilego. Neque enim desiderabam in illo tanto periculo baptismum tuum, & melior eram puer, quando illum de materna pietate flagitaui, sicut iam recordatus atque confessus sum. Sed iam in dedecus meum creueram, & concilia medicinæ tuæ demens irridebam, qui non me siuisti talem bis mori. Quo vulneri si feriretur, cor Matris, nunquam sanaretur. Non enim satis eloquor quid ergà me habebat animi, & quantum maiore solicitudine me parturiebat spiritu, quàm carne pepererat. Nō itaque video quomodo sanaretur, si mea talis illa mors transuerberasset viscera dilectionis eius. Et vbi essent tantæ preces & tam crebræ sine intermissione? nusquā nisi ad te. An verò tu Deus misericordiarum sperneres cor contritum & humiliatum viduæ castæ ac sobriæ, frequentantis eleemosynas, obsequentis atque seruientis Sanctis tuis, nullum diem præter mittentis oblationem ad altare tuum: Bis in die, mane & vespere ad ecclesiam tuam sine vlla intermissione venientis, non ad vanas fabulas & aniles loquacitates, sed vt te audiret in tuis sermonibus, & tu illam in suis orationibus? Huius ne tu lachrymas, quibus nō à te aurū & argētum petebat, nec aliquod mutabile aut volubile bonum, sed salutē animæ filij sui, tu cuius munere talis erat, contemneres &

Sup. l. 1. c. 11.

Matris amor.

Ps. 50.

Monicæ sanctitas.

Sup. l. 3. c. 11.

repelleres

repelleres ab auxilio tuo? Nequaquam Domine. Imò verò aderas & exaudiebas, & faciebas ordine, quo prædestinaueras esse faciendum. Absit vt tu falleres eam in illis visionibus & responsis tuis, quæ iam commemoraui, & quæ non memoraui, quæ illa fideli pectore tenebat & semper orans tanquam chirographa tua ingerebat tibi. Dignaris enim, quoniam in seculum misericordia tua, eis quibus omnia debita dimittis, etiam promissionibus tuis debitor fieri.

Sup. l. 3. c. 11.

Errores ante susceptam Euangelij doctrinam.
C A P. X.

R_Ecreasti ergo me ab illa ægritudine, & saluum fecisti filium ancillæ tuæ, tunc interim corpore, vt esset cui salutem meliorem atque certiorem dares. Et iungebar etiam tunc Romæ falsis illis, atque fallentibus sanctis. Non enim tantum auditoribus eorum, quorum è numero erat etiam is, in cuius domo ægrotaueram & conualueram, sed eis etiam quos electos vocant. Adhuc enim mihi videbatur non esse nos qui peccamus, sed nescio quam aliam in nobis peccare naturam. Et delectabat superbiam meam, extra culpam esse, & cùm aliquid mali fecissem, nō confiteri me fecisse, vt sanares animam meã, quoniam peccaui tibi; sed excusare me amabam, & accusare nescio quid aliud

quod mecum esset,& ego non essem: Verum autem totum ego eram,& aduersum me impietas mea me diuiserat: & id erat peccatum insanabilius, quo me peccatorem non esse arbitrabar: & execrabilis iniquitas,te Deus omnipotens, te à me ad perniciem meam,quàm me à te ad salutem malle superari. Nondum ergo posueras custodiã ori meo, & ostium continentiæ circa labia mea, vt non declinaret cor meum in verba maligna, ad excusandas excusationes in peccatis cum hominibus operantibus iniquitatem, & ideo adhuc * conbinabar cum electis eorum. Sed tamen iam desperans in ea falsa doctrina me posse proficere, eáque ipsa, quibus si nihil melius reperirem, contentus esse decreueram, iam remissius, negligentiúsque retinebam. Etenim suborta est etiam mihi cogitatio, prudentiores cæteris fuisse illos philosophos,quos Academicos appellant, quòd de omnibus dubitandum esse censuerant, nec aliquid veri ab homine comprehendi posse decreuerant, Ita enim & mihi liquido sensisse videbantur, vt vulgo habentur etiam illorum intentionem nondum intelligenti. Nec dissimulaui eundem hospitem meum reprimere à nimia fiducia, quam sensi eum habere de rebus fabulosis, quibus Manichæi libri pleni sunt. Amicitia tamen eorum familiariùs vtebar,quàm cæterorum hominum, qui in illa

Ps. 38.

** cõuiuabar.*

L. 4 de Ciuit. Dei, c. 30. & L. 8. c. 12. de Vtili. credẽdi c. 16.

in illa hæreſi non fuiſſent. Nec eam defendebam priſtina animoſitate, ſed tamen familiaritas eorum (plures enim eos Roma occultat) pigrius me faciebat aliud quęrere, præſertim deſperantem in eccleſia tua Domine cœli & terræ, Creator omnium viſibilium & inuiſibilium, poſſe inueniri verum, vnde me illi auerterant. Multúmque mihi turpe videbatur, credere te figuram habere humanæ carnis, & membrorum noſtrorum lineamentis corporalibus terminari.

de Deo Et quoniam cum de Deo meo cogitare vellem, cogitare niſi moles corporum nō noueram: (Neque enim videbatur mihi eſſe quicquam quod tale non eſſet) ea maxima & prope ſola cauſa erat ineuitabilis erroris mei. Hinc enim & mali ſubſtātiam quandam credebam eſſe talem, & habere ſuam molem terrā & deformem, ſiue craſſam, quam terram dicebant: ſiue tenuem atque ſubtilem, ſicuti eſt aëris corpus, quam malignam mentem per illam terram repentem imaginātur. Et quia Deum bonum, nullam malam naturam creaſſe qualiſcunque pietas me credere cogebat, conſtituebam ex aduerſo ſibi duas moles, vtramque infinitam, ſed malam anguſtius, bonam grandius, & ex hoc initio peſtilentioſo me cætera ſacrilegia ſequebantur. Cum enim conaretur animus meus recurrere in catholicam fidem repercutiebar, quia non erat catholica fi-

des

des quam esse arbitrabar. Et magis pius mihi videbar, si te Deus meus, cui confitentur ex me miserationes tuæ, vel ex cęteris partibus infinitum crederem, quanuis ex vna qua tibi moles mali opponebatur, cogerer finitum fateri, quàm si ex omnibus partibus in corporis humani forma te opinarer finiri. Et meliùs mihi videbar credere nullum malum te creasse, quod mihi nescienti, non solùm aliqua substantia, sed etiam corporea videbatur, quia mentem cogitare non noueram, nisi subtile corpus esse, quod tamen per loci spatia diffunderetur abs te, quàm crederem abs te esse, qualem putabam naturam mali.

De Christo

Ipsum quoque Saluatorem nostrum vnigenitum tuum, tanquam de massa lucidissima molis tuæ porrectum ad nostram salutem ita putabam, vt aliud de illo non crederem, nisi quod possem vanitate imaginari. Talem itaque naturam eius nasci non posse de Maria virgine arbitrabar, nisi carni concerneretur. Concerni autem & non inquinari non videbam, quod mihi tale figurabam. Metuebam itaque credere in carne natum, ne credere cogerer ex carne inquinatum. Nunc Spirituales tui blandè & amanter ridebunt me, si has Confessiones meas legerint: Sed tamen talis eram.

Cõfessiones ridebũtur.

Qua

Hominem, nec illi obesse video, cum de te, Domine creator omnium, non credat indigna, si forte situs & habitus creaturæ corporalis ignoret. Obest autem si hoc ad ipsam doctrinæ pietatis formam pertinere arbitretur, & pertinacius affirmare audeat quod ignorat. Sed etiam talis infirmitas in fidei cunabulis, à charitate matre sustinetur, donec assurgat nouus homo in virum perfectum, & circunferri non possit omni vento doctrinæ. In illo autem qui doctor, qui autor, qui dux & princeps eorum quibus illa suadere, ita fieri ausus est, vt qui eum sequerentur, non quemlibet hominem, sed Spiritum sanctum tuum se sequi arbitrarentur. Quis tantam dementiam sicubi falsa dixisse conuinceretur, non detestandam, longeque abiiciendam esse iudicaret? Sed tamen liquidò nondum compereram, vtrum etiam secundum eius verba vicissitudines longiorum, & breuiorum dierum atque noctiũ, & ipsius noctis & diei, & deliquia luminum & si quid eiusmodi in aliis libris legeram, posset exponi: vt si forte posset, incertum quidem mihi fieret vtrum se res ita haberet, an non ita: sed ad fidem meam illius autoritatẽ propter creditam sanctitatem proponerem.

Eph. 4.

Faustus natura, non arte facundus.

CAPVT VI.

ET per annos fermè ipsos nouem, quibus eos animo, vagabũdus audiui, nimis ex-

mis extento desiderio venturũ expectabam istum Faustum. Cęteri enim eorum, in quos fortè incurrissem, qui taliũ rerum quæstionibus à me obiectis deficiebant, illum mihi promittebant, cuius aduentu, collatoque colloquio facillimè mihi hęc, & si qua fortè maiora quærerem, enodatissimè expedirentur. Ergo vbi venit, expertus sum hominem gratum, & iocundum verbis, & ea ipsa quę illi solent dicere, multò suauiùs garrientem. Sed quid ad meam sitim preciosorum poculorum decentissimus ministrator? Iam rebus talibus satiatæ erãt aures meę, nec ideo mihi meliora videbãtur, quia meliùs dicebãtur: nec ideo vera, quia diserta: nec ideo sapiens anima, quia vultus congruus & decorum eloquium. Illi autem qui eum mihi promittebant, non boni rerum æstimatores erant, & ideo illis videbatur prudens & sapiens, quia delectabat eos loquens. Sensi autẽ aliud genus hominum etiam veritatẽ habere suspectã, & ei nolle acquiescere, si compto atque vberi sermone promeretur. Me autem iam docueras Deus meus, miris & occultis modis, & propterea credo quòd tu me docueris quoniam verũ est, nec quisquam præter te alius est Doctor veri, vbicunque & vndecunque claruerit. Iam ergo abs te didiceram, nec eo debere videri aliquid verum dici, quia éloquenter dicitur: nec eo falsũ, quia incõpositè sonant signa labiorum.

Sup. l. 3. c. 11. De moribus Manachorum c. 23. De vtilit. credendi c. 16.

Deus solus veritatis doctor

rum. Rursus, nec ideo verum, quia impolitè enũciatur: nec ideo falsum quia splẽdidus sermo est, sed perinde esse sapientiam & stultitiam, sicut sunt tibi vtiles & inutiles: verbis autẽ ornatis & inornatis, sicut vasis vrbanis & rusticanis, vtrosque cibos posse ministrari. Igitur auiditas mea, qua illum tanto tempore expectaueram hominẽ, delectabatur quidem motu, affectuque disputantis, & verbis congruentibus, atque ad vestiendas sententias facilè occurrentibus. Delectabar autem & cum multis vel etiam prę multis laudabam ac efferebam: sed molestè habebam quod in cœtu audientium non sinerer illi ingerere, & partiri cum eo curas quæstionum mearum, conferendo familiariter, & accipiendo, ac reddendo sermonem. Quod vbi potui, & aures eius cũ familiaribus meis eo quoque tẽpore occupare cœpi, quo non dedeceret alternis disserere; & protuli quædam quæ me mouebant, expertus sum prius hominem expertem liberalium Disciplinarum, nisi grammaticæ, atque eius ipsius vsitato modo. & quia legerat aliquas Tullianas orationes, & paucissimos Senecæ libros, & nonnulla Poëtarum, & suæ sectæ, si qua volumina Latinè atque compositè conscripta erant. Et quia aderat quotidiana sermocinandi exercitatio, inde suppetebat eloquiũ quod fiebat acceptius magisque seductoriũ moderamine ingenii, & quo-

Verba vasis comparãtur.

quodã lepore naturali. Iráne est vt recolo domine Deus meus arbiter conscientiæ meæ? Coram te cor meum & recordatio mea, qui me tunc agebas abdito secreto prouidentiæ tuæ, & in honestos errores meos iam conuertebas ante faciem meã, vt viderem, & odissem.

Alienatur à secta Manichæorum.

CAPVT VII.

NAm posteaquam ille mihi imperitus earum Artium, quibus eum excellere putaueram, satis apparuit, desperare cœpi posse eum mihi illa, quæ me mouebant, aperire atque dissoluere, quorum quidem ignarus posset veritatem tenere pietatis, sed si Manichæus non esset. Libri quippe eorum pleni sunt longissimis fabulis, de cœlo & syderibus, & sole & luna: quæ mihi eum, quod vtique cupiebam, collatis numerorum rationibus, quos alibi ego legeram, vtrum potius ita essent vt Manichæi libris continebantur, an certè vel par etiam inde ratio redderetur, subtiliter explicare posse iam non arbitrabar. Quæ tamen vbi consideranda & discutienda protuli, modestè sanè ille nec ausus est subire ipsam sarcinam, Nouerat enim se ista non nosse nec eum puduit confiteri. Non erat de talibus qualesmultos loquaces passus eram conantes ea me docere, & dicentes mihi nihil. Iste

De Vtilit. cre. c.16.

Faustus Ignorantiam fatetur.

iste verò cor habebat, & si non rectũ ad te, nec tamen nimis incautũ ad seipsum. Nõ vsquequaque imperitus erat imperitiæ suæ, & noluit se temere in ea disputando coarctari, vnde nec exitus ei vllus, nec facilis esset reditus. Etiam hinc mihi ampliùs placuit. Pulchrior est enim temperantia cõfitentis animi, quàm illa quæ nosse cupiebam, & eum in omnibus difficilioribus & subtilioribus quæstionibus talem inueniebam. Refracto itaque studio quo intenderam in Manichæi literas, magisque desperans de cæteris eorum Doctoribus, quando in multis quæ me mouebant ita ille nominatus apparuit, cœpi cum eo pro studio eius agere vitã, quo ipse flagrabat in eas literas, quas tũc iam Rhetor Carthaginis adolescentes docebam, & legere cum eo, siue quæ ille audita desideraret, siue quæ ipse tali ingenio apta existimarem. Cæterum omnis conatus meus, quo proficere in illa Secta statueram, illo homine cognito prorsus intercidit, non vt ab eis omnino separarer, sed quasi melius quicquam non inueniens, eo, quo iam quoquo modo irruetam, contentus interim esse decreueram, nisi aliquid fortè quod magis eligendum esset, eluceret. Ita ille Faustus, qui multis laqueus mortis extitit, meum quo captus eram, relaxare iam cœperat, nec volens nec sciens. Manus enim tuæ Deus meus in abdito prouidentiæ tuæ, non

non deferebant animam meam,& de sanguine cordis Matris meæ per lachrymas eius diebus ac noctibꝰ pro me sacrificabatur tibi,& egisti mecum miris & occultis modis.Tu illud egisti Deus meus. Nam á Domino gressus hominis dirigentur, & viam eius volet.Aut quæ procuratio salutis præter manum tuam reficientem,quæ fecisti?

Ps. 36.

Proficiscitur Romam contra Matris voluntatē.
CAPVT VIII.

EGisti ergo mecum vt mihi persuaderetur Romam pergere, & potius ibi docere quod docebā Carthagine. Et hoc vnde mihi persuasum sit,non præteribo confiteri tibi, quoniam & in his altissimi tui recessus, & præsentissima in nos misericordia tua cogitanda & prædicanda est. Non ideo Romam pergere volui, quód maiores quæstus, maiorque mihi dignitas ab amicis, qui hoc suadebant, promittebātur. quanquam & ista ducebant animum tunc meū: sed illa erat tunc causa maxima & penè sola, quód audiebam quietius ibi studere Adolescentes,& ordinatiore disciplinæ coërtione sedari, ne in eius scholā,quo Magistro nō vtuntur, passim & proterué irruant, nec eos admitti omnino nisi ille permiserit. Contrà apud Carthaginē fœda est & intemperans licentia scholasticorum. Irrum-

Quietius Romæ quàm Carthagine docetur.

punt

secuta est. Sed fefelli eam violēter me tenentem, vt aut reuocaret, aut mecum pergeret, & finxi me amicum nolle deserere, donec vento facto nauigaret Et mentitus sum Matri, & illi Matri, & euasi, Quia & hoc tu dimisisti mihi misericorditer, seruans me ab aquis maris, plenum excrandis sordibus, vsque ad aquam gratiæ tuæ, qua me abluto siccarentur flumina maternorum oculorum, quibus pro me quotidie tibi rigabat terrā sub vultu suo: Et tamen recusanti sine me redire, vix persuasi, vt in loco qui proximus nostræ naui erat memoria beati Cypriani, maneret ea nocte. Sed ea nocte clanculo ego profectus sum, illa autem remansit orando, & flendo. Et quid à te petebat Deus meus tantis lachrymis, nisi vt nauigare me non sineres? Sed tu altè consulens & exaudiens cardinem desiderij eius, non curasti quod tunc petebat, vt in me faceres, quod semper petebat. Flauit ventus, & impleuit vela nostra, & littus subtraxit aspectibus nostris, In quo mane illa insaniebat dolore & querelis, ac gemitu implebat aures tuas contemnentes ista, cùm & me cupiditatibus meis raperes ad finiendas ipsas cupiditates, & illius carnale desiderium iusto dolorum flagello vapularet. Amabat enim secum præsentiam meam more Matrum, sed multis multò amplius, & nesciebat quid tu illi gaudiorū facturus esses de absentia mea. Nescie-

Matris lacrymæ.

De vti. creden. c. 16.

bat,

bat,ideo flebat,& eiulabat,atque illis cruciatibus arguebatur rea reliquiarum Euę, cum gemitu quærens quod cum gemitu pepererat. Et tamen post accusationem fallaciarum, & crudelitatis meæ conuersa rursus ad deprecandum te pro me, abiit ad solita,& ego Romam.

Febri correptus periculosè laborat.
CAP. IX.

ET ecce excipior ibi flagello ægritudinis corporalis, & ibam iam ad inferos, portans omnia mala quæ commiseram, & in te, & in me, & in alios; multa & grauia super originalis peccati vinculum,quo omnes in Adam morimur. Non enim quicquam eorum mihi donaueras in Christo, nec soluerat ille in carne sua inimicitias, quas tecum cõtraxeram peccatis meis. Quomodo enim eas solueret in cruce fantasmatis, quod de illo credideram? Quàm ergo falsa mihi videbatur mors carnis eius, tam vera erat animæ meæ:& quàm vera erat mors carnis eius, tam falsa vita animæ meæ,quę id nõ credebat. Et ingrauescentibus febribus iam ibam,& peribam. Quo enim irem,si tunc hinc abirem,nisi in ignẽ, atque tormenta digna factis meis in veritate ordinis tui? Et illa hoc nesciebat, & tamen pro me orabat absens. Tu autem vbique præsens, vbi erat exaudiebas eam,& vbi eram mi-

1. Cor. 15.
Eph. 2.

sereba

ſerebaris mei, vt recuperarem ſalutem corporis mei, adhuc inſanus corde ſacrilego. Neque enim deſiderabam in illo tanto periculo baptiſmum tuum, & melior eram puer, quando illum de materna pietate flagitaui, ſicut iam recordatus atque confeſſus ſum. Sed iam in dedecus meum creueram, & concilia medicinæ tuæ demens irridebam, qui non me ſiuiſti talem bis mori. Quo vulneri ſi feriretur, cor Matris, nunquam ſanaretur. Non enim ſatis eloquor quid ergā me habebat animi, & quantum maiore ſolicitudine me parturiebat ſpiritu, quàm carne pepererat. Nō itaque video quomodo ſanaretur, ſi mea talis illa mors tranſuerberaſſet viſcera dilectionis eius. Et vbi eſſent tantæ preces & tam crebræ ſine intermiſſione? nuſquā niſi ad te. An verò tu Deus miſericordiarum ſperneres cor contritum & humiliatum viduæ caſtæ ac ſobriæ, frequentantis eleemoſynas, obſequentis atque ſeruientis Sanctis tuis, nullum diem præter mittentis oblationem ad altare tuum: Bis in die, mane & veſpere ad eccleſiam tuam ſine vlla intermiſſione venientis, non ad vanas fabulas & aniles loquacitates, ſed vt te audiret in tuis ſermonibus, & tu illam in ſuis orationibus? Huius ne tu lachrymas, quibus nō à te aurū & argētum petebat, nec aliquod mutabile aut volubile bonum, ſed ſalutē animæ filij ſui, tu cuius munere talis erat, contemneres & repelleres

Sup. l. 1. c. 11.

Matris amor.

Pſ. 50.

Monica ſanctitas.

Sup. l. 3. c. 11.

repelleres ab auxilio tuo? Nequaquam Domine. Imò verò aderas & exaudiebas, & faciebas ordine, quo prædestinaueras esse faciendum. Absit vt tu falleres eam in illis visionibus & responsis tuis, quæ iam commemoraui, & quæ non memoraui, quæ illa fideli pectore tenebat & semper orans tanquam chirographa tua ingerebat tibi. Dignaris enim, quoniam in seculum misericordia tua, eis quibus omnia debita dimittis, etiam promissionibus tuis debitor fieri.

Sup. l. 3. c. 11.

Errores ante susceptam Euangelij doctrinam. C A P. X.

RECreasti ergo me ab illa ægritudine, & saluum fecisti filium ancillæ tuæ, tunc interim corpore, vt esset cui salutem meliorem atque certiorem dares. Et iungebat etiam tunc Romæ falsis illis, atque fallentibus sanctis. Non enim tantum auditoribus eorum, quorum è numero erat etiam is, in cuius domo ægrotaueram & conualueram, sed eis etiam quos electos vocant. Adhuc enim mihi videbatur non esse nos qui peccamus, sed nescio quam aliam in nobis peccare naturam. Et delectabat superbiam meam, extra culpam esse, & cùm aliquid mali fecissem, nõ confiteri me fecisse, vt sanares animam meã, quoniam peccaui tibi, sed excusare me amabam, & accusare nescio quid aliud

quod

quod mecum esset,& ego non essem: Verum autem totum ego eram,& aduersum me impietas mea me diuiserat: & id erat peccatum insanabilius, quo me peccatorem non esse arbitrabar: & execrabilis iniquitas,te Deus omnipotens, te à me ad perniciem meam,quàm me à te ad salutem malle superari. Nondum ergo posueras custodiã ori meo, & ostium continentiæ circa labia mea,vt non declinaret cor meum in verba maligna, ad excusandas excusationes in peccatis cum hominibus operantibus iniquitatem, & ideo adhuc * combinabar cum electis eorum. Sed tamen iam desperans in ea falsa doctrina me posse proficere, eáque ipsa, quibus si nihil melius reperirem, contentus esse decreueram, iam remissius, negligentiúsque retinebam. Etenim suborta est etiam mihi cogitatio, prudentiores cæteris fuisse illos philosophos,quos Academicos appellant, quòd de omnibus dubitandum esse censuerant, nec aliquid veri ab homine comprehendi posse decreuerant, Ita enim & mihi liquido sensisse videbantur, vt vulgo habentur etiam illorum intentionem nondum intelligenti. Nec dissimulaui eundem hospitem meum reprimere à nimia fiducia, quam sensi eum habere de rebus fabulosis, quibus Manichæi libri pleni sunt. Amicitia tamen eorum familiariùs vtebar,quàm cæterorum hominum, qui in illa

Ps. 38.

**cõuiuabar.*

L. 4 de Ciuit. Dei, c. 30 & L. 8. c. 12. de Vtili. credẽdi c. 16.

in illa hæresi non fuissent. Nec eam defendebam pristina animositate, sed tamen familiaritas eorum (plures enim eos Roma occultat) pigrius me faciebat aliud quęrere, præsertim desperantem in ecclesia tua Domine cœli & terræ, Creator omnium visibilium & inuisibilium, posse inueniri verum, vnde me illi auerterant. Multúmque mihi turpe videbatur, credere te figuram habere humanæ carnis, & membrorum nostrorum lineamentis corporalibus terminari.

de Deo Et quoniam cum de Deo meo cogitare vellem, cogitare nisi moles corporum nō noueram: (Neque enim videbatur mihi esse quicquam quod tale non esset) ea maxima & prope sola causa erat ineuitabilis erroris mei. Hinc enim & mali substātiam quandam credebam esse talem, & habere suam molem terrā & deformem, siue crassam quam terram dicebant: siue tenuem atque subtilem, sicuti est aëris corpus, quam malignam mentem per illam terram repentem imaginātur. Et quia Deum bonum, nullam malam naturam creasse qualiscunque pietas me credere cogebat, constituebam ex aduerso sibi duas moles, vtramque infinitam, sed malam angustius, bonam grandius, & ex hoc initio pestilentioso me cætera sacrilegia sequebantur. Cum enim conaretur animus meus recurrere in catholicam fidem repercutiebar, quia non erat catholica fides

des quam esse arbitrabar. Et magis pius mihi videbar, si te Deus meus, cui confitentur ex me miserationes tuæ, vel ex ceteris partibus infinitum crederem, quanuis ex vna qua tibi moles mali opponebatur, cogerer finitum fateri, quàm si ex omnibus partibus in corporis humani forma te opinarer finiri. Et meliùs mihi videbar credere nullum malum te creasse, quod mihi nescienti, non solùm aliqua substantia, sed etiam corporea videbatur, quia mentem cogitare non noueram, nisi subtile corpus esse, quod tamen per loci spatia diffunderetur abs te, quàm crederem abs te esse, qualem putabam naturam mali.

De Christo

Ipsum quoque Saluatorem nostrum vnigenitum tuum, tanquam de massa lucidissima molis tuæ porrectum ad nostram salutem ita putabam, vt aliud de illo non crederem, nisi quod possem vanitate imaginari. Talem itaque naturam eius nasci non posse de Maria virgine arbitrabar, nisi carni concerneretur. Concerni autem & non inquinari non videbam, quod mihi tale figurabam. Metuebam itaque credere in carne natum, ne credere cogerer ex carne inquinatum. Nunc Spirituales tui blandè & amanter ridebunt me, si has Confessiones meas legerint: Sed tamen talis eram.

Cõfessiones ridebũtur.

Qua

Qualiter Augustinus contulerit cum Catholicis. CAP. XI.

DEinde quæ illi in Scripturis tuis reprehenderant, defendi non posse existimabam: sed aliquando sanè cupiebam cum aliquo illorum librorum doctissimo conferre singula, & experiri quid inde sentiret. Iam enim Helpidij cuiusdam aduersus eos Manichæos coram loquentis & differentis sermones, etiam apud Carthaginem mouere me cœperant, cùm talia de Scripturis proferret, quibus resisti facilè non posset, & imbecilla mihi responsio videbatur istorum. Quam quidē non facilè palam promebant, sed nobis secretiùs, cùm dicerent Scripturas noui Testamenti falsatas fuisse à nescio quibus, qui Iudæorum legem inserere Christianæ fidei voluerunt, atque ipsi incorrupta exemplaria nulla proferrent. Sed me maxime captum & offocatum quodammodo deprimebant corporalia cogitantem moles illæ, sub quibus anhelans in auram tuæ veritatis liquidam et simplicem respirare non poteram.

Fraus Discipulorum Romæ in Præceptores. CAP. XII.

SEdulò ergo agere cœperam, propter quod veneram, vt docerem Romæ artem Rhetoricam: et priùs domi congregare

gare aliquos quibus & per quos innotescere cœperã, & ecce cognosco alia Romæ fieri, quæ nõ patiebar in Africa. Nam reuera illas euersiones à perditis Adolescentibus ibi non fieri manifestatum est mihi. Sed subitò, inquiunt, ne mercedem Magistro reddant, conspirant multi Adolescentes, & transferunt se ad alium desertores fidei, & quibus prę pecunię charitate iustitia vilis est. Oderat etiam istos cor meum, quamuis nõ perfecto odio. Quod enim ab eis passurus eram, magis oderam fortasse, quàm eo, quod cuilibet illicita faciebant. Certè tamẽ turpes sunt tales, & fornicantur abs te, amando volatica ludibria temporum & lucrum luteum, quòd cùm apprehenditur, manum inquinat, & amplectendo mundum fugientem, contẽnendo te manentem, & reuocantẽ, & ignoscentem redeunti ad te meretrici animæ humanę. Et nũc tales odi prauos & distortos, quamuis eos corrigendos diligam, vt pecuniæ doctrinam ipsam, quam discunt, præferant; ei verò te Deum veritatem, & vbertatem certi boni, & pacẽ castissimã. Sed tũc eos magis pati nolebã malos propter me, quàm fieri bonos propter te volebam.

Ps. 138

Caritas præcepta-[?] ris.

Docturus Rhetoricam, it Mediolanum, ab Ambrosio suscipitur CAP. XIII.

Itaque posteaquam missum est à Mediolano Romam ad Præfectum vrbis,

vt illi ciuitati Rhetoricæ Magister prouideretur, impertita etiam euectione publica, ego ipse ambiui per eosdem ipsos Manichæis vanitatibus ebrios, quibus vt carerem ibam: Sed vtrique nesciebamus, vt dictione proposita me probatum præfectus tunc Symmachus mitteret. Et veni Mediolanum ad Ambrosium Episcopum in optimis notum orbi terræ, pium cultorem tuum, cuius tunc eloquia strenuè ministrabant adipem frumenti tui, & lætitiam olei, & sobriam vini ebrietatem populo tuo. Ad eum autem ducebar abs te nesciens, & per eum ad te sciens ducerer. Suscepit me paternè ille homo Dei, & peregrinationem meam satis episcopaliter dilexit. Et eum amare cœpi, primo quidem non tanquam Doctorem veri, quod in Ecclesia tua prorsus desperabam, sed tanquam hominem benignum in me. Et studiosè audiebam disputantem in populo, non intentione qua debui, sed quasi explorans eius facundiam vtrum conueniret famæ suæ, an maior minórve proflueret quàm prædicabatur, & verbis eius suspendebar intentus. Rerum autem incuriosus & contemptor astabam, & delectabar suauitate sermonis, quamquã eruditioris, minus tamen hilarescentis, atque mulcentis quàm Fausti erat, quod attinet ad dicendi modum. Cæterum rerum ipsarum nulla comparatio, Nam ille per Manichæas fallacias aberrabat,

Ambr. audes.

iste

ste autem saluberrimè docebat salutem. Sed longè est à peccatoribus salus, qualis ego tunc aderam: & tamen propinquabam sensim, & nesciui.

Ps. 118

Audito Ambrosio paulatim ab erroribus resipiscit. CAP. XIIII.

CVm enim non satagerem discerẽ quę dicebat, sed tantùm quemadmodum dicebat audire (ea mihi quippe iam desperanti ad te viam patêre, homini inanis cura remanserat) veniebant in animum meum simul cum verbis quæ diligebam, res etiam quas negligebam. Neque enim ea dirimere poteram. Et dum cor aperirem ad excipiendum quàm disertè diceret, pariter intrabat, & quàm verè diceret, gradatim quidem. Nam primò etiam ipsa defendi posse, mihi iam cœperant videri, & fidem catholicam pro qua nihil posse dici aduersus oppugnantes Manichæos putaueram, iam non impudenter asseri existimabam, maximè audito vno atque altero, & sæpius ænigmate soluto de Scripturis veteribus: Vbi cùm ad literam acciperem, occidebar spiritualiter. Itaque plerisque illorum librorum expositis locis, iam reprehendebam desperationem meam, illam duntaxat, qua crediderам legem, & Prophetas detestantibus, atque irridentibus resisti omnino non posse: Nec tamen

De vtil. cre. c. 16.

1. Cor. 13.

LIBER VI.

Augustinus nec Manichæus, nec Catholicus.

CAP. I.

SPes mea à iuuentute mea, vbi mihi eras, & quo recesseras? An verò non tu feceras me, & discreueras me à quadrupedibus, & volatilibus cœli? Sapientiorem me feceras, & ambulabam per tenebras & lubricum, & quærebam te foris à me, & non inueniebam Deum cordis mei, & & veneram in profundum maris, & diffidebam, & desperabam de inuentione Veri. Iam venerat ad me Mater pietate fortis, terra, marique me sequens, & in periculis omnibus de te secura. Nam & per marina discrimina ipsos nautas consolabatur, (à quibus rudes abyssi viatores, cum perturbantur consolari solent) pollicens eis peruentionem cum salute: quia hoc ei tu per visum pollicitus eras. Et inuenit me periclitantem quidem grauiter desperatione indagandæ veritatis. Sed tamen

Monica pia, & fortis.

men ei cum indicassem, non me quidem iam esse Manichæum, sed neque Catholicum christianum, non quasi inopinatum aliquid audierit, exiliuit lætitia, cum iam secura fieret ex eá parte miseriæ meæ, in qua me tanquam mortuum, sed resuscitandum tibi flebat, & feretro cogitationis efferebat, vt diceres filio viduæ: Iuuenis, tibi dico, surge: & reuiuisceret & inciperet loqui, & redderes illum Matri suæ. *Luc. 7* Nulla ergo turbulenta exultatione trepidauit cor eius, cùm audisset ex tanta parte iam factum, quod tibi quotidie plangebat vt fieret, veritatem me nondum adeptum, sed falsitati iam ereptum: Imò verò quia certa erat, & quod restabat te daturum, qui totum promiseras, placidissimè, & pectore pleno fiduciæ respondit mihi, credere se in Christum, quod priusquam de hac vita emigraret, me visura esset fidelem Catholicum. Et hoc quidem mihi. Tibi autem fons misericordiarum preces & lachrymas densiores, vt accelerares adiutorium tuum, & illuminares tenebras meas, & studiosius ad Ecclesiam currerem, & in Ambrosij ora suspenderer ad fontem salientis aquæ in vitã æternam. *Io. 4.* Diligebat autem illum virum sicut Angelum Dei, quod per illum cognouerat me interim ad illam ancipitem fluctuationem iam esse perductum, per quẽ transiturum me ab ægritudine ad sanitatem intercurrente acriore periculo, quasi

per

per acceſſionem, quam criticam medici vocant, certa præſumebat.

Epulæ, & Synaxis apud ſepulchra Martyrum.
CAP. II.

ITaque cum ad memorias ſanctorum, ſicut in Africa ſolebat, pultes & panem, & merum attuliſſet, atque ab oſtiario prohiberetur: vbi hoc Epiſcopum vetuiſſe cognouit, tam piè atque obedienter amplexa eſt, vt ipſe miraretur, quòd tam facilè accuſatrix potius conſuetudinis ſuæ, quàm diſceptatrix illius prohibitionis effecta ſit. Non enim obſidebat ſpiritum eius vinolentia, eamque ſtimulabat in odium veri, amor vini, ſicut pleroſque mares & fœminas, qui ad canticum ſobrietatis, ſicut ad potionem aquatam madidi nauſeant. Sed illa cùm attuliſſet caniſtrum cum ſolennibus epulis prægustandis atque largiēdis, plus etiam quàm vnum pocillum pro ſuo palato ſatis ſobrio temperatum, vnde dignationem ſumeret non ponebat. Et ſi multæ eſſent quæ illo modo videbantur honorandæ memoriæ defunctorum, idem ipſum vnū quod vbique poneret circunferebat, quo iam non ſolùm aquatiſſimo, ſed etiam tepidiſſimo cum ſuis præſentibus per ſorbitiones exiguas partiretur, quia pietatē ibi quærebat, non voluptatem. Itaq; vbi comperit à præclaro prædicatore, atque

Obedientia Monicæ.

Memoriæ defunctorum.

Occupationes & studia Ambrosii.
CAPVT III.

NEc iam ingemiſcebam orando vt ſubuenires mihi,ſed ad quærendum intentus, & ad diſſerendum inquietus erat animus meus.Ipſumque Ambroſium felicem quendam hominem ſecundum ſeculum opinabar: quem ſic tantæ poteſtates honorarent,cœlibatus tantum eius mihi laborioſus videbatur. Quid autem ille ſpei gereret, & aduerſus ipſius excellentiæ tentamenta quid luctaminis haberet quidve ſolaminis in aduerſis,& occultum os eius quod erat in corde eius, quã ſapida gaudia de pane tuo ruminaret nec coniicere noueram,nec expertus eram: nec ille ſciebat æſtus meos, nec foueam periculi mei.Non enim quærere ab eo poteram quod volebam, ſicut volebam, ſecludentibus me ab eius aure atque ore cateruis negocioſorum hominum, quorum infirmitatibus ſeruiebat. Cum quibus quando non erat, quod per exiguum temporis erat, aut corpus reficiebat neceſſariis ſuſtentaculis, aut lectione animum.Sed cùm legebat, oculi ducebantur per paginas,& cor intellectum rimabatur:vox autem & lingua quieſcebãt. Sepę cùm adeſſemus (non enim vetabatur quiſquam ingredi,aut ei venientem nunciari mos erat)ſic eum legentem vidimus tacitè,& aliter nunquam.Sedentéſque in

Cœlibatus Ambroſij.

Alijs vacat.

Libros legit.

diuturno ſilentio (quis enim tam intento eſſe oneri auderet? diſcedebamus: & coniectabamus cum paruo ipſo tēpore, quod reparandæ menti ſuæ nanciſcebatur feriatum ab ſtrepitu cauſarum alienarum, nolle in aliud auocari, & cauere fortaſſe, ne adiutore ſuſpenſo & intento, ſi qua obſcurius poſuiſſet ille quem legeret etiam exponere neceſſe eſſet, aut de aliquibus difficilioribus diſceptare quæſtionibus, atque huic operi temporibus impenſis, minus quàm vellet voluminum euolueret: quanquam & cauſa ſeruandæ vocis, quæ illi facillimè obtundebatur poterat eſſe iuſtior tacitè legendi. Quolibet tamen animo id ageret, bono vtique ille vir agebat. Sed certè mihi nulla dabatur copia ſciſcitandi quæ cupiebam de tam ſancto oraculo tuo pectore illius, niſi cum aliquid breuiter eſſet audiendum. Aeſtus autem illi mei ocioſum cum valde cui effunderentur requirebant, nec vnquam inueniebant. Et cum quidem in populo verbum veritatis rectè tractantem, omni die Dominico audiebam, & magis magiſque mihi confirmabatur, omnes verſutarum calumniarum nodos, quos illi deceptores noſtri aduerſus diuinos Libros innectebant, poſſe diſſolui. Vbi verò etiam comperi, ad imaginem tuam hominem à te factum, à ſpiritalibus filiis tuis, quos de Matre catholica per gratiam regeneraſti, non ſic intelligi vt humani corpo-

Ocioſus
ſ quã.

Gen. 1.

corporis forma te terminatum crederent atque cogitarent, quanquam quomodo se haberet spiritalis substantia, ne quidem tenuiter atque in ænigmate suspicabar, tamen gaudens erubui non me tot annos aduersus catholicā fidem, sed contra carnalium cogitationum figmenta latrasse. Eo quippe temerarius & impius fueram, quòd ea quæ debebam quęrendo discere, accusando dixeram. Tu enim altissime, & proxime, secretissime, & præsentissime, cui membra non sunt alia maiora & alia minora, sed vbique totus es, & nusquam locorum es, non es vtique forma ista corporea, tamen fecisti Hominem ad imaginem tuam, & ecce ipse à capite vsque ad pedes in loco est.

De litera & spiritu. CAPVT. IIII.

CVm ergo nescirem quomodo hæc subsisteret imago tua, pulsánsque proponerem quomodo credendum esset non insultans opponerem quasi ita creditum esset: Tantò igitur acrior cura rodebat intima mea quid certi retinerem, quanto me magis pudebat tandiu illusum & deceptum promissione certorum, puerili errore, & animositate tam multa incerta quasi certa garrisse. Quod enim falsa essent, postea mihi claruit. Certum tamen erat, quod incerta essent, & à me

aliquan

essem quòd septẽ & tria decẽ sint. Neque enim tam insanus eram, vt ne hoc quidem putarem posse comprehendi, sed sicut hoc, ita cætera cupiebam: siue corporalia quæ coram sensibus meis non adessent, siue spiritualia de quibus cogitare nisi corporaliter nesciebam. Et sanari credendo poteram, vt purgatior acies mentis meæ dirigeretur aliquo modo in veritatem tuam semper manentem, & ex nullo deficientem. Sed sicut euenire assolet, vt malum medicũ expertus, etiam bono timeat se committere, ita erat valetudo animæ meæ, quæ vtiq; nisi credendo sanari non poterat: Et ne falsa crederet, curari recusabat, resistens manibus tuis, qui medicamenta fidei confecisti, & aspersisti super morbos orbis terrarum, & tantam illis autoritatem tribuisti.

Simile.

Medicamenta fidei.

De sacrorum librorum autoritate, & necessario vsu. CAPVT V.

Ex hoc tamen quoque iam præponens doctrinam catholicam, modestius ibi miniméque fallaciter sentiebam iuberi, vt crederetur quod non demonstrabatur, siue esset quid, sed cui fortè non esset, siue nec quid esset, quàm illic temeraria pollicitatione scientiæ credulitatem irrideri, & postea tam multa fabulosissima & absurdissima, quia demonstrari non poterant, credenda imperari. Deinde paulatim tu

V sup. lib. 3. c. 5. & Inf. cap. 11.

tim tu

tim tu Domine, manu mitissima,& misericordissima pertractans & componens cor meum,consideranti quàm innumerabilia crederem,quæ non viderem, neque cùm gererentur affuissem,sicut tam multa in historia Gentium, tam multa de locis atque vrbibus,quæ non videram, tam multa amicis, tam multa Medicis, tam multa Hominibus aliis atque aliis quæ, nisi crederentur omnino in hac vita nihil ageremus: Postremò quàm in concussè fixum fide retinerem,de quibus parentibus ortus essem, quod scire non possem, nisi audiendo credidissem. Persuasisti mihi non qui crederent libris tuis, quos tanta in omnibus ferè gentibus autoritate fundasti, sed qui non crederent esse culpandos, nec adiendos esse si qui fortè mihi dicerent: Vnde scis illos libros vnius veri & veracissimi Dei spiritu esse humano generi ministratos? Id, ipsum enim maximè credendum erat, quoniam nulla pugnacitas calumniosarum quæstionum per tam multa quæ legeram inter se confligentium Philosophorum extorquere mihi potuit, vt aliquando non crederem te esse quicquid esses,quod ego nescirem, aut administrationem rerum hamanarum ad te minimè pertinere. Sed id credebam aliquando robustiùs, aliquando exiliùs,semper tamē credidi & esse te, & curam nostri gerere,etiam si ignorabā, vel quid sentiendum

Quàm multa credantur.

dum esset de substantia tua, vel quæ via duceret aut reduceret ad te. ideóque cùm essemus infirmi ad inueniendam liquida ratione veritatem, & ob hoc nobis opus esset autoritate sanctarum literarum, iam credere cœperam nullo modo te fuisse tributurum iam excellentem illi Scripturæ per omnes iam terras autoritatem, nisi & per ipsam credi, & per ipsam te quæri voluisses. Iam enim absurditatem, quæ me in illis literis solebat offendere, cùm multa ex eis probabiliter exposita audissem, ad sacramentorum altitudinem referebam: eóque mihi illa venerabilior, & sacrosancta fide dignior apparebat autoritas, quò & omnibus ad legendum esset in promptu, & secreti sui dignitatem in intellectu profundiore seruaret, verbis apertissimis & humillimo genere loquendi se cunctis præbens, & exercens intentionem eorum, qui non sunt leues corde: vt exciperet omnes populari sinu, & per angusta foramina paucos ad te traiiceret, multò tamen plures, quàm si nec tanto apice autoritatis emineret, nec turbas gremio sanctæ humilitatis hauriret: Cogitabam hæc, & aderas mihi: Suspirabam, & audiebas me: Fluctuabam, & gubernabas me: Ibam per viam seculi latam, nec deserebas me.

De

exaggerans, nihil vellemus aliud nisi ad
secu am lætitiã peruenire, quò nos men-
dicus ille iam præcessisset, nunquam illuc
fortasse venturos. Quod enim iam ille
pauculis & emendicatis nummulis ade-
ptus erat, ad hoc ego tam ærumnosis an-
fractibus & circuitibus ambiebam, ad læ-
titiam scilicet temporalis fœlicitatis. Nõ
enim verum gaudium habebat, sed & ego
illis ambitionibus multò falsius quærebã.
Et certè ille lætabatur, ego anxius eram:
securus ille, ego trepidus. Et si quisquam
percunctaretur me, vtrum mallem exul-
tare, an metuere: responderem, exultare.
Rursus si interrogaret, vtrum me talem
mallem qualis ille, an qualis ego tunc es-
sem, meipsum curis timoribúsque con-
fectum eligerem, sed peruersitate, Nun-
quid veritate? Neque enim eò me præpo-
nere illi debebam, quò doctior eram, quo
niam non inde gaudebam, sed placere in-
de quærebam hominibus, non vt eos do-
cerem, sed tantùm vt placerem. Propterea
& tu baculo disciplinæ tuæ confringebas
ossa mea. Recedant ergo ab anima mea,
qui dicunt ei: Interest vnde quis gaudeat.
Gaudebat mendicus ille vinolentia, tu
gaudere cupiebas gloria. Qua gloria Do-
mine? Quæ non est in te. Nam sicut illud
verum gaudium non erat, ita nec illa ve-
ra gloria: & amplius vertebat mentem
meam. Et ille ipsa nocte digesturus erat
ebrietatem suam, ego autem cum mea

dormie

dormieram, & ſurrexeram, & dormiturus & ſurrecturus eram, vide quot diebus. Intereſt verò vnde quis gaudeat: Scio, & gaudium ſpei fidelis incomparabiliter diſtat ab illa vanitate, ſed & tunc diſtabat inter nos. Nimirum quippe illi fœlicior erat, non tantum quòd hilaritate perfundebatur, cũ ego curis euiſcerarer, verumetiam quòd ille bene optando acquiſiuerat vinum, ego autem mentiendo quærebam typhum. Dixi tunc multa in hac ſententia charis meis & ſæpe aduertebam in his quomodo mihi eſſet, & inueniebam male mihi eſſe, & dolebam, & conduplicabam ipſum malè. Et ſi quid arriſiſſet proſperum, tædebat apprehendere, quia penè priuſquam teneretur, auolabat.

Alipium à Circenſium inſania conuertit.
CAP. VII.

CONgemiſcebamus in his qui ſimul amicè viuebamus, ac maximè ac familiariſſimè cum Alipio & Nebridio iſta colloquebar, quorum Alipius ex eodem quo ego ortus eram municipio, parentibus primatibus municipalibus, me minor natu. Nã & ſtuduerat apud me, cùm in noſtro docere cœpi oppido, & poſtea Carthagini, & diligebat me multùm, quòd ei doctus & bonus viderer, & ego illum propter magnæ virtutis indolem, quæ in non magna ætate ſatis eminebat. Gurges tamen

amen motum Carthaginensium, quibus
nugatoria feruêt spectacula, absorbuerat
eum in insania Circensium. Sed cùm in eo
miserabiliter volueretur, ego autem Rhe-
toricam ibi professus, publica schola vte-
ter, nondum me audiebat vt Magistrum,
propter quandam simultatem quæ inter
me, & Patrem eius erat exorta, & compe-
reram quòd circum exitiabiliter amaret
& grauiter angebar, quòd tantam spem
perditurus, vel etiam perdidisse mihi vi-
debatur. Sed monêdi eum & aliqua coër-
citione reuocandi nulla erat copia, vel a-
micitię beneuolentia, vel iure magisterij.
Putabam enim eum de me cum Patre sen
tire, ille verò non sic erat. Itaque postpo-
sita in hac re Patris voluntate, salutare me
cœperat, veniens in adiutorium meum,
& audire aliquid, atque abire. Sed enim
de memoria mihi lapsum erat, agere cum
illo, ne vanorum ludorum cæco, & præ-
cipiti studio tam bonum interimeret in-
genium. Verùm autem Domine, tu qui
præsides gubernaculis omnium, quæ
creasti, non eum oblitus eras futurum in-
ter filios tuos Antistitem sacramenti tui.
Et vt apertè tibi tribueretur eius corre-
ctio, per me quidem illam, sed nesciêtem
operatus es. Nam quodam die cùm se-
derem loco solito, & coram me adessent
Discipuli, venit, salutauit, sedit, atque in
ea quæ agebantur animum intendit. Et
fortè lectio in manibus erat, quam dum

Deus per Doctores Discipulos corripit.

expone

& germanam putabat. Erat autem illa vecors & ſeductoria, precioſas animas captiuans, nondum virtutis altitudinem ſcientes tangere, & ſuperficie decipi faciles, ſed tamen adumbratæ, ſimulatæque virtutis.

Alipius capitur inſania ludorum gladiatoriorum, à quibus antea abhorruerat.

CAP. VIII.

NOn ſanè relinquens incantatam ſibi à parentibus terrenam viam, Romam præceſſerat vt ius diſceret, & ibi gladiatorij ſpectaculi inhiatu incredibili & incredibiliter abreptus eſt. Cùm enim auerſaretur & deteſtaretur talia, quidam eius amici & condiſcipuli, cùm fortè de prandio redeuntibus obuius eſſet, recuſantem vehementer & reſiſtentem familiari violentia duxerunt in amphiteatrum crudelium & funeſtorum ludorum diebus, hæc dicentem: Si corpus meum in illum locũ trahitis, & ibi conſtituitis, nunquid & animum & oculos meos in illa ſpectacula poteſtis intendere? Adero itaque abſens, ac ſic & vos, & illa ſuperabo. Quibus auditis illi nihilo ſegnius eum adduxerunt ſecũ, idipſum fortè explorare cupientes, vtrum poſſet efficere. Quò vbi ventum eſt, & ſedibus quibus potuerunt locati ſunt, feruebant omnia immaniſſimis voluptatibus.

Preſũptio Alipij

bus. Ille clausis foribus oculorum, interdixit animo, ne in tanta mala procederet, atque vtinam & aures obturauisset. Nam quodam pugnæ casu, cum clamor ingens totius populi vehementer eum pulsasset, curiositate victus, & quasi paratus quicquid illud esset, etiam visum contemnere & vincere, aperuit oculos, & percussus est grauiore vulnere in anima, quàm ille in corpore, quem cernere concupiuit, ceciditq; miserabilius, quàm ille: quo cadente factus est clamor, qui per eius aures intrauit, & reserauit eius lumina, vt esset qua feriretur & deiiceretur, audax adhuc potiùs quàm fortis animus & eò infirmior, quò de se præsumpserat, qui debuit de te. Vt enim vidit illum sanguinem, immanitatem simul ebibit, & non se auertit, sed fixit aspectum, & hauriebat furias, & nesciebat, & delectabatur scelere certaminis, & cruenta voluptate inebriabatur. Et non erat iam ille qui venerat, sed vnus de turba, ad quam venerat, & verus eorũ socius à quibus adductus erat. Quid plura? Spectauit, clamauit, exarsit, abstulit inde secum insaniam, qua stimularetur redire, non tantùm cum illis à quibus prius abstractus est, sed etiam præ illis, & alios trahens. Et inde tamen manu validissima & misericordissima eruisti eum tu, & docuisti non sui habere, sed tui fiduciam, sed longè postea.

Fugienda improborum societas.

Alip

Alipius vt fur apprehenditur.
CAP. IX.

VEruntamen iam hoc ad medicinam futuram in eiu memoria reponebatur. Nam & illud quod cùm adhuc ſtuderet, iam me audiēs apud Carthaginem, & medio die cogitaret in foro quod recitaturus erat, ſicut exerceri ſcholaſtici ſolent, ſiuiſti eum comprehendi ab æditUis fori tanquam furem, non arbitror aliam ob cauſam te permiſiſſe, Deus noſter, niſi vt ille vir tantus futurus, iam inciperet diſcere, quàm nō facilè in cognoſcendis cauſis homo ab homine damnandus eſſet temeraria crudelitate. Quippe ante tribunal deambulabat ſolus cum tabulis ac ſtylo, cùm ecce adoleſcens quidam ex numero ſcolaſticorum fur verus ſecurim clanculo apportans, illo non ſentiente, ingreſſus eſt ad cancellos plumbeos, qui vico argētario deſuper præminent, & præcidere plumbum cœpit. Sono autem ſecuris audito, ſubmurmurauerunt argentarij qui ſubter erant, & miſerunt qui apprehēderent, quē fortè inueniſſent. Quorum vocibus auditis, relicto inſtrumento ille diſceſſit, timens ne cum eo teneretur. Alipius autem qui non viderat intrantem, exeuntem ſenſit, & celeriter vidit abeuntem, & cauſam ſcire cupiens ingreſſus eſt locum & inuentam ſecurim ſtans atque admirans conſiderabat. Cùm

Cur Deus Alip. capi permiſerit.

ecce

inquit. Deinde interrogatus aperuit cætera. Sic in illam domum translata causa, confusisque turpis quę de illo triumphare iam cœperant, futurus dispensator verbi tui, & multarum in ecclesia tua causarum examinator experientior, instructiorque discessit.

De integritate Alipij, & aduentu Nebridij. CAP. X.

HVnc ergo Romæ inueneram, & adhæsit mihi fortissimò vinculo, mecumque Mediolanum profectus est, vt nec me deseret, & de iure quod didicerat aliquid ageret, secundum votum parentum magis, quàm suum. Et ibi iam assederat mirabili continentia cæteris, cùm ille magis miraretur eos, qui aurum innocentiæ præponerent. Tentata est quoque eius indoles, non solum illecebra cupiditatis, sed etiam stimulo timoris. Romæ assidebat comiti largationũ Italicanarũ. Erat eo tempore quidam potentissimus Senator, cuius & beneficiis obstricti multi, & terrori subditi erant: Voluit sibi licere nescio quid ex more potentiæ suæ, quod esset per leges illicitum. Restitit Alipius, promissum est præmium, irrisit animò: Prætentæ minæ, calcauit; mirantibus omnibus inusitatam animã, quę Hominem tantum & innumerabilibus præstandi, nocendique modis ingenti fama

Nec donis, nec minis mouetur.

cele

celebratum, vel amicum non optaret, vel non formidaret inimicum Ipse autem iudex cui consiliarius erat, quamuis & ipse fieri nollet, non tamen apertè recusabat, sed in istum causam transferens, ab eo se non permitti asserebat, quia & reuera si ipse faceret, iste discederet. Hoc solo autem penè ima illectus erat studio literario, vt pretiis prætorianis codices sibi cōficiendos curaret. Sed consulta iustitia deliberationem in meliùs vertit, vtiliorē iudicans æquitatem qua prohibebatur, quàm potestatem, qua sinebatur. Paruum est hoc, sed qui in paruo fidelis est, & in magno fidelis est; Nec vllo modo erit inane, quod de tuæ veritatis ore processit. Si in iniusto mammona fideles non fuistis, quod verum est quis credet vobis? Et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis? Talis ille tunc inhęrebat mihi, mecumque nutabat in consilio, quisnam esset tenendus vitæ modus.

Luc. 16.

Nebridius etiam qui relicta patria vicina Carthagini, atque ipsa Carthagine, vbi frequentissimus erat, relicto rure paterno optimo, relicta domo, & non secutura Matre, nullam ob aliam causam Mediolanum venerat, nisi vt mecum viueret in flagrantissimo studio veritatis atque sapientiæ, pariter suspirabat, pariterque fluctuabat, beatæ vitæ inquisitor ardens, & quæstionum difficillimarum scrutator acerrimus. Et erant ora trium egentium,

& inopiam suã sibimet inuicem anhelantium,& à te expectãtium vt dares eis escã in tempore opportuno:& in omni amaritudine quę nostros seculares actus de misericordia tua sequebatur, intuẽtibus nobis finem cur ea pateremur, occurrebant tenebræ,& auersabamur gementes,& dicebamus: Quandiu hæc? Et hoc crebro dicebamus,& dicentes non relinquebamus ea,quia nõ elucebat certum aliquid, quod illis relictis apprehenderemus. *Ps.144*

Deliberat Augustinus de instituenda vita.
CAPVT XI.

ET ego maximè mirabar satagens, & recolens quàm longum tempus esset ab vndeuicesimo anno ætatis meæ, quo feruere cœperam studio sapientiæ,disponens ea inuenta relinquere omnes vanarum cupiditatum spes inanes, & insanias mendaces. Et ecce iam tricenariam ætatem gerebam in eodem luto hæsitans auiditate fruendi præsentibus, fugientibus, & dissipantibus me, dum dico, cras inueniam,ecce manifestum apparebit, & tenebo,& ecce Faustus veniet & exponet omnia. O magni viri Academici, nihil ad agendam vitam certi comprehẽdi potest. Imò quæramus diligentiùs, & non desperemus. Ecce iam non sunt absurda in libris ecclesiasticis quæ absurda videbantur, & possunt aliter atque honestè *v. sup. lib. 5. c. 10. v. sup. l. 3. c. 5. & c. 5. huius libri. 2.*

intelligi. Figam pedes meos in eo gradu, in quo puer à parentibus positus eram, donec inueniatur perspicua veritas. Sed vbi quæretur? quando quæretur? Nō vacat Ambrosio, non vacat legere. Vbi ipsos codices quærimus? vnde aut quando cōparamus? à quibus sumimus? Deputentur tempora, distribuantur horæ pro salute animæ. Magna spes oborta est: Non docet catholica fides, quod putabamus, & vani accusabamus. Nefas habent docti eius credere Deum figura humani corporis terminatum, & dubitamus pulsare quò aperiantur cætera? Antemeridianas horas Discipuli occupant; Cæteris quid facimus, cur non id agimus? Sed quando salutamus amicos maiores, quorum suffragiis opus habemus? Quando præparamus quod emant scholastici? quando reparamus nosipsos, animum relaxando ab intentione curarum? Pereant omnia, & dimittamus hęc vana & inania, conferamus nos ad solam inquisitionem veritatis. Vita hæc misera est, mors incerta. Si subito obrepat, quomodo hinc exibimus? Et vbi nobis discendā sunt, quæ hic neglesimus? An non potius huius negligentiæ supplicia luenda sunt? Quid si mors ipsa omnem curam cum sensu amputabit & finiet? Ergo & hoc quęrendum. Sed absit vt ita sit. Non vacat, non est inane, quod tam eminens culmen autoritatis christianę fidei toto orbe diffunditur.
Nun

Nunquam tanta & talia pro nobis diuinitus agerentur, si morte corporis etiam vita animę cōsummaretur. Quid cunctamur igitur relicta spe seculi, conferre nos totos ad quęrēdum Deum, & vitam beatam? Sed expecta, iucunda sunt etiam ista, habent non paruam dulcedinem suam, Non facilè ab eis præcidenda est intentio, quia turpe est ad ea rursum redire. Ecce iam quantum est vt impetretur aliquis honor. Et quid amplius in his desiderandum? Suppetit amicorum maiorum copia, vt nihil aliud, & multùm festinèmus, vel * pręsidatus dari potest: & ducenda vxor cum aliqua pecunia, ne sumptum nostrum grauet, & ille erit modus cupiditatis. Multi magni viri & imitatione dignissimi, sapientię studio cum coniugibus dediti fuerunt. Cum hęc dicebā, & alternabant hi venti, & impellebāt huc atque illuc cor meum, transibant tempora, & tardabam conuerti ad dominum Deum, & differebam de die in diem viuere in te, & non differebam quotidie in meipso mori. Amans beatam vitam, timebam illam in sede sua, & ab ea fugiens quęrebam eam. Putabam enim me miserum fore nimis, si fœminę priuarer amplexibus, & medicinam misericordię tuę ad eandem infirmitatem sanandam non cogitabam, quia expertus non eram, & propriarum virium credebam esse continentiam, quarum mihi non eram conscius

Non est differēda conuersio.

**præsulatus.*

ſcius, cum tam ſtultus eſſem, vt neſcirem, ſicut ſcriptum eſt: Neminem eſſe poſſe continentem, niſi tu dederis. Vtique dares, ſi gemitu interno pulſarem aures tuas, & fide ſolida in te iactarem curam meam.

Sap. 8. *Continentia datur petenti*

Contentio inter Alipium & Auguſtinum de matrimonio, & cælibatu.
CAP. XII.

PRohibebat me ſanè Alipius ab vxore ducẽda, cauſans nullo modo nos poſſe ſecuro ocio ſimul in amore ſapientię viuere, ſicut iam diu deſideraremus ſi id feciſſem. Erat enim ipſe in ea re etiã tunc caſtiſſimus, ita vt mirum eſſet, quia vel experientiam concubitus cœperat in ingreſſu adoleſcentię ſuę, ſed non hęſerat, magiſque doluerat & ſpreuerat, & deinde iam continentiſſimè viuebat. Ego autem reſiſtebam illi exemplis eorũ qui coniugati coluiſſent ſapientiam, & promeruiſſent Deum, & habuiſſent fideliter, ac dilexiſſent amicos. A quorum ego quidem granditate animi longè aberam, & delectatus morbo carnis mortifera ſuauitate trahebam catenam meam, ſolui timens, & quaſi concuſſo vulnere repellens verba bene ſuadentis, tanquam manum ſoluentis. Inſuper etiam per me ipſi quoque Alipio loquebatur ſerpens, & innectebat atque ſpargebat per linguã meam

Alipii continẽtiſs.

meam dulces laqueos in via eius, quibus illi honesti & expediti pedes implicarentur. Cùm enim me ille miraretur, quem non paruipenderet ita hærere visco illius voluptatis, vt me affirmarem quotiescunque inde inter nos quęreremus, cœlibem vitam nullo modo posse degere, atq; ita me defenderem cùm illum mirantem viderem, vt dicerem multùm interesse inter illud quod ipse raptim, & furtim expertus esset, quod penè iam nec meminisset quidem, atque ideò nulla molestia facilè contemneret delectationes consuetudinis meæ, ad quas si accessisset honestum nomen Matrimonij, non eũ mirari oportere, cur ego illam vitam nequirem spernere: Cœperat & ipse desiderare coniugium, nequaquã victus libidine talis voluptatis, sed curiositatis. Dicebat enim scire se cupere quidnam esset illud, sine quo vita mea, quę illi sic placebat, nõ mihi vita, sed pœna videretur. Stupebat enim liber ab illo vinculo animus seruitutem meam, & stupendo ibat in experiẽdi cupidinem, venturus in ipsam experientiam, atque inde fortasse lapsurus in eam quam stupebat seruitutem, quoniã sponsionem volebat facere cum morte. *Et qui amat periculum incidet, in illud*: Neutrum enim nostrum, si quod est coniugale decus in officio regendi matrimonij & suscipiendorum liberorum, ducebat, nisi tenuiter. Magna autem ex parte, atq;

Curiositas periculosa.

Eccli. 3.

vehementer consuetudo satiandę insatiatiabilis conscientię me captum excruciabat, illum autem admiratio capiendum trahebat. Sic eramus, donec tu altissime non deserens humũ nostrã, miseratus miseros, subuenires miris, & occultis modis.

Vxor quaeritur Augustino.
CAP. XIII.

ET instabatur impigrè vt ducerẽ vxorem. Iam petebam, iam promittebatur, maxime Matre dãte operam, quò me iam coniugatum Baptismus salutaris ablùeret, quo me indies gaudebat aptari, & vota sua, ac promissa tua in mea fide cõpleri animaduertebat. Cùm sanè & rogatu meo, & desiderio suo forti clamore cordis abs te deprecaretur quotidie, vt ei per visum ostenderes aliquid de futuro matrimonio meo, nunquam voluisti. Et videbat quędam vana & fantastica, quo cogebat impetus de hac re satagentis humani spiritus, & narrabat mihi, non cum fiducia, qua solebat, cùm tu demonstrares ei, sed contemnens ea. Dicebat enim discernere se nescio quo sapore, quem verbis explicare non poterat, quid interesset inter reuelantem te, & animam suam somniantem. Instabatur tamen, & puella petebatur, cuius ętas fermè biennio minor quàm nubilis erat. Et quia ea placebat, expectabatur.

Somnia Monicae, & reuelationes, v. lib. 3. c. 11.

Vita

Vita communis. CAP. XIIII.

ET multi amici agitaueramus animo, & colloquentes ac detestātes turbulentas humanæ vitæ molestias penè iam firmaueramus remoti à turbis ociosè viuere, id ocium sic moliti, vt si quid habere possemus, conferremus in medium, vnamque rē familiarem conflatemus ex omnibus, vt per amicitiæ synceritatē non esset aliud huius & aliud illius, sed quod ex cunctis fieret vnum, & vniuersum singulorum esset, & omnia omnium: cum videremur nobis esse posse decem fermè homines in eadem societate, essentque inter nos prædiuites, Romanianus maximè communiceps noster, quem tunc graues æstus negociorum suorum ad comitatum attraxerant, ab ineunte ætate mihi familiarissimus, Qui maximè instabat huic rei, & magnam in suadendo habebat autoritatem, quòd ampla res eius multùm cæteris anteibat. Et placuerat nobis vt bini annui tanquam magistratus omnia necessaria curarent cæteris quietis. Sed posteaquam cœpit cogitari, vtrum hoc mulierculæ sinerent, quas & alii nostrum iam hebebant, & nos habere volebamus, totum illud placitum quod bene formabamus, dissiluit in manibus, atque confractum, & abiectum est. Inde ad suspiria & gemitus conuertebamur, & gressus ad sequendas latas &

10. Hominum Societas.

Mulierum causa Cœnobium dissoluitur.

feculi , quoniam multæ cogitationes erant in corde noſtro , conſilium autem tuum manet in æternum. Ex quo conſilio deridebas noſtra, & tua pręparabas, nobis daturus eſcam in oppoitunitate, & aperturus manum tuam atque impleturus animas noſtras benedictone.

Pſ. 32.

Pſ. 144.

In locum diſcedentis concubinæ, alia ſuccedit.

CAPVT XV.

INterea peccata mea multiplicabantur, & auulſa à latere meo tanquam impedimento Coniugii, cum qua cubare ſolitus eram, cor vbi adhærebat, conciſum & vulneratum mihi erat, & trahebat ſanguinem. Et illa in Africam redierat vouens tibi alium ſe virum neſcituram, relicto apud me naturali ex illa filio meo, At ego infelix nec fœminæ imitator, dilationis impatiens, tanquam poſt bienniū accepturus eam quam petebam, quia non amator Coniugij, ſed libidinis ſeruus eram, procuraui aliam, non vtique Coniugem, quà tanquam ſuſtentaretur & per duceretur, vel integer, vel auctior morbus animæ meæ ſatellitio perdurantis conſuetudinis in regnum vxorium. Nec ſanabatur vulnus illud meum, quod prioris præciſione factum fuerat, ſed poſt feruorem, dolorémque acerrimum putreſcebat, & quaſi frigidius, ſed deſperantius dolebat.

Votum continentiæ

Sup. c. 13.

De

De immortalitate animæ.

CAPVT XVI.

TIbi laus, tibi gloria fons misericordiarũ, Ego fiebam miserior, & tu propinquior. Aderat iam, iamque dextera tua ereptura me de cœno, & ablutura, & ignorabam. Nec me reuocabat à profundiore voluptatum carnalium gurgite, nisi metus mortis, & futuri iudicii tui, qui per varias quidem opiniones, nunquam tamen recessit de pectore meo. Et disputabam cum amicis meis Alipio, & Nebridio de finibus Bonorum, & Malorum, Epicurum accepturum fuisse palmam in animo meo, nisi ego credidissem post mortem restare animæ vitam, & tractus meritorum, quod Epicurus credere noluit, Et quærebam si essemus immortales, & in perpetua corporis voluptate sine vllo amissionis terrore viueremus, cur non essemus Beati, aut quid aliud quæreremus, nesciēs idipsum ad magnam miseriam pertinere, quòd ita demersus & cæcus cogitare non possem lumen honestatis, & gratis amplectendæ pulchritudinis, quam non vidit oculus carnis, & videtur ex intimo. Nec considerabam miser, ex qua vena mihi manaret, quòd ista ipsa fœda, tamen cum amicis dulciter conferebam, nec esse sine amicis poteram beatus, etiam secundum sensum quem tunc habebam in quantalibet affluentia carnalium

nalium voluptatum. Quos vtique amicos gratis diligebam, viciſſimque ab eis me diligi gratis ſentiebam. O tortuoſa vias. Væ animæ audaci, quæ ſperauit, ſi à te receſſiſſet, ſe aliquid meliùs habituram. Verſa & reuerſa in tergum, & in latera & in ventrem, & dura ſunt omnia, Et tu ſolus requies. Et ecce ades & liberalibus erroroꝛibus, & conſtituis nos in vita tua, & conſolaris, & dicis: Currite, ego feram, & ego perducam, & ego ibi feram.

Deus ſola noſtra quies.

LIBER

LIBER VII.

Quod imaginibus corporeis reiectis Deum cœperit agnoscere incorporeum.

CAPVT I.

IAm mortua erat Adolescentia mea mala & nefanda, & ibam in Iuuentutem: quantò ætate maior, tantò vanitate turpior, qui cogitare aliquid substantiæ nisi tale non poteram quale per hos oculos videri solet. Non te cogitabam Deus in figura corporis humani, ex quo audire aliquid de sapientia cæpi, semper hoc fugi, & gaudebam me hoc reperisse in fide spiritalis Matris nostræ Catholicæ tuæ. Sed quid te aliud cogitarem non occurrebat. Et cogitare te conabar Homo, & talis Homo summum & solum & verum Deum: & te incorruptibilem & inuiolabilem & incommutabilem totis medullis credebam, quanuis nesciens vnde & quomodo, planè tamen videbam & certus eram, id quod corrumpi potest deterius

deterius esse, quàm id quod non potest: & quod violari non potest, incunctanter præponebam violabili, & quod nullam patitur permutationẽ, melius esse quàm id quod mutari potest. Clamabat violenter cor meũ aduersus omnia fantasmata mea, & hoc vno ictu conabar abigere circunuolantẽ turbam immunditiæ ab acie mentis meæ: & vix demota in ictu oculi, ecce conglobata rursus aderat, & irruebat in aspectum meum, & obnubilabat eum: vt quamuis non formam humani corporis, corporeum tamen aliquid cogitare cogerer per spacia locorum, siue in fusum mundo, siue etiam extra mundum per infinita diffusum, etiam ipsum incorruptibile & inuiolabile & incommutabile, quod corruptibili & violabili & commutabili præponebã. Quoniã quicquid priuabam spaciis talibus, nihil mihi esse videbatur. Sed prorsus nihil, ne inane quidẽ, tãquam si corpus auferatur loco, & maneat locus omni corpore vacuatus & terreno & humido & aereo & cœlesti, sed tamẽ sit locus inanis tanquam spaciosum nihil. Ego itaq; incrassatus corde, nec mihimetipsi vel ipse conspicuus, quiquid nõ per aliquãta spacia tẽderetur, vel diffunderetur, vel conglobaretur, vel tumeret, vel tale aliquid caperet, aut capere posset, nihil prorsus esse arbitrabar: Per quales enim formas ire solent oculi mei, per tales imagines ibat cor meum: nec videbam

Simile

debam hanc eandem intentionem, quę illas ipsas imagines formabam non esse tale aliquid, quæ tamen ipsas non formaret nisi esset magnum aliquid Ita etiã tè vita vitę meæ grandẽ per infinita spacia vndique cogitabam penetrare totam mundi molem, & extra eam quaquauersum per immensa sine termino, vt haberet te terra, haberet cœlum, haberẽt omnia, & illa finirentur in te, tu autem nusquam Sicut autem luci solis non obsisteret aëris corpus, aëris huius qui supra terram est, quò minus per eum traiiceretur penetrans eum, non dirumpẽdo aut concidendo, sed implendo eum totum: sic tibi putabam non solùm cœli & aëris & maris, sed etiam terræ corpus peruium, & ex omnibus maximis, minimísque partibus penetrabile, ad capiendam præsentiam tuam, occulta inspiratione intrinsecus & extrinsecus administrantẽ omnia, quæ creasti. Ita suspicabar quia cogitare aliud nõ poteram, nam falsum erat. Illo enim modo maior pars terræ maiorem tui partem haberet, & minorem minor, atque ita te plena essent omnia, vt amplius tui caperet elephanti corpus quàm passeris, quò esset isto grandius, grandiorémque occuparet locum, atque ita frustatim partibus mundi, magnis magnas, breuibus breues partes tuas præsentes faceres. Nõ es autem ita. Sed nondum illuminaueras tenebras meas.

humanæ de Deo cogitationes.

Nebri.

Nebridius confutat Manichæos.

CAPVT II.

SAt erat mihi, Domine, aduersus deceptos illos & deceptores & loquaces mutos, ob hoc mutos, quoniam non ex eis sonabat verbum tuum, sat erat ergo illud quod iam diu abusque Carthagine à Nebridio proponi solebat, & omnes qui audieramus concussi sumus. Quid erat tibi factura nescio quæ gens tenebrarum, quam ex aduersa mole solent opponere, si tu cum ea pugnare noluisses? Si enim responderetur, aliquid fuisse nocituram violabilis tu, & corruptibilis fores. Si autẽ nihil eam nocere potuisse diceretur, nulla afferretur causa pugnandi, & ita pugnãdi, vt quædã portio tua & mẽbrum tuum vel proles de ipsa substantia tua misceretur aduersis potestatibus & non à te creatis naturis, atque intantum ab eis corrumperetur & cõmutaretur in deterius vt à beatudine in miseriam verteretur, & indigeret auxilio, quo erui, purgarique posset: & hãc esse animam, cui tuus sermo seruienti liber, & contaminatæ purus, & corruptæ integer subueniret, sed & ipse corruptibilis, quia ex vna eademque substantia: Itaque si te quicquid es, id est, substantiam tuam qua es, incorruptibilẽ dicerent, falsa esse illa omnia & execrabilia. Si autem corruptibilem, id ipsum iam falsum, & prima voce abominandũ.

Sat.

Sat ergo erat iſtud aduerſus eos omnino emouendos à preſſura pectoris, quia non habebant quà exirent ſine horribili ſacrilegio cordis & linguæ, ſentiendo de te iſta, & loquendo.

Liberum arbitrium cauſa peccati. CAP. III.

SEd & ego adhuc quanuis incontaminabilem & inconuertibilem, & nulla ex parte mutabilem dicerem, firméque ſentirem Dominum noſtrum Deum verum, qui feciſti non solùm animas noſtras, ſed etiam corpora, nec tantùm animas noſtras & corpora, ſed omnes & omnia, non tenebam explicitam, & enodatã cauſam mali, quæcunque tamen eſſet, ſic eam quærendam videbam, vt non per illam conſtringerer Deum incommutabilem mutabilem credere, ne ipſe fierem quod quærebam. Itaq; ſecurus eam quærebam, & certus non eſſe verum, quod illi dicerẽt, quos toto animo fugiebam, quia videbam quærendo vnde malum repletos malicia, quia opinarẽtur tuam potiùs ſubſtantiam etiam malè pati, quàm ſuam malè facere. Et intendebant vt cernerem quod audieram, liberum voluntatis arbitrium clauſam eſſe vt malum faceremus, vt rectum iudicium tuum vt pateremur, & eam liquidè cernere non valebam. Itaque aciem mentis de profundo educere

conatus,

conatus, mergebar iterum, & sæpe conatus mergebar iterum,atque iterum. Subleuabat enim me in lucem tuã, quòd tam sciebam me habere voluntatem, quàm viuere. Itaque cùm aliquid vellem aut nollem,non aliud quàm me velle ac nolle certissimus erã,& ibi esse causam peccati mei,iamiamq; animaduertebã. Quod autem inuitus facerem, pati me potius quàm facere videbam, & id non culpam, sed pœnam esse iudicabam, qua me non iniustè plecti,te iustum cogitans citò fatebar. Sed rursus dicebam: Quis fecit me? nónne Deus meus,non tãtùm bonus, sed ipsum Bonũ? Vnde igitur mihi malè velle,& bene nolle, vt esset cur iustè pœnas luerem? Quis in me hoc posuit,& inseruit mihi plantarium amaritudinis, cùm totus fierem à dulcissimo Deo meo? Si Diabolus autor, vnde ipse Diabolus? Quod si & ipse peruersa voluntate ex bono Angelo Diabolus factus est, vnde & in ipso voluntas mala qua Diabolus fieret quando totus Angelus à Conditore optimo factus esset bonus? His cogitationibus deprimebar iterum, & suffocabar. Sed non vsque ad illum infernum subducebar erroris, vbi nemo confitebitur tibi, dum tu potius pati, quàm Homo facere putatur.

Ps. 113

Deus,

Deus est incorruptibilis nec cogi potest. CAP. IIII.

SIc enim nitebar cætera inuenire, vt iã inueneram, meliùs esse incorruptibile quàm corruptibile, & ideo te, quicquid esses, esse incorruptibilem cõfitebar. Neque enim vlla anima vnquam potuit, poterítve cogitare aliquid, quod sit te melius, qui summum, & optimum bonum es. Cùm autem verissimè, atq; certissimè incorruptibile corruptibili præponatur, sicut etiam ego præponebã. poteram iam cogitatione aliquid attingere quod esset melius Deo meo, nisi tu esses incorruptibilis. Vbi igitur videbam incorruptibile corruptibili esse præferendum, ibi te quærere debebam, atque inde aduertere, vbi sit malum, id est, vnde sit ipsa corruptio, qua violari substantia tua nullo modo potest. Nullo enim prorsus modo violat corruptio Deum nostrum, nulla voluntate, nulla necessitate, nullo improuiso casu, quoniam ipse est Deus, & quod sibi vult bonum est, & ipse est idem bonum. Corrumpi autem non est bonum.

Nil melius Deo.

Nec cogeris inuitus ad aliquid quia voluntas tua non est maior potentia tua. Esset autem maior si teipso tuipse maior esses. Voluntas enim & potentia Dei, Deus ipse est. Et quid improuisum tibi, qui nosti omnia, & nulla natura est nisi quia nosti eam? Et vt quid multa dicimus,

mus, cur non ſit corruptibilis ſubſtantia quæ Deus eſt, quando ſi hoc eſſet, non eſſet Deus?

De ſeparatione Creatoris à creatura, & de Vniuerſitate ſomnium.
CAP. V.

ET quærebām, vnde malum: & malè quęrebam: & in ipſa inquiſitione mea non videbam malum Et conſtituebam in conſpectu ſpiritus mei vniuerſam creaturam, quicquid in ea cernere poſſumus, ſicuti eſt terra, & mare, & aër, & ſydera, & arbores, & animalia mortalia, & quicquid in ea non videmus, ſicut firmamentum cœli, inſuper & omnes Angelos, & cuncta ſpiritualia eius, ſed etiã ipſa quaſi corpora eſſent locis, & locis ordinauit imaginatio mea, & feci vnam maſſam grandem diſtinctã generibus corporum creaturam tuam, ſiue quæ vera corpora erant, ſiue quæ ipſe pro ſpiritibus finxeram: & eam feci grandem non quantum erat, quod ſcire non poteram, ſed quantum libuit, vndique verſum ſanè finitam. Te autem Domine ex omni parte ambiẽtem eam & penetrantem, ſed vſquequaque infinitum: tãquam ſi mare eſſet vbique, & vndique per immẽſum infinitum ſolum mare, & haberet intra ſe ſpongiam quamlibet magnam, ſed finitam, tamen plena eſſet vndique ſpongia illa ex omni

Similitudo.

ſua

ſua parte ex immẽſo mari: ſic creaturã tuã finitam te infinito plenam putabam, & dicebam: Ecce, Deus & ecce quæ creauit Deus, & bonus eſt Deus, atque his validiſſimè longiſſiméque præſtantior, ſed tamẽ bonus bona creauit, & ecce quomodo ambit atque implet ea. Vbi ergo malum, & vnde, & quà huc irrepſit? Quæ radix eius, & quod ſemen eius? An omnino nõ eſt? Cur ergo timemus & cauemus quod non eſt? Aut ſi inaniter timemus, certè vel timor ipſe malũ eſt, quo incaſſum ſtimulatur atque excruciatur cor. Et tanto grauiùs malum, quanto non eſt quod timeamus & timemus. Idcirco autem eſt malum quod timemus, aut hoc malum eſt quia timemus. Vnde eſt igitur? Quoniam Deus fecit hæc omnia, Bonus bona Maius quidem & ſummum Bonum minora fecit bona. Sed tamen & creans & creata bona ſunt omnia. Vnde eſt malum? Aut vnde fecit ea? materies aliqua mala erat, & formauit atque ordinauit eam, ſed reliquit aliquid in illa, quod in bonum non conuerteret? Cur & hoc? An impotẽs erat totam conuertere & commutare, vt nihil mali remaneret, cùm ſit omnia potens? Poſtremò cur inde aliquid facere voluit, ac cur non potius eadem omnipotentia fecit, vt nulla eſſet omnino? Aut verò exiſtere poterat contra eius voluntatem? Aut ſi æterna erat, cur tamdiu per infinita retro ſpatia temporum, ſic eam ſiuit eſſe; ac

tanto

tanto poſt placuit aliquid ex ea facere? Aut iam ſi aliquid ſubitò voluit agere, hoc potius ageret Omnipotens, vt illa nó eſſet, atque ipſe ſolus eſſet totum, verum & ſummum & infinitum Bonum? Aut ſi non erat bene, vt non aliquid boni etiam fabricaret & conderet qui bonus erat, illa ſublata & ad nihilũ redacta materia quæ mala erat, bonã ipſe inſtitueret vnde omnia crearet? Non enim eſſet Omnipotens, ſi cõdere non poſſet aliquid boni, niſi ea, quam ipſe non condiderat, adiuuaretur materia. Talia voluebam pectore m.ſero ingrauidato curis mordaciſſimis de timore mortis: & non inuenta veritate, ſtabiliter tamen hærebat in corde meo, in catholica Eccleſia fides Chriſti tui Domini & Saluatoris noſtri, in multis quidem adhuc informis, & prȩter doctrinæ normam fluctuans, ſed tamen non eam relinquebat animus, imò in dies magis magíſque imbibebat.

Vanæ Mathematicorum diuinationes.
CAP. VI.

V. l. 4. c. 2. & 3.

IAm etiam Mathematicorum fallaces diuinationes, & impia deliramenta reieceram. Confiteantur etiam hinc tibi de intimis viſceribus animæ meæ miſerationes tuæ Deus meus, Tu enim, tu omnino (nam quis alius à morte omnis erroris reuocat nos, niſi vita, quæ mori neſcit, & ſapien

& ſapientia mentes indigentes illuminās, nullo indigens lumine, qua Mundus administratur vſque ad arborum volatica folia.) Tu procuraſti peruicaciæ meæ qua obluctatus ſum Vindiciano acuto ſeni, & Nebridio adoleſcenti mirabilis animæ, illi vehementer affirmanti, huic cum dubitatione quidem aliqua, ſed tamen crebro dicenti: non eſſe vllam artem futura præuidendi, coniecturas autem hominum habere ſępe vim ſortis, & multa dicendo dici pleraque vētura, neſcientibus eis qui dicerent, ſed in ea non tacendo incurrentibus. Procuraſti ergo tu hominem amicum, non quidem ſegnem conſultorem Mathematicorum, nec eas literas bene callētem, ſed, vt dixi, conſultorem curioſum, & tamen ſcientem aliquid quod à patre ſuo ſe audiſſe dicebat, quod tantum valeret ad illius artis opinionem euertendam ignorabat. Is ergo vir nomine Firminus liberaliter inſtitutus, & excultus eloquio, cùm me tāquam chariſſimum de quibuſdam ſuis rebus in quas ſecularis ſpes eius intumuerat, conſuleret, quid mihi ſecundum ſuas quas conſtellationes appellant videretur; ego autem qui iam de hac re in Nebridij ſententiam flecti cœperam, non quidem abnuerem coniicere, ac dicere quod nutanti occurrebat, ſed tamen ſubiicerem propè iam mihi eſſe perſuaſum, ridicula eſſe illa, & inania: Tum ille mihi narrauit Pa

uit Patrem suum fuisse librorum talium curiosissimum,& habuisse amicum æquè illa simul sectantem , qui pari studio & collatione flagrabant in eas nugas igne cordis sui, ita vt mutorum quoque animalium, si quæ domi parerent, obseruarent momenta nascentium, atque ad ea positionem cœli notarent, vnde illius artis quasi experimenta colligerent. Itaque dicebat audisse se à Patre suo, quòd cum de eodem Firmino prægnãs mater esset, etiam illius paterni amici famula quædã pariter vtero grandescebat, quod latere non potuit Dominum, qui etiam canum suarum partus examinatissima diligentia nosse curabat. Atque ita factum esse, vt cùm iste coniugis, ille autem ancillæ dies & horas, minutioresque horarum articulos cautissima obseruatione numerarent, enixæ essent ambæ simul, ita vt easdem constellationes vsque ad easdem minutias vtrique nascenti facere cogerentur, iste filio, ille seruulo. Nam cum mulieres parturire cœpissent, indicauerũt sibi ambo quid in sua cuiusque domo agererur, & parauerunt quos ad se inuicem mitterent, simul vt natum quod parturiebatur esset, cuique nunciatum, quod tamen vt continuò nunciaretur, tanquam in regno suo facilè effecerant. Atque ita qui ab alterutro missi sunt, tam ex paribus domorum interuallis sibi obuiam factos esse dicebat, vt aliam positionem siderum, aliásque

aliasque particulas momentorum, neuter eorum notare sineretur: Et tamen Firminus amplo apud suos loco natus dealbatiores vias seculi cursitabat, augebaturq; diuitiis, sublimabatur honoribus: seruus autem ille conditionis iugo nullatenus relaxato Dominis seruiebat: ipso iudicante qui nouerat eum. His itaque auditis & creditis, talis quippe narrauerat, omnis illa reluctatio mea resoluta concidit, & primò Firminum ipsum conatus sum ab illa curiositate reuocare, cum dicerem, Constellationibus eius inspectis vt vera pronunciarem, debuisse me vtique videre ibi parentes inter suos esse primarios nobilem familiam propriæ ciuitatis, natales ingenuos, honestam educationem, liberalesque doctrinas. At si me ille seruus ex eisdem constellationibus, quia & illius ipsi essent, consuluisset vt eidem quoque vera proferrem, debuisse me rursum ibi videre abiectissimam familiam, conditionem seruilem, & cætera longè à prioribus aliena, longéque distantia. Vnde autẽ fieret vt eadẽ inspiciẽs diuersa dicerem: si vera dicerẽ: si autẽ eadem dicerẽ, falsa dicerem. Inde certissimè collegi ea quę vera consideratis constellationibus dicerẽtur, nõ arte dici, sed sorte: quæ autem falsa, non artis imperitia, sed sortis mendacio. Hinc autem accepto auditu, ipse mecum talia ruminando, ne quis eorundem delirorum, qui talem quæstum sequerentur, quos iam iamque inuadere,

atque irrisos refellere cupiebam, mihi ita resisteret, quasi aut Firminus mihi, aut illi pater falsa narrauerit, intendit considerationem in eos qui gemini nascuntur, quorum plerique ita post inuicem funduntur ex vtero, vt paruum ipsum temporis interuallum quantamlibet vim in rerum natura habere contendant: colligi tamen humana obseruatione non possit, literisque signari omnino nō valeat, quas Mathematicus inspecturus est, vt vera pronunciet. Et non erunt vera, quia easdem literas inspiciens, eadem debuit dicere de Esau & Iacob, sed non eadem vtrique acciderunt. Falsa ergo diceret. Aut si vera diceret, non eadem diceret, si eadem inspiceret. Non ergo arte, sed forte vera diceret. Tu enim Domine iustissime, moderator vniuersitaris, consulentibus, consultisque nescientibus occulto instinctu agis, vt dum quisque consulit, hoc audiat quod oportet eum audire occultis meritis animarum ex abysso iusti iudicij tui, cui non dicat Homo: quid est hoc? aut vt quid hoc? non dicat, non dicat, Homo est enim.

Gen. 25

Miserè torquetur inquirens vnde sit malum.
CAP. VII.

IAm itaque me, adiutor meus, illis vinculis solueras, & quærebam vnde malum, & non erat exitus. Sed me non sinebas

nebas vllis fluctibus cogitationis auferri ab ea fide, qua credebam & esse te, & esse incommutabilem substantiam tuam, & esse de Hominibus curam & iudicium tuum, & in Christo filio tuo Domino nostro, atque in Scripturis sanctis, quas Ecclesiæ tuæ catholicæ commendaret autoritas, viam te posuisse salutis humanæ, ad eam vitam, quæ post hanc mortem futura est. His itaque saluis, atque incōcussè roboratis in animo meo, quærebam æstuans vnde sit malum: Quæ illa tormenta parturientis cordis mei, qui gemitus Deus meus? Et ibi erant aures tuæ nesciente me. Et cùm in silencio fortiter quærerem, magnæ voces erant ad misericordiam tuam, tacitæ contritiones animi mei. Tu sciebas quid patiebar, & nullus Hominum. Quantum enim erat quod inde dirigebatur per linguam meam in aures familiarissimorum meorum? Nunquid totus tumultus animæ meæ, cui nec tempora, nes os meum sufficiebat, sonabat eis? Totum tamen ibat in auditum tuum, quòd rugiebam à gemitu cordis mei, & ante te erat desiderium meum, & lumen oculorum meorum non erat mecum. Intus enim erat, ego autem foris. Nec in loco illud. At ego intendebam in ea, quæ locis continentur, & non ibi inueniebam locum ad requiescendum, nec recipiebant me ista vt dicerem, sat est, & bene est, nec

Ps. 37.

dimittebant redire vbi mihi satis esset bene. Superior enim eram istis, te verò inferior. Et tu gaudium verum mihi subdito tibi, & tu mihi subieceras, quæ infra me creasti. Et hoc erat rectum temperamentum, & media regio salutis meæ, vt manerem ad imaginem tuam, & tibi seruiens dominarer corpori. Sed cum superbè contra te surgerem, & currerem aduersus dominum in ceruice crassa sicuti mei, etiam ista infima supra me facta sunt, & premebant, & nusquam erat laxamentum & respiramentum. Ipsa occurrebant vndique aceruatim & conglobatim cernenti, cogitanti autem imagines corporum, ipsæ opponebantur redeunti, quasi diceretur: Quò is indignè & sordidè? Et hæc de vulnere meo creuerant, quia humiliasti tanquam vulneratum superbum, & tumore meo separabar abs te, & nimis inflata facies claudebat oculos meos.

Iob.15. *Ps. 88.*

Quomodo diuina misericordia subuenerit Augustino. CAP. VIII.

Ps.101 *Ps.84.*

TV verò Domine in æternũ manes, & non in æternum irasceris nobis, quoniam miseratus es terram & cinerem: & placuit in conspectu tuo reformare deformia mea, & stimulis internis agitabas me, vt impatiens essem, donec mihi per interiorem aspectum certus esses. Et residebat tumor meus ex occulta manu medicinæ

dicinæ tuæ, aciesque conturbata & contenebrata mentis meæ acri collirio salubrium dolorum meorum de die in diem sanabatur.

Quæ in libris Platonicorum quorundam inuenerit consentanea doctrinæ Christianæ.
C A P. IX.

ET primò volens ostẽdere mihi, quàm resistas superbis, humilibus autem des gratiam: & quanta misericordia tua demonstrata sit Hominibus via humilitatis, quod verbum tuum caro factum est,& habitauit inter Homines: Procurasti mihi per quendam Hominem immanissimo typho turgidum, quosdam Platonicorum libros ex Græca lingua in Latinam versos: & ibi legi non quidem his verbis, sed hoc idem omnino, multis & multiplicibus suaderi rationibus: quod *in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quod factum est in eo vita est. Et vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.* Et quia hominis anima quamuis testimonium perhibeat de lumine, non est tamen ipsa lumen, sed verbum Dei Deus est, lumen verum, quod illuminat omnem hominem veniẽtem in hunc mundum. Et quia in hoc

Iac. 4. *1. Pet. 5* *Io. 1.* *In proœmio de beata vita.* *Ioan. 1.*

do erat, & mundus per ipſum factus eſt, & mundus eum non cognouit: Quia verò in ſua propria venit, & ſui eum non receperunt, quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, credentibus in nomine eius: non ibi legi. Item ibi legi, Quia Deus verbum non ex carne, non ex ſanguine, non ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, ſed ex Deo natus eſt. Sed quia verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis: non ibi legi. Indagaui quippe in illis literis variè dictum, & multis modis, quòd ſit filius in forma patris, non rapinam arbitratus eſſe æqualis Deo, quia naturaliter idipſum eſt. Sed *quia ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens in ſimilitudine hominum factus, & habitu inuentus vt homo, humiliauit ſe factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod Deus exaltauit eum à mortuis, & donauit ei nomen, quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris*: non habent illi libri. Quod enim ante omnia tempora, & ſupra omnia tempora incommutabiliter manet vnigenitus filius tuus coæternus tibi: & quia de plenitudine eius accipiunt animæ vt beatæ ſint, & quia participatione manentis in ſe

Phil. 2.

Rom. 5, & 8.

ſe ſapientiæ renouantur vt ſapientes ſint: eſt ibi. Quòd autem ſecundum tempus pro impiis mortuus eſt, & filio vnico tuo non pepercisti, ſed pro nobis omnibus tradidiſti eum: non eſt ibi. *Abſcondiſti enim hæc à ſapientibus, & reuelaſti ea paruulis*, vt venirent ad eum laborantes & onerati, & reficeret eos, quoniam mitis eſt & humilis corde, & dirigit mites in iudicio, & docet manſuetos vias ſuas, videns humilitatem noſtram, & laborem noſtrum, & dimittens omnia peccata noſtra. Qui autem cothurno tanquam doctrinæ ſublimioris elati non audiunt dicentem, *Diſcite à me quoniam mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus veſtris*: & ſi cognoſcunt Deum, non ſicut Deum glorificant, aut gratias agunt, ſed euaneſcunt in cogitationibus ſuis: & obſcuratur inſipiens cor eorum, dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti fiunt. Et ideo legebam ibi etiam immutatam gloriam incorruptionis tuę in idola & varia ſimulachra, in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentum, videlicet Ægyptium cibum quo Eſau perdidit primogenita ſua; quoniam caput quadrupedis pro te honorauit populus primogenitus, conuerſus corde in Ægyptum, & curuans imaginem tuam animam ſuam ante imaginem vituli manducãtis fœnum, inueni hæc ibi, & nõ mãdu-

Mat. 11
Pſ. 24.
Mat. 11.
Rom. 1.
Gen 21.
Exo. 32
Pſ 105

caui. Placuit enim tibi domine auferre opprobrium diminutionis ab Iacob, vt maior seruiret minori, & vocasti gentes in hæreditatem tuam. Et ego ad te veneram ex gentibus:& intendi in aurũ, quod ab Ægypto voluisti, vt auferret populus tuus, quoniam tuum erat vbicũque erat. Et dixisti Atheniensibus per Apostolum tuum, quòd *in te viuimus, & mouemur, & sumus*, sicut & quidam secundum eos dixerunt. Et vtique inde erant illi libri. Et non attendi in idola Ægyptiorum, quibus de auro tuo ministrabant, qui transmutauerunt veritatem Dei in mendaciũ, & coluerunt & seruierunt creaturæ potius quàm creatori.

Exo. 3. & 12.
Ac. 17
Rom. 1.

Clariùs innotescunt iam Augustino diuina.
CAP. X.

ET inde admonitus redire ad memetipsum intraui in intima mea duce te, & potui, quoniam factus es adiutor me⁹. Intraui & vidi qualicũque oculo animæ meæ, supra eundem oculum animæ meę, supra mentem meam, lucem Domini incommutabilem, non hanc vulgarem & conspicuã omni carni, nec quasi ex eodẽ genere. Grãdior erat tanquã si ista multò, multoque clariùs claresceret, totumque occuparet magnitudine. Nõ hoc illa erat, sed aliud, aliud valde ab istis omnib. Nec ita erat supra mentem meam sicut oleum super

ſuper aquam, nec ſicut cælum ſuper terram, ſed ſuperior, quia ipſa fecit me, & ego inferior, quia factus ſum ab ea. Qui nouit veritatem, nouit eam; & qui nouit eam, nouit æternitatem. Charitas nouit eam. O æterna veritas, & vera charitas, & chara æternitas. Tu es Deus meus, tibi ſuſpiro die ac nocte. Et cum te primum cognoui, tu aſſumpſiſti me vt viderem eſſe quod viderem, & nondum me eſſe qui viderem. Et reuerberaſti infirmitatem aſpectus mei, radians in me vehementer, & contremui amore & horrore, & inueni me longè eſſe à te in regione diſſimilitudinis, tanquam audirem vocem tuam de excelſo, Cibus ſum grandium, creſce & manducabis me, Nec tu me in te mutabis ſicut cibum carnis tuæ, ſed tu mutaberis in me. Et cognoui quoniam pro iniquitate erudiſti hominem; & tabeſcere feciſti ſicut araneam animã meam, & dixi: Nunquid nihil eſt veritas? quoniam neque per finita, neque per infinita locorum ſpacia diffuſa eſt. Et clamaſti de longinquo, Imò verò ego ſum qui ſum. Et audiui ſicut auditur in corde, & non erat prorſus vnde dubitarem. Faciliúſque dubitarem viuere me, quàm non eſſe veritatem quæ per ea quæ facta ſunt intellecta conſpicitur.

Pſ. 38.

Exo. 3.

Rom. 1.

***

Quomodo creaturæ sunt & non sunt.
CAPVT XI.

ET inspexi cætera infra te, & vidi nec omnino esse, nec omnino non esse. Esse quidem, quoniam abs te sunt: non esse autem: quoniam id quod es non sunt. Id enim vere est, quod incommutabiliter manet. Mihi autem inhærere Deo bonum est: quia si non manebo in illo, nec in me potero. Ille autem in se manens innouat omnia. Et dominus Deus meus es, quoniam bonorum meorum non eges.

Ps. 72. Sap. 7. Ps. 115.

Omnia bona, quæ sunt. CAP. XII.

ET manifestatum est mihi, quoniam bona sunt, quæ corrumpuntur, quæ neque corrumpi possent, si summa bona essent: neque nisi bona essent, corrumpi possent: Quia si summa bona essent, incorruptibilia essent: si autẽ nulla bona essent, quod in eis corrumperetur non esset. Nocet enim corruptio & nisi bonum minueret, non noceret. Aut igitur nihil nocet corruptio, quod fieri nõ potest: aut (quod certissimum est) omnia quæ corrumpuntur, priuantur bono. Si autẽ omni bono priuabuntur, omnino non erunt. Si enim erunt, & corrumpi iam non poterunt meliora erunt, quia incorruptibiliter permanebunt. Et quid monstruosius quàm ea dicere omni bono amisso facta meliora?

lib. 3. de libero arbit. c. 29.

meliora? Ergo si omni bono priuabuntur, omnino nulla erunt. Ergo quandiu sunt, bona sunt. Ergo quæcunque sunt, bona sunt. Malumque illud quod quærebam vnde esset, non est substantia, quia si substantia esset, bonum esset. Aut enim esset incorruptibilis substantia, magnum vtique bonum, aut substantia corruptibilis esset, quæ nisi bona esset corrumpi non posset. Itaque vidi & manifestatum est mihi, quia omnia bona tu fecisti, & prorsus nullæ substantiæ sunt quas tu non fecisti. Et quoniam non æqualia omnia fecisti, ideo sunt omnia, quia singula bona sunt & simul omnia valde bona: quoniam fecisti Deus noster omnia bona valde. *Gen. 1.*

Omnia condita laudant Deum.

CAPVT XIII.

ET tibi omnino non est malum, non solum tibi, sed & vniuersæ creaturę tuę, quia extra te nõ est aliquid, quod irrumpat, & corrumpat ordinem, quem posuisti ei. In partibus autem eius quædam quibusdam quia non conueniunt, mala putantur: & eadem ipsa conueniunt aliis, & bona sunt, & in semetipsis bona sunt. Et omnia hæc, quæ sibi inuicem nõ conueniunt, conueniunt inferiori parti rerum, quam terram dicimus, habẽtem cœlum suum nubilosum, atque ventosum con-

congruum ſibi. Et abſit iam vt dicerem non eſſe iſta: quia & ſi ſola iſta cernerem, deſiderarem quidem meliora, ſed iam etiam de ſolis iſtis laudare te deberẽ: quoniam laudandum te oſtendunt de terra dracones, & omnes abyſſi: Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus tempeſtatis: quæ faciunt verbum tuũ: Montes & omnes colles ligna fructifera & omnes cedri: Beſtiæ & omnia pecora, reptilia & volatilia pẽnata: Reges terræ & omnes populi, principes & omnes iudices terræ: Iuues & virgines, ſeniores cum iunioribus laudent nomen tuum. Cùm verò etiam de cœlis te laudent, laudent te Deus noſter in excelſis omnes angeli tui, omnes virtutes tuæ, ſol & luna, omnes ſtellæ & lumen, cœli cœlorum & aquæ quæ ſuper cœlos ſunt laudent nomen tuum. Non iam deſiderabam meliora, quia omnia cogitabã, & meliora quidem ſuperiora quàm inferiora, ſed meliora omnia quàm ſola ſuperiora iudicio ſaniore pendebam.

Pſ. 148

Sanæ mẽtis homini nihil diſplicet inter creaturas Dei CAPVT XIIII.

NOn eſt ſanitas eis, quibus diſplicet aliquid creaturæ tuæ, ſicut mihi non erat, cum diſplicerent multa quæ feciſti. Et quia nõ audebat anima mea vt ei diſpliceret Deus meus, nolebat eſſe tuum, quicquid ei diſplicebat. Et inde ierat in opi-

opinionem duarum ſubſtantiarum, & non requieſcebat, & aliena loquebatur & inde rediens fecerat ſibi Deum per infinita ſpacia locorum omnium & eum putauerat eſſe te, & eum collocauerat in corde ſuo, & facta erat rurſus templum idoli ſui abominandum tibi. Sed poſteaquam fouiſti caput neſcientis, & clauſiſti oculos meos, ne viderent vanitatem, ceſſaui de me paululum, & conſopita eſt inſania mea: Et euigilaui in te, & vidi te infinitum aliter, & viſus iſte non à carne trahebatur.

Quomodo veritas & falſitas in creaturis.

CAPVT XV.

ET reſpexi alia, & vidi tibi debere quia ſunt, & in te cuncta infinita finita: ſed aliter, non quaſi in loco, ſed quia tu es omnitenens manu veritate, & omnia vera ſunt in quantum ſunt: nec quicquam eſt falſitas, niſi cum putatur eſſe quod non eſt. Et vidi quia non ſolum locis ſua quæque ſuis conueniunt, ſed etiam temporibus: * Et quia tu qui ſolus æternus es, non poſt innumerabilia ſpacia temporum cœpiſti operari: quia omnia ſpacia temporum, & quæ præterierunt & quæ præteribunt, nec abirent nec venirent, niſi te operante & manente.

* *Et quia tu ſolus. qui æternus es.*

Omnia

Omnia bona, licet quibusdam non apta.
CAPVT XVI.

ET sensi & expertus sum non esse mirum, quòd palato non sano pœna est panis, qui sano suauis est: & oculis ægris odiosa lux, quæ puris amabilis est. Et iustitia tua displicet iniquis: ne dum vipera & vermiculus, quæ bona creasti, apta inferioribus creaturæ tuæ partibus, quibus & ipsi iniqui apti sunt quanto dissimiliores sunt tibi apti autem superioribus quanto similiores fiunt tibi. Et quæsiui quid esset iniquitas, & non inueni substantiam: sed à summa substantia te Deo detortæ in infimam voluntatis peruersitatem, proiicientis intima sua, & tumescentis foras.

Quæ retardent à cognitione diuinorum.
CAPVT XVII.

ET mirabar quòd iam te amabam, non pro te phantasma. Et non instabam frui Deo meo, sed rapiebar ad te decore tuo, moxque diripiebar abs te pondere meo, & ruebam in ista cum gemitu, & pondus hoc, consuetudo carnalis. Sed me cum erat memoria tui, neque vllo modo dubitabam esse cui cohærerem, sed nondum esse me qui cohærerem, quoniam corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum

& insistebã

Sap 9.

ſenſum multa cogitantem. Eramque certiſſimus, quòd inuiſibilia tua à conſtitutione mundi per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque virtus & diuinitas tua. Quærens enim vnde approbarem pulcritudinem corporum, ſiue cœleſtium, ſiue terreſtrium, & quid mihi præſto eſſet integre de mutabilibus iudicanti & dicenti, hoc ita eſſe debet, illud non ita. Hoc ergo quęrens vnde iudicarem cum ita iudicarem, inueneram incommutabilem, & veram veritatis ęternitatem ſupra mentem meam commutabilem, atque ita gradatim à corporibus ad ſentientem per corpus animā, atque inde ad eius interiorem vim cui ſenſus corporis exteriora annunciaret, & quouſque poſſunt beſtię, atque inde rurſus ad ratiocinātem potentiam, ad quam refertur iudicandum quod ſumitur à ſenſibus corporis. Quę ſe quoque in me comperiens mutabilem, erexit ſe ad intelligentiam ſuam, & abduxit cogitationem à conſuetudine, ſubtrahens ſe à contradicentibus turbis fantaſmatum vt inueniret quo lumine aſpergeretur, cum ſine vlla dubitatione clamaret, incommutabile pręferendum eſſe mutabili, vnde noſſet ipſum incommutabile, quod niſi aliquo modo noſſet, nullo modo illud mutabili certa pręponeret, & perueniret ad id quod eſt in ictu trepidantis aſpectus, Tum verò inuiſibilia tua per ea

Rom. 1.

quę

quæ facta sunt intellecta conspexi, sed aciem figere non valui: & repercussa infirmitate redditus solitis, non mecum ferebam nisi amantem memoriam, & quasi olfacta desiderantem quæ comedere non dum possem.

Solus Christus via ad salutem.
CAPVT XVIII

ET quærebam viam comparandi roboris quod esset idoneum ad fruendum te: nec inueniebam donec amplecterer mediatorem Dei & hominum, hominem Christum Iesum, qui est super omnia Deus benedictus in secula, vocantem & dicentem: Ego sum via, & veritas & vita. Et cibum cui capiendo inualidus eram, miscentem carni, quoniam verbum caro factum est, vt infantiæ nostræ lactesceret sapientia tua per quam creasti omnia. Non enim tenebam dominum meum Iesum Christum, humilis humilem: nec cuius rei magistra esset eius infirmitas, noueram. Verbum enim tuum æterna veritas, superioribus creaturæ tuæ partibus supereminens, subditos erigit ad seipsam: in inferioribus autem ædificauit sibi humilem domum de limo nostro: per quam subdendos deprimeret à seipsis, & ad se traiiceret sanans tumorem, & nutriens amorem: ne fiducia sui progrederentur longius, sed potius infir-

Ioa.14

Ioa. 1.

marent

marentur, videntes ante pedes suos infirmam diuinitatem, ex participatione tunicæ pelliceæ nostræ, & lassi prosternerentur in eam, illa autem surgens leuaret eos.

Quid senserit de Christi incarnatione.
CAPVT XIX.

EGo veró aliud putabam, tantumque sentiebam de domino Christo meo, quantum de excellentis sapientiæ viro, cui nullus posset æquari, præsertim quia mirabiliter natus ex virgine, ad exemplũ contemnendorum temporalium pro adipiscenda immortalitate, diuina pro nobis cura tantam autoritatem magisterii meruisse videbatur. Quid autem sacramenti haberet, verbum caro factum, ne suspicari quidem poteram. Tantum * cognoueram ex his quæ de illo scripta traderẽtur, quia manducauit, bibit, dormiuit, ambulauit, exhilaratus est contristatus est, sermocinatus est, non hæsisse carnem illam verbo tuo, nisi cum anima & mente humana. Nouit hoc omnis qui nouit incommutabilitatẽ verbi tui, quam ego iam noueram quantum poteram, nec omnino quicquam inde dubitabam. Etenim nunc mouere membra corporis per voluntatem, nunc non mouere, nunc aliquo affẽctu affici, nunc non affici, nunc proferre per signa sapiẽtes sententias, nunc esse in silentio: propria sunt mutabilitatis ani

Ioan 1.

* *cogitaueram.*

mæ

mæ & mentis. Quæ si falsa de illo scripta essent, etiam omnia periclitarentur mendacio, neque in illis literis vlla fidei salus generi humano remaneret. Quia itaque vera scripta sunt, totũ hominem in Christo agnoscebam, non corpus tantum hominis, aut cum corpore sine mente animum, sed ipsum hominem non persona veritatis, sed magna quadam naturæ humanæ excellentia, & perfectiore participatione sapientiæ præferri cæteris arbitrabar. Alipius autem Deum carne indutum, ita putabat credi à catholicis, vt præter Deum & carnẽ, non esset in Christo anima, mentémque hominis non existimabat in eo prædicari. Et quoniam bene persuasum tenebat, ea quæ de illo memoriæ mandata sunt, sine vitali & rationali creatura non fieri, ad ipsam christianam fidem pigrius mouebatur Sed postea hæreticorum Apolinaristarum hunc errorem esse cognoscens, catholicæ fidei collætatus & contemperatus est. Ego autem aliquanto posterius didicisse me fateor, in eo quod verbum caro factum est, quomodo catholica veritas à Fotini falsitate dirimatur. Improbatio quippe hæreticorũ facit eminere quid Ecclesia tua sentiat, & quid habeat sana doctrina. Oportuit enim & hæreses esse, vt probati manifesti fierent inter infirmos.

Tertu. in lib. de carne Christi ista confutat.

1. Cor. 11.

Platonici

Platonici libri varij.
CAP. XX.

SEd tunc lectis Platonicorum illis libris, posteà quàm inde admonitus quærerem incorpoream veritatem, inuisibilia tua per ea quæ facta sunt intellecta conspexi, & repulsus sensi, quod per tenebras animæ meæ contemplari non sinerer certus esse, te infinitũ esse, nec tamẽ per locos finitos infinitósve diffundi, & verè te esse qui semper idem ipse esses, ex nulla parte, nullóque motu aliter aut aliter*: cætera vero ex te esse omnia hoc solo firmissimo documento quia sunt. Certus quidem in istis eram, nimis tamen infirmus ad fruendum te. Garriebam planè quasi peritus, & nisi in Christo Saluatore nostro viam tuam quærerem, non peritus, sed periturus* essem. Iam enim cœperam velle videri sapiens, plenus pœna mea, & non flebam, insuper inflabar scientia. Vbi enim erat illa ædificãs charitas à fundamento humilitatis, quod est Christus Iesus? Aut quando illi libri me docerent eam? in quos me propterea priusquam scripturas tuas considerarem, credo voluisti incurrere, vt imprimeretur memoriæ meæ quomodo ex eis affectus essem: Et cum postea in libris tuis mansuefactus essem & curantibus digitis tuis contrectarentur vulnera mea, discernerẽ atque distinguerem quid interesset inter

Rom 1.

* *alter.*

* *imperatus*

præsum

præſumptionem & confeſſionem, inter videntes quò eundẽ ſit, nec videntes quà, & viam ducẽtem ad beatificam patriam, non tantum cernendam, ſed & inhabitandam? Nam ſi primo ſanctis tuis literis informatus eſſem, & in earum familiaritate obdulcuiſſes mihi, & poſtea in illa volumina incidiſſem: fortaſſe aut abripuiſſent me à ſolidamento pietatis: aut ſi in affectu quem ſalubrem imbiberam perſtitiſſem, putarem etiam ex illis libris eum poſſe concipi, ſi eos ſolos quiſquam didiciſſet.

Quid in ſacris libris inuenerit non inuentum in Platonicis. CAP. XXI.

ITaque auidiſſime arripui venerabilem ſtylum ſpiritus tui, & præ cæteris Apoſtolum Paulum: & perierunt illæ quęſtiones, in quibus mihi aliquando viſus eſt aducrſari ſibi, & non congruere teſtimoniis legis & prophetarum textus ſermonis eius. Et apparuit mihi vna facies eloquiorum caſtorum, & exultare cum tremore didici & cœpi: & inueni quicquid illac verum legeram, hac cum commendatione gratiæ tuæ didici, vt qui videt nõ ſic glorietur quaſi non acceperit, non ſolum id quod videt, ſed etiam vt videat. Quid enim habet quod non accepit? Et vt te qui es ſemper idem, non ſolum admoneatur vt videat, ſed etiam ſanetur vt

1. Cor. 4.

teneat.

teneat. Et qui de longinquo videre non potest viam, tamen ambulet qua veniat, & videat & teneat. Quia & si condelectetur homo lege Dei secundum interiorem hominẽ, quid faciet de alia lege in membris suis repugnante legi mentis suæ, & se captiuum ducente in lege peccati, quæ est in membris eius? Quoniam iustus es Domine, nos autem peccauimus, iniquè fecimus, impiè gessimus, & grauata est super nos manus tua, & iustè traditi sumus antiquo peccatori præposito mortis: quia persuasit voluntati nostræ similitudinem voluntatis suæ, qua in veritate tua non stetit. Quid faciet miser homo? Quis eum liberabit de corpore mortis huius, nisi gratia tua, per Iesum Christum Dominum, quem genuisti coæternum, & creasti in principio viarum tuarum, in quo princeps huius mundi non inuenit quicquam morte dignum, & occidit eum & euacuatum est chirographum quod erat contrarium nobis? Hoc illæ literę non habent. Non habent illæ paginæ vultum pietatis huius, lachrymas cõfessionis, sacrificium tuum, spiritum contribulatum, cor contritum & humiliatum, populi salutem, sponsam ciuitatem, arram spiritus sancti, poculum precij nostri. Nemo ibi cantat: Nónne Deo *subdita erit anima mea? ab ipso enim salutare meum. Etenim ipse est Deus me⁹, & salutaris meus, susceptor meus, non mouebor amplius.

Ro. 7. Dan. 3. Ioan 8 Ro. 7. Prou. 8 Ioã 14. Colo. 2. Ps. 50. Ps. 61. *subiecta

Nemo

Matt. 11. Nemo ibi audit vocantem: Venite ad me qui laboratis. Dedignantur ab eo discere, quoniam mitis est & humilis corde. Abscondisti enim hæc à sapientibus & prudentibus,& reuelasti ea paruulis. Et aliud est de syluestri cacumine videre patriam pacis,& iter ad eam non inuenire,& frustra conari per inuia, circum obsidentibus & insidiantibus fugitiuis desertoribus cum principe suo leone & dracone: & aliud tenere viam illuc ducentem cura cœlestis imperatoris munitam, vbi non latrocinantur qui cœlestem militiam deseruerunt. Vitant enim eam sicut supplicium. Hæc mihi inuiscerabantur miris modis cum minimum Apostolorum tuorum legerem & consideraueram opera tua & expaueram.

***

LIB

LIBER VIII.

Accensus amore diuinorum ad Simplicianum ire statuit.

CAP. I.

DEVS meus recorder in gratiarum actione tibi, & confitear misericordias tuas super me. Perfundantur ossa mea delectatione tua, & dicant: Domine, quis similis tibi? Dirupisti vincula mea tibi, sacrificem tibi sacrificium laudis. Quomodo dirupuisti ea narrabo, & dicent omnes qui adorant te, cùm audiunt hæc: Benedictus dominus in cœlo & in terra, magnum & mirabile nomen eius. Inhæserant præcordiis meis verba tua, & vndique circunuallabar abs te. De vita tua æterna certus eram, quamuis eam in ænigmate, & quasi per speculum videram. Dubitatio tamen omnis de incorruptibili substantia, quòd ab illa esset omnis substantia, ablata mihi erat, nec certior de te, sed stabilior in te esse

Ps. 115

Quomodo creaturæ sunt & non sunt.
CAPVT XI.

ET inſpexi cætera infra te, & vidi nec omnino eſſe, nec omnino non eſſe. Eſſe quidem, quoniam abs te ſunt: non eſſe autem: quoniam id quod es non ſunt. Id enim vere eſt, quod incommutabiliter manet. Mihi autem inhærere Deo bonum eſt: quia ſi non manebo in illo, nec in me potero. Ille autem in ſe manens innouat omnia. Et dominus Deus meus es, quoniam bonorum meorum non eges.

Pſ. 72. Sap. 7. Pſ. 115.

Omnia bona, quæ ſunt. CAP. XII.

ET manifeſtatum eſt mihi, quoniam bona ſunt, quæ corrumpuntur, quæ neque corrumpi poſſent, ſi ſumma bona eſſent: neque niſi bona eſſent, corrumpi poſſent: Quia ſi ſumma bona eſſent, incorruptibilia eſſent: ſi autē nulla bona eſſent, quod in eis corrumperetur non eſſet. Nocet enim corruptio & niſi bonum minueret, non noceret. Aut igitur nihil nocet corruptio, quod fieri nō poteſt: aut (quod certiſſimum eſt) omnia quæ corrumpuntur, priuantur bono. Si autē omni bono priuabuntur, omnino non erunt. Si enim erunt, & corrumpi iam non poterunt meliora erunt, quia incorruptibiliter permanebunt. Et quid monſtruoſius quàm ea dicere omni bono amiſſo facta meliora?

lib. 3. de libero arbit. c. 29.

meliora? Ergo si omni bono priuabuntur, omnino nulla erunt. Ergo quandiu sunt, bona sunt. Ergo quæcunque sunt, bona sunt. Malumque illud quod quærebam vnde esset, non est substantia, quia si substantia esset, bonum esset. Aut enim esset incorruptibilis substantia, magnum vtique bonum, aut substantia corruptibilis esset, quæ nisi bona esset corrumpi non posset. Itaque vidi & manifestatum est mihi, quia omnia bona tu fecisti, & prorsus nullæ substantiæ sunt quas tu non fecisti. Et quoniam non æqualia omnia fecisti, ideo sunt omnia, quia singula bona sunt & simul omnia valde bona: quoniam fecisti Deus noster omnia bona valde. *Gen. 1.*

Omnia condita laudant Deum.

CAPVT XIII.

ET tibi omnino non est malum, non solum tibi, sed, & vniuersæ creaturę tuę, quia extra te nõ est aliquid, quod irrumpat, & corrumpat ordinem, quem posuisti ei. In partibus autem eius quædam quibusdam quia non conueniunt, mala putantur: & eadem ipsa conueniunt aliis, & bona sunt, & in semetipsis bona sunt. Et omnia hæc, quæ sibi inuicem nõ conueniunt, conueniunt inferiori parti rerum, quam terram dicimus, habẽtem cœlum suum nubilosum, atque ventosum con-

congruum sibi. Et absit iam vt dicerem non esse ista: quia & si sola ista cernerem, desiderarem quidem meliora, sed iam etiam de solis istis laudare te deberẽ: quoniam laudandum te ostendunt de terra dracones, & omnes abyssi: Ignis, grando, nix, glacies, spiritus tempestatis: quæ faciunt verbum tuũ: Montes & omnes colles ligna fructifera & omnes cedri: Bestiæ & omnia pecora, reptilia & volatilia pẽnata: Reges terræ & omnes populi, principes & omnes iudices terræ: Iuues & virgines, seniores cum iunioribus laudent nomen tuum. Cùm verò etiam de cœlis te laudent, laudent te Deus noster in excelsis omnes angeli tui, omnes virtutes tuæ, sol & luna, omnes stellæ & lumen, cœli cœlorum & aquæ quæ super cœlos sunt laudent nomen tuum. Non iam desiderabam meliora, quia omnia cogitabã, & meliora quidem superiora quàm inferiora, sed meliora omnia quàm sola superiora iudicio saniore pendebam.

Ps. 148

Sanæ mentis homini nihil displicet inter creaturas Dei CAPVT XIIII.

NOn est sanitas eis, quibus displicet aliquid creaturæ tuæ, sicut mihi non erat, cum displicerent multa quæ fecisti. Et quia nõ audebat anima mea vt ei displiceret Deus meus, nolebat esse tuum, quicquid ei displicebat. Et inde ierat in opi-

opinionem duarum ſubſtantiarum, & non requieſcebat, & aliena loquebatur & inde rediens fecerat ſibi Deum per infinita ſpacia locorum omnium & eum putauerat eſſe te, & eum collocauerat in corde ſuo, & facta erat rurſus templum idoli ſui abominandum tibi. Sed poſteaquam fouiſti caput neſcientis, & clauſiſti oculos meos, ne viderent vanitatem, ceſſaui de me paululum, & conſopita eſt inſania mea: Et euigilaui in te, & vidi te infinitum aliter, & viſus iſte non à carne trahebatur.

Quomòdo veritas & falſitas in creaturis.

CAPVT XV.

ET reſpexi alia, & vidi tibi debere quia ſunt, & in te cuncta infinita finita: ſed aliter, non quaſi in loco, ſed quia tu es omnitenens manu veritate, & omnia vera ſunt in quantum ſunt: nec quicquam eſt falſitas, niſi cum putatur eſſe quod non eſt. Et vidi quia non ſolum locis ſua quæque ſuis conueniunt, ſed etiam temporibus: * Et quia tu qui ſolus æternus es, non poſt innumerabilia ſpacia temporum cœpiſti operari: quia omnia ſpacia temporum, & quæ præterierunt & quæ præteribunt, nec abirent nec venirent, niſi te operante & manente.

** Et quia tu ſolus. qui æternus es.*

Omnia

Omnia bona, licet quibusdam non apta.
CAPVT XVI.

ET sensi & expertus sum non esse mirum, quòd palato non sano pœna est panis, qui sano suauis est: & oculis ægris odiosa lux, quæ puris amabilis est. Et iustitia tua displicet iniquis: ne dum vipera & vermiculus, quæ bona creasti, apta inferioribus creaturæ tuæ partibus, quibus & ipsi iniqui apti sunt quanto dissimiliores sunt tibi apti autem superioribus quanto similiores fiunt tibi. Et quæsiui quid esset iniquitas, & non inueni substantiam: sed à summa substantia te Deo detortæ in infimam voluntatis peruersitatem, proiicientis intima sua, & tumescentis foras.

Quæ retardent à cognitione diuinorum.
CAPVT XVII.

ET mirabar quòd iam te amabam, non pro te phantasma. Et non instabam frui Deo meo, sed rapiebar ad te decore tuo, moxque d ripiebar abs te pondere meo, & ruebam in ista cum gemitu, & pondus hoc, consuetudo carnalis. Sed me cum erat memoria tui, neque vllo modo dubitabam esse cui cohærerem, sed nondum esse me qui cohærerem, quoniam corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio

& insistebã

Sap 9.

sensum

ſenſum multa cogitantem. Eramque certiſſimus, quòd inuiſibilia tua à conſtitutione mundi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque virtus & diuinitas tua. Quærens enim vnde approbarem pulcritudinem corporum, ſiue cœleſtium, ſiue terreſtrium, & quid mihi præſto eſſet integre de mutabilibus iudicanti & dicenti, hoc ita eſſe debet, illud non ita. Hoc ergo quęrens vnde iudicarem cum ita iudicarem, inueneram incommutabilem, & veram veritatis ęternitatem ſupra mentem meam commutabilem, atque ita gradatim à corporibus ad ſentientem per corpus animã, atque inde ad eius interiorem vim cui ſenſus corporis exteriora annunciaret, & quouſque poſſunt beſtię, atque inde rurſus ad ratiocinãtem potentiam, ad quam refertur iudicandum quod ſumitur à ſenſibus corporis. Quę ſe quoque in me comperiens mutabilem, erexit ſe ad intelligentiam ſuam, & abduxit cogitationem à conſuetudine, ſubtrahens ſe à contradicentibus turbis fantaſmatum vt inueniret quo lumine aſpergeretur, cum ſine vlla dubitatione clamaret, incommutabile pręferendum eſſe mutabili, vnde noſſet ipſum incommutabile, quod niſi aliquo modo noſſet, nullo modo illud mutabili certa pręponeret, & perueniret ad id quod eſt in ictu trepidantis aſpectus, Tum verò inuiſibilia tua per ea

Rom. 1.

quæ facta sunt intellecta conspexi, sed aciem figere non valui: & repercussa infirmitate redditus solitis, non mecum ferebam nisi amantem memoriam, & quasi olfacta desiderantem quæ comedere non dum possem.

Solus Christus via ad salutem.

CAPVT XVIII

ET quærebam viam comparandi roboris quod esset idoneum ad fruendum te: nec inueniebam donec amplecterer mediatorem Dei & hominum, hominem Christum Iesum, qui est super omnia Deus benedictus in secula, vocantem & dicentem: Ego sum via, & veritas & vita. Et cibum cui capiendo inualidus eram, miscentem carni, quoniam verbum caro factum est, vt infantiæ nostræ lactesceret sapientia tua per quam creasti omnia. Non enim tenebam dominum meum Iesum Christum, humilis humilem: nec cuius rei magistra esset eius infirmitas, noueram. Verbum enim tuum æterna veritas, superioribus creaturæ tuæ partibus supereminens, subditos erigit ad seipsam: in inferioribus autem ædificauit sibi humilem domum de limo nostro: per quam subdendos deprimeret à seipsis, & ad se traiiceret sanans tumorem, & nutriens amorem: ne fiducia sui progrederentur longius, sed potius infirmarent

Ioa.14

Ioa. 1.

maren

marentur, videntes ante pedes suos infirmam diuinitatem, ex participatione tunicæ pelliceæ nostræ, & lassi prosternerentur in eam, illa autem surgens leuaret eos.

Quid senserit de Christi incarnatione.
CAPVT XIX.

EGo veró aliud putabam, tantumque sentiebam de domino Christo meo, quantum de excellentis sapientiæ viro, cui nullus posset æquari, præsertim quia mirabiliter natus ex virgine, ad exemplũ contemnendorum temporalium pro adipiscenda immortalitate, diuina pro nobis cura tantam autoritatem magisterii meruisse videbatur. Quid autem sacramenti haberet, verbum caro factum, ne suspicari quidem poteram. Tantum * cognoueram ex his quæ de illo scripta traderẽtur, quia manducauit, bibit, dormiuit, ambulauit, exhilaratus est contristatus est, sermocinatus est, non hæsisse carnem illam verbo tuó, nisi cum anima & mente humana. Nouit hoc omnis qui nouit incommutabilitatẽ verbi tui, quam ego iam noueram quantum poteram, nec omnino quicquam inde dubitabam. Etenim nunc mouere membra corporis per voluntatem, nunc non mouere, nunc aliquo affẽctu affici, nunc non affici, nunc proferre per signa sapiẽtes sententias, nunc esse in silentio: propria sunt mutabilitatis ani

Ioan 1.

* *cogitaueram.*

mæ

mæ & mentis. Quæ si falsa de illo scripta essent, etiam omnia periclitarentur mendacio, neque in illis literis vlla fidei salus generi humano remaneret. Quia itaque vera scripta sunt, totũ hominem in Christo agnoscebam, non corpus tantum hominis, aut cum corpore sine mente animum, sed ipsum hominem non persona veritatis, sed magna quadam naturæ humanæ excellentia, & perfectiore participatione sapientiæ præferri cæteris arbitrabar. Alipius autem Deum carne indutum, ita putabat credi à catholicis, vt præter Deum & carnẽ, non esset in Christo anima, mentémque hominis non existimabat in eo prædicari. Et quoniam bene persuasum tenebat, ea quæ de illo memoriæ mandata sunt, sine vitali & rationali creatura non fieri, ad ipsam christianam fidem pigrius mouebatur Sed postea hæreticorum Apolinaristarum hunc errorem esse cognoscens, catholicæ fidei collætatus & contemperatus est. Ego autem aliquanto posterius didicisse me fateor, in eo quod verbum caro factum est; quomodo catholica veritas à Fotini falsitate dirimatur. Improbatio quippe hæreticorũ facit eminere quid Ecclesia tua sentiat, & quid habeat sana doctrina. Oportuit enim & hæreses esse, vt probati manifesti fierent inter infirmos.

Tertu. in lib. de carne Christi ista confutat.

1 Cor. 11.

Platonici

Platonici libri varij.
CAP. XX.

SEd tunc lectis Platonicorum illis libris, posteà quàm inde admonitus quęrerem incorpoream veritatem, inuisibilia tua per ea quæ facta sunt intellecta conspexi, & repulsus sensi, quod per tenebras animæ meæ contemplari non sinerer certus esse, te infinitũ esse, nec tamẽ per locos finitos infinitósve diffundi, & verè te esse qui semper idem ipse esses, ex nulla parte, nullóque motu aliter aut aliter*: cætera vero ex te esse omnia hoc solo firmissimo documento quia sunt. Certus quidem in istis eram, nimis tamen infirmus ad fruendum te. Garriebam planè quasi peritus, & nisi in Christo Saluatore nostro viam tuam quærerem, non peritus, sed periturus * essem. Iam enim cœperam velle videri sapiens, plenus pœna mea, & non flebam, insuper inflabar scientia. Vbi enim erat illa ædificãs charitas à fundamento humilitatis, quod est Christus Iesus? Aut quando illi libri me docerent eam? in quos me propterea priusquam scripturas tuas considerarem, credo voluisti incurrere, vt imprimeretur memoriæ meæ quomodo ex eis affectus essem: Et cum postea in libris tuis mansuefactus essem & curantibus digitis tuis contrectarentur vulnera mea, discernerẽ atque distinguerem quid interesset inter

Rom. 1.

* *alter.*

* *imperatus*

pręsum

præſumptionem & confeſſionem, inter videntes quò eundẽ ſit, nec videntes quâ, & viam ducẽtem ad beatificam patriam, non tantum cernendam, ſed & inhabitandam? Nam ſi primo ſanctis tuis literis informatus eſſem, & in earum familiaritate obdulcuiſſes mihi, & poſtea in illa volumina incidiſſem: fortaſſe aut abripuiſſent me à ſolidamento pietatis: aut ſi in affectu quem ſalubrem imbiberam perſtitiſſem, putarem etiam ex illis libris eum poſſe concipi, ſi eos ſolos quiſquam didiciſſet.

Quid in ſacris libris inuenerit non inuentum in Platonicis. CAP. XXI.

ITaque auidiſſime arripui venerabilem ſtylum ſpiritus tui, & præ cæteris Apoſtolum Paulum: & perierunt illæ quęſtiones, in quibus mihi aliquando viſus eſt aduerſari ſibi, & non congruere teſtimoniis legis & prophetarum textus ſermonis eius. Et apparuit mihi vna facies eloquiorum caſtorum, & exultare cum tremore didici & cœpi: & inueni quicquid illac verum legeram, hac cum commendatione gratiæ tuæ didici, vt qui videt nõ ſic glorietur quaſi non acceperit non ſolum id quod videt, ſed etiam vt videat. Quid enim habet quod non accepit? Et vt te qui es ſemper idem, non ſolum admoneatur vt videat, ſed etiam ſanetur vt teneat.

1. Cor. 4.

teneat. Et qui de longinquo videre non potest viam, tamen ambulet qua veniat, & videat & teneat. Quia & si condelecte- *Ro. 7.* tur homo lege Dei secundum interiorem hominẽ, quid faciet de alia lege in membris suis repugnante legi mentis suæ, & se captiuum ducente in lege peccati, quæ est in membris eius? Quoniam iustus es *Dan. 3.* Domine, nos autem peccauimus, iniquè fecimus, impiè gessimus, & grauata est super nos manus tua, & iustè traditi sumus antiquo peccatori præposito mortis: quia persuasit voluntati nostræ similitudinem voluntatis suæ, qua in veritate tua *Ioan 8* non stetit. Quid faciet miser homo? Quis *Ro. 7.* eum liberabit de corpore mortis huius, nisi gratia tua, per Iesum Christum Dominum, quem genuisti coæternum, & *Prou. 8* creasti in principio viarum tuarum, in *Ioã 14.* quo princeps huius mundi non inuenit quicquam morte dignum, & occidit eum & euacuatum est chirographum quod erat contrarium nobis? Hoc illæ literę non *Colo. 2.* habent. Non habent illæ paginæ vultum pietatis huius, lachrymas cõfessionis, sacrificium tuum, spiritum contribulatum, *Ps. 50.* cor contritum & humiliatum, populi salutem, sponsam ciuitatem, arram spiritus sancti, poculum precij nostri. Nemo *Ps. 61.* ibi cantat: Nónne Deo *subdita erit anima mea? ab ipso enim salutare meum. Etenim ipse est Deus me⁹, & salutaris meus, susceptor meus, non mouebor amplius.

*subiecta

Nemo

Matt. 11. Nemo ibi audit vocantem: Venite ad me qui laboratis. Dedignantur ab eo discere, quoniam mitis est & humilis corde. Abscondisti enim hæc à sapientibus & prudentibus,& reuelasti ea paruulis. Et aliud est de syluestri cacumine videre patriam pacis,& iter ad eam non inuenire,& frustra conari per inuia, circum obsidentibus & insidiantibus fugitiuis desertoribus cum principe suo leone & dracone: & aliud tenere viam illuc ducentem cura cœlestis imperatoris munitam, vbi non latrocinantur qui cœlestem militiam deseruerunt. Vitant enim eam sicut supplicium. Hæc mihi inuiscerabantur miris modis cum minimum Apostolorum tuorum legerem & considerauceram opera tua & expaueram.

***

LIB

LIBER VIII.

Accenſus amore diuinorum ad Simplicianum ire ſtatuit.

CAP. I.

DEVS meus recorder in gratiarum actione tibi, & confitear miſericordias tuas ſuper me. Perfundantur oſſa mea delectatione tua, & dicant: Domine, quis ſimilis tibi? Dirupiſti vincula mea tibi, ſacrificem tibi ſacrificium laudis. Quomodo diripuiſti ea narrabo, & dicent omnes qui adorant te, cùm audiunt hæc: Benedictus dominus in cœlo & in terra, magnum & mirabile nomen eius. Inhæſerant præcordiis meis verba tua, & vndique circunuallabar abs te. De vita tua æterna certus eram, quamuis eam in ænigmate, & quaſi per ſpeculum videram. Dubitatio tamen omnis de incorruptibili ſubſtantia, quòd ab illa eſſet omnis ſubſtantia, ablata mihi erat, nec certior de te, ſed ſtabilior in te eſſe

Pſ.115

esse cupiebam. De mea verò temporali vita nutabant omnia,& mundandum erat cor à fermento veteri,& placebat via ipse saluator, & ire per eius angustias adhuc pigebat. Et immisisti in mentem meam, visumque est bonum in conspectu meo pergere ad Simplicianum, qui mihi bonus apparebat seruus tuus, & lucebat in eo gratia tua. Audieram etiam, quod à iuuentute sua deuotissimè tibi viueret: Iam verò tunc senuerat, & longa ætate in tam bono studio sectandæ *vitæ tuæ, multa expertus, multa edoctus mihi videbatur, & verè sic erat. Vnde mihi vt proferret volebam conferenti secum æstus meos, quis esset aptus modus sic affecto, vt ego eram ad ambulãdum in via tua. Videbam enim plenam ecclesiam:*& alius sic ibat, alius autem sic. Mihi autem displicebat quod agebam in seculo,& oneri mihi erat valde, non iam inflammantibus cupiditatibus, vt solebant spe honoris & pecuniæ ad tolerandam illam seruitutem tam grauem. Iam enim me illa non delectebant præ dulcedine tua, & decóre domus tuæ quam dilexi, sed adhuc tenaciter colligabar ex fœmina, nec me prohibebat Apostolus coniugari, quamuis exhortaretur ad melius, maxime volens omnes homines sic esse vt ipse erat. Sed ego infirmior eligebã molliorem locum: Et propter hoc vnum voluebar in cæteris languidus, & tabescens curis marcidis, quod & in

*viæ

*tuã

Ps. 15.

1.Co.7

gruere cogebar vitæ coniugali, cui deditus obstringebar. Audieram ex ore veritatis esse spadones qui seipsos absciderunt propter regnum cælorum: sed, qui potest, inquit, capere, capiat. Vani sunt certè omnes homines quibus non inest Dei scientia, nec de his quæ videntur bona potuerunt inuenire eum qui est. At ego iam non eram in illa vanitate: Transcenderam eam, & contestante vniuersa creatura tua, inueneram te creatorem nostrum. & Verbum tuũ apud te Deum, tecumque cum Spiritu sancto vnum Deum, per quod creasti omnia. Et est aliud genus impiorum, qui cognoscentes Deum non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt. In hoc quoque incideram, & dextera tua Deus suscepit me, & inde ablatum posuisti vbi conualescerem quia dixisti homini: Ecce pietas est sapientia, et noli velle videre sapiẽs, quoniam dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Et inueneram iam bonam margaritam, et venditis omnibus quæ haberem emenda erat, et dubitabam.

Math. 19. *Sap. 13* *Io. 1.* *Rom 1.* *Iob 28.* *Prou. 3.* *Rom. 1.* *Mat. 13*

De Victorino Rhetore conuerso.
CAP. II.

PErrexi ergo ad Simplicianum patrem in accipienda gratia tua tũc Episcopi Ambrosij, et quem verè vt patrem diligebat. Narraui ei circumitus erroris mei.

Vbi autem commemoraui legisse me quosdam libros Platonicorum, quos Victorinus quondam rhetor vrbis Romæ, quem Christianum defunctum esse audieram, in latinam linguam transtulisset, gratulatus est mihi quòd non in aliorum philosophorum scripta incidissem, plena fallaciarum & deceptionum, secundum elementa huius mundi: in istis autē omnibus modis insinuari Deum & eius verbum. Deinde vt me exhortaretur ad humilitatem Christi, sapientibus absconditam, & reuelatam paruulis, Victorinum ipsum recordatus est, quem Romæ cùm esset, familiarissimè nouerat, déque illo mihi narrauit, quod non silebo. Habet enim magnam laudem gratiæ tuæ confitendam tibi, quemadmodum ille doctissimus senex, & omnium liberalium doctrinarum peritissimus, quique philosophorum tam multa legerat, & diiudicauerat, & dilucidauerat, doctor tot nobilium senatorum, qui etiam ob insigne pręclari magisterij, quod ciues huius mundi eximium putant, statuam Romano foro meruerat & acceperat, vsque ad illam ætatem venerator idolorum, sacrorumque sacrilegorum* particeps, quibus tunc tota ferè Romana nobilitas inflata spirabat populi vsiá, & omnigenûm Deum monstra, & Anubem latratorem, quæ aliquando contra Neptunum & Venerem, contráque Mineruam tela tenuerant,

Coloss. 2.

Matth. 11.

* sacrilegiorū

rant,& à se victis iam Roma supplicabat, quæ iste senex Victorinus tot annos ore terricrepo defensitauerat, non erubuerit esse puer Christi tui & infans fontis tui, subiecto collo ad humilitatis iugum, & edomita fronte ad crucis opprobrium. O domine domine, qui inclinasti cœlos, & descendisti, tetigisti montes & fumigauerunt: quibus modis te insinuasti illi pectori? Legebat, sicut ait Simplicianus, sanctam scripturam, omnésque Christianas literas inuestigabat studiosissimè, & perscrutabatur, & dicebat Simpliciano, non palam, sed secretius & familiarius: Noueris me iam esse Christianum. Et respondebat ille: Nõ credam, nec deputabo te inter christianos, nisi in ecclesia Christi te videro. Ille autem irridebat eum dicens: Ergo ne parietes faciunt Christianos? Et hoc sæpe dicebat iam se esse Christianum, & Simplicianus illud sæpe respondebat, & sæpe ab illo parietum irrisio repetebatur. Amicos enim suos verebatur offendere superbos dæmonicolas, quorum ex culmine Babylonicæ dignitatis, quasi ex cedris Libani quas nondum contriuerat dominus, grauiter ruituras in se inimicitias arbitrabatur. Sed postcaquam legendo & inhiando * auxit firmitatem, timuítque negari à Christo coram angelis sanctis, si eum timeret coram hominibus cõfiteri, reúsque sibi magni criminis apparuit, erubescendo de

Ps. 143

Ps. 28.

** hausit*

Matt. 10.

ſacramentis humilitatis Verbi tui, & non erubeſcendo de ſacris ſacrilegiis * ſuperborum dæmoniorum, quæ imitator ſuperbus acceperat: depuduit vanitati & erubuit veritati, ſubitóque & inopinatus ait Simpliciano, vt ipſe narrabat: Eamus in Eccleſiam, Chriſtianus volo fieri. At ille non capiens ſe lætitia perrexit cum eo. Vbi autem imbutus eſt primis inſtructionum ſacramentis, non multò pòſt etiam nomen dedit, vt per baptiſmum regeneraretur, mirante Roma, gaudẽte Eccleſia. Superbi videbant & iraſcebantur, dentibus ſuis ſtridebant & tabeſcebant: ſeruo autem tuo Dominus Deus erat ſpes eius, & non reſpiciebat in vanitates, & inſanias mendaces. Denique vt vẽtum eſt ad horam profitendę fidei, quæ verbis certis conceptis retentiſque memoriter de loco eminentiore in conſpectu populi fidelis, Romę reddi ſolet ab eis qui acceſſuri ſunt ad gratiam tuam, oblatum eſſe dicebat Victorino à presbyteris, vt ſecretius redderet, ſicut nonnullis qui verecũdia trepidaturi videbãtur, offerri mos erat: illum autem maluiſſe ſalutem ſuam in conſpectu ſanctæ multitudinis profiteri. Non enim erat ſalus quam docebat in rhetorica, & tamen eam publicè profeſſus erat. Quanto minus ergo vereri debuit manſuetum gregem tuum pronuncians Verbum tuum, qui non verebatur in verbis ſuis turbas inſanorum? Itaque vbi aſcen

** ſacrilegiis.*

Pſ. 111.

Pſ. 39.

ascendit vt redderet, omnes sibimet inuicem quisque vt eum nouerat, instrepuerunt nomen eius strepitu congratulationis. Quis autem ibi non eum nouerat? Et sonuit presso sonitu per ora cunctorum collætantium, Victorinus, Victorinus. Cito sonuerunt exultatione, quia videbant eum, & cito siluerunt intentione vt audirent eum. Pronunciauit ille fidem veracem præclara fiducia, & volebát eum omnes rapere intro in cor suum: & rapiebant amando & gaudendo. Hæ rapientium manus erant.

Quod Deus & Angeli magis gaudent in peccatorum conuersione.
CAP. III.

DEus bone quid agitur in homine, vt plus gaudeat de salute desperatę animæ, & de maiore periculo liberatę, quàm si spes ei semper affuisset, aut periculum minus fuisset? Etenim tu quoque misericors pater, plus gaudes de vno pœnitente, quàm de nonagintanouem iustis, quibus non est opus pœnitentia. Et nos cum magna iucunditate * audimus cum audimus, quàm exultantis pastoris humeris reportetur ouis quæ errauerat, & drachma referatur in thesauros tuos collætantibus vicinis mulieri quæ inuenit. Et lachrymas excutit gaudium solennitatis domus tuæ, cùm legitur in domo

Luc. 15. *gaudemus *Luc. 15.*

tua de minore filio, quoniam mortuus erat, & reuixit, perierat, & inuentus est. Gaudes quippe in nobis, & in angelis tuis sancta charitate sanctis. Nam tu semper idem, qui ea quæ non semper, nec eodem modo sunt, eodem modo semper nosti omnia. Quid ergo agitur in anima, cum amplius delectatur inuentis, aut redditis rebus quas diligit, quàm si eas semper habuisset? Contestantur enim & cætera, & plena sunt omnia testimoniis clamantibus, ita est. Triumphat victor imperator, & non vicisset nisi pugnauisset: Et quanto maius periculum fuit in prælio, tanto maius est gaudium in triumpho. Iactat tempestas nauigantes, minatú que naufragium, omnes futura morte pallescunt. Tranquillatur cœlum & mare, & exultant nimis, quoniam timuerunt nimis. Æger est charus, & vena eius malum renunciat, omnes qui eum saluum cupiunt, ægrotant simul animo. Fit ei rectè, & nondum ambulat pristinis viribus, & fit iam tale gaudium, quale non fuit cum antea saluus & fortis ambularet. Eásque ipsas voluptates humanæ vitæ etiam non inopinatis & præter voluntatem irruentibus, sed institutis & voluntariis molestiis homines acquirunt. Edendi & bibendi voluptas nulla est, nisi præcedat esuriendi & sitiendi molestia. Et ebriosi quædam salsiuscula comedunt, quo fiat molestus ardor, quem dum extinguit

27.q.1. c. Institutã. 4. sent. dist. 27 c. de nuptialibus.

tinguit potatio, fit delectatio. Et institutum est, vt iam pactæ sponsæ non tardantur statim, ne vilem habeat maritus datam, quam non suspirauerit sponsus dilatam. Hoc in turpi, & execranda lætitia, hoc in ea quæ concessa & licita est, hoc in ipsa sincerissima honestate amicitiæ, hoc in eo qui mortuus erat & reuixit, perierat, & inuentus est. Vbique maius gaudium, molestia maior præcedit. Quid est hoc domine Deus meus, cum tu æternum tibi tu ipse sis gaudium, & quædam de te circa te semper gaudeant? Quid est quod hæc rerum pars alternat defectu & profectu, offensionibus, & conciliationibus? An is est modus earum, & tantum dedisti eis cum à summis cœlorum, vsque ad ima terrarum, ab initio vsque in finem seculorum, ab angelo vsque ad vermiculum, à motu primo vsque ad extremum, omnia genera bonorum, & omnia iusta opera tua suis quæque sedibus locares, & suis quæque temporibus ageres? Hei mihi, quàm excelsus es in excelsis, & quàm profundus es in profundis, & nusquam recedis, & vix redimus ad te.

Luc. 15

Quare plus lætandum sit in magni peccatoris conuersione. CAP. IIII.

AGe domine, & fac, excita & reuoca nos, accende & rape, flagra, dulcesce: iam amemus & curramus. Nónne multi

ex profundiore tartaro cæcitatis, quàm Victorinus redeunt ad te, & accedunt & illuminantur recipientes lumen? Quod si qui recipiunt, accipiunt à te potestatem, vt filij tui fiant. Sed si minus noti sint populis, minus de illis gaudent, etiam qui nouerunt eos. Quando enim cum multis gaudetur, & in singulis vberius est gaudium, quia feruere faciunt se, et inflammantur ex alterutro. Deinde quod multis noti, multis sunt autoritati ad salutem, et multis præeunt secuturis, ideoq; multum de illis, et qui eos præcesserunt lætantur: quia non de solis lætantur. Absit enim vt in tabernaculo tuo præ pauperibus accipiantur personæ diuitum, aut præ ignobilibus nobiles: quando potius infirma mundi elegisti, vt confunderes fortia, et ignobilia huius mundi elegisti et contemptibilia, et ea quæ non sunt tanquam quæ sunt, vt ea quæ sunt, euacuares. Et tamen idem ipse minimus Apostolorum tuorum, per cuius linguam tu ista verba sonuisti, cũ Paulus proconsul per eius militiam debellata superbia, sub leui iugo Christi tui missus esser, Regis magni prouincialis effect⁹, ipse quoque ex priore Saulo Paulus vocari amauit, ob tam magnę insigne victorię. Pl⁹ enim hostis vincitur in eo, quem plus tenet, et de quo plures tenet. Plus autem superbos tenet nomine nobilitatis, et de his plures nomine auctoritatis. Quãto igitur

1. Cor. 1

1. Cor. 15.

gratius

gratius cogitabatur Victorini pectus, quod tanquam inexpugnabile receptaculum diabolus obtinuerat, Victorini lingua, quo telo grandi & acuto multos peremerat: tanto abundantius exultare oportuit filios tuos, quia rex noster alligauit fortem, & videbant vasa eius erepta mundari, & aptari in honorem tuum, & fieri vtilia domino ad omne opus bonum.

Math. 12.

2. Ti. 2.

Quæ remorabantur eum à conuersione.

CAPVT V.

SEd vbi mihi homo tuus Simplicianus de victorino ista narrauit, exarsi ad imitandum. Ad hoc enim & ille narrauerat. Postequam verò & illud addidit, quod imperatoris Iuliani temporibus lege data prohibiti sunt Christiani docere literaturam & oratoriam, quam legem ille amplexus, loquacem scholam deserere maluit, quàm verbum tuum, quo linguas infantium facis disertas, non mihi fortior quàm fœlicior visus est, quia inuenit occasionem vacandi tibi. Cui rei ego suspirabam ligatus, non ferro alieno, sed mea ferrea voluntate. Velle meum tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat, & cônstrinxerat me. Quippe ex voluntate peruersa, facta est libido: Et dum seruitur libidini, facta est consuetudo: Et dum consuetudini non resistitur, facta est

Sap. 10.

necessitas. Quibus quasi ansulis quibusdam sibimet innexis, vnde catenam appellaui, tenebat me obstrictum dura seruitus. Voluntas autem noua, quæ mihi esse cœperat, vt te gratis colerem, fruique te vellem Deus sola certa iucunditas, nõdum erat idonea ad superandam priorem vetustate roboratam. Ita duæ voluntates meæ, vna vetus, alia noua, illa carnalis, illa spiritalis confligebant inter se, atque discordando dissipabant animam meam. Sic intelligebam meipso experimento id quod legeram, quomodo caro concupisceret aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Ego quidem in vtroque, sed magis ego in eo quod in me approbabã, quàm in eo quod in me improbabam. Ibi enim magis iam non ego, quia ex magna parte id patiebar inuitus, * quàm faciebam volens. Sed tamen consuetudo aduersus me pugnatior ex me facta erat, quoniam volens quò nollem perueneram. Et quis iure contradiceret, cum peccantem iusta pœna sequeretur? Et non erat iam vlla excusatio, qua videri mihi solebam, propterea nondum me contempto seculo seruire tibi, quia incerta mihi esset perceptio veritatis. Iam enim & ipsa certa erat. Ego autem adhuc terrá obligatus, militare tibi recusabam, & impedimentis omnibus sic timebam expediri, quemadmodũ impediri timendum est. Ita sarcina seculi, velut somno assolet,

Gal. 5.

* quod

let, dulciter premebar, & cogitationes quibus meditabar in te, ſimiles erant conatibus expergiſci volentium: qui tamen ſuperati ſoporis altitudine remerguntur. Et ſicut nemo eſt qui dormire ſemper velit, omniumque ſano iudicio vigilare præſtat: differt tamen plerunque homo ſomnum excutere, cum grauis torpor in membris eſt, eumque iam diſplicentem carpit libentius, quamuis ſurgendi tempus aduenerit: ita certum habebam eſſe melius tuæ charitati me dedere, quàm meæ cupiditati cedere. Sed illud placebat & vincebat, hoc libebat & vinciebat. Non enim erat quod tibi reſponderem dicenti mihi: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus: & vndique oſtendenti vera te dicere, non erat omnino quid reſponderem veritate conuictus, niſi tantum verba lenta & ſomnolenta: modo, & ecce modo, ſine paululum. Sed modo & modo non habebant modum: & ſine paululum, in longum ibat. Fruſtra condelectabar legi tuę ſecundum interiorem hominē, cum lex alia in membris meis repugnaret legi mentis meæ, & captiuum me duceret in legem peccati, quæ in membris meis erat. Lex enim peccati eſt violentia conſuetudinis, qua trahitur & tenetur etiam inuitus animus, eo merito, quo in eam volens illabitur. Miſerum ergo me quis liberaret de corpore mortis huius, niſi gratia tua

Eph. 5.

Rom. 7

tia tua

tia tua per Iesum Christum Dominum nostrum?

Potitianus narrat Antonij vitam.
CAPVT VI.

ET de vinculo quidem desiderii concubitus quo arctissimè tenebar, & secularium negociorum seruitute, quemadmodum me exemeris narrabo, & confitebor nomini tuo Domine adiutor meus & redemptor meus. Agebam solita crescente anxietudine,& quotidie suspirabam tibi : frequentabam ecclesiam tuam, quantum vacabat ab eis negociis sub quorum pondere gemebam. Mecum erat Alipius ociosus ab opere iurisperitorum post assessionem tertiam, expectans quibus iterum consilia venderet,sicut ego uendebam dicendi facultatem si qua docendo præstari potest. Nebridius autem amicitiæ nostræ cesserat, vt omnium nostrum familiarissimo Verecundo Mediolanensi & ciui & grammatico subdoceret vehementer desideranti & familiaritatis iure flagitanti de numero nostro fidele adiutorium, quo indigebat nimis. Non itaque Nebridium cupiditas commodorum eò traxit, maiora enim posset si vellet de literis agere, sed officio,beneuolentiæ petitionem nostram contemnere noluit amicus dulcissimus & mitissimus. Agebat autem illud pruden-

prudentissimè, cauens innotescere personis secundum hoc seculum maioribus, deuitans in eis omnem inquietudinem animi, quem volebat habere liberum, & quàm multis posset horis feriatũ ad quærendum aliquid, vel legendũ, vel audiendum de sapientia. Quodam igitur die non recolo causam, qua erat absens Nebridius, cum ecce ad nos domum venit ad me & Alipium Potitianus quidam ciuis noster inquantum Afer, præclare in palacio militans, nescio quid à nobis volebat, & consedimus vt colloqueremur: & fortè supra mensam lusoriam, quæ ante nos erat, attendit codicem, tulit, aperuit, inuenit Apostolum Paulum, inopinate sane, putauerat enim aliquid de libris, quorum professio me conterebat. Tum verò arridens, meque intuens gratulatoriè miratus est, quod eas & solas præ oculis meis literas repentè comperisset. Christianus quippe & fidelis erat, & sæpe tibi Deo nostro prosternebatur in ecclesia crebris & diuturnis orationibus. Cui ego cum indicassem illis me scripturis curam maximam impendere, ortus est sermo ipso narrante de Antonio Aegyptio monacho, cuius nomen excellenter clarebat apud seruos tuos, nos autem vsque in illam horam latebat. Quod ille vbi comperit, immoratus est in eo sermone, insinuans tãtum virum ignorantibus, & admirans eandem nostram ignorantiam.

S Antonius monachus.

tiam.

tiam. Stupebamus autem audientes tam recenti memoria, & propè noſtris temporibus teſtatiſſima mirabilia tua in fide recta & catholica eccleſia. Omnes mirabamur, & nos quia tam magna erant, & ille quia inaudita nobis erant. Inde ſermo eius deuolutus eſt ad monaſteriorum greges, & mores ſuaueolentiæ tuæ, & vbera deſerta eremi, quorum nos nihil ſciebamus. Et erat Monaſterium Mediolani plenum bonis fratribus extra vrbis mœnia ſub Ambroſio nutritore, & non noueramus. Pertendebat ille & loquebatur adhuc, & nos intenti tacebamus. Vnde incidit vt diceret neſcio quando, ſe & tres alios contubernales ſuos, nimirum apud Treuiros, cum Imperator pomeridiano Circenſium ſpectaculo teneretur, exiſſe deambulatum in hortos muris contiguos, atque illic vt fortè combinati ſpaciabantur, vnum ſecum ſeorſum, & alios duos itidem ſeorſum pariterque digreſſos: ſed illos vagabundos irruiſſe in quandam caſam, vbi habitabant quidam ſerui tui ſpiritu pauperes, qualium eſt regnum cœlorum, & inueniſſe ibi codicem in quo ſcripta erat vita Antonii. Quam legere cæpit vnus eorum, & mirari & accendi, & inter legendum meditari arripere talem vitam, & relicta militia ſeculari ſeruire tibi. Erat autem ex eis quos dicunt agentes in rebus. Tunc ſubito repletus amore ſancto, & ſobrio pudore,

Mat 5.

pudore, iratus ita sibi coniecit oculos in amicum, & ait illi: Dic quæso te, omnibus istis laboribus nostris quò ambimus peruenire? Quid quærimus? Cuius rei causa militamus? Maior ne esse poterit spes nostra in palacio, quàm vt amici Imperatoris simus? Et ibi quid non fragile, plenumque periculis? Et per quot pericula peruenitur ad grandius periculum? Et quandiu istud erit? Amicus autem Dei si voluero, ecce nunc fio. Dixit hoc, & * turbidus parturitione nouæ vitæ reddidit oculos paginis, & legebat & mutabatur intus vbi tu videbas, & exuebatur mundo mens eius, vt mox apparuit. Namque dum legit, & voluit fluctus cordis sui, infremuit aliquando & discreuit, decreuitque meliora, * iámque tuus ait amico suo, Ego iam abrupii me ab illa spe nostra, & Deo seruire statui, & hoc ex hóra hac, In hoc loco aggredior, te si piget imitari, noli aduersari. Respondit ille adhęrere se socio tantæ mercedis tantæque militiæ. Et ambo iam tui ædificabant turrim sumptu idoneo relinquendi omnia & sequendi te. Tum Potitianus, & qui cum eo per alias horti partes deambulabant quærentes eos, deuenerunt in eundem locum, & inuenientes admonuerunt vt redirent, quoniam declinasset dies. At illi narrato placito & proposito suo, quoque modo in eis tali s voluntas orta esset

* *turgidus*

* *Iamque quietus ait &c.*

Luc. 14

esset atque firmata, petiuerunt, ne sibi molesti essent, si adiungi recusarent. Isti autem nihilo mutati à pristinis, fleuerunt se tamen vt dicebat, atque illis piè congratulati sunt, & commendauerunt se orationibus eorum, & trahentes cor in terra abierunt in palacium. Illi autem affigentes cor cœlo, manserunt in casa. Et ambo habebant sponsas. Quæ posteaquam hoc audierunt, dicauerunt etiam ipsæ virginitatem tibi. Narrabat hæc Potitianus.

Displicuit sibi audito Potitiano.
CAPVT VII.

TV autem domine inter verba eius retorquebas me ad meipsum, auferens me à dorso meo, vbi me posueram, dum nollem me attendere, & constituebas me ante faciem meam, vt viderem quàm turpis essem, quàm distortus & sordidus, maculosus & vlcerosus. Et videbam & horrebam, & quo à me fugerem non erat. Et si conabar à me auertere aspectum narrabat ille quod narrabat, & tu me rursus opponebas mihi, & impingebas me in oculos meos, vt inuenirem iniquitatem meam & odissem. Noueram eam, sed dissimulabam, & * conniuebam, & obliuiscebar. Tunc verò quanto ardentius amabam illos de quibus audiebam salubres affectus, quòd se totos tibi sanandos

*cohibebam.

nandos dederant, tanto execrabilius me comparatum eis oderam: Quoniam multi mei anni mecum effluxerãt, fortè duodecim anni, ex quo ab vndeuicesimo anno ætatis meæ lecto Ciceronis Hortensio, excitatus eram studio sapientiæ, & differebam contempta fœlicitate terrena ad eam inuestigandam vacare, cuius non inuentio, sed vel sola inquisitio iam præponenda erat etiam inuentis thesauris regnísque gentium, & ad nutum circunfluentibus corporis voluptatibus. At ego adolescens miser valde, miser in exordio ipsius adolescentiæ: etiam petieram à te castitatem, & dixeram: da mihi castitatem & continentiam, sed noli modo. Timebam enim ne me cito exaudires, & cito sanares à morbo concupiscẽtiæ, quem malebam expleri quàm extingui. Et ierã per vias prauas superstitione sacrilega, non quidem certus in ea, sed quasi præponens eam certis, quæ non piè quærebam, sed inimicè oppugnabam. Et putaueram me propterea differre de die in diẽ contempta spe seculi te solum sequi, quia non mihi apparebat certum aliquid quò dirigerem cursum meum. Et venerat dies quo nudaret mihi, & increparet me conscientia mea. Vbi es lingua? Nempe tu dicebas propter incertum verum nolle te abiicere sarcinam vanitatis. Ecce iam certum est, & illa te adhuc premi, humerisque liberioribus pennas recipiunt, qui neque

Sup. l. 3. c. 4.

que neq; ita inquirēdo attriti sūt,nec decēnio & ampli⁹ ista meditati. Ita rodebar intus, & confundebar pudore horribili vehementer; cum Potitianus talia loqueretur. Terminato autem sermone, & causa qua venerat, abiit ille. Et ego ad me: Quæ non in me dixi? quibus sentētiarum verberibus non flagellaui animam meam, vt sequeretur me conantem post te ire? Et retinebatur, recusabat, & non se excusabat. Consumpta erant & conuicta argumenta omnia, remanserat muta trepidatio, & quasi mortē reformidabat restringi à fluxu consuetudinis quo tabescebat in mortem.

In horto quid fecerit.
CAP. VIII.

TVm in illa grandi rixa interioris domus meæ, quam fortiter excitaueram cum anima mea in cubiculo nostro corde meo, tam vultu, quàm mente turbatus, inuado Alipium & exclamo: Quid patimur*. Quid est hoc? Quid audisti? Surgunt indocti, & cœlum rapiunt, & nos cum doctrinis nostris sine corde, ecce vbi volutamur in carne & sanguine. An quia præcesserunt pudet sequi, & non pudet nec saltem sequi? Dixi, nescio quæ talia, & abripuit me ab illo æstus meus, cum taceret attonitus me intuens. Neque enim solita sonabam: plúsque loquebantur

** quid est hoc, quod audisti?*

animum

animum meum frons, genæ, oculi, color, modus vocis, quàm verba quæ promebam. Hortulus quidam erat hospitij nostri, quo nos vtebamur sicut tota domo. Nam hospes ibi non habitabat dominus domus. Illuc me abstulerat tumultus pectoris, vbi nemo impediret ardentem litem quam mecum aggressus eram, donec exiret qua tu sciebas. Ego autem non sciebam, sed tantum insaniebam salubriter, & moriebar vitaliter gnarus quid mali essem, & ignarus quid boni post paululum futurus essem. Abcessi ergo in hortum, & Alipius pedem post pedem. Neque enim secretum meum non erat, vbi ille aderat. Aut quando me sic affectum desereret? Sedimus quantum potuimus remoti ab ædibus: Ego fremebam spiritu indignans turbulẽtissima indignatione, quod non irem in placitum & pactum tecum Deus meus, in quod eundum esse omnia ossa mea clamabant, & in cœlum tollebant laudibus, & non illuc ibatur nauibus, aut quadrigis, aut pedibus, quantum saltem de domo in eum locum ieram vbi sedebamus. Nam non solum ire, verum etiam peruenire illuc, nihil erat aliud quàm velle ire, sed velle fortiter & integrè, non semisauciam hac atq; hac versare & iactare voluntatem*, cum hac parte assurgente, cum alia parte cadente luctantem. Denique tam multa faciebam corpore in ipsis cũctationis æstibus

par tẽ assurgẽtem cũ alia parte cadẽte luctantem.

bus, quæ aliquando volunt homines & non valent, si aut ipsa membra non habeant aut ea vel colligata vinculis, vel resoluta languore, vel quoquomodo impedita sint. Si vulsi capillum, si percussi frontem, si consertis digitis amplexatus sum genu, quia volui feci. Potui autem velle & non facere, si mobilitas membrorum non obsequeretur. Tam multa ergo feci, vbi non hoc erat velle quod posse, & non faciebam, quod & incomparabili affectu amplius mihi placebat, & mox vt vellem possem, quia mox vt vellem vtique vellem. Ibi enim facultas ea quæ voluntas, & ipsum velle iam facere erat, & tamen non fiebat, faciliusq; obtemperabat corpus tenuissimæ voluntati animæ, vt ad nutum mentis membra mouerentur, quàm ipsa sibi anima ad voluntatem suam magnam in sola voluntate perficiendam.

Animus quare ad bonum tardus.
CAP. IX.

VNde hoc monstrum? & quare istud? Luceat misericordia tua, & interrogem si fortè mihi respondere possint latebræ pœnarum hominum, & tenebrosissimæ contritiones filiorum Adam. Vnde hoc monstrum, & quare istud? Imperat animus corpori, & paretur statim: imperat animus sibi, & resistitur. Imperat

animus

animus vt moueatur manus, & tanta est facilitas, vt vix à seruitio discernatur imperium: Et animus animus est, manus autem corpus est. Imperat animus vt velit animus, nec alter est, nec facit tamen. Vnde hoc monstrum? & quare istud? Imperat inquam, vt velit, qui nõ imperaret nisi vellet, & non fit quod imperat. Sed non ex toto vult, non ergo ex toto imperat. Nam intantum imperat, inquantum vult: & intantum non fit quod imperat, inquantum non vult. Quoniam voluntas imperat vt sit voluntas, nec alia, sed ipsa. Non vtique plena imperat, ideo non est quod imperat. Nam si plena esset, nec imperaret vt esset quia iam esset. Non igitur monstrum, partim velle, partim nolle: sed ægritudo animi est, quia non totus assurgit veritate subleuatus, cõsuetudine prægrauatus. Et ideo sunt duæ voluntates, quia vna earum tota non est, & hoc adest alteri, quod deest alteri.

Varia hominis voluntas.
CAP. X.

PEreant à facie tua Deus, sicuti pereunt vaniloqui & mentis seductores, qui cum duas voluntates in deliberando animaduerterint, duas naturas duarum mentium esse asseuerant, vnam bonam, alteram malam. Ipsi verè mali sunt, cum ista mala sentiunt, & iidem ipsi boni erunt, si vera

ſi vera ſenſerint, veriſque conſenſerint,
Ephe.5 vt dicat eis Apoſtolus tuus: Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Illi enim dum volunt eſſe lux, non in domino, ſed in ſeipſis, putando animæ naturam hoc eſſe quod Deus eſt, ita facti ſunt denſiores tenebræ: quoniam longius à te receſſerunt horrenda arrogantia, à
Ioan.1 te, vero lumine, illuminante omnem hominem venientem in hunc mundum. Attendite quid dicatis & erubeſcite, & ac-
Pſ.33. cedite ad eum & illuminamini: & vultus veſtri non erubeſcent. Ego cum deliberabam, vt iam ſeruirem domino Deo meo, ſicut diu diſpoſueram, ego eram qui volebam, ego qui nolebam, ego eram. Nec plene volebam, nec plene nolebam. Ideo mecum contendebam, & diſſipabar à meipſo. Et ipſa diſſipatio me inuito quidem fiebat, nec tamen oſtendebat
**meæ* naturam mẽtis alienæ, ſed pœnã meam*.
Rom 7 Et ideo non iam ego operabar illam, ſed quod habitat in me peccatum de ſupplicio liberioris peccati, quia eram filius Adam. Nam ſi tot ſunt contrariæ naturæ, quot voluntates ſibi reſiſtunt: non iam duæ, ſed plures erunt. Si deliberet quiſquam, vtrum ad conuenticulum eorum pergat, an ad theatrum: clamant iſti, Ecce duæ naturæ, vna bona hac ad conuenticulum ducit, altera mala illac ad theatrum reducit. Nam vnde iſta cunctatio ſibimet aduerſantium volun-

tatum

ratum? Ego autem dico ambas malas, & quæ ad illos ducit, & quæ ad theatrum reducit. Sed non credunt nisi bonam esse quà itur ad eos. Quid si ergo quisquam nostrum deliberet, & secum altercantibus duabus voluntatibus fluctuet, vtrum ad theatrum pergat, an ad Ecclesiam nostram, nónne & isti quid respondeant fluctuabunt? Aut enim fatebuntur, quod nolunt, bona voluntate pergi in Ecclesiam nostram, sicut in eam pergunt, qui sacramentis eius imbuti sunt atque detinentur; aut duas malas naturas, & duas malas mentes in vno homine confligere putabunt, & non erit verum quod solent dicere: vnam bonam & alteram malam, aut conuertentur ad verum, & non negabunt, cum quisque deliberat, animam vnam diuersis voluntatibus æstuare. Iam ergo non dicant, cum duas voluntates in homine vno aduersari sibi sentiunt, duas contrarias mentes de duabus contrariis substantiis, & de duobus contrariis principiis contendere: vnam bonam, alteram malam. Nam tu Deus verax improbas eos, & redarguis atque conuincis eos, sicut in vtraque mala voluntate, cum quisque deliberat, vtrum hominem veneno interimat an ferro: vtrum fundum alienum illum, an illum inuadat, quando vtrunque non potest: vtrum emat voluptatem luxuria, an pecuniam seruet auaritia: vtrum ad circum pergat an ad

an ad theatrum si vno die vtrumq; exhibeatur: addo etiam tertium, an ad furtum de domo aliena, si subest occasio: addo & quartum, an ad committendum adulterium, si & inde simul facultas aperitur, si omnia concurrant in vnum articulum temporis, paritérque cupiantur omnia quæ simul agi nequeunt. Discerpunt enim animum sibimet aduersantibus quatuor voluntatibus, vel etiam pluribus in tanta copia rerum quæ appetuntur, nec tamen tantã multitudinem diuersarum substantiarum solent dicere: Ita & in bonis voluntatibus. Nam quæro ab eis, vtrum bonum sit delectari lectione Apostoli, & vtrum bonum sit delectari Psalmo sobrio, & vtrum bonum sit Euangelium disserere. Respondebunt ad singula: Bonum. Quid si ergo pariter delectent omnia simúlq; vno tempore? Nónne diuersæ voluntates distendunt cor hominis cum deliberatur quid potissimum arripiamus? Et omnes bonæ sunt, & certant secum donec eligatur vnum quo feratur tota voluntas vna, quæ in plures diuidebatur. Ita etiam cum æternitas delectat superius, & temporalis boni voluptas retentat inferius, eadem anima est non tota voluntate illud aut hoc volens, & ideo discerpitur graui molestia, dum illud veritate præponit, hoc familiaritate non ponit.

Lacta

Lucta spiritus & carnis in Augustino.
CAP. XI.

SIc ægrotabam, & excruciabar accusans memetipsum solito acerbius nimis, ac voluens & versans me in vinculo meo, donec abrumperetur totum quo iam exiguo tenebar, sed tenebar tamen: & instabas tu in occultis meis domine seuera misericordia, flagella ingeminans timoris & pudoris, ne rursus cessarem, & non abrumperetur idipsum exiguum & tenue quod remanserat, & reualesceret iterum, & me robustius alligaret. Dicebā enim apud me intus: Ecce modo fiat, modo fiat. Et cum verbo iam ibam in placitum, iam penè faciebam, & non faciebam: nec relabebar tamen in pristina, sed de proximo stabam & respirabam. Et item conabar & paulominus ibi eram, & paulominus iam iamque attingebam, & tenebam, & non ibi eram, nec attingebam nec tenebam, hæsitans mori morti, & vitæ viuere: plusque in me valebat deterius inolitum, quàm melius insolitum: punctúmque ipsum temporis quo aliud futurus eram, quanto propius admouebatur, tanto ampliorem incutiebat horrorem: sed non repercutiebat * retro, nec auertebat, sed suspendebat. Retinebant me nugæ nugarum, & vanitates vanitatum antiquæ amicæ meæ, & succutiebant vestem meam carneam, & submur

* *recutiebat.*

K

murmurabant: Dimittis ne nos? & à momento isto non erimus tecum vltra in æternum? & à momento isto non tibi licebit hoc & illud vltra in æternum? Et quæ suggerebant in eo quod dixi, hoc & illud, quæ suggerebant Deus meus, auertat ab anima serui tui misericordia tua: Quas sordes suggerebant? quæ dedecora? Et audiebam eas iam longe minus quàm dimidius, non tanquam libere in contradicentes eundo in obuiam, sed veluti à dorso mussitantes, & discedentem quasi furtim vellicantes vt respicerem: retardabant tamen me cunctantem abripere atque excutere ab eis, & trãsilire quò vocabar, cum diceret mihi consuetudo violenta: Putásne sine istis poteris? Sed iam tepidissime hoc dicebat. Aperiebatur enim ab ea parte qua intenderam faciem, & quò transire trepidabam, casta dignitas continentię, serena, & non dissolute hilaris, honeste blandiens, vt venirem neque dubitarem, & extendens ad me suscipiendum & amplectendum pias manus, plenas gregibus bonorum exemplorum. Ibi tot pueri & puellæ, ibi iuuentus multa & omnis ætas, & graues viduæ, & virgines anus, & in omnibus ipsa continentia nequaquam sterilis, sed fœcunda mater filiorum gaudiorum de marito te domine. Et irridebat me irrisione exhortatoria, quasi diceret: Tu non poteris quod isti & istæ? An verò isti & istę

Cõtinẽtia loquitur hæc.

in

in ſemetipſis poſſunt, ac non in domino Deo ſuo? Dominus Deus eorum me dedit eis. Quid in te ſtas, & non ſtas? Proiice te in eum, noli metuere, non ſe ſubtrahet vt cadas. Proiice te ſecurus, excipiet te & ſanabit * te. Et erubeſcebam nimis, quia illarum nugarum murmur adhuc audiebam, & cunctabundus pendebam. Et rurſus illa, quaſi diceret: Obſurdeſce aduerſus immunda illa membra tua ſuper terram, vt mortificentur: Narrãt tibi delectationes, ſed nõ ſicut lex Domini Dei tui. Iſta cõtrouerſia in corde meo, non niſi de meipſo aduerſus meipſum. At Alipius affixus lateri meo, inuſitati motus mei exitum tacitus operiebatur.

*ſalua bit.

Coloſ. 3

Vocis admonitu quomodo totus conuerſus.

CAP. XII.

VBi verò à fundo arcano alta conſideratio contraxit, & cõgeſſit totam miſeriam meam in conſpectum cordis mei, oborta eſt procella ingens, ferens ingentem imbrem lachrymarum. Et vt totum effunderem cum vocibus ſuis, ſurrexi ab Alipio: Solitudo mihi ad negocium flendi aptior ſuggerebatur. Et ſeceſſi remotius quàm vt poſſet mihi onerosa eſſe, etiam eius præſentia. Sic tunc eram, & ille ſenſit neſcio quid. Aliquid enim puto dixeram, in quo apparebat ſonus vocis meæ iã fletu grauidus, & ſic ſurrexerã.

Mansit ergo ille vbi sedebamus, nimiè stupens. Ego sub quadam fici arbore straui me nescio quomodo,& dimisi habenas lachrymis, & proruperunt flumina oculorum meorum, acceptabile sacrificium tuum. Et non quidem his verbis, sed in hac sententia multa dixi tibi: Et tu domine vsquequo? Vsquequo domine irasceris in finem? Ne memor fueris iniquitatum nostrarum antiquarum. Sentiebam enim me ab eis teneri, & iactabam voces miserabiles. Quandiu, quandiu, cras & cras? Quare non modo? quare non hac hora finis turpitudinis meæ? Dicebam hæc, & flebam amarissima contritione cordis mei. Et ecce audio vocem de vicina domo cum cantu dicentis & crebro repetentis quasi pueri, an puellæ, nescio: Tolle lege, tolle lege: Statimque mutato vultu intentissimus cogitare cœpi, vtrum nam solerent pueri in aliquo genere ludendi cantare tale aliquid: nec occurrebat omnino audiuisse me vspiam. Repressóque impetu lachrymarum, surrexi nihil aliud interpretans diuinitus mihi iuberi, nisi vt aperirem codicẽ & legerem, quod primum capitulum inuenissem. Audierã enim de Antonio quod ex euangelica lectione, cui forte superuenerat, admonitus fuerit, tanquam sibi diceretur quod legebatur: Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlis, & veni sequere me: & tali oraculo con

Ps. 6. Ps. 12. Ps. 78. Math. 19.

confestim ad te esse conuersum. Itaque concitus redij ad eum locum vbi sedebat Alipius: ibi enim posueram codicem Apostoli cum inde surrexeram. Arripui, aperui, & legi in silentio capitulum, quo primum coniecti sunt oculi mei. Non in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitiis, non in contentiône & æmulatione: sed induite dominum Iesum Christum, & carnis prouidentiam ne feceritis in concupiscentiis. Nec vltra volui legere, nec opus erat. Statim quippe cum fine huiusce sententiæ quasi luce securitatis infusa cordi meo omnes dubitationis tenebræ diffugerunt. Tum interiecto aut digito, aut nescio quo alio signo codicem clausi, & tranquillo iam vultu indicaui Alipio. At ille quid in se ageretur, quod ego nesciebam sic indicauit: Petit videre quid legissem. Ostendi, & attendit etiam vltra quam ego legeram, & ignorabam quid sequeretur. Sequebatur verò: Infirmum autem in fide assumite. Quod ille ad se retulit, mihique aperuit. Sed tali admonitione firmatus est, placitóque ac proposito bono, & cógruentissimo suis moribus, quibus à me in melius iam olim valde, longéque distabat, sine vlla turbulenta cunctatione coniunctus est. Inde ad matrem ingredimur, indicamus, gaudet. narramus quemadmodum gestum sit: exultat & triumphat, & benedicit tibi, qui potens es vltra quàm petimus

Ro. 13.

Ro. 14.

Eph. 3.

LIBER IX.

Laudat Dei bonitatem, agnoſcens ſuam miſeriam. C A P. I.

Omine ego ſeruus tuus, ego ſeruus tuus, & filius ancillæ tuæ. Dirupiſti vincula mea, tibi ſacrificabo hoſtiam laudis. Laudet te cor meum, & lingua mea, & omnia oſſa mea dicāt: Domine quis ſimilis tibi? Dicam, & reſpōde mihi, & dic animæ meæ, Salus tua ego ſum. Quis ego, & qualis ego, aut quantus ego? Quid non mali ego? An facta mea, aut ſi non facta, dicta mea. aut ſi non dicta, voluntas mea fuit? Tu autem domine bonus & miſericors, & dextera tua reſpiciens profunditatem mortis, meæ, & à fundo cordis mei, exhauriens abyſſum corruptionis. Et hoc erat totum nolle quod volebas, & velle quod nolebas. Sed vbi erat tam annoſo tempore, & de quo imo altoque

Pſ. 115.

Pſ. 82.

Pſ. 34.

ſecreto euocatum eſt in momento liberum arbitrium meum,quo ſubderem ceruicem leni iugo tuo,& humeros leui ſarcinæ tuæ Chriſte Ieſu , adiutor meus , & redemptor meus ? Quàm ſuaue mihi ſubito factum eſt carere ſuauitatibus nugarum,& quas amittere metus fuerat , iam dimittere gaudium erat. Eiiciebas enim eas à me,vera tu & ſumma ſuauitas : eiiciebas & intrabas pro eis omni voluptate dulcior,ſed non carni & ſanguini : omni luce clarior , ſed omni ſecreto interior: omni honore ſublimior, ſed nō ſublimibus in ſe.Iam liber erat animus meus à curis mordacibus ambiendi,& acquirendi , & volutandi atque ſcalpendi ſcabiem libidinum:& garriebam tibi claritati meę & diuitiis meis , & ſaluti meæ , domino Deo meo.

Matt. 11.

Deſerit Rhetoricæ profeßionem.

CAP. II.

ET placuit mihi in conſpectu tuo non tumultuosè abripere, ſed leniter ſubtrahere miniſterium linguæ meæ nundinis loquacitatis : ne vlterius pueri meditantes,non legem tuam, non pacem tuā, ſed inſanias mendaces , & bella forenſia, mercarentur ex ore meo arma furori ſuo. Et opportunè iam pauciſſimi dies ſupererāt ad vindemiales ferias,&* ſtatui tolerare illos,vt ſolenniter abſcederem,& redemptus à te iam non redirem venalis.

* *vindemias feriales.*

Conſi

Consilium ergo nostrũ erat corã te coram hominibus autem nisi nostris non erat: Et conuenerat inter nos ne passim cuiquam effunderetur, quanquam tu nobis à conualle plorationis ascendentibus & cantantibus canticum graduum, dederas sagittas acutas, & carbones vastatores aduersus linguam subdolam, velut consulendo contradicentem, & sicut cibum assolet amando consumentem. Sagittaueras tu cor nostrum charitate tua, & gestabamus verba tua, transfixa visceribus: & exempla seruorũ tuorum, quos de nigris lucidos, & de mortuis viuos feceras, congesta in sinum cogitationis nostræ vrebant & absumebant grauem torporem, ne in ima vergeremus, & accendebant nos validè, vt omnis ex lingua subdola contradictionis flatus inflammare nos acrius posset, non extinguere. Veruntamen quia propter nomen tuũ quod sanctificasti per terras, etiam laudatores vtique haberet votum & propositum nostrum, iactantiæ simile videbatur, non operiri tam proximum feriarum tempus, sed de publica professione atque ante oculos omnium sita antè discedere, vt conuersa in factum meum ora cunctorum intuentium quam vicinum vindemialium diem præuenire voluerim, multa dicerent quòd quasi appetissem magnus videri. Et quò mihi erat istud, ut putaretur & disputaretur de animo meo, & blasphemaretur

Ps. 83.

Ps. 119

bonum noſtrum? Quinetiam quod ipſa æſtate literario labori nimio pulmo meus cedere cœperat, & difficulter trahere ſuſpiria, doloribuſque pectoris teſtari ſe ſaucium, vocemque clariorem productioremve recuſare, primo perturbauerat me, quia magiſterii illius ſarcinam, penè iam neceſſitate deponere cogebar, aut ſi curari & conualeſcere potuiſſem, certè intermittere. Sed vbi plena voluntas vacandi & videndi, quoniam tu es dominus, oborta mihi eſt atque firmata, noſti Deus meus, etiam gaudere cæpi, quòd hæc quoque ſuberat non mendax excuſatio quæ offenſionē hominum temperaret, qui propter liberos ſuos me liberum eſſe nunquam volebant. Plenus igitur tali gaudio tolerabam illud interuallum temporis, donec decurreret, neſcio vtrum vel viginti dies erant, ſed tamen fortiter tolerabantur, quia receſſerat cupiditas, quæ mecum ſolebat ferre graue negocium, & ego premendus remanſeram, niſi patientia ſuccederet. Peccaſſe me in hoc quiſquam ſeruorum tuorum fratrum meorum dixerit, quod iam pleno corde militia tua paſſus me fuerim vel vna hóra ſedere in cathedra mendacii. At ego non contendo. Sed tu domine miſericordiſſime, nōne & hoc peccatum cum cæteris horrendis & funereis in aqua ſancta ignouiſti & remiſiſti mihi?

Vera-

Verecundus concedit illi rus suum.

CAPVT III.

MAcerabatur anxietudine Verecundus de isto nostro bono, quod propter vincula sua quibus tenacissimè tenebatur, deseri se nostro consortio videbat, nondum Christianus coniuge fideli, ea ipsa tamẽ arctiore præ cæteris compede ab itinere quod aggressi eramus retardabatur. Nec Christianum esse alio modo se velle dicebat, quam illo quo nõ poterat. Benignè sanè obtulit, vt quandiu ibi essemus, in rure eius essemus: Retribues illi domine in resurrectione iustorum, quia iam ipsam fortẽ retribuisti ei. Quamuis enim absentibus nobis cum Romæ iam essemus, corporali ægritudine correptus, & in ea Christianus & fidelis factus, ex vita hac emigrauit: ita misertus es, non solum eius, sed etiam nostri: ne cogitantes egregiam erga nos amici humanitatem nec cũ in grege tuo numerãtes dolore intolerabili cruciaremur. Gratias tibi domine Deus noster, tui sumus: indicant hortationes & consolationes tuæ, fidelis promissor, reddes Verecundo pro rure illo eius Cassiciaco, vbi ab æstu seculi requieuimus in te, amœnitatem sempiternæ virentis paradisi tui, quoniam dimisisti ei peccata super terram, in monte incaseato, monte tuo, monte vberi. Angebatur ergo tunc ipse, Nebridius autem collętabatur.

Monte incaseato, quod habem' mõs coagulatus in ps. 67. videtur affectasse figurã παρονομασίαν alludẽs ad nomẽ ruris Cassiciaci.

Quam

Quanuis enim & ipse nondum Christianus in illam foueam perniciosissimi erroris inciderat, vt veritatis filii tui carnem phantasma crederet, tamen inde emergēs sic sibi erat, nondum vllis ecclesię tuæ sacramētis imbut9, sed inquisitor ardētissimus veritatis. Quem nō multo post conuersionē nostram & regenerationem per baptismū tuum ipsum etiā fidelem catholicum castitate perfecta atque continētia tibi seruientem in Aphrica apud suos, cū tota domus eius per eū Christiana facta esset, carne soluisti, & nunc ille viuit in sinu Abrahā. Quicquid illud est quod illo significatur sinu, ibi Nebridius meus viuit, dulcis amicus meus, tuus autem domine adoptiuus ex liberto filius, ibi viuit. Nam quis alius tali animæ locus? Ibi viuit, vnde me multa interrogabat homuncionem inexpertum. Iam non ponit aurē ad os meum, sed spirituale os ad fontem tuum, & bibit quantum potest sapiētiam ꝓ auiditate sua, sine fine felix. Nec sic eū arbitror inebriari ex ea, vt obliuiscatur mei, cum tu domine, quem potat ille, nostri sis memor. Sic ergo eramus, Verecundum consolantes tristem salua amicitia de tali * conuersatione nostra, & exhortantes ad fidem gradus sui, vitæ scilicet coniugalis, Nebridium autem operientes quando sequeretur, quod de tam proximo poterat, & erat iam iamque facturus. Cum ecce euoluti sunt dies illi tandem,

Luc. 16.

* *conuersione.*

nam

nam longi & multi videbantur præ amore libertatis otiosę, ad cantandum de medullis omnibus: Tibi dixit cor meum, quæsiui vultum tuum, vultum tuum, domine requiram. *Ps. 26.*

Quæ scripserit cum Nebridio, de psalmis ac dolore dentium.

CAPVT IIII.

ET venit dies in quo etiam actu soluerer à professione rhetorica, vnde iam cogitatu solutus eram. Et factum est. Et eruisti linguam meam, vnde iam erueras cor meum: & benedicebam tibi gaudens, profectus in villam cum meis omnibus. Ibi quid egerim in literis, iam quidem seruientib⁹ tibi, sed adhuc in superbiæ scholam, tanquam in pausatione anhelantibus, testantur libri disputati cum præsentibus, & cum ipso me solo coram te: Quę autem cum absente Nebridio, testantur epistolæ. Et quando mihi sufficiat tēpus commemorandi omnia magna erga nos beneficia tua in illo tempore, præsertim ad alia maiora properanti? Reuocat enim me recordatio mea, & dulce mihi fit Domine confiteri tibi, quibus internis me stimulis perdomueris, & quemadmodum me complanaueris humilitatis montibus & collibus cogitationum mearum, & tortuosa mea direxeris, & aspera lenieris, quoque modo ipsum etiam Alipium fra-

fratrem cordis mei ſubegeris nomini vnigeniti tui domini & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, quòd primo dedignabatur inſeri literis noſtris. Magis enim eas volebat redolere gymnaſiorum cedros, quas iam contriuit dominus: quàm ſalubres herbas ecclesiaſticas aduerſas ſerpentibus. Quas tibi deus meus voces dedi, cùm legerem pſalmos Dauid, cantica fidelia. & ſonos pietatis excludentes turgidum ſpiritum, rudis in germano amore tuo, catechumenus in villa, cum cathecumeno Alipio feriatus, matre adhærente nobis muliebri habitu, virili fide, anili ſecuritate, materna charitate, Chriſtiana pietate. Quas tibi voces dabam in Pſalmis illis, & quomodo in te inflammabar ex eis, & accendebar eos recitare ſi poſſem toto terrarum orbe aduerſus typhum generis humani? Et tamen toto orbe cantatur, & non eſt qui ſe abſcondat à calore tuo. Quàm vehementi & acri dolore indignabar Manichæis, & miſerabar eos rurſus, quod illa ſacramenta, illa medicamenta neſcirent, & inſani eſſent aduerſus antidotum quo ſani eſſe potuiſſent. Vellē vt alicubi iuxta eſſent, ignorātē me, vtrū audirēt tūc, & me neſciente quod ibi eſſent, intuerentur faciem meā & audirent voces meas, quādo legi quartū pſalmum, in illo tūc ocio, quid de me fecerit ille pſalmus, Cū inuocarē te, exaudiſti me Deus iuſtitiæ meæ, in tribulatione dilataſti mihi: Miſere-

Explicatio 4 pſalmi cum inuocarē.

Miſerere mei domine, & exaudi orationem meam: Audirent ignorante me, vtrũ audirent, ne me propter ſe illa dicere putarẽt quæ inter hæc verba dixerim: quia & reuera nec ea dicerẽ, nec, ſic ea dicerẽ, ſi me ab eis audiri viderique ſentirẽ: nec ſi dicerẽ ſic acciperẽt, quomodo mecũ & mihi coram te de familiari affectu animi mei, inhorrui timendo ibidemque inferbui ſperando, & exultando in tua miſericordia pater. Et hæc omnia exibant per oculos meos & vocem meam, cum conuerſus ad nos ſpiritus tuus bonus, ait nobis: Filii hominum quouſque graues corde? vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Dilexeram enim vanitatẽ & quæſieram mendacium, & tu domine iã magnificaueras ſanctũ tuũ, ſuſcitãs eũ à mortuis, & collocãs ad dexteram tuã, vnde mitteret ex alto promiſſionẽ ſuã paracletũ ſpiritũ veritatis: & miſerat eũ iã, ſed ego neſciebã. Miſerat eũ, quia, iam magnificatus erat, reſurgens à mortuis, & aſcẽdẽs in cœlũ. Ante autẽ ſpiritus nondũ erat datus quia Ieſus nondum erat clarificat⁹. Et clamat propheta. Quouſq; graues corde? Vt quid diligitis vanitatẽ, & quæritis mendaciũ? Et ſcitote quoniã domin⁹ magnificauit *ſanctũ ſuum. Clamat quouſq;, clamat ſcitote: Et ego tam diu neſciens vanitatẽ dilexi, & mendaciũ quæſiui: & ideo audiui & cõtremui, quoniã talib⁹ dicitˊ, qualẽ me fuiſſe reminiſce-

Matt. 16. *Act. 2.* *Ioa. 7.* *Pſ. 4.* *Deus mirificauit.*

bar. In

bar. In phantaſmatibus enim quę pro veritate tenueram, vanitas erat & mēdaciū: Et inſonui multa grauiter, & fortiter in dolore recordationis meæ. Quæ vtinam audiſſent, qui adhuc diligunt vanitatem & quærunt mendacium: fortè conturbarentur, & euomuiſſent illud, & exaudires eos cum clamarent ad te: quoniam vera

Rom.5. morte carnis mortuus eſt pro nobis qui te interpellat pro nobis. Legebam, Iraſcimini & nolite peccare: Et quomodo mouebar Deus meus, qui iam didiceram iraſci mihi de præteritis, vt de cæterò non peccarem; Et meritò iraſci, quia nō alia natura gentis tenebrarum de me peccabat, ſicut dicunt qui ſibi non iraſcun-

Rom.2. tur, & theſaurizant ſibi iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicii tui. Nec iā bona mea foris erant, nec oculis carneis in iſto ſole quærebantur. Volentes enim gaudere forinſecus facile euaneſcunt, & effunduntur in ea quæ videntur & temporalia ſunt, & imagines eorum famelica cogitatione lambunt. Et ô ſi fatigentur inedia, & dicant: Quis oſtendet nobis bona? Et dicamus & audiant. Signatum

**Super nos* eſt * in nobis lumen vultus tui domine.

Ioa.1. Non enim lumen nos ſumus, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: ſed illuminamur à te, vt qui

Ephe.5 fuimus aliquando tenebræ, ſimus lux in te. O ſi viderent internum lumen æternum, quod ego quia guſtaueram, frendebam,

debam, quoniam non eis poteram ostendere si afferrent ad me cor in oculis suis foris à te, & dicerent: quis ostendet nobis bona? Ibi enim vbi mihi iratus eram, intus in cubili vbi compunctus eram, vbi sacrificaueram mactans vetustatē meam, & inchoata meditatione renouationis meæ sperās in te, ibi mihi dulcescere cœperas, & dederas lætitiam in corde meo. Et exclamabam legens hæc foris, & agnoscēs intus. Nec volebam multiplicari terrenis bonis deuorans tempora, & deuoratus temporalibus, cùm haberem in æterna simplicitate aliud frumentum & vinum & oleum. Et clamabam in consequenti versu clamore alto cordis mei: O in pace, O in idipsum, O quid dixit, Obdormiam & somnum capiam? Quoniam quis resistet nobis, cùm fiet sermo qui scriptus est: Absorpta est mors in victoriam? Et tu es idipsum valde: qui non mutaris & in te requies obliuiscens laborum* omnium, quoniam nullus alius tecū, sed nec ad alia multa adipiscēda quæ non sunt quod tu, sed tu domine singulariter in spe constituisti me. Legebam & ardebam, nec inueniebam quid facerem surdis mortuis, ex quibus fueram pestis latrator amarus & cæcus aduersus literas de melle cœli melleas, & de lumine tuo luminosas, & super inimicis scripturis scripturæ huius tabescebam, quando recordabar omnia dierum illorum feriatorum.

1. Cor. 15.

*laborem

Sed

Sed nec oblitus ſum, nec ſilebo flagelli tui aſperitatem, & miſericordiæ tuæ mirabilem celeritatem. Dolore dentium tũc excruciabas me, & cùm tantum ingraueſceret, vt non valerem loqui, aſcendit in cor meum admonere omnes meos qui aderant, vt deprecarentur te pro me Deũ ſalutis omnimodæ, & ſcripſi hoc in cera, & dedi eis vt legeretur, Mox vt genua ſupplici affectu fiximus, fugit dolor ille. Sed quis dolor? aut quomodo fugit? Expaui fateor domine meus, Deus meus, nihil enim tale ab ineunte ætate expertus fueram. Et inſinuati ſunt mihi in profundo nutus tui, & gaudẽs in fide laudaui nomen tuum. Et ea fides me ſecurũ eſſe non ſinebat de præteritis peccatis meis, quæ mihi per baptiſmum tuum remiſſa nondũ erant.

Ambroſius conſulit quid legendum.
CAP. V.

Renunciaui peractis vindemialibus feriis, vt ſcholaſticis ſuis Mediolanẽſes venditorem verborum alium prouiderent, quòd & tibi ego ſeruire delegiſſem, & illi profeſſioni præ difficultate ſpirandi, ac dolore pectoris non ſufficerẽ. Et inſinuaui per literas Antiſtiti tuo, viro ſancto Ambroſio priſtinos errores meos, & præſens votum meum, vt moneret quid potiſſimum mihi de libris tuis legendum eſſet: quo percipiendæ tantæ gratiæ paratior

tior aptiórque fierem. At ille iussit Esaiam prophetam, credo quòd præ cæteris euangelij vocationísq; gentium sit prænunciator apertior. Veruntamen ego primam huius lectionem non intelligens, totúmque talem arbitrans distuli repetendũ exercitatior in dominico eloquio.

Mediolani baptizatur.
CAP. VI.

Miles dat nomen, cùm iurat duci suo.

INde vbi tempus aduenit, quo me nomẽ dare oporteret, relicto rure Mediolanũ remeauimus. Placuit & Alipio renasci in te mecum, iam induto humilitate sacramentis tuis congrua, & fortissimo domitore corporis, vsque ad Italicum solum glaciale nudo pede obterendum insolito ausu. Adiunximus etiam nobis puerum Adeodatum ex me natum carnaliter de peccato meo. Tu bene feceras eũ. Annorum erat fermè quindecim, & ingenio præueniebat multos graues & doctos viros. Munera tua tibi confiteor domine Deus meus, creator omnium & multum potens reformare nostra deformia: Nam ego in illo puero præter delictum nihil habebam. Quod enim enutriebatur à nobis in disciplina tua: tu inspiraueras nobis, nullus alius. Munera tua tibi confiteor. Est liber noster qui inscribitur De magistro: Ipse ibi mecũ loquitur. Tu scis illius esse sensa omnia quæ inserũtur ibi ex

1. retract. cap. 11.

ibi ex persona collocutoris mei, cum esset in annis sedecim. Multa eius alia mirabiliora expertus sum. Horrori mihi erat illud ingenium, & quis præter te alium miraculorum opifex? Cito de terra abstulisti vitam eius, & securior eum recordor, non timens quicquam pueritiæ, nec adolescentiæ, nec omnino homini illi. Sociauimus eũ coæuum nobis in gratia tua educandum in disciplina tua, & baptizati sumus & fugit à nobis solicitudo vitæ præteritæ. Nec satiabar illis diebus dulcedine mirabili, considerare altitudinem consilij tui super salutem generis humani. Quantum fleui in hymnis & canticis tuis, suaue sonantis ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter? Voces illæ influebant auribus meis, & eliquabatur veritas tua in cor meum, & ex ea æstuabat inde affectus pietatis & currebant lachrymæ, & benè mihi erat cum eis.

Quæ Mediolani viderit.
CAP. VII.

NOn longè cœperat Mediolanensis ecclesia genus hoc consolationis & exhortationis celebrare, magno studio fratrum concinentium vocibus & cordibus. Nimirum annus erat, aut non multo amplius, cum Iustina Valētiniani regis pueri mater, hominem tuum Ambrosium persequeretur hęresis suæ causa, qua fuerat

rat seducta ab Arianis. Excubabat pia plebs in Ecclesia, mori parata cum Episcopo suo, seruo tuo. Ibi mater mea, ancilla tua, solicitudinis & vigiliarum primas partes tenens, orationibus viuebat. Nos adhuc frigidi à calore spiritus tui, excitabamur tamen ciuitate attonita atq; turbata. Tunc hymni & psalmi vt canerentur secundum morem Orientaliũ partium, ne populus mœroris tædio contabesceret, institutum est: & ex illo in hodiernum retentũ, multis iam ac penè omnibus gregibus tuis, & per cætera orbis imitantibus. Tũc memorato Antistiti tuo per visum aperuisti, quo loco laterent martyrum corpora Protasij & Geruasij, quę per tot annos incorrupta in thesauro secreti tui recondideras, vnde opportunè promeres ad coërcendam rabiem fœmineam, sed regiam. Cùm enim propalata & effossa digno cum honore transferentur ad Ambrosianam basilicam, non solum quos immundi vexabãt spiritus confessis eisdem dæmonibus sanabantur, verum etiã quidã plures annos cæcus ciuis ciuitatíq; notissimus, cùm populi tumultuãtis lętitiæ causam quęsisset, atq; audisset, exiliuit, eóq; se vt duceret suũ ducem rogauit. Quò perductus impetrauit admitti, vt sudario tangeret feretrum preciosæ in conspectu tuo mortis sanctorum tuorum. Quod vbi fecit atque admouit oculis, confestim aperti sunt. Inde fama discur

S. Protasius & Geruasius.

De Ciui. Dei lib. 22. cap. 8.

Ps 115

diſcurrens, inde laudes tuæ feruenter lucentes, inde illius inimicæ animus, etſi ad credendi ſanitatem non applicitus, à perſequendi tamen furore compreſſus eſt. Gratias tibi Deus meus. Vnde, & quo eduxiſti recordationem meam, vt hæc etiam confiterer tibi quæ magna oblitus prætericram. Et tamen tunc, cùm ita flagraret odor vnguentorum tuorum, non currebamus poſt te, & ideo plus flebã inter cantica hymnorum tuorum, olim ſuſpirans tibi, & tandem reſpirans, quantum patet aura in domo fœnea.

Cant.1

Euodij conuerſio. CAP. VIII.

Pſ. 67. QVi habitare facis vnanimes in domo, conſociaſti nobis & Euodium iuuenem ex noſtro municipio. Qui cum agens in rebus militaret, prior nobis ad te conuerſus eſt & baptizatus, & relicta militia ſeculari, accinctus eſt in tua. Simul eramus, ſimul habitabamus placito ſancto, quærebamus quiſnam locus nos vtilius haberet ſeruientes tibi, & pariter remeabamus in Africam. Et cum apud oſtia Tyberina eſſemus, mater defuncta eſt. Multa prætereo, quia multum feſtino. Accipe confeſſiones meas, & gratiarum actiones Deus meus, de rebus innumerabilibus etiam in ſilentio. Sed nõ prętcribo quicquid mihi anima parturit de illa famula tua, quæ me parturiuit: & carne

Monicæ mors.

carne vt in hanc temporalem,& corde vt in æternam lucem naſcerer. Non eius,ſed tua dicam dona in ea. Neque enim ſeipſam fecerat, aut educauerat ſeipſam. Tu creaſti eam, nec pater nec mater ſciebat qualis ex eis fieret illa. Et erudiuit eam in timore tuo virga Chriſti tui, regimen vnici filij tui in domo fideli bono membro eccleſiæ tuæ: nec tantam erga ſuam diſciplinam diligentiam matris prædicabat, quantam famulæ cuiuſdam decrepitæ,quæ patrem eius infantem portauerat, ſicut dorſo grandiuſcularum puellarum paruuli portari ſolent. Cuius rei gratia, & propter ſenectam ac mores optimos in domo Chriſtiana ſatis à dominis honorabatur. Vnde etiam curam dominicarum filiarum commiſſam ſibi diligẽter gerebat,& erat in eis coërcendis cum opus eſſet ſancta ſeueritate vehemens,atq; in docendis ſobria prudentia. Nã eas prę ter illas horas quibus ad menſam parentum moderatiſſime alebantur, etiam ſi exardeſcerẽt ſiti,nec aquã bibere ſinebat, præcauens conſuetudinem malum,& addens verbum ſanum: Modo aquam bibitis, quia in poteſtate vinum non habetis: Cum autem ad maritos veneritis, factæ dominę apothecarũ & cellariorum aqua ſordebit,ſed mos potãdi præualebit. Hac ratione præcipiendi & autoritate imperandi,frenabat auiditatem tenerioris ętatis,

Etiam aquæ potus interdictus.

tis,& ipſam puellarum ſitim formabat ad honeſtũ modum,vt iam nec liberet quod non deceret. Et ſurrepſerat tamen, ſicut mihi filio famula tua narrabat, ſurrepſerat ei vinolentia. Nam cum de more tanquam puella ſobria iuberetur à parentibus de cuppa vinum depromere, ſubmiſſo poculo qua deſuper patet, priuſquàm in lagunculam funderet merum, primoribus labris ſorbebat exiguum, quia non poterat amplius ſenſu recuſante. Non enim vlla temulẽta cupidine faciebat hoc, ſed quibuſdam ſuperfluentibus ætatis exceſſibus, qui ludicris motibus ebulliunt, & in puerilibus animis *maiorum pondere premi ſolent. Itaque ad illud modicum quotidiana modica addendo (quoniam qui modica ſpernit, paulatim decidit) in eam conſuetudinem lapſa erat, vt propè iam plenos mero càliculos inhianter hauriret. Vbi tunc ſagax anus, & vehemens illa prohibitio? Nunquid valebat aliquid aduerſus latentem morbum, niſi tua medicina Domine vigilaret ſuper nos? Abſente patre & matre & nutritoribus, tu præſens, qui creaſti, qui vocas qui etiam per præpoſitos homines boni aliquid agis ad animarum ſalutem, quid tunc egiſti Deus meus? Vnde curaſti? Vnde ſanaſti? Nónne protuliſti durum & acutum ex altera anima conuicium tanquam medicinale ferrum ex occultis prouiſionibus tuis, & vno ictu putredinẽ illam præcidiſti?

*annis

Eccl. 19

cidisti? Ancilla enim cum qua solebat ac-
cedere ad cuppam litigans cum domina
minore, vt fit, sola cum sola, obiecit hoc
crimen amarissima insultatione, vocans
meribibulam. Quo illa stimulo percussa
respexit fœditatem suam, confestimque
damnauit atque exuit. Sicut amici adu-
lantes peruertunt, sic inimici litigantes
plerunquecorrigũt. Nec tu quod per eos
agis, sed quod ipsi voluerũt retribuis eis.
Illa enim irata, exagitare appetiuit mi-
norem dominam non sanare, & ideo clã-
culo, aut quia ita eas inuenerat locus, &
tempus litis, aut ne fortè & ipsa pericli-
taretur, quod tam sero prodidisset. At tu
domine rector cœlitum & terrenorum,
ad vsus tuos contorquens profunda tor-
rentis, fluxum seculorum ordinans tur-
bulentum, etiam de alterius animæ insa-
nia sanasti alteram, Ne quisquam cum
hoc aduertit potentię suę tribuat, si verbo
eius alius corrigatur quem vult corrigi.

Plutarchus de vtilitate ab inimicis capiẽda.

Monica qualis erga maritum.
CAP. IX.

EDucata itaque pudicè ac sobriè, po-
tiusque à te subdita parentibus, quàm
à parentibus tibi, vbi plenis annis nubilis
facta est tradita viro, seruiuit veluti do-
mino, & satagit eum lucrari tibi, loquens
te illi moribus suis, quibus eam pulchrã
faciebas, & reuerenter amabilem, atque

mirabilem viro. Ita autem tolerauit cubilis iniurias, vt nullam de hac re cum marito haberet vnquam simultatem. Expectabat enim misericordiam tuam super eum, vt in te credens castificaretur. Erat verò ille præterea sicut beneuolētia præcipuus, ita ira feruidus. Sed nouerat hæc non resistere irato viro, non tantum facto, sed ne verbo quidem. Iam verò refracto, & quieto cùm opportunum videret, rationem facti sui reddebat, si fortè ille inconsideratius commotus fuerat. Denique cùm matronæ multæ, quarum viri mansuetiores erant, plagarum vestigia etiam dehonestata facie gererent, inter amica colloquia illæ arguebant maritorum vitam, hæc earum linguam veluti per iocum grauiter admonens, ex quo illas tabulas, quę matrimoniales vocantur, recitari audissent, tanquam instrumenta, quibus ancillæ factæ essent, deputare debuissent: proinde memores conditionis superbire aduersus dominos non oportere. Cúmque mirarentur illæ, scientes quàm ferocem coniugem sustineret, nunquam fuisse auditum, aut aliquo indicio claruisse, quod Patricius cęciderit vxorem, aut quod à se inuicem vel vnum diem domestica lite dissenserint, & causam familiariter quærerent, docebat illa institutum suum, quod suprà memoraui. Quæ obseruabant, expertæ gratulabantur: quæ non obseruabant, subie

Prudēs vxor et christiana describitur.

Patricius pater Augustini.

ſubiectæ vexabantur. Socrum etiam ſuam primo ſuſurriis malarum ancillarum aduerſus ſe irritatam, ſic vicit obſequiis, perſeuerans tolerantia & manſuetudine, vt illa vltro filio ſuo medias linguas famularum proderet, quibus inter ſe & nurum pax domeſtica turbabatur, expeteretque vindictam. Itaque poſteaquam ille & matri obtemperans, & curans familiæ diſciplinam, & concordiæ ſuorum conſulens, proditas ad prodentis arbitrium verberibus coërcuit, promiſit illa talia de ſe præmia ſperare debere, quæcunque de ſua nuru ſibi, quo placeret, mali aliquid loqueretur: nulláque iam audente, memorabili inter ſe beneuolentiæ ſuauitate vixerunt. Hoc quoque illi bono mancipio tuo, in cuius vtero me creaſti, Deus meus, miſericordia mea munus grande donaueras, quod inter diſſidentes atque diſcordes quaſlibet animas, vbi poterat, tam ſe præbebat pacificam, vt cum ab vtraque multa de inuicem audiret amariſſima, qualia ſolet eructare turgens atque indigeſta diſcordia, quando præſenti amicæ de abſente inimica per acida colloquia cruditas * exaltatur odiorum, nihil tamen alteri de altera proderet niſi quod ad eas recõciliandas valeret. Paruũ hoc bonum mihi videretur, niſi turbas innumerabiles triſtis experirer, neſcio qua horrenda peſtilentia peccatorum latiſſimè peruagãte,

* crudelitas

non solum iratorum inimicorum iratis inimicis dicta prodere, sed etiam quæ nõ dicta sunt addere: cum contrà animo humano parum esse debeat inimicitias hominum nec * exagitare, nec augere male loquendo: nisi eas etiam extinguere bene loquẽdo studuerit, qualis illa erat docente te magistro intimo in schola pectoris. Denique etiam virum suum iam in extrema vita temporali eius lucrata est tibi, nec in eo iam fideli planxit, quod in nondum fideli tolerauerat. Erat etiã serua seruorum tuorum. Quisquis enim eorum nouerat eam, multum in ea laudabat, & honorabat, & diligebat te: quia sentiebat præsentiam tuam in corde eius sanctæ conuersationis fructibus testibus. Fuerat enim vnius viri vxor, mutuam vicem parentibus reddiderat, domum suam piè tractauerat, in operibus bonis testimonium habebat. Nutrierat filios, totiens eos parturiens, quotiens abs te deuiare cernebat. Postremò nobis domine omnibus qui ex munere tuo sinis loqui seruis tuis, qui ante dormitionem eius in te iam consociati viuebamus, percepta gratia baptismi tui, ita curam gessit quasi omnes genuisset, ita seruiuit quasi ab omnibus genita fuisset.

*excitare.

1. Tim. 5.

***

Colloquium cum matre, de regno cælorum,
CAP. X.

IMminente autem die, quo ex hac vita erat exitura, quem diē tu noueras ignorantibus nobis, prouenerat, vt credo, procurante te occultis tuis modis, vt ego & ipsa soli staremus incumbentes ad quandam fenestram, vnde hortus intra domū quæ nos habebat prospectabatur, illic apud ostia Tyberina, vbi remoti à turbis post longi itineris laborem instaurabamus nos nauigationi. Colloquebamur ergo soli valde dulciter, & præterita obliuiscentes, in ea quæ ante sunt extenti, quærebamus inter nos apud præsentem veritatem quod tu es, qualis futura esset vita æterna sanctorum, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Sed inhiabamus ore cordis in superna fluenta fontis tui, fontis vitæ, qui est apud te, vt inde pro captu nostro aspersi, quoquo modo rem tantam cogitaremus. Cúmque ad eum finem sermo perduceretur, vt carnalium sensuum delectatio quantalibet in quantalibet luce corporea præ illius vitæ iucunditate, non comparatione, sed ne commemoratione quidem digna videretur, erigentes nos ardentiore affectu in idipsum, perambulauimus gradatim cuncta corporalia,* & ipsum cœlum, vnde sol & luna, & stellæ lucent super terram. Et adhuc ascende-

Phil. 3.
1. Cor. 2.
Ps. 35.
* *tēporalia.*

bamus interius cogitando & loquendo te, & mirando opera tua, & venimus in mentes nostras, & transcendimus eas, vt attingeremus regionem vbertatis indeficientis, vbi pascis Israël in æternum veritatis pabulo, & vbi vita sapientia est, per quam fiunt omnia ista, & quæ fuerunt, & quæ futura sunt: & ipsa non fit, sed sic est vt fuit, & fuerit semper, quin potius fuisse & futurum esse, non est in ea, sed esse solum, quoniam æterna est. Nam fuisse & futurum esse non est æternum. Et dum loquimur & inhiamus illi, attigimus eam modice toto ictu cordis, & suspirauimus & reliquimus ibi religatas primitias spiritus, & remeauimus ad strepitum oris nostri, vbi verbum & incipitur, & finitur. Et quid simile verbo tuo domino nostro in se permanenti sine vetustate, atque innouanti omnia? Dicebamus ergo: Si cui sileat tumultus carnis, sileant phãtasiæ terræ & aquarum & aëris, sileant & poli, & ipsa sibi anima sileat, & trãnseat se non se cogitando. Sileant somnia & imaginariæ reuelationes, omnis lingua, & omne signum, & quicquid trãseundo fit, si cui sileat omnino: quoniam si quis audiat, dicunt hæc omnia: Non ipsa nos fecimus, sed fecit nos qui manet in æternum: His dictis si iam taceant, quoniam erexerunt aurem in eum qui fecit ea, & loquatur ipse solus, non per ea, sed per seipsum, vt audiamus verbum eius, non

Ps. 99.

per

per linguam carnis,neque per vocem angeli,neque per sonitum nubis , neque per ænigma similitudinis,sed ipsum quem in his amamus,ipsum sine his audiamus: sicut nunc extendimus nos, & rapida cogitatione attingimus æternam sapientiam super omnia manentem si continuetur hoc, & subtrahantur aliæ visiones longè imparis generis , & hæc vna rapiat,& absorbeat,& recondat in interiora gaudia spectatorem suum , vt talis sit sempiterna vita , quale fuit hoc momentum intelligentiæ,cui suspirauimus Nónne hoc est, intra in gaudium domini tui? Et istud quando ? An cum omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur ? Dicebamus talia , & si non isto modo & his verbis , tamen domine tu scis, quod illo die cum talia loqueremur , & mundus iste nobis inter verba vilesceret cum omnibus delectationibus suis.Tunc ait illa:Fili , quantum ad me attinet , nulla re iam delector in hac vita. Quid hic faciam adhuc,& cur hic sim nescio,iam consumpta spe huius seculi.Vnum erat propter quod in hac vita aliquantum immorari cupiebam:vt te Christianum catholicum viderem priusquam morerer. Cumulatius hoc mihi Deus meus præstitit : vt te etiam contempta fœlicitate terrena , seruum eius videam?Quid hic facio ?

Matt. 25.
1. Cor. 15.

De ecstasi, & morte matris.

CAPVT XI.

AD hæc ei quod responderim, non satis recolo. Tũ interea vix intra quinque dies, aut non multo amplius decubuit febribus. Et cum ægrotaret quodam die, defectum animæ passa est, & paululum subtracta à præsẽtibus. Nos concurrimus, sed cito reddita est sensui, & aspexit astantes me & fratrem meum, & ait nobis quasi quærenti similis. Vbi eram? Deinde nos intuens mœrore attonitos: ponetis hic, inquit, matrem vestram. Ego silebam, & fletum frenabam. Frater autem meus quiddam locutus est, quo eam non peregre, sed in patria defungi tanquã fœlicius optaret. Quo audito, illa vultu anxio reuerberans eum oculis quòd talia saperet, atque inde me intuens, vide ait, quid dicit. Et mox ambobus: ponite, inquit, hoc corpus vbicunque, nihil vos eius cura conturbet. Tantum illud vos rogo, vt ad domini altare memineritis mei vbi fueritis. Cumque hanc sententiam verbis quibus poterat explicasset, conticuit, & ingrauescẽte morbo exercebatur. Ego vero cogitans dona tua Deus meus inuisibilis, quæ immittis in corda fideliũ tuorum, & proueniunt inde fruges admirabiles, gaudebam, & gratias agebam tibi, recolens quòd noueram, quanta cura semper æstuasset de sepulchro, quod sibi

Cura sepulchri.

prouide

prouiderat & præparauerat iuxta corpus viri sui. Quia enim valdè concorditer vixerant, id etiam volebat, vt est animus humanus minus capax diuinorum, adiungi ad illam fœlicitatem, & cõmemorari ab hominibus, concessum sibi esse post transmarinam peregrinationem, vt coniuncta terra * amborum coniugum terra tegeretur * Quando autem ista inanitas plenitudine bonitatis tuæ cæperat in eius corde non esse, nesciebam & lætabar admirans quod sic mihi apparuisset: quanquam & illo sermone nostro ad fenestram cum dixit: iam quid hic facio? non aperuit desiderare in patria mori. Audiui etiam postea quòd iam cùm Ostiis essemus, cum quibusdam amicis meis materna fiducia colloquebatur quodam die de contémptu vitæ huius, & bono mortis, vbi ipse non aderam: Illisque stupentibus virtutem fœminæ, quam tu dederas ei, quærentibus vtrum non formidaret tam longe à sua ciuitate corpus relinquere, nihil inquit longe est Deo, neque timendum est, ne ille non agnoscat in fine seculi, vnde me resuscitet. Ergo die nono ægritudinis suæ, quinquagesimo & sexto anno ætatis suæ, tricesimo & tertio ætatis meæ anima illa religiosa & pia, corpore soluta est.

*corpora
*tegerentur.

Quomodo luxerit mortem matris.
CAPVT XII.

PRemebam oculos eius, & confluebat in præcordia mea mœstitudo ingens, & transfluebat in lachrymas, ibidemque oculi mei violento animi imperio resorbebant fontem suum vsque ad siccitatem, & in tali luctamine valde male mihi erat. Tum verò vbi efflauit extremum spiritum, puer Adeodatus exclamauit in planctum, atque ab omnibus nobis coercitus tacuit. Hoc modo etiam * meum quiddam puerile quod labebatur in fletus, iuuenili voce cordis coercebatur & tacebat. Neque enim decere arbitrabamur funus illud quæstibus lachrymosis gemitibusque celebrare: quia his plerunque solet deplorari quædam miseria morientium, aut quasi omnimoda extinctio. At illa nec misere moriebatur, nec omnino moriebatur. Hoc & documentis morum eius, & fide non ficta, rationibusque certis tenebamus. Quid ergo erat quod intus mihi grauiter dolebat, nisi ex consuetudine simul viuendi dulcissima & charissima repente simul dirupta, vulnus recens? Gratulabar quidem testimonio eius, quod in ea ipsa vltima ægritudine obsequiis meis interblandiens appellabat me pium & commemorabat grandi dilectionis affectu nunquam se audisse ex ore meo iaculatum in se durum aut con-

*in cũ

Pius Augustinus.

contumeliosum sermonem. Sed tamen quid tale deus meus qui fecisti nos, quid comparabile habebat honor à me delatus illi,& seruitus ab illa mihi?Quoniam itaque deserebar tam magno eius solatio, sauciabatur anima mea, & quasi dilaniabatur vita, quæ vna facta fuerat ex mea & illius, Cohibito ergo à fletu illo puero, psalterium arripuit* Euodius, & cantare cœpit psalmum. Cui respondebamus omnis domus: Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine. Audito autem quid ageretur, conuenerunt multi fratres ac religiosæ fœminæ, & de more illis quorum officium erat funus curantibus, ego in parte vbi decenter poteram cum eis qui me non deserendum esse censebant, quod erat tempori congruum disputabam, eoque fomento veritatis mitigabam cruciatum tibi notum, illis ignorantibus & intente audientibus, & sine sensu doloris me esse arbitrantibus. At ego in auribus tuis vbi eorum nullus audiebat, increpabam mollicięm affectus mei, & constringebam fluxum mœroris mei, cedebátque mihi paululum, rursúsq; impetu suo ferebatur, non vsque ad eruptionem lachrymarum, nec vsque ad vultus mutationem, sed ego sciebam quid corde premerem. Et quia mihi vehementer displicebat tantum in me posse hæc humana, quæ ordine debito & sorte conditionis nostræ accidere necesse est, alio dolore

*aperuit

*Ps.*110

dolore dolebam dolorem meum,& dulplici tristitia macerabar. Cum ecce corpus elatum est, imus & redimus sine lachrymis. Nam neque in eis precibus quas tibi fudimus cum offerretur pro ea Sacrificium precii nostri, iam iuxta sepulchrum posito cadauere priusquam deponeretur, sicut illic fieri solet, nec in eis precibus ego fleui, sed toto die grauiter in occulto mœstus eram, & mēte turbata rogabam te vt poterā, quòd sanares dolorē meum, nec faciebas, credo commēdās memoriæ meæ, vel hoc vno documento omnis consuetudinis vinculum, etiam ad uersus mentem, quæ iam non fallaci verbo pascitur. Visum etiam mihi est vt irē lauatum, quod audieram inde balneis nomen inditum, quia Græci βαλανεῖον dixerint, quod anxietatem pellat ex anima. Ecce & hoc confiteor misericordiæ tuæ pater orphanorum, quoniam laui, & talis eram qualis priusquam lauissem. Neque enim exudauit de corde meo mœroris amaritudo. Deinde dormiui & euigilaui, & non parua ex parte mitigatum inueni dolorem meum: atque vt eram in lecto meo solus, recordatus sum veridicos versus Ambrosii tui: Tu es enim Deus creator omnium, Polique rector vestiens Diem decoro lumine, Noctem soporis gratia. Artus solutos vt quies Reddat laboris vsui, Mentésque fessas alleuet, Luctúsque soluat anxios. Atque inde paulatim

Missa pro defunctis

παρὰ τὸ ἀπο βάλλειν τὰς ἀνίας.

Ambrosii carmē.

tim reducebam in priſtinum ſenſum ancillam tuam, conuerſationémque eius piam in te & ſanctam, in nos blandam atque morigeram, qua ſubito deſtitutus ſum, & libuit flere in conſpectu tuo de illa & pro illa, de me & pro me. Et dimiſi lachrymas quas continebam, vt effluerẽt quantum vellent, ſubſternens eas cordi meo: & requieuit in eis, quoniam ibi erãt aures tuæ nõ cuiuſquam hominis ſuperbè interpretantis ploratum meum. Et nunc domine confiteor tibi in literis, legat qui volet, & interpretetur vt volet: & ſi peccatum inuenerit fleuiſſe me matrem exigua partæ horæ, matrem oculis meis interim mortuam, quæ me multos annos fleuerat, vt oculis tuis viuerem, nõ irrideat, ſed potius ſi eſt grandis charitate pro peccatis meis fleat ipſe ad te patrem omnium fratrum Chriſti tui.

Orat pro matre defuncta.
CAP. XIII.

EGo autẽ iam ſanato corde ab illo vulnere, in quo poterat redargui carnalis affectus, fundo tibi Deus noſter pro illa famula tua longe aliud lachrymarum genus, quod manat de concuſſo ſpiritu conſideratione periculorũ omnis animę quę in Adã moritur. Quanquam illa in Chriſto viuificata, etiam nondũ carne reſoluta ſic vixerat vt laudetur nomen tuum in fidę·

1. Cor. 5.

fide moribúſque eius: non tamen audeo dicere, ex quo eam per baptiſmum regenerasti, nullum verbum exiſſe ab ore eius contra præceptum tuum. Et dictum eſt à veritate filio tuo. Si quis dixerit fratri ſuo fatue, reus erit gehennæ ignis. Et væ etiam laudabili vitæ hominum, ſi remota miſericordia diſcutias eam. Quia vero non exquiris delicta vehementer, fiducialiter ſperamus aliquem apud te locum inuenire indulgentiæ. Quiſquis autem tibi enumerat vera merita ſua, quid tibi enumerat niſi munera tua? O ſi cognoſcant ſe homines, homines: & qui gloriantur, in domino glorientur. Ego itaque laus mea & vita mea, Deus cordis mei, ſepoſitis pauliſper bonis eius actibus, pro quibus tibi gaudens gratias ago, nunc pro peccatis matris meæ deprecor te: exaudi me per medicinam vulnerum noſtrorum quæ pependit in ligno, & ſedens ad dexteram tuam, te interpellat pro nobis. Scio miſericorditer operatam, & ex corde dimiſiſſe debita debitoribus ſuis: dimitte illi & tu debita ſua, ſi qua etiam contraxit per tot annos poſt aquam ſalutis. Dimitte domine, dimitte obſecro: ne intres cum ea in iudicium. * Superexaltet miſericordia iudicium, quoniam eloquia tua vera ſunt, & promiſiſti miſericordiam miſericordibus. Quod vt eſſent, tu dediſti eis: qui miſereberis cui miſertus eris, & miſericordiam tuam præſtabis cui

Mat. 5.
1. Cor. 10.
Ro 8.
Mat. 6
Pſal. 143
Iaco 2.
* Superexultet
Mat. 5.
Rom. 9.

bis cui misericors fueris. Et credo iam feceris quod te rogo, sed voluntaria oris mei approba domine. Namque illa imminente die resolutionis suæ non cogitauit suum corpus sumptuose contegi, aut condiri aromatibus, aut monumentum electum concupiuit, aut curauit sepulchrum patrium. Non ista mandauit nobis, sed tantummodo memoriam sui ad altare tuum fieri desiderauit, cui nullius diei prætermissione seruierat, vnde sciret dispensari victimam sanctam, qua deletum est chirographum quod erat contrarium nobis, qua triumphatus est hostis, computans delicta nostra, & quærens quid obiiciat, & nihil inueniens in illo in quo vincimus. Quis ei refundet innocentem sanguinem? Quis ei restituet precium quo nos emit, vt nos auferat ei? Ad cuius precii nostri sacramentum ligauit ancilla tua animam suam vinculo fidei. Nemo à protectione tua dirumpat eam. Non se interponat, nec vi, nec insidiis leo & draco: Neque enim respondebit illa nihil se debere, ne conuincatur & obtineatur ab accusatore callido: sed respondebit dimissa debita sua ab eo, cui nemo reddet, quod pro nobis non debens reddidit. Sit ergo in pace cum viro, ante quem nulli, & post quem nulli nupta est, cui seruiuit fructum tibi afferens cum tolerantia, vt eum quoque lucraretur tibi. Et inspira domine Deus meus, inspira

Oratio pro defunctis ad altare.

Colos. 2

Ioa 14

seruis

ſeruis tuis fratribus meis, filiis tuis, dominis meis, quibus & voce & corde & literis ſeruio, vt quotquot hæc legerint, meminerint ad altare tuum Monicæ famulæ tuæ, cum Patricio quondam eius coniuge: per quorum carnem introduxiſti me in hanc vitam, quemadmodum neſcio. Meminerint cum affectu pio parentum meorum in hac luce tranſitoria, & fratrum meorum ſub te patre in matre catholica, & ciuium meorum in æterna Hieruſalem, cui ſuſpirat peregrinatio populi tui ab exitu vſque ad reditum, vt quod à me illa popoſcit extremum, vberius ei præſtetur in multorum orationibus tam per confeſſiones quam per orationes meas.

LIB

LIBER X.

Confeſsio cordis.

CAP. I.

COgnoſcam te cognitor meus, cognoſcam te, ſicut & à te cognitus ſum. Virtus animę meę, intra in eam,& coapta tibi: vt habeas & poſſideas ſine macula & ruga. Hæc eſt mea ſpes, ideo loquor, & in ea ſpe gaudeo, quando ſanum* gaudeo. Cætera verò vitæ huius tanto minus flenda, quanto magis fletur: & tanto magis flenda,quanto minus fletur in eis. Ecce enim veritatem dilexiſti, quoniam qui facit eam,venit ad lucem. Volo eam facere in corde meo coram te in confeſſione, in ſtylo autem meo coram multis teſtibus.

1. Cor. 13

Eph. 5.

*ſane

Pſ. 50.

Deo nota arcana.

CAP. II.

ET tibi quidem domine, cuius oculis nuda eſt abyſſus humanæ cõſcientiæ,

quid occultum esset in me, etiam si nollem confiteri tibi? Te enim mihi absconderem, non me tibi. Nunc autem quòd gemitus meus testis & displicere me mihi, tu refulges & places,& amaris, & desideraris,vt erubescam de me,& abiiciam me atque eligam te, & nec tibi nec mihi placeã nisi de te. Tibi ergo Domine manifestus sum quicũque sim, & quo fructu tibi confitear dixi. Neq; enim id ago verbis carnis & vocibus,sed verbis animę & clamore cogitationis, quem nouit auris tua. Cum enim malus sum, nihil est aliud confiteri tibi, quàm displicere mihi: cum verò pius, nihil est aliud confiteri tibi, quàm hoc nõ tribuere mihi: quoniam tu Domine benedicis iustum,sed prius eum iustificas impium. Confessio itaque mea Deus meus in cõspectu tuo tibi tacitè fit, & non tacitè. Tacet enim strepitu,clamat affectu. Neque enim dico recte aliquid hominibus, quod non à me tu prius audieris,aut etiã tu aliquid tale audies à me quod non mihi tu prius dixeris.

Psal. 5
Rom. 4

Confessio malorum ad quid conducat. CAP. III.

Ps. 102

QVid mihi ergo est cum hominibus vt audiant confessiones meas, quasi ipsi sanaturi sint omnes languores meos? Curiosum genus ad cognoscẽdam vitam alienam, desidiosum ad corrigendã suam.

Qui

Quid à me quærunt audire qui sim, qui nolunt à te audire qui sint? Et vnde sciūt cum à meipso de meipso audiunt, an verum dicam, quandoquidem nemo scit hominum quid agatur in homine, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Si autem à te audiant de seipsis non potuerūt dicere, mentitur Dominus. Quid est enim à te audire de se, nisi cognoscere se? Quis porrò cognoscit, & dicit falsum est, nisi ipse mentiatur? Sed quia charitas omnia credit, inter eos vtique quos connexos sibimet vnum facit, ego quoque Domine etiam sic tibi confiteor vt audiant homines quibus demonstrare non possum an vera confitear, sed credunt mihi, quorum mihi aures charitas aperit. Veruntamen tu medice meus intime, quo fructu ista faciā eloqua mihi. Nam confessiones præteritorum malorum meorum, quæ remisisti & texisti vt beares me in te, mutans animam meam fide & sacramento tuo, cum leguntur & audiuntur, excitant cor ne dormiat in desperatione, & dicat, non possum: sed euigilet in amore misericordiæ tuæ, & dulcedine gratiæ tuæ, qua potens est omnis infirmus, qui sibi per ipsam fit conscius infirmitatis suæ. Et delectat bonos audire præterita mala eorum qui iam carent eis, nec ideo delectat quia mala sunt, sed quia fuerunt & non sunt. Quo itaque fructu Domine Deus meus cui quotidie confite-

1. Co. 2.

1. Cor. 13.

Ps. 31.

tur con

tur conſcientia mea, ſpe miſericordię tuę ſecurior quàm innocentia ſua: Quo fructu quæſo etiam hominibus coram te cõfiteor per has literas adhuc quis ego ſim, non quis fuerim? Nam illum fructum vidi & commemoraui. Sed quis adhuc ſim, ecce in ipſo tempore confeſſionum mearum, & multi hoc noſſe cupiunt qui me nouerunt, & non me nouerunt, qui ex me vel de me aliquid audierunt ſed auris eorum non eſt ad cor meum, vbi ego ſum quicunque ſum. Volunt ergo audire confitentem me quid ipſe intus ſum, quo nec oculum, nec aurem, nec mentem poſſunt intendere, credituri tamen volunt, nunquid cogniturі? Dicit enim eis charitas: qua boni ſunt, non mentiri me de me confitentem, & ipſa in eis credidi mihi.

Quod magni ſunt fructus confeſsionis.
CAP. IIII.

SEd quo fructu id volunt? An congratulari mihi cupiunt, cùm audierint quantum ad te accedam munere tuo, & orare pro me cùm audierint quantum retarder põdere meo? Indicabo me talibus. Non enim paruus eſt fructus Domine Deus meus, vt à multis tibi gratiæ agantur de nobis, & à multis rogeris pro nobis. Amet in me fraternus animus, quod amandum doces: & doleat in me, quod dolendum doces. Animus ille hoc faciat frater

fraternus, non extraneus, non filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem & dextera eorum dextera iniquitatis. sed fraternus ille qui cum approbat me, gaudet de me: cùm autem improbat me, contristatur de me, quia siue approbet me, siue improbet, diligit me. Indicabo me talibus: respirent in bonis meis, suspirent in malis meis. Bona mea instituta tua sunt & dona tua: mala mea delicta mea sunt & iudicia tua. Respirent in illis, suspirent in his. Et hymnus & fletus ascendant in conspectum tuum de fraternis cordibus thuribulis tuis. Tu autẽ Domine delectatus odore sancti templi tui, miserere mei secundum magnam misericordiam tuam, propter nomen tuum, & nequaquam deserens cœpta tua, consumma inperfecta mea. Hic est fructus confessionum mearum, non qualis fuerim, sed qualis sim, vt hoc confitear, non tantum corã te secreta exultatione cum tremore, & secreto mœrore cum spe, sed etiam in auribus credentium filiorum hominum, sociorum gaudij mei, & *cõsortium mortalitatis meæ, ciuium meorum & mecum peregrinorum præcedentium & consequentium, & comitum viæ meæ. Hi sunt serui tui fratres mei quos filios tuos esse voluisti dominos meos, quibus iussisti vt seruiam, si volo tecum de te viuere. Et hoc mihi verbum tuum parum erat, si loquendo preciperet, nisi & faciẽdo

Ps. 143.

Apo. 8

Ps. 50.

Phil. 2

*cõsortum

O r præiret.

præiret. Et ego id ago factis, & dictis, id ago sub alis tuis nimis cum ingenti periculo, nisi quia sub alis tuis tibi subdita est anima mea, & infirmitas mea tibi nota est. Paruulus sum, sed viuit semper pater meus, & idoneus est mihi tutor meus. Idem ipse est enim qui genuit me & tuetur me, & tu ipse es omnia bona mea, tu omnipotens qui mecum es, & priusquam tecum sim. Indicabo ergo talibus qualibus iubes vt seruiam, non quis fuerim, sed quis iam sim, & quis adhuc sim, sed neque meipsum diiudico: Sic itaque audiar.

1. Co. 4.

Hominem sese totum non nosse, Deum in ænigmate cognoscere.

CAP. V.

TV enim Domine diiudicas me, quia & si nemo scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est: tamen est aliquid hominis quod nec ipse scit spiritus hominis qui in ipso est. Tu autem Domine scis eius omnia qui fecisti eum. Ego verò quamuis præ tuo conspectu me despiciam, & æstimem me terram & cinerem, tamen aliquid de te scio quod de me nescio. Et certe nunc videmus per speculum in ænigmate, nondũ facie ad faciem: & ideo quandiu peregrinor abs te, mihi sum præsentior quàm tibi, & tamen te noui nullo modo posse

1. Co. 2. 1. Cor. 13. 2. Co. 5.

violari. Ego verò quibus tentationibus resistere valeam, quibúsve non valeam, nescio. Et spes est, quia fidelis es, qui nos non sinis tentari supra quam possumus ferre, sed facis cum tentatione etiam exitum, vt possimus sustinere. Confitear ergo quid de me sciam, confitear & quid de me nesciam. Quoniam & quod de me scio, te mihi lucente scio: & quod de me nescio, tamdiu nescio, donec fiant tenebræ meæ sicut meridies in vultu tuo, non dubia, sed certa conscientia.

1. Cor. 10.

Ps. 138

Deus quid sit, & quomodo cognoscitur.

CAP. VI.

DOmine amo te. Percussisti cor meum verbo tuo, & amaui te. Sed & cælum & terra, & omnia quæ in eis sunt, ecce vndique mihi dicunt vt te amem: nec cessant dicere omnibus vt sint inexcusabiles. Altius autem tu misereberis cui misertus eris, & misericordiam præstabis cui misericors fueris. Alioquin cœlum & terra surdis loquuntur laudes tuas. Quid autem amo cum te amo? Non speciem corporis, nec decus temporis, nec candorem lucis, ecce istis amicum oculis, non dulces melodias suauium cantilenarum omnimodarum, non florum & vnguentorum & aromatum suauecolentiam, non manna & mella, non membra accepta-

Ro 9.

bilia

bilia carnis amplexibus. Non hæc amo cùm amo Deum meum, & tamen amo quandam lucem, & quandam vocem, & quendam odorem, & quendam cibum, & quendam amplexum cùm amo Deum meum, lucem, vocem, odorem, cibum, amplexum interioris hominis mei, vbi fulget animæ meæ quod non capit locus, & vbi sonat quod non rapit tempus, & vbi olet quod non spargit flatus, & vbi sapit quod non minuit edacitas, & vbi hęret quod non diuellit satietas. Hoc est quod amo cùm Deum meũ amo. Et quid est hoc? Interrogaui terram, & dixit: Non sum, quæcũque in eadem sunt, idem confessa sunt. Interrogaui mare & abyssos, & reptilia animarum viuarum, & responderunt: Non sumus Deus tuus, quære super nos. Interrogaui auras flabiles, & inquit vniuersus aër cum incolis suis: Fallitur Anaximenes, non sũm Deus tuus. Interrogaui cœlum, solem, lunam, stellas, neque nos sumus Deus quem quæris inquiunt. Et dixi omnibus his quæ circunstant fores carnis meæ: Dicite mihi de Deo meo quòd vos non estis, dicite mihi de illo aliquid. Et exclamauerunt voce magna, ipse fecit nos: Interrogatio mea, intentio mea, & responsio eorum, species eorum. Et direxit me ad me, & dixi mihi: Tu qui es? Et respondi, homo. Et ecce corpus & anima in me mihi præsto sunt, vnum exterius, & alterum interius. Quid

Ps 99.

horum

horum est vnde quærere debui Deum meum, quem iam quæsiueram per corpus à terra vsque ad cœlum, quousque potui mittere nuncios, radios oculorum meorum? Sed melius quod interius est: ei quippe renunciabant omnes nuncij corporales præsidenti & iudicanti de singulis responsionibus cœli & terræ, & omnium quæ in eis sunt, dicentium: Non sumus Deus, sed ipse fecit nos: Homo interior cognouit hæc per exterioris ministerium, ego interior cognoui hæc, ego ego anim⁹ per sensus corporis mei. Interrogaui mundi molem de Deo meo, & respondit mihi: Non ego sum, sed ipse me fecit. Nonne omnibus quibus integer sensus est, apparet hæc species? Cur non omnibus eadem loquitur? Animalia pusilla & magna vident eam, sed interrogare nequeunt. Non enim præposita est in eis nunciantibus sensibus iudex ratio. Homines autem possunt interrogare, vt inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciantur. Sed amore subduntur eis, & subditi iudicare non possunt. Nec respondent ista interrogantibus nisi iudicantibus, nec vocem suam mutant, id est, speciem suam: si alius tantum videat, alius autem videns interroget, vt aliter illi appareat, aliter huic: sed eodem modo vtrique apparens, illi muta est, huic loquitur: imò verò omnibus loquitur, sed illi intelligunt qui eius vocem

Ro. 1.

acceptam foris, intus cum veritate contulerunt. Veritas enim dicit mihi: Non est Deus tuus cœlum & terra, neque omne corpus. Hoc dicit eorum natura: Vide. En moles minor est in parte, quàm in toto. Iam tu melior es, tibi dico anima, quoniam tu vegetas molem corporis tui, præbens ei vitam quod nullum corpus præstat corpori, Deus autem tuus etiam tibi vita est.

Corporea virtute Deus non inuenitur.
CAP. VII.

QVid ergo amo, cùm Deum meum amo? Quis est ille super caput animæ meæ? Per ipsam animam meam ascẽdam ad illum. Transibo vim meam qua hæreo corpori, & vitaliter compagem eius repleo. Non ea vi reperio Deum meum, nam reperiet equus & mulus quibus non est intellectus, & est eadem vis qua viuunt etiam eorum corpora. Est alia vis non solum qua viuifico, sed etiam qua sensifico carnem meam, quam mihi fabricauit dominus, iubens oculo vt non audiat, & auri vt non videat: sed illi per quem videam, huic per quam audiam: & propria sigillatim cæteris sensibus suis sedibus & officiis suis, quæ diuersa per eos ago, vnus ego animus. Transibo & istam vim meã. Nam & hãc habet equus & mulus: sentiunt enim etiam ipsi per corpus.

Ps. 31.

Memo

Memoriæ vis. CAP. VIII.

TRansibo ergo & istam vim naturæ meæ, gradibus ascendens ad eum qui fecit me,& venio in campos, & lata prætoria memoriæ meæ, vbi sunt thesauri innumerabilium imaginum de huiuscemodi rebus sensis inuectarum. Ibi reconditum est quicquid etiam cogitamus, vel augendo vel minuendo,vel vtcunque variãdo ea quæ sensus attigerit, & si quid aliud commendatum & repositum est, quod nondum absorbuit & sepeliuit obliuio. Ibi quando sum, posco vt proferatur quicquid volo, & quædam statim prodeunt, quædam requiruntur diutius, & tanquam de abstrusioribus quibusdam receptaculis eruuntur, quædam cateruatim se proruunt, & dum aliud petitur & quæritur, prosiliunt in medium quasi dicentia: Ne forte nos sumus? Et abigo ea manu cordis à facie recordationis meæ, donec enubiletur illud quod volo, atque in conspectum prodeat ex abditis. Alia faciliter atque imperturbata serie, sicut poscuntur,suggeruntur,& cedunt præcedentia consequentibus, & cedendo conduntur iterum cum voluero processura. Quod totum fit cum aliquid narro memoriter. Ibi sunt omnia distinctè, generatimque seruata,quæ suo quæque aditu ingesta sunt: sicut lux atque omnes colores,formæque corporum per oculos, per

aures autem omnia genera ſonorum, omnéſque odores per aditum narium, omnes ſapores per oris aditum, ad * ſenſum autem totius corporis, quid durum, quid molle, quid calidum, frigidúmve, lene, aut aſperum, graue ſeu leue, ſeu extrinſecus, ſiue intrinſecus corpori. Hæc omnia recipit recolenda cum opus eſt, & retractanda grandis memoriæ receſſus, & neſcio qui ſecreti atque ineffabiles ſinus eius, quæ omnia ſuis quæq; foribus intrât ad eam, & reponuntur in ea, nec ipſa tamen intrant, ſed rerum ſenſarum imagines illic præſtò ſunt cogitationi reminiſcenti eas. Quæ quomodo fabricatæ ſint, quis dicit, cùm appareat quibus ſenſibus raptæ ſint, interiú que recôditæ? Nam & in tenebris, atque in ſilentio dum habito, in memoria mea profero ſi volo colores & diſcerno inter album & nigrum, & inter quos alios volo: Nec incurrunt ſoni atque perturbant, quod per oculos hauſtum conſidero, cùm & ipſi ibi ſint, & quaſi ſeorſum repoſiti lateant. Nam & ipſos poſco ſi placet, atque adſunt illico. Et quieſcente lingua, ac ſilente gutture, canto quantum volo, imaginéſque illæ colorum quæ nihilominus ibi ſunt, non ſe interponunt, neque interrumpunt, cum theſaurus alius retractatur qui influxit ab auribus. Ita cætera quæ per ſenſus cæteros ingeſta atque congeſta ſunt, recordor prout libet. Et auram liliorum

*à ſenſu.

diſcerno

discerno à violis nihil olfaciens, & mel de-fruto, lene aspero, nihil tunc gustando neque contrectando; sed reminiscendo antepono. Intus hæc ago in aula ingenti memoriæ meæ. Ibi enim mihi cœlum & terra & mare præsto sunt, cum omnibus quæ in eis sentire potui, præter illa quę oblitus sum. Ibi & ipse mihi occurro méque recolo, quid, quando, & vbi egerim, quoque modo cum agerem affectus fuerim. Ibi sunt omnia quæ siue experta à me, siue credita memini. Ex eadem copia etiam similitudines rerum, vel expertarũ, vel ex eis quas expertus sum creditarum alias atque alias, & ipse contexo præteritis, atque ex his etiam futuras actiones, & euenta & spes, & hæc omnia rursus quasi præsentia meditor. Faciã hoc aut illud, dico apud me in ipso ingenti sinu animi mei pleno tot & tantarum rerum imaginibus, & hoc aut illud sequetur. O si esset hoc aut illud. Auertat Deus hoc aut illud. Dico apud me ista. Et cum dico, præsto sunt imagines omnium quæ dico ex eodem thesauro memorię, nec omnino aliquid eorum dicerem si defuissent. Magna ista vis est memorię, magna nimis Deus meus, penetrale amplum & infinitum. Quis ad fundum eius peruenit? Et vis est hęc animi mei, atque ad meam naturam pertinet, nec ego ipse capio totum quod sum. Ergo animus ad habendum seipsum angustus est, vt vbi sit quid sui

 non

non capiat. Nunquid extra ipsum, ac non in ipso? Quomodo ergo non capit? Multa mihi super hoc oboritur admiratio, stupor apprehendit me. Et eunt homines admirari alta montium, & ingentes fluctus maris: & latissimos lapsus fluminum, & oceani ambitum & gyros siderum, & relinquunt seipsos nec mirantur. Quin hęc omnia cum dicerem non ea videbam oculis, nec tamen dicerem nisi montes, & fluctus & flumina, & sidera quæ vidi, & oceanum quem credidi intus in memoria mea viderem spaciis tam ingẽtibus quasi foris viderem: Nec ea tamen videndo absorbui quando vidi oculis, nec ipsa sunt apud me, sed imagines eorũ. Et noui quid ex quo sensu corporis impressũ sit mihi.

Memoria disciplinarum. CAP. IX.

SEd non ea sola gestat immensa ista capacitas memoriæ meæ. Hinc sunt, & illa omnia quæ de doctrinis liberalibus præcepta nondum exciderunt, quasi remota interiore loco, non loco, nec eorum imagines, sed res ipsas gero. Nam quid sit literatura, quid peritia disputãdi, quot genera quæstionum, quicquid horũ scio, sic est in memoria mea, vt non retenta imagine rem foris reliquerim: aut sonuerit & præterierit, sicut vox impressa per aures vestigio quo recolitur, quasi sonaret cum iam non sonaret: aut sicut odor dum

Littera tura est quã græco, sed vsitatiore verbo grãmaticã vocant.

dum transit & euanescit in ventos, olfa-ctum afficit vnde traiicit in memoriam imaginem sui, quam reminiscendo repetamus: aut sicut cibus qui certe in ventre iam non sapit, & tamen in memoria quasi sapit: aut sicut aliquid quod corpore tangendo sentitur, quod etiam separatum à nobis imaginatur memoria. Istæ quippe res non intromittũtur ad eam, sed earum solæ imagines mira celeritate capiuntur, & miris tanquam cellis reponuntur, & mirabiliter recordando proferuntur.

Sensus res tradunt memoriæ.
CAP. X.

AT verò cum audio tria genera esse quęstionum, an sit, quid sit, quale sit, sonorum quidem quibus hęc verba confecta sunt, imagines teneo, & eos per aures cum strepitu transisse, ac iam non esse scio. Res verò ipsas quæ illis significantur sonis, neque vllo sensu corporis attigi, nec vspiam vidi præter animum meũ, & in memoria mea recondidi, non imagines earum, sed ipsas. Quæ vnde ad me intrauerint dicant si possunt. Nam percurro ianuas omnis carnis meæ, nec inuenio quà earum ingressæ sint. Quippe oculi dicunt: Si coloratæ sunt, nos eas nunciauimus. Aures dicunt: Si sonuerũt, à nobis indicatæ sunt. Nares dicunt: Si oluerunt, per nos transierunt. Dicit etiam

sensus gustandi: Si sapor non est, nihil me interroges. Tactus dicit: Si corpulentum non est, non contrectaui: Si non contrectaui, non indicaui. Vnde & qua hę intrauerunt in memoriam meã? Nescio quomodo: nam cum ea didici, non credidi alieno cordi, sed in meo recognoui, & vera esse approbaui, & commendaui ei tanquam reponens, vnde proferrem cum vellem. Ibi ergo erant, & antequam ea didicissem, sed in memoria non erant. Vbi ergo? aut quare cum dicerentur agnoui, & dixi: Ita est, & verum est: nisi quia iam erant in memoria, sed tam remota & retrusa, quasi in caueis abditioribus, vt nisi admonente aliquo eruerentur, ea fortasse cogitare non possem?

Species rerum in anima. CAP. XI

QVocirca inuenimus nihil esse aliud discere ista, quorum non per sensus haurimus imagines, sed sine imaginibus, sicuti sunt per seipsa intus cernimus, nisi ea quę passim, atque indispositè memoria continebat cogitãdo quasi colligere, atq; animaduertendo curare, vt tanquam ad manũ posita in ipsa memoria, vbi sparsa prius & neglecta latitabant, iam familiari intentioni facile occurrant. Et quàm multa huiusmodi gestat memoria mea, quę iam inuenta sunt, &, sicut dixi, quasi ad manũ posita, quę & didicisse & nosse

dicim

dicimur: Quæ si modestis temporum interuallis recolere desiuero, ita rursus demerguntur, & quasi in remotiora penetralia dilabuntur, vt denuo velut noua excogitanda sint in idem iterum: Neque enim est alia regio eorum, & cogenda rursus vt sciri possint, id est, velut ex quadam dispersione colligenda, vnde dictum est cogitare. Nam cogo & cogito sic est vt ago & actito, facio & factito. Veruntamen sibi animus hoc verbum proprie vindicauit, vt non quod alibi, sed quod in animo colligitur id est, cogitur, cogitari proprié iam dicatur.

Cogitare à cogendo

Mathematicorum memoria.

CAPVT XII.

ITem continet memoria numerorum dimensionumque rationes & leges innumerabiles, quarum nullam corporis sensus impressit, quia nec ipse coloratæ sunt, aut sonant, aut olent, aut gustatæ, aut contrectatæ sunt Audiui sonos verborum quibus significantur, cum de his disseritur: sed illi alii, istæ autem aliæ sunt. Nam illi aliter græce, aliter latine sonant: istæ verò res nec græce nec latine sunt, nec aliud eloquiorum genus. Vidi lineas fabrorum, vel etiam tenuissimas, sicut filum araneæ: sed illæ aliæ sunt, non sunt imagines earum quas mihi nunciauit carnis oculus. Nouit eas quisquis sine vlla

* corporis, cogitatione qualiſcúnque*cordis, intus agnouit eas. Sénſi etiam numeros omnibus corporis ſenſibus quos numeramus, ſed illi alii ſunt quibus numeramus, nec imagines iſtorum ſunt, & ideo valde ſunt. Rideat me iſta dicentem, qui eos non videt, & ego doleam ridentem me.

Affectionum memoria. CAP. XIII.

HAec omnia memoria teneo, & quomodo ea didicerim memoria teneo, Multa etiam quæ aduerſus hæc falſiſſimè diſputantur, audiui & memoria teneo, quæ tametſi falſa ſunt, tamen ea meminiſſe me non eſt falſum & diſcreuiſſe me inter illa vera & hæc falſa quæ contradicuntur. Et hoc memini, alitérque nunc video diſcernere me iſta, aliter autem memini ſæpe me diſcreuiſſe, cum ea ſæpe cogitarem. Ergo & intellexiſſe me ſæpius iſta memini, & quod nunc diſcerno & intelligo, recondo in memoria, vt poſtea me nunc intellexiſſe meminerim. Ergo & meminiſſe me memini ſicut poſtea quòd hęc reminiſci nunc potui ſi recordabor, vtique per vim memoriæ recordabor. Affectiones quoque animi mei eadem memoria continet, non illo modo quo eas habet ipſe animus cum patitur eas, ſed alio multum diuerſo: ſicut ſe habet vis memoriæ. Nam & lætatum me

fuiſſe

fuisse reminiscor, non lætus, & tristitiam meam præteritam recordor, non tristis? Et me aliquando timuisse recolo sine timore, & pristinæ cupiditatis sine cupiditate sum memor aliquãdo? Et e. cõtrario tristitiam meam transactam lætus reminiscor, & tristis lętitiam meam.

Læta non læti quomodo recordamur.

CAPVT XIIII.

QVod mirandum non est de corpore, aliud enim animus, aliud corpus. Itaque si prętcrium dolorem corporis gaudens memini, non ita mirum est, Hic verò cum animus sit etiam ipsa memoria: Nam & cum mandamus aliquid vt memoriter habeatur, dicimus: vide vt illud in animo habeas, & cum obliuiscimur dicimus non fuit in animo, & elapsum est animo, ipsam memoriam vocantes animũ: Cum ergo ita sit, quid est hoc quòd cum tristitiam meam prętcritam lętus memini, animus habet lætitiam, & memoria tristitiã, lętúsque est animus, ex eo quòd inest ei lętitia, memoria verò ex eo quòd inest ei tristitia, tristis non est? Num fortè non pertinet ad animum? Quis hoc dixerit? Nimirum ergo memoria quasi venter est animi, lętitia vero atque tristitia quasi cibus dulcis & amarus, cum memorię commendantur, quasi traiecta in ventrẽ recondi illic possunt, sapere non possunt.

Animus pro memoria.

poſſunt Ridiculum eſt hæc illis ſimilia putare, nec tamen ſunt omnimodo diſſimilia. Sed ecce de memoria profero, cum dico quatuor eſſe perturbationes animi, cupiditatem, lætitiam, metum, triſtitiam: & quicquid de his diſputare potuero, diuidendo ſingula per ſpecies ſui cuiuſque generis, & definiendo, ibi inuenio quid dicam atque inde profero: nec tamen vlla earum perturbatione perturbor, cum eas reminiſcendo commemoro, & antequam recolerentur à me & retractarentur, ibi erant, propterea inde per recordationem potuere depromi. Fortè ergo ſicut de ventre cibus ruminando, ſic iſta de memoria recordando proferuntur. Cur igitur in ore cogitationis non ſentitur à diſputante, hoc eſt: à reminiſcente lætitiæ dulcedo vel amaritudo mæſticæ? An in hoc diſſimile eſt, quod non vndique * ſimile eſt? Quis enim talia volens loqueretur, ſi quoties triſtitiam metúmve nominamus, toties mœrere vel timere cogeremur? Et tamen non ea loqueremur, niſi in memoria noſtra non tantum ſonos nominum ſecundum imagines impreſſas ſenſibus corporis, ſed etiam rerum ipſarum notiones inueniremus, quas nulla ianua carnis accepimus, ſed eas ipſe animus per experientiam paſſionum ſuarum ſentiens memoriæ commendauit, aut ipſa ſibi hæc etiam non commendata retinuit.

*vtique

Etiam

Etiam quæ absunt meminimus.

CAPVT XV.

SEd vtrum per imagines an non, quis facile dixerit? Nomino quippe lapidẽ, nomino solem, cum res ipsæ non adsunt sensibus meis, in memoria sane mea præsto sunt imagines earum. Nomino dolorem corporis, nec mihi adest dum nihil dolet, nisi tamen adesse imago eius in memoria mea, nescirem, quid dicerem, nec eum in disputando à voluptate discernerem. Nomino salutem corporis, cum saluus sum corpore, adest mihi quidem res ipsa, veruntamen nisi & imago eius inesset in memoria mea, nullo modo recordarer quid huius nominis significaret sonus: nec ægrotantes agnoscerent salute nominata quid esset dictum, nisi eadem imago vi memoriæ teneretur, quãuis ipsa res abesset à corpore. Nomino numeros quibus numeramus. En adsunt in memoria mea, non imagines eorum, sed ipsi. Nomino imaginem solis, & hæc adest in memoria mea. Neque enim imaginem imaginis eius, sed ipsam recolo, ipsa mihi reminiscenti præsto est. Nomino memoriã, & agnosco quod nomino. Et vbi agnosco, nisi in ipsa memoria? Num & ipsa per imaginem suam sibi adest, ac non per seipsam?

Et

derum interualla dimetimur, vel terræ libramenta quærimus. Ego sum qui memini; ego animus. Non tam mirum si à me longe est quicquid ego non sum. Quid autem propinquius meipso mihi? Et ecce memoriæ meæ vis non comprehenditur à me, cum ipsum me non dicam præter illam. Quid enim dicturus sum quando mihi certum est meminisse me obliuionem? An dicturus sum non esse in memoria mea, quòd memini? An dicturus sum ad hóc inesse obliuionem in memoria mea, vt non obliuiscar? vtrunque absurdissimum est. Quid illud tertium? Quo pacto dicam imaginem obliuioni teneri in memoria mea, non ipsam obliuionem cum eam memini, Quo pacto & hoc dicam, quandoquidem cum imprimitur rei cuiusquam imago in memoria, prius necesse est vt adsit res ipsa, vnde illa imago possit imprimi? Sic enim Carthaginis memini, sic omnium locorum quibus interfui, sic facies hominum quos vidi, & cæterorum sensuum nunciata, sic ipsius corporis salutem siue dolorem, cum præsto essent ista, cœpit ab eis imagines memoria quas intuerer præsentes, & retractarem animo, cum illa & absentia reminiscerer. Si ergo per imaginem suam non per seipsam in memoria tenetur obliuio, ipsa vtique aderat vt eius imago caperetur. Cum autem adesset quomodo per imaginem suam in memoria conscribebat,

bebat, quando id etiam quod iam notatum inuenit, præsentia sua delet obliuio? Et tamen quocunque modo licet sit modus iste incomprehensibilis, & inexplicabilis, etiam ipsam obliuionem meminisse me certus sum, qua id quod meminerimus obruitur.

Humanæ memoriæ vis triplex.

CAPVT XVII.

MAgna ista vis est memoriæ, nescio quid horrendum Deus meus, profunda & infinita multiplicitas, & hoc animus est, & hoc ego ipse sum. Quid ergo sum Deus meus? quæ natura sum? Varia multimoda vita & immensa vehementer. Ecce in memoriæ meæ campis, & antris, & cauernis innumerabilibus atque innumerabiliter plenis innumerabilium rerum generibus, siue per imagines, sicut omnium corporum, siue per præsentiam, sicut artium, siue per nescio quas notiones vel notationes, sicut affectionum animi, quas & cum animus non patitur, memoria tenet, cum in animo sit quicquid est in memoria, per hæc omnia discurro & volito hac atque illac penetro etiam quantum possum, & finis nusquam: tanta vis est memoriæ, tanta vitæ vis est in homine viuẽte mortaliter. Quid igitur agã, tu vera mea vita Deus meus? Transibo & hanc vim meam quæ memoria vocatur, transi-

transibo eam, vt perueniam ad te dulce lumen. Quid dicis mihi? Ecce ego ascendens per animum meum ad te qui desuper mihi manes. Transibo & istam vim meã, quæ memoria vocatur, volens te attingere vnde attingi potes, & inhærere tibi vnde inhæreri tibi potest. Habent enim memoriam & pecora & aues, alioquin non cubilia nidósve repeterent, non alia multa quibus assuescunt, neque enim & assuescere valerẽt vllis rebus nisi per memoriam. Transibo ergo & memoriam, vt attingã eum qui separauit me à quadrupedibus, & volatilibus cœli sapientiorem me fecit. Transibo & memoriam, vt te inueniam vera & bona & secura suauitas. Et vbi te inueniam?

Reminiscentia.

CAP. XVIII.

SI præter memoriam meam te inuenio, immemor tui sum. Et quomodo iam inueniam te, si memor non sum tui? Perdiderat enim mulier drachmam, & quæsiui eam cum lucerna, & nisi memor eius esset, non inuenisset eam. Cùm enim esset inuenta, vnde sciret vtrum ipsa esset, si memor eius non esset? Multa memini me perdita quæsisse atque inuenisse. Vnde istud scio? Quia cum quærerem aliquid eorum, & diceretur mihi, num forte hoc est, num forte illud? tandiu dicebam,

Luc. 15

non eſt, donec id offerretur quod quærebam Cuius niſi memor eſſem, quicquid eſſet, etiam ſi mihi offerretur non inuenirem, quia non agnoſcerem. Et ſemper ita fit, cum aliquid perditum quærimus & inuenimus. Veruntamen ſi fortè aliquid ab oculis perit, non à memoria, veluti corpus quodlibet viſibile tenetur intus imago eius, & quæritur donec reddatur aſpectui. Quod cum inuentum fuerit, ex imagine quæ intus eſt recognoſcitur. Nec inueniſſe nos dicimus quod perierat, ſi non agnoſcimus, nec agnoſcere poſſumus ſi non *inuenimus. Sed hoc perierat quidem oculis, memoria tenebatur.

* *meminimus.*

Quid eſt reminiſci.
CAP. XIX.

QVid cum ipſa memoria perdidit aliquid, ſicut fit cum obliuiſcimur, & quærimus vt recordemur? Vbi tandem quærimus, niſi in ipſa memoria? Et ibi ſi aliud pro alio fortè offeratur, reſpuimus, donec illud occurrat quod quærimus, & cum occurrerit, dicimus, hoc eſt, quod non diceremus niſi agnoſceremus, nec agnoſceremus, niſi meminiſſemus. Certe ergo obliti fueramus, An non totum exciderat, ſed ex parte qua tenebatur pars alia quærebatur, quia ſentiebat ſe memoria non ſimul voluere quod ſimul ſolebat, & quaſi detruncata conſuetudine

clau

claudicans, reddi quod deerat flagitabat. Tanquam si homo notus siue conspiciatur oculis, siue cogitetur, & nomen eius obliti requiramus, quicquid aliud occurrerit non connectitur, quia non cum illo cogitari consueuit, ideóque respuitur donec illud adsit vbi simul assuefacta notitia non inæqualiter acquiescat. Et vnde adest, nisi ex ipsa memoria? Nam & cum ab illo commoniti recognoscimus inde adest, non enim quasi nouum credimus, sed recordantes approbamus hoc esse quod dictum est. Si autem penitus aboleatur ex animo, nec admoniti reminiscimur. Neque enim omnimodo adhuc obliti sumus, quod vel oblitos nos esse meminimus. Hoc ergo nec amissum quærere poterimus, quod omnino obliti fueramus.

Beatitudinem appetunt omnes.
CAP. XX.

QVomodo ergo te quęro Domine? Cũ enim te Deum meum quæro, vitam beatam quæro. Quæram te, vt viuat anima mea. Viuit enim corpus meum de anima mea, & viuit anima mea de te. Quomodo ergo quæro vitam beatam? quia non est mihi donec dicam: sat est, illic vbi oportet vt dicã. Quomodo eam quæro? vtrum per recordationem tanquam eam oblitus sim, oblitúmq; me esse adhuc teneam

neam: an per appetitum discendi incognitam siue quam nunquam scierim, siue quam sic oblitus fuerim, vt me nec oblitum esse meminerim? Nónne ipsa est beata vita quam omnes volunt, & omnino qui nolit eam nemo est? Vbi nouerunt eã, quòd si volunt eam? vbi viderunt, vt amarent eam? Nimirum habemus eam nescio quomodo, & est alius quidam modus quo quisque cum habeat eam, tunc beatus est: Et sunt qui spe beati sunt. Inferiore modo isti habent eam, quàm illi qui iam re ipsa beati sunt, sed tamen meliores quàm illi qui nec re, nec spe beati sunt. Qui tamẽ etiam ipsi nisi aliquo modo haberent eam non ita vellent beati esse, quod eos velle certissimum est. Nescio quomodo nouerunt eam, ideoq́; habent eam in nescio qua notitia, de qua satago vtrum in memoria sit, quia si ibi est, iam beati fuissemus aliquando Vtrum sigillatim omnes, an in illo homine qui primus peccauit, in quo & omnes mortui sumus, & de quo omnes cum miseria nati sumus, non quæro nũc, sed quæro vtrum in memoria sit beata vita. Neque enim amaremus eam nisi nosceremus. Audimus nomen hoc, & rem ipsam omnes nos appetere fatemur. Non enim sono delectamur. Nam hoc cum latinè audit græcus, non delectatur, quia ignorat quid dictum sit: nos autem delectamur, sicut etiam ille si Græcè hoc audierit: quoniã res ipsa nec

cõcord 4. sen. d. 49. c. 3.

Græca

Græca nec Latina eſt cui adipiſcendæ Græci atinique inhiant, cæterarúmque linguarum homines. Nota eſt igitur omnibus qui vna voce ſi interrogari poſſent, vtrum beati eſſe vellent, ſine vlla dubitatione velle reſponderent. Quod non fieret, niſi res ipſa cuius hoc nomen eſt eorum memoria teneretur.

Meminimus & eorum quæ nunquã habuimus.
CAP. XXI.

NVnquid ita vt meminit Carthaginem qui vidit? Non. Vita enim beata non videtur oculis, quia non eſt corpus. Nunquid ſicut meminimus numeros? Non. Hos enim qui habet in notitia, non adhuc quærit adipiſci: Vitam vero beatam habemus in notitia, ideóque amamus eã, & tamen adhuc adipiſci eam volumus vt beati ſimus. Nunquid ſicut meminimus eloqúentiam? Non. Quamuis & hoc nomine audito recordentur ipſam rem, qui etiam nondum ſunt eloquentes, multíq; eſſe cupiant. Vnde apparet eam eſſe in eorum notitia: tamen per corporis ſenſus alios eloquentes animaduerterunt, & delectat, ſimiliter hoc eſſe deſiderant, quanquam niſi in exteriore notitia non delectarentur, neque hoc eſſe vellent, niſi delectarentur. Beatam vero vitam nullo ſenſu corporis in aliis experimur. Nũquid ſicut meminimus gaudium? Fortaſſe ita.

Nam

Nam gaudium meum ita tristis memini, sicut vitam beatam miser, neque vnquam corporis sensu gaudium meum vel vidi, vel audiui, vel odoratus sum, vel gustaui, vel tetigi, sed expertus sum in animo meo quando lætatus sum, & adhæsit eius notitia memoriæ meæ, vt id reminisci valeam aliquãdo cum aspernatione, aliquãdo cum desiderio, pro earũ rerum diuersitate de quibus me gauisum esse memini. Nam & de turpibus gaudio quodã perfusus sum, quod nunc recordãs detestor atque execror: aliquando de bonis & honestis, quod desiderãs recolo, tametsi forte non adsunt, & ideo tristis gaudium pristinum recolo. Vbi ergo & quando expertus sum vitam meam beatam vt recorder eam, & amem & desiderem? Nec ego tantum, aut cũ paucis, sed beati prorsus omnes esse volumus. Quod nisi certa notitia nosceremus, non tàm certa voluntate vellemus. Sed quid est hoc? Quod si quæratur à duobus, vtrum militare velint, fieri possit vt alter eorum velle se, alter nolle respondeat. Si autem ab eis quæratur, vtrum beati esse velint, vterque statim se sine vlla dubitatione dicat optare: nec ob aliud veli ille militare, nec ob aliud iste nolit, nisi vt beati sint. Num fortè quoniam alius hinc, alius inde gaudet, ita se omnes beatos esse velle consonant, quemadmodum cõsonarent si hoc interrogarentur se velle gaudere, atque ipsum gaudium

gaudium vitam beatam vocant. Quod & si alius hinc, alius illinc assequitur, vnum est tamen quo peruenire omnes nituntur, vt gaudeant. Quæ quoniam res est quam se expertum non esse nemo potest dicere, propterea reperta in memoria recognoscitur, quando beatæ vitæ nomen auditur.

Verum gaudium.
CAP. XXII.

ABsit Domine, absit à corde serui tui, qui confitetur tibi, absit vt quocunq; gaudio gaudeam, beatum me putem. Est enim gaudium quod non datur impiis, sed eis qui te gratis colunt, quorum gaudium tu ipse es. Et ipsa est beata vita gaudere ad te, de te, propter te: ipsa est & non est altera. Qui autem aliam putant esse, aliud sectantur gaudium, neque ipsum verum. Ab aliqua tamen imagine gaudij voluntas eorum non auertitur.

Esa. 48

Beata vita quid & vbi.
CAP. XXIII.

NOn ergo certum est quod omnes esse beati volunt, quoniam qui non de te gaudere volunt, quæ sola vita beata est, non vtique vitā beatam volunt. An omnes hoc volunt? Sed quoniam caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduer

Gal. 5

aduersus carnem, vt non faciāt quod volunt, cadunt in id quod valent, eóq; contenti sunt quia illud quod non valent, nō taantum volunt, quantum sat est vt valeant. Nam quæro ab omnibus, vtrū malint de veritate quàm de falsitate gaudere, tam non dubitant dicere de veritate se malle, quàm non dubitant dicere beatos esse se velle. Beata quippe vita est gaudiū de veritate. Hoc est enim gaudium de te qui veritas es, Deus illuminatio mea salus faciei meæ Deus meus. Hanc vitam beatam omnes volunt, hanc vitam quæ sola beata est omnes volunt, gaudium de veritate omnes volunt. Multos expertus sum qui velint fallere, qui autem falli neminem. Vbi ergo nouerunt hanc vitam beatam, nisi vbi nouerunt etiam veritatem? Amāt enim & ipsam, quia falli nolunt. Et cum amant beatam vitam, quod non est aliud quàm de veritate gaudium, vtique amant etiam veritatem, nec amarent nisi esset aliqua notitia eius in memoria eorum. Cur ergo non de illa gaudent? Cur non beati sunt? Quia fortius occupātur in aliis quæ potius eos faciunt miseros, quàm illud beatos quod tenuiter meminerunt. Adhuc enim modicum lumen est in hominibus, ambulent, ambulent, ne eos tenebræ comprehendant. Cur autem veritas parit odium, & inimicus eis factus est homo tuus verum prędicans, cum ametur beata vita quæ non est nisi

Ioā. 14 *Ps. 26.* *Ioā 12*

nisi gaudiũ de veritate, nisi quia sic amatur veritas, vt quicunque aliud amant, hoc quod amant velint esse veritatem, & quia falli nollent, nolunt conuinci quod falsi sint? Itáque propter eam rem oderunt veritatem, quàm pro veritate amant. Amant eam lucentem, oderunt eam redarguentem. Quia enim falli nolunt, & fallere volunt, amant eam cum seipsam indicat, & oderunt eam cum eosipsos indicat. Inde retribuet eis, vt qui se ab ea manifestari nolunt, & eos nolentes manifestet, & eis ipsa non sit manifesta. Sic sic etiam, sic animus humanus etiam, sic cæcus, & languidus, turpis atque indecens latere vult, se autem vt lateat aliquid non vult. Contra illi redditur vt ipse non lateat veritatem, ipsum autem veritas lateat. Tamen etiam sic dum miser est, veris mauult gaudere quàm falsis. Beatus ergo erit, si nulla interpellante molestia, de ipsa per quam vera sunt omnia, sola veritate gaudebit.

Deum quoque continet memoria.
CAP. XXIIII.

Ecce quãtum spaciatus sum in memoria mea, quærens te domine, & non te inueni extra eam. Neque enim aliquid de te inueni, quod non meminissem ex quo didici te. Nam ex quo didici te, non sum oblitus tui. Vbi enim inueni verita-

tem,ibi inueni Deum meum, ipſam veritatem,quam ex quo didici non ſum oblitus.Itaque ex quo didici te,manes in memoria mea,& illic te inuenio, cum reminiſcor tui,& delector in te.Hę ſunt ſanctę deliciæ meæ , quas donaſti mihi miſericordia tua,reſpiciẽs paupertatem meam.

In quo memoriæ gradu reperiatur Deus.
CAP. XXV.

SEd vbi manes in memoria mea domine ? Vbi illic manes ? Quale cubile fabricaſti illic tibi?Qualė ſanctuarium ędificaſti tibi ? Tu dediſti hāc dignationem memoriæ meæ , vt maneas in ea , ſed in qua eius parte maneas hoc conſidero. Tranſcendi enim partes eius quas habent & beſtiæ, cum te recordarer,quia non ibi te inueniebam inter imagines rerum corporalium,& veni ad partes eius,vbi commendaui affectiones animi mei , nec illic inueni tė. Et intraui ad ipſius animi mei ſedem,quæ illi eſt in memoria mea,quoniam ſui quoque meminit animus , nec ibi tu eras : quia ſicut non es imago corporalis nec affectio viuentis , qualis cum lætamur,contriſtamur,cupimus , metuimus,meminimus, obliuiſcimur , & quicquid huiuſmodi eſt , ita nec ipſe animus es , quia dominus Deus animi tu es. Et commutantur hæc omnia tu autem incommutabilis manes ſuper omnia , &

digna

dignatus es habitare in memoria mea, ex quo te didici. Et quid quæro, quo loco eius habites, quasi vero loca ibi sint? Habitas certè in ea, quoniam tui memini, ex quo te didici, & in ea te inuenio cum recordor tui.

Vbi inuenitur Deus. CAP. XXVI.

VBi ergo te inueni vt discerem te? Neque enim iam eras in memoria mea, priusquam te discerem. Vbi ergo inueni te vt discerem te, nisi in te supra me? Et nusquam locus, & recedimus & accedimus, & nusquam locus. Vbique veritas præsides omnibus consulentibus te, simúlque respondes omnibus etiam diuersa consulentibus. Liquidè tu respondes, sed non liquidè omnes audiunt. Omnes vnde volunt consulunt, sed non semper quod volunt audiunt. Optimus minister tuus est, qui non magis*intuetur hoc à te audire quod ipse voluerit, sed potius hoc velle quod à te audierit.

* *nititur.*

Quomodo rapiat hominem Deus.
CAP. XXVII.

SEro te amaui pulchritudo tam antiqua & tam noua, sero te amaui. Et ecce intus eras, & ego foris, & ibi te quærebam, & in ista formosa quæ fecisti deformis irruebam. Mecum eras & tecum

non eram.Ea me tenebant longe à te,quę si in te non essent,non essent. Vocasti, & clamasti , & rupisti surditatem meam. Coruscasti,splēduisti, & fugasti cæcitatē meam.*Flagrasti & duxi spiritum, & anhelo tibi.Gustaui,& esurio, & sitio. Tetigisti me,& exarsi in pacem tuam.

*Fragrasti.

Miseria huius vitæ. CAP. XXVIII.

CVm inhæsero tibi ex omni me , nusquam erit mihi dolor & labor. & viua erit vita mea tota plena te. Nūc autem quoniam quem tu imples, subleuas eum: quoniam tui plenus non sum, oneri mihi sum. Contendunt lætitiæ meæ flendæ cū lætandis mœroribus : & ex qua parte stet victoria,nescio. Hei mihi, domine miserere mei. Contendunt mœrores mei mali cum gaudiis bonis : & ex qua parte stet victoria,nescio. Hei mihi , domine miserere mei.Hei mihi,Ecce vulnera mea non abscondo. Medicus es,æger sum: Misericors es, miser sum.Nunquid non tentatio est vita humana super terram? Quis velit imolestias & difficultates pati?* Tolerare iubes eas,non amari. Nemo quod tolerat amat , & si tolerare amat. Quanuis enim gaudeat se tolerare,mauult tamē non esse quod toleret. Prospera in aduersis desidero , aduersa in prosperis timeo. Quis inter hæc medius locus, vbi non sit humanæ vitæ tentatio ? Væ prosperitatibus

Iob. 7.

*Tolerari.

huius

huius ſeculi, ſemel & iterum, à timore aduerſitatis, & à corruptione lætitiæ. Væ aduerſitatibus ſeculi, ſemel & iterum & tertio, à deſiderio proſperitatis. Et quia ipſa aduerſitas dura eſt, * & ne frangat tolerantiam, nunquid non tentatio eſt vita humana ſuper terram ſine vllo interſtitio?

* *& naufragat tolerãtia*

In Deo ſpes. *CAP.* XXIX.

ET tota ſpes mea, non niſi in magna valde miſericordia tua domine Deus. Da quod iubes, & iube quod vis. Imperas nobis continentiam. Et cum ſcirem ait quidam, quia nemo poteſt eſſe continens niſi Deus det, & hoc ipſum erat ſapientiæ, ſcire cuius eſſet hoc donum. Per continentiam quippe colligimur, & redigimur in vnum, à quo in multa defluximus. Minus enim te amat, qui tecum aliquid amat, quod non propter te amat. O amor qui ſemper ardes, & nunquam extingueris, charitas Deus meus: accende me. Continentiam iubes. Da quod iubes, & iube quod vis.

Sap. 8.

Somniorum ludibria. *CAP.* XXX.

IVbes certè vt contineam à concupiſcẽtia carnis, & concupiſcentia oculorum, & ambitione ſeculi. Iuſſiſti à concubitu,

1. Io. 2

& de ipſo coniugio melius aliquid quàm conceſſiſti monuiſti. Et quoniam dediſti, factum eſt, & antequam diſpenſator ſacramenti tui fierem. Sed adhuc viuunt in memoria mea, de qua multa locutus ſum, talium rerum imagines, quas ibi conſuetudo mea fixit, & concurſant mihi vigilanti quidem carentes viribus, in ſomnis autem non ſolum vſque ad delectationem, ſed etiam vſque ad conſenſionem, factumque ſimillimum. Et tantum valet imaginis illuſio in anima mea, & in carne mea, vt dormienti falſa viſa perſuadeant, quod vigilanti vera nō poſſunt. Nunquid tunc ego nō ſum domine Deus meus? Et tamen tantum intereſt inter meipſum & meipſum, intra momentum quo hinc ad ſoporem tranſeo, vel huc inde retranſeo. Vbi eſt illa tunc ratio quę talibus ſuggeſtionibus reſiſtit vigilans? Et ſi res ipſæ ingerantur, inconcuſſus maneo. Nunquid clauditur cum oculis? Nūquid ſopitur cum ſenſibus corporis? Et vnde ſæpe etiam in ſomnis reſiſtimus, noſtrique propoſiti memores, atque in eo caſtiſſimè permanentes, nullum talibus illecebris adhibemus aſſenſum? Et tamen tantum intereſt, vt cum aliter accidit, euigilātes ad conſciētiæ requiem redeamus: ipſaque diſtantia reperiamus nos non feciſſe, quod tamen in nobis quoquo modo factum eſſe doleamus. Nunquid non potens eſt manus tua Deus omnipotens

ſanare

ſanate omnes languores animę meę, atq; abundantiore gratia tua laſciuos motus etiam mei ſoporis extinguere? Augebis domine magis magiſque in me munera tua, vt anima mea ſequatur me ad te concupiſcentiæ viſco expedita, vt non ſit rebellis ſibi, atque vt in ſomnis etiam non ſolum nō perpetret iſtas corruptelarum turpitudines per imagines animales vſq; ad carnis fluxum, ſed ne conſentiat quidem. Nam vt nihil tale, vel tantillum libeat quãtum poſſit nutu cohiberi, etiam in caſto dormientis affectu non tantum in hac vita, ſed etiam in hac ætate non magnum eſt omnipotenti, qui vales facere ſupra quàm petimus & intelligimus. *Eph. 5.* Nunc tamen quid adhuc ſim in hoc genere mali mei dixi bono domino meo, *Pſ. 21.* exultans cum tremore in eo quod donaſti mihi: & lugens in eo quod inconſummatus ſum, & ſperans perfecturum te in me miſericordias tuas vſque ad pacem plenariam, quam tecum habebunt interiora & exteriora mea, cum abſorpta fuerit mors in victoriam.

Gulæ tentatio. CAP. XXXI.

Est alia malicia diei, quæ vtinam ſufficiat ei. *Mat. 6* Reficimus enim quotidianas ruinas corporis edendo, & bibendo, priuſquam eſcas, & ventrem deſtruas, cum occideris indigentiam meam facie-

1. Cor. 15. tate mirifica,& corruptibile hoc indueris incorruptione sempiterna. Nunc autem suauis est mihi necessitas, & aduersus istam suauitatem pugno ne capiar, & quotidianum bellum gero in ieiuniis,sæpius in seruitutem redigens corpus meũ, & dolores mei voluptate pelluntur. Nam 1. Cor. 9. fames & sitis quidam dolores sunt. Vrunt, & sicut febris necant, nisi alimentorum medicina succurrat. Quæ quoniam præsto est, consolatione munerum tuorum, in quibus nostræ infirmitati terra & aqua,& cœlum seruiunt, calamitates deliciæ vocantur. Hoc me docuisti, vt quẽadmodum medicamenta, sic alimẽta sumpturus accedam. Sed dum ad quietem satietatis ex indigentiæ molestia transeo: in ipso transitu mihi insidiatur laqueus concupiscentiæ. Ipse enim transitus voluptas est. & non est alius qua transeatur, quàm quo transire cogit necessitas. Et cum salus sit causa edendi & bibendi, adiungit sese tanquam pedissequa periculosa iucunditas, & plerunque præire conatur, vt eius causa fiat, quod salutis causa me facere, vel dico vel volo, nec idẽ modus vtriusque est. Nam quod saluti satis est, delectationi parum est. Et sæpe incertum fit, vtrum adhuc necessaria corporis cura subsidium petat, an voluptaria cupiditatis fallacia ministerium suppetat. Ad hoc incertum hilarescit infœlix anima,& in eo præparat excusationis patrocinium,

cinium, gaudens non apparere quid ſatis ſit moderationi valetudinis, vt obtẽtu ſalutis obumbret negocium voluptatis. His tentationibus quotidie conor reſiſtere, & inuoco dexteram tuam ad ſalutem meam, & ad te referro æſtus meos: quia conſilium mihi de hac re nondum ſtat. Audio vocem iubentis Dei mei: Non grauentur corda veſtra in crapula & ebrietate. Ebrietas longe eſt à me, miſereberis ne appropinquet mihi.

Luc 21.

Crapula autem nonnunquam ſurrepit ſeruo tuo, miſereberis vt longe fiat à me, Nemo enim poteſt eſſe continens, niſi tu des. Multa nobis orantibus tribuis, & quicquid boni antequam oremus accipimus, à te accipimus, & vt hoc poſtea cognoſceremus, a te accipimus. Ebrioſus nunquam fui: ſed ebrioſos à te ſobrios factos ego noui. Ergo à te factum eſt, vt hoc non eſſent qui nunquam fuerunt, à quo factum eſt vt hoc non ſemper eſſent qui fuerunt, à quo etiam factum eſt, vt ſcirent vtrique à quo factum eſt. Audiui & aliam vocem tuam: Poſt concupiſcentias tuas non eas, & à * voluptate tua auertere. Audiui & illam ex munere tuo quam multum amaui: Neque ſi manducauerimus, abundabimus: neque ſi non manducauerimus, deerit nobis. Hoc eſt dicere: Nec illa res me copioſum faciet, nec illa erumnoſum. Audiui & alteram: Ego enim dici in quibus ſum ſufficiens

Sup. 8.

Eccl. 18
** volũtate.*
1. Co. 8.
Phil. 4

cibo esset vsui manducare permissum, Heliam cibo carnis refectum, Ioannem mirabili abstinentia præditum, animalibus, hoc est, locustis in escam cedentibus non fuisse pollutum. Et scio Esulenticulæ concupiscentia deceptum, & Dauid propter aquæ desiderium à seipso reprehensum, & regem nostrum non de carne sed de pane esse tentatum. Ideóque & populus in eremo, non quia carnes desiderauit, sed quia escæ desiderio aduersus dominum murmurauit, meruit improbari. In his ergo tentationibus positus, certo quotidie aduersus concupiscentiam manducandi & bibendi. Non enim est quod semel præcidere, & vlterius non attingere decernam, sicut de concubitu potui. Itaque freni gutturis temperata relaxatione & constrictione tenendi sunt. Et quis est domine qui non rapiatur aliquantulum*extra meas necessitatis?

3. Reg. 17. Mat. 3. Gen. 25 2. Reg. 23. Math. 4. Num. 11.

Quisquis est, magnus est, magnificet nomẽ tuũ. Ego autem non sum, quia peccator homo sum. Sed & ego magnifico nomen tuum, & interpellat te pro peccatis meis qui vicit seculum, numerans me inter infirma membra corporis sui, quia & imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur.

*aliquãdo. Rom. 8. Psal. 138

Nihil est securum in hac vita.

CAPVT XXXII.

DE illecebra odorũ non satago nimis, cum absunt, nõ requiro: cum adsunt,

non

non respuo, paratus etiam eis semper carere. Ita mihi videor, forsitan fallor. Sunt enim & istæ plangendæ tenebræ, in quibus me latet facultas mea quæ in me est, vt animus meus de viribus suis ipse se interrogans, non facile sibi credendum existimet, quia & quod inest plerunque occultum est nisi experientia manifestetur. Et nemo securus esse debet in ista vita quæ tota tentatio nominatur: vt qui fieri potuit ex deteriore melior, non fiat etiam ex meliore deterior. Vna spes, vna fiducia, vna firma promissio, misericordia tua.

Iob. 7.

Voluptas aurium. CAP. XXXIII.

VOluptates aurium tenacius me implicauerant & subiugauerant, sed resoluisti & liberasti me: nunc in sonis quos animant eloquia tua, cum suaui & artificiosa voce cantantur, fateor aliquantulum acquiesco, non quidem vt hæream, sed vt surgam cum volo. Attamen cum ipsis sententiis quibus viuunt, vt admittantur ad me quærunt in corde meo non nullius dignitatis locum, & vix eis præbeo congruentem. Aliquando enim amplius mihi videor honoris eis tribuere quàm decet, dum ipsis sanctis dictis religiosius & ardentius sentio moueri animos nostros in flamma pietatis, cum ita cantantur, quam si non ita cantarentur, & omnes

omnes affectus spiritus nostri pro suaui diuersitate habere proprios modos in voce atque cantu, quorum nescio qua occulta familiaritate excitentur. Sed delectatio carnis meæ, cui mentem eneruandam non oportet dari, sæpe me fallit, dum rationem sensus non ita comitatur, vt patienter sit posterior, sed tantum quia propter illam meruit admitti, etiam præcurrere ac ducere conatur: Ita in his pecco non sentiens, sed postea sentio. Aliquando autem hanc ipsam fallaciam immoderatius cauens erro nimia seueritate, sed valde interdum, vt melos omne cantilenarum suauium quibus Dauidicum psalterium frequentatur, ab auribus meis remoueri velim, atque ipsius ecclesiæ: tutiúsque mihi videtur quod de Alexandrino Episcopo Athanasio sępe mihi dictum commemini, qui tam modico flexu vocis faciebat sonare lectorem psalmi, vt pronuncianti vicinior esset quàm canenti. Veruntamen, cum reminiscor lachrimas meas quas fudi ad cantus ecclesiæ tuæ, in primordiis recuperatæ fidei meæ, & nunc ipsum cum moueor, * non cantu, sed rebus quæ cantantur: cum liquida voce & conuenientissima modulatione cantantur, magnam instituti huius vtilitatē rursus agnosco. Ita fluctuo inter periculum voluptatis & experimentum salubritatis, magísque adducor, non quidem irretractabilem sententiam proferens, cadno[illegible] consue

**ipso cum moueor.*

consuetudinem approbare in ecclesia, vt per oblectamenta aurium infirmior animus in affectum pietatis assurgat. Tamen cum mihi accidit, vt me amplius cantus quàm res quæ canitur moueat, pœnaliter me peccare confiteor: & tunc mallem non audire cantantem. Ecce vbi sum. Flete mecum, & pro me flete, qui aliquid boni vobiscum intus agitis vnde facta procedunt. Nam qui non agitis, non vos hæc mouent. Tu autem domine Deus meus exaudi, respice & vide, & miserere & sana me: in cuius oculis mihi quæstio factus sum, & ipse est languor meus.

Oculorum illecebræ. CAP. XXXIIII.

Restat voluptas oculorum istorum carnis meę, de qua loquar confessiones quas audient aures templi tui, aures fraternę ac pię, vt concludamus tentationes cõcupiscẽtię carnis meæ, quæ me adhuc pulsant ingemiscentem, & habitaculum meum quod de cœlo est superindui cupientem. Pulchras formas & varias, nitidos & amœnos colores amant oculi. Non teneant hæc animam meam, teneat eam Deus qui hæc fecit, bona quidem valde sed ipse est bonum meum, nó hæc. Et tangunt me vigilantem totis diebus, nec requies ab eis datur mihi, sicut datur à vocibus canoris aliquando ab omnibus

2. Cor. 5

Gen. 1.

in silen

in ſilentio. Ipſa enim regina colorum lux iſta perfundens cuncta quę cernimus, vbi per diem fuero multimodo allapſu blanditur mihi aliud agenti, & eam non aduertenti. Inſinuat autem ſe ita vehementer, vt ſi repente ſubtrahatur cum deſiderio requiratur, & ſi diu abſit contriſtat animum, O lux quam videbat Tobias, cum clauſis oculis iſtis filium docebat vitæ viam, & ei præibat pede charitatis nuſquam errans: aut quam videbat Iſaac prægrauatis & opertis ſenectute carneis luminibus, cum filios non agnoſcendo benediceret, ſed benedicendo agnoſcere meruit: aut quam videbat Iacob, cum & ipſe præ grandi ætate captus oculis in filiis præſignata futuri populi genera luminoſo corde radiauit: & nepotibus ſuis ex Ioſeph diuexas myſtice manus non ſicut pater eorum foris corrigebat, ſed ſicut ipſe intus diſcernebat, impoſuit. Ipſa eſt lux, vna eſt & alia non eſt, & vnum omnes qui vident & amant eam. At iſta corporalis de qua loquebar, illecebroſa ac periculoſa dulcedine condit vitam ſeculi cæcis amatoribus. Qui autem & de ipſa laudare te norunt, Deus creator omnium, aſſumunt eam in hymno tuo, non aſſumuntur ab ea in ſomno ſuo. Sic eſſe cupio. Reſiſto ſeductionibus oculorum, ne implicentur pedes mei quibus ingredior viam tuam, & erigo ad te inuiſibiles oculos, vt tu euellas de laqueo pedes meos.

Tob. 4. *Gen. 27* *Gen. 48.* *Pſ. 24.*

meos. Tu ſubinde euellis eos:nam illaqueantur. Tu non ceſſas euellere:ego autem crebro hæreo in vbique ſparſis inſi-
Pſ. 120 diis, quoniam non dormies neque dormitabis qui cuſtodis Iſrael. Quàm innumerabilia variis artibus & opificiis, in veſtibus, calciamentis, vaſis, & huiuſcemodi fabricationibus, picturis etiam diuerſiſque figmentis, atque his vſum neceſſarium atque moderatum, & piam ſignificationem longe tranſgredientibus, addiderunt homines ad illecebras oculorum, foras ſequentes quod faciunt, intus relinquentes à quo facti ſunt, & exterminãtes quod facti ſunt. At ego Deus meus & decus meum, etiam hinc tibi dico hymnum, & ſacrifico laudem ſanctificatori meo, quoniam pulchra traiecta per animas in manus artificioſas, ab illa pulchritudine veniunt quæ ſuper animas eſt, cui ſuſpirat anima mea die ac nocte, Sed pulchritudinum exteriorum operatores & ſectatores inde trahunt approbandi modum, non autem inde trahunt vtendi modum. Et ibi eſt, & non vident
Pſ. 58. eum, vt non eant longius, & fortitudinem ſuam ad te cuſtodiant, nec eam ſpargant in delicioſas laſſitudines. Ego autem hæc loquens atq; diſcernens, etiã iſtis pulchris greſsũ innecto, ſed tu euellis domine, euellis tu, quoniam miſericordia tua ante oculos meos eſt. Nã ego capior miſerabiliter, & tu euellis miſericorditer
aliquan-

aliquando non ſentientem, quia ſuſpenſius incideram aliquādo cum dolore, quia iam inhæſeram.

Curioſitas cognoſcendi.
CAP. XXXV.

HVc accedit alia forma tētationis multiplicius periculoſa. Præter enim cōcupiſcentiam carnis quę ineſt in delectatione omnium ſenſuum & voluptatum, cui ſeruientes depereunt qui longe ſe faciunt à te, ineſt animę per eoſdem ſenſus corporis quædam non ſe oblectandi in carne, ſed experiendi per carnem vana & curioſa cupiditas, nomine cognitionis & ſcientiæ palliata. Quæ quoniam & in appetitu noſcendi eſt, oculi autem ſunt ad cognoſcendum in ſenſibus principes, cōcupiſcētia oculorum eloquio diuino appellata eſt. Ad oculos enim propriè videre pertinet. Vtimur autem hoc verbo etiā in cæteris ſenſibus, cum eos ad cognoſcendum intendimus. Neque enim dicimus, audi quid rutilet, aut olfac quàm niteat, aut guſta quàm ſplendeat aut palpa quàm fulgeat. Videri enim dicuntur hæc omnia. Dicimus autem non ſolum, vide quid luceat, quod ſoli oculi ſentire poſſunt: ſed vide etiam quid ſonet, vide quid oleat, vide quid ſapiat, vide quàm durum ſit. Ideoque generalis experientia ſenſuū concupiſpentia (ſicut dictum eſt) oculorum

1. Ioā. 2.
Videre refertur ad omnes ſenſus.

rum

rum vocatur,qui videndi officium in quo primatum oculi tenent,etiam cæteri sensus sibi de similitudine vsurpāt, cum aliquid cognitionis explorant. Ex hoc autem euidentius discernitur, quid voluptatis, quid curiositatis agatur per sensus, quod voluptas pulchra, canora, suauia, sapida, lenia sectatur. Curiositas autem etiam his contrária tentandi causa, non ad subeundam molestiam, sed experiendi noscendiq; libidinem, Quid enim voluptatis habet videre in laniato cadauere quod exhorreas, & tamen sicubi iaceat cōcurrunt, vt contristentur, vt palleant. Timent etiam ne in somnis hoc videant, quasi quisquam eos vigilantes videre coegerit, aut pulchritudinis vlla fama persuaserit. Ita & in cæteris sensibus, quæ persequi longum est. Et ex hoc morbo cupiditatis in spectaculis exhibentur quæque miracula. Hinc ad perscrutanda naturæ secreta, quæ præter nos est operata proceditur, quæ scire nihil prodest, & nihil aliud quā scire homines cupiunt. Hinc etiam si quid eodem peruersæ sciētiæ fine per artes magicas quæritur. Hinc etiam in ipsa religione Deus tētatur, cum signa & prodigia flagitantur, non ad aliquam salutem, sed ad solam experientiam desiderata. In hac tam immensa sylua plena insidiarum & periculorum, ecce quam multa præciderim, & à meo corde dispulerim, sicuti donasti me facere Deus

Math. 12.

salutis

ſalutis meæ. Attamen quando audeo di-
cere, cum circunquaque quotidianam
vitam noſtram tam multa huius generis
rerum circunſtrepant, quando audeo di-
cere nulla re tali me intentum fieri ad
ſpectandum, & vana cura capiendum?
Sanè me iam theatra non rapiunt, nec cu-
ro noſſe tranſitus ſyderum, nec anima
mea vnquam reſponſa quæſiuit vmbra-
rum, omnia ſacrilega ſacramenta dete-
ſtor. A te Domine Deus meus, cui humi-
lem famulatum ac ſimplicem debeo,
quantis mecum ſuggeſtionum machina-
tionibus agit inimicus, vt ſignum aliquod
petam. Sed obſecro te per Regem noſtrũ,
& patriam Hieruſalem, ſimplicem, ca-
ſtam, vt quemadmodum à me longe eſt
iſta conſenſio, ita ſit ſemper longe atque
longius. Pro ſalute autẽ cuiuſquam cum
te rogo, alius multum differens finis eſt
intentionis meæ, & te facientem quod
vis das mihi, & dabis libenter ſequi. Ve-
runtamen in quàm multis minutiſſimis
& cõtemptibilibus rebus curioſitas quo-
tidie noſtra tentatur, & quàm ſæpe laba-
mur, quis enumerat? Quoties narrantes
inania, prima quaſi toleramus ne offen-
damus infimos, deinde paulatim liben-
ter aduertimus. Canem currentem poſt
leporem iam non ſpecto cum in circo
fit: at verò in agro ſi caſu tranſeam, auer-
tit me fortaſſis ab aliqua magna cogita-
tione, atque ad ſe conuertit illa venatio,
non

non deuiare cogens corpore iumenti, ſed cordis inclinatione. Et niſi iam mihi demõſtrata infirmitate mea cito admoneas, aut ex ipſa viſione per aliquã cõſideratione in te aſſurgere, aut totũ contemnere atque tranſire, vanus habeſco. Quid cum me domi ſedentem ſtellio muſcas captãs, vel aranea retibus ſuis irruentes implicans, ſæpe intentum facit? Num quia parua ſunt animalia, ideo non res eadem geritur? Pergo inde ad laudandum te creatorem mirificum, atque ordinatorem rerum omnium, ſed non inde intentus eſſe incipio. Aliud eſt cito ſurgere, aliud eſt non cadere. Et talibus vita mea plena eſt, & vna ſpes mea magna valde miſericordia tua. Cum enim in huiuſmodi rebus conceptaculum ſit cor noſtrum, & portet copioſæ vanitatis cateruas, hinc & orationes noſtrę ſæpe interrumpuntur atque turbantur, & ante conſpectum tuum dum ad aures tuas voce cordis intendimus, neſcio vnde irruentibus nugatoriis cogitationibus res tanta præciditur.

Superbiæ vitium
CAP. XXXVI.

NVnquid etiam hoc inter contemnenda deputabimus, aut aliquid nos reducet in ſpem, niſi *tota miſericordia tua, quoniam cœpiſti mutare nos? Et tu ſcis quanta ex parte mutaueris, qui me primitus ſanas à libidine vindicandi me,

*nota

vt pro

vt propicius fias etiam cæteris omnibus iniquitatibus meis, & sanes omnes languores meos, & redimas de corruptione vitam meam, & corones me in miseratione & misericordia & saties in bonis desiderium meum: quia compressisti à timore tuo superbiam meam, & mansuefecisti iugo tuo ceruicem meam. Et nunc porto illud, & lene est mihi, quoniam sic promisisti & fecisti, & vere sic erat, & nesciebam, quãdo id subire metuebam. Sed nunquid Domine qui solus sine typho dominaris, quia solus verus Dominus es, qui non habes Dominum, nunquid hoc quoque tertium tentationis genus cessauit à me, aut cessare in hac tota vita potest, timere & amari velle ab hominibus, nõ propter aliud, sed vt inde sit gaudium quod non est gaudium? Misera vita est, & fœda iactantia. Hinc fit vel maxime non amare te, nec castè timere te. Ideoque tu superbis resistis, humilibus autem das gratiam, & intonas super ambitiones seculi, & contremiscunt fundamenta montium. Itaque nobis quoniam propter quædam humanæ societatis officia necessarium est amari & timeri ab hominibus, instat aduersarius veræ beatitudinis nostræ, vbique spargens in laqueis, euge, euge: vt dum auidè colligimus, incautè capiamur, & à veritate tua gaudium nostrum deponamus, atque in hominum fallacia ponamus, libeatq; nos amari

Ps.102

Iaco.4

amari & timeri, non ꝓpter te, ſed pro te, atq; iſto modo ſui ſimiles factos ſecū habeat, non ad cōcordiam charitatis, ſed ad cōſortium ſupplicij: qui ſtatuit ſedē ſuā ponere in aquilonē, vt te peruerſa & diſtorta via imitanti tenebroſi, frigidíve ſentirent. Nos autē Domine puſillus grex tuus ecce ſumus, tu nos poſſide. Prætende alas tuas vt fugiamus ſub eas. Gloria noſtra tu eſto, propter te amemur, & verbū tuum timeatur in nobis. Qui laudari vult ab hominibus vituperāte te, non defendetur ab hominibus iudicante te, nec eripietur damnante te. Cum autem non peccator laudatur in deſideriis animæ ſuæ, nec qui iniqua gerit benedicitur, ſed laudatur homo propter aliquod donum quod dediſti ei: at ille plus gaudet ſibi laudari ſe, quàm ipſum donum habere vnde laudatur: etiam iſte te vituperante laudatur. Et melior iam ille qui laudauit, quàm iſte qui laudatus eſt: Illi enim placuit in homine donum Dei, huic amplius placuit donum hominis, quàm Dei.

Eſa. 14 *Luc. 12* *Pſal. 9*

Laudes & vituperatio mouent.
CAP. XXXVII.

TEntamur his tentationibus quotidie Domine, ſine ceſſatione tentamur. Quotidiana fornax noſtra eſt humana lingua. Imperas nobis & in hoc genere continentiam. Da quod iubes, & iube quod

quod vis. Tu nosti de hac re ad te gemitum cordis mei, & flumina oculorum meorum. Neq; enim facile colligo, quàm sim ab ista peste mundatior, & multum timeo occulta mea quę norunt oculi tui, mei autem non. Est enim qualiscunque in aliis generibus tentationum mihi facultas explorandi me, in hoc penè nulla est. Nam & à voluptatibus carnis, & à curiositate superuacanea cognoscēdi, video quantum assecutus sim posse refrenare animum meū, cum eis rebus careo, vel voluntate, vel cum absunt. Tunc enim me interrogo quàm magis minúsve mihi molestum sit non habere. Diuitiæ verò, quæ ob hoc expetuntur, vt alicui istarum trium cupiditatum, vel duabus earum, vel omnibus seruiāt, si per se discere non potest animus vtrum eas habens contemnat, possunt & dimitti vt se probet. Laude vero vt careamus, atque in eo experiamur quid possumus: Nunquid male viuendum est, & tam perdite atque immaniter, vt nemo nos nouerit qui non detestetur? Quæ maior dementia dici aut cogitari potest? At si bonæ vitæ bonorúmque operum comes & solet & debet esse laudatio, tam comitatum eius, quàm ipsam bonam vitam deseri non oportet. Non autem sentio sine quo esse aut æquo animo aut ægre possim, nisi cū abfuerit. Quid igitur tibi in hoc genere tentationis Domine confiteor? Quid? nisi

delectari

delectari me laudibus, sed amplius ipsa veritate quàm laudibus. Nam si mihi proponatur, vtrum malim furens aut in omnibus rebus errans, ab omnibus hominibus laudari, an constans & in veritate certissimus, ab omnibus vituperari, video quid eligam. Veruntamen nollem vt vel augeret mihi gaudium cuiuslibet boni mei suffragatio oris alieni. Sed auget fateor, non solum, sed & vituperatio minuit. Et cum ista miseria mea perturbor, subintrat mihi excusatio, quæ qualis sit, tu scis Deus, nam me incertũ facit. Quia enim nobis imperasti non tantum continentiam, id est, à quibus rebus amorem cohibeamus, verũetiam iustitiam, id est, quo eum conferamus: nec te tantum voluisti à nobis, verumetiam proximum diligi, sæpe mihi videor de profectu aut spe proximi delectari, cum bene intelligentis laude delector, & rursus eius malo contristari, cum eum audio vituperare, quod aut ignorat, aut bonum est. Nam & contristor aliquando laudibus meis, cum vel ea laudantur in me, in quibus mihi ipse displiceo, vel etiam bona minora & leuia pluris æstimantur quàm æstimanda sunt. Sed rursus vnde scio, an propterea sic afficior, quia nolo de meipso à me dissentire laudatorem meum, non quia illius vtilitate moueor, sed quia eadem bona quæ mihi in me placent, iucundiora mihi sunt cum & alteri placent? Quo-

dammo

dammodo enim non ego laudor, cum de me ſententia mea non laudatur, quandoquidem aut illa laudantur quæ mihi diſplicent, aut illa amplius quę mihi minus placent. Ergo ne de hoc incertus ſum mei? Ecce in te veritas video, non me laudibus meis propter me, ſed propter proximi vtilitatem moueri oportere. Et vtrum ita ſit neſcio. Minus mihi in hac re notus ſum ipſe quàm tu*: Obſecro te Deus meus, & meipſum mihi indica, vt confitear oraturis pro me fratribus meis, quod in me ſaucium compperero. Iterum me diligentius interrogem: Si vtilitate proximi moueor in laudibus meis, cur minus moueor, ſi quiſquam alius iniuſtè vituperetur quàm ſi ego? Cur ea contumelia magis mordeor quæ in me, quàm quę in alium eadem iniquitate coram me iacitur? An & ego hoc neſcio? Etiam ne id reſtat vt ipſe me ſeducam, & verum non faciam coram te in corde & linguá mea? Inſaniam iſtam domine longe fac à me, ne oleum peccatoris mihi ſit os meum, ad impinguandum caput meum. Egenus & pauper ego ſum, & melior in occulto gemitu diſplicens mihi, & quærens miſericordiam tuam, donec reficiatur defectus meus, & perficiatur vſque in pacem, quam neſcit arrogantis oculus.

* *tibi.*

Et virtuti periculum à vana gloria.
CAP. XXXVIII.

SErmo autem ore procedens, & facta quæ innoteſcunt hominibus, habent tentationem periculoſiſſimam ab amore laudis, qui ad priuatam quandam excellentiam contrahere emendicata ſuffragia tentat,& cum à me in me arguitur,eoipſo quo arguitur. Et ſæpe homo de ipſo vanę gloriæ cõtemptu vanius gloriatur: ideóque non iam de ipſo gloriæ contemptu gloriatur.Non enim eam contemnit,cum gloriatur intus.

Φυλαυτία. CAP. XXXIX.

ETiam intus eſt aliud in eodem genere tentationis malum,quo inaneſcunt qui placent ſibi de ſe, quamuis aliis vel placeant,vel diſpliceant,nec placere affectant cæteris. Sed ſibi placentes multum tibi diſplicent, non tantum de non bonis quaſi bonis, verumetiam de bonis tuis quaſi ſuis:aut etiam ſicut de tuis, ſed tanquam ex meritis ſuis: aut etiam ſicut ex tua gratia,ſed non ſua merita,non tamen ſocialiter gaudentes, ſed aliis inuidentes ea. In his omnibus atq; huiuſcemodi periculis & laboribus,vides tremorem cordis mei,& vulnera magis ſubinde à te ſanari, quàm mihi inſligi ſentio.

Contra

Contra vitia lucta. CAP. XL.

VBi non mecum ambulasti veritas,docens quid caueam & quid appetam, cum ad se referrem inferiora visa mea quæ potui, téque consulerem? Lustraui mundum foris sensu quo potui, & attendi vitam corporis mei de me, sensúsque ipsos meos. Inde ingressus sum in recessus memoriæ meæ multiplices amplitudines, plenas miris modis copiarum innumerabilium, & consideraui & expaui, & nihil eorum discernere potui sine te, & nihil eorum esse te inueni, nec ego ipse inuentor qui peragraui omnia,& distinguere,& pro suis quæque dignitatibus æstimare conatus sum, excipiens alia nunciantibus sensibus, & interrogans alia mecum commixta sentiens,ipsósque nuncios dignoscens atque dinumerans, iámque in memoria * elatis opibus alia pertractans, alia recondens,alia eruens. Nec ego ipse cum hæc agerem, id est, vis mea qua id agebam, nec ipsa eras tu, quia lux es tu permanens, quam de omnibus consulebam, an essent, quid essent, quanti pendenda essent. Et audiebam dicentem ac iubentem, & sæpe istud facio. Hoc me delectat,& ab omnibus actionibus necessitatis quãtum relaxari possum ad istam voluptatem refugio. Neque in his omnibus quæ percurro consulens te, inuenio tu-

* *memoriæ latis.*

tum locum animę meæ nisi in te,quo colligantur sparsa mea, nec à te quicquam recedat ex me. Et aliquando intromittis me in affectum multum insinuatum introrsus,ad nescio quam dulcedinem, quę si perficiatur in me,nescio quid erit quod vita ista non erit. Sed recido in hæc erũnosis ponderibus, & resorbeor solitis & teneor, & multum fleo, sed multum teneor. Tantum consuetudinis sarcina deprauat. Hic esse valeo,nec volo, illic volo: nec valeo, miser vtrobique.

Triplex cupiditas carnis.
CAP. XLI.

IDeóque consideraui languores peccatorum meorum in cupiditate triplici: & dexteram tuam inuocaui ad salutem meam. Vidi enim splendorem tuum corde saucio,& repercussus dixi: Quis illuc potest? Proiectus sum à facie oculorum tuorum. Tu es veritas super omnia præsidens. At ego per auaritiam meam non amittere te volui, sed volui tecum possidere mendacium: sicut nemo vult ita falsum dicere, vt nesciat ipse quid verum sit. Itaque amisi te,quia non dignaris cum mendacio possideri:

Ps.30

***

Reme

Remedia vitiorum à dæmonibus.
CAP. XLII.

QVem inuenirem qui me reconciliaret tibi? An eundum mihi fuit ad angelos? Qua prece? Quibus sacramentis? Multi conátes ad te redire, neque per seipsos valentes, sicut audio, tentauerunt hæc, & inciderunt in desiderium curiosarum visionum, & digni habiti sunt illusionibus. Elati enim te quęrebant doctrinæ fastu, exercentes potius quàm tundẽtes pectora, & adduxerunt sibi per similitudinem cordis sui conspirantes, & socias superbiæ suę potestates aëris huius à quibus per potentias magicas deciperentur, quærentes mediatorem per quem purgarentur, & non erat. Diabolus enim erat transfigurãs se in angelum lucis. Et multum illexit superbam carnem, quod carneo corpore ipse non esset. Erant enim illi mortales & peccatores, tu autem domine cui reconciliari superbè quærebãt immortalis & sine peccato. Mediator autem inter Deum & homines, oportebat vt haberet aliquid simile Deo, aliquid simile hominibus, ne in vtroque hominibus similis, longe esset à Deo: aut in vtroque Deo similis, longe esset ab hominibus, atque ita, mediator non esset. Fallax itaq; ille mediator, quo per secreta iudicia tua superbia meretur illudi, vnum cum hominibus habet, id est; peccatum, aliud vi-

Eph. 2.

2. Cor. 11.

1. Tim. 2.

deri vult habere cum Deo: vt quia carnis mortalitate non tegitur, pro immortali se ostentet. Sed quia stipendium peccati mors est, hoc habet commune cum hominibus, vnde simul damnentur in mortem.

Rc. 6.

Christus intercessor efficax.

CAP. XLIII.

VErax autem mediator, quem secreta tua misericordia demonstrasti humilibus; & misisti vt eius exemplo etiam ipsam discerent humilitatem, mediator ille Dei & hominum homo Christus Iesus inter mortales peccatores & immortalem iustum apparuit, mortalis cum hominibus, iustus cum Deo: vt quoniam stipendium iustitiæ vita & pax est, per iustitiam coniunctam Deo euacuaret mortem iustificatorum impiorum, quam cum illis voluit habere communem. Hic demonstratus est antiquis sanctis, vt ita ipsi per fidem futuræ passionis eius, sicut nos per fidem præteritæ salui fierent. Inquantum enim homo, intantum mediator: inquantum autem verbum, non medius, quia æqualis Deo: & Deus apud Deum, & simul cum spiritu sancto vnus Deus. Quomodo nos amasti pater bone, qui filio tuo vnico non pepercisti, sed pro nobis impiis tradidisti eum? Quomodo nos amasti pro quibus ille qui non rapinam

Matt. 11.
1.Tim. 2.
Mortales, & peccatores, mortalis, & iustus.
Io 1.
Rom. 8

rapinam arbitratus est esse æqualis tibi, factus est subditus vsque ad mortem crucis, vnus ille in mortuis liber, potestatem habens ponendi animam suam, & potestatem habens iterum sumendi eam: pro nobis tibi victor & victima, & ideo victor quia victima: pro nobis tibi sacerdos & sacrificium, & ideo sacerdos, quia sacrificium, faciens tibi nos de seruis filios, de te nascendo, nobis seruiendo; Meritò mihi spes valida in illo est, quod sanabis omnes languores meos, per eum qui sedet ad dexteram tuam, & te interpellat pro nobis, alioquin desperarem. Multi enim & magni sunt iidem languores mei, multi sunt & magni: sed maior & amplior est medicina tua. Potuimus putare verbum tuum remotum esse à coniunctione hominis, & desperare de nobis: nisi caro fieret & habitaret in nobis. Conterritus peccatis meis & mole peccatorum & miseriæ meæ, agitaueram in corde, meditatúsque fueram fugam in solitudinem, sed prohibuisti me, & confirmasti me, dicens: Ideo pro omnibus Christus mortuus est, vt qui viuunt iam non sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est. Ecce domine iacto in te curam meam, vt viuam: & considerabo mirabilia de lege tua. Tu scis imperitiam meam, & infirmitatem meam doce me, & sana me. Ille tuus vnicus, in quo sunt

Phil 2 *Ps.87.* *Io.10.* *Psal. 102.* *Ro. 8* *2.Cor. 5.* *Ps. 54.* *Ps.118*

Colo. 2 omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi, redemit me ſanguine ſuo. Non calumnientur mihi ſuperbi: quoniam cogito precium meum, & manduco & bibo & erogo: & pauper cupio ſaturari ex eo inter illos qui edunt & ſaturantur, & laudant dominum qui requirunt eum.

LIBER XI.

Cur confitemur Deo scienti.

CAPVT I.

NVnquid domine cùm tua ſit æternitas ignoras quæ tibi dico, aut ad tempus vides quod fit in tempore? Cur ergo tibi tot rerum narrationes digero? Non vtiq; vt per me noueris ea, ſed affectum meum excito in te, & eorum qui hæc legunt, vt dicamus omnes: Magnus dominus & laudabilis valde Iam dixi, & dicam, amore amoris tui facio iſtud. Nam & oramus, & tamen veritas ait: Nouit pater veſter quid vobis opus ſit prius quàm petatis ab eo. Affectum ergo noſtrum patefacimus in te, confitendo tibi miſerias noſtras, & miſericordias tuas ſuper nos: vt liberes nos omnino quoniam cœpiſti, vt deſinamus eſſe miſeri in nobis, & beatificemur in te: quoniam vocaſti nos vt ſi-

Pſ. 95.

Ma. 6

mus paupere spiritu, & mites & lugen-
Mat.5. tes & esurientes, ac sitientes iustitiam, & misericordes & mundicordes & pacifici. Ecce narraui tibi multa quæ potui & quæ volui, quoniam tu prior voluisti, vt confiterer tibi domino Deo meo, quo-
Ps 117 niam bonus es, quoniam in seculum misericódia tua.

Petit liberari à peccato & ab erroribus, & duci ad veram cognitionem.

CAPVT II.

QVando autem sufficio calami lingua enunciare omnia hortamenta tua, & omnes terrores tuos & consolationes & gubernationes, quibus me perduxisti prædicare verbum tuum, & sacramentum tuum dispensare populo tuo? Et si sufficio hæc enunciare ex ordine, caro mihi valent stillę temporum, & olim inardesco meditari in lege tua, & in ea tibi confiteri scientiam & imperitiam meam, primordia illuminationis tuæ, & reliquias tenebrarum mearum, quousque deuoretur à fortitudine infirmitas. Et nolo in aliud deuflant horæ, quas inuenio liberas à necessitatibus reficiendi corporis & intentionis animi, & seruitutis quam debemus hominibus, & quam non debemus, & tamen reddimus. Domine Deus meus intende orationi meæ, & misericordia tua exaudiat desiderium meum: quo-

quoniam non mihi ſoli æſtuat, ſed vſui vult eſſe fraternæ charitati, & vides in corde meo quia ſic eſt, vt ſacrificem tibi famulatum cogitationis & linguæ meæ, & da quod offeram tibi. Inops enim & pauper ſum, tu diues in omnes inuocantes te, qui ſecurus curam noſtri geris. Circuncide ab omni temeritate, ab omníque mendacio interiora & exteriora labia mea. Sint caſtæ deliciæ meæ, ſcripturæ tuæ, nec fallar in eis, nec fallam ex eis. Domine attende & miſerere mei domine Deus meus, lux cæcorum & virtus infirmorum, ſtatímque lux videntium & virtus fortium, attende animam meam, & audi clamantem de profundo, Nam niſi adſint & in profundo aures tuæ, quo ibimus? quo clamabimus? Tuus eſt dies, & tua eſt nox. Ad nutum tuum momenta tranſuolant, Largire inde ſpacium meditationibus noſtris in abdita legis tuæ, neque aduerſus pulſantes claudas eam. Neque enim fruſtra ſcribi voluiſti tot paginarum opaca ſecreta. Aut non habent illæ ſyluæ ceruos ſuos recipientes ſe in eas, & reſumentes, & ambulãtes, & paſcẽtes, recumbentes, & ruminantes? O domine perfice me, reuela mihi eas. Ecce vox tua gaudium meum, vox tua ſuper affluentiam voluptatum. Da quod amo: Amo enim, & hoc tu dediſti. Nec dona tua deſeras, nec herbam tuam ſpernas ſitientem. Confitear tibi quicquid inuenero in

Pſ. 85.

Pſ. 73.

nero in libris tuis, & audiam vocem laudis, & te bibam, & considerem mirabilia de lege tua, ab vsque principio in quo fecisti cœlum & terram vsque ad regnum tecum perpetuum sanctæ ciuitatis tuæ. Domine miserere mei, & exaudi desiderium meum. Puto enim quòd non sit de terra, non de auro & argēto, aut de lapidib⁹, aut decoris vestibus aut honorib⁹ & potestatibus, aut voluptatibus carnis, neque de necessariis corporis & huic vitæ peregrinationis nostrę; quę omnia no-
Mat. 6 bis apponuntur quærentibus regnum & iustitiam tuã. Vide domine Deus meus, vnde sit desideriũ meũ. Narrauerunt mihi
Ps. 118 iniusti delectationes suas: sed non sicut lex tua domine. Ecce vnde est desideriũ meum. Vide pater, aspice & vide & approba, & placeat in conspectu misericordiæ tuæ inuenire me gratiam ante te, vt aperiantur pulsanti mihi interiora sermonũ tuorũ. Obsecro per dominum nostrũ
Ps. 79. Iesum Christũ filiũ tuum, virum dexteræ tuæ, filium hominis quem confirmasti tibi mediatorem tuum & nostrũ, per quē nos quæsisti non quærentes te, quæsisti autem vt quæreremus te, verbum tuum
Ioan. 1 per quod fecisti omnia, in quibus & me vnicum tuum per quem vocasti in adoptionem populum credentium, in quo & me: per eum te obsecro qui sedet ad dexteram tuam, & te interpellat pro no-
Rom. 8. bis, in quo sunt omnes thesauri sapientię

& sci-

& ſcientiæ abſconditi. Ipſum quæro in libris tuis, Moyſes de illo ſcripſit: Hoc ipſe ait, hoc veritas ait, *Coloſ. 2* *Ioa. 5.*

Creatio cæli & terræ. CAP. III.

AVdiam & intelligam, quomodo in principio feciſti cœlũ & terrã. Scripſit hoc Moyſes, ſcripſit & abiit, tranſiuit hinc ad te. Neque enim nunc ante me eſt: Nam ſi eſſet, tenerem eum, & rogarem eum, & per te obſecrarem vt mihi iſta panderet, & præberem aures corporis mei ſonis erumpentibus ex ore eius. Et ſi hebræa voce loqueretur, fruſtra pulſaret ſenſum meum, nec inde mentem meam quicquam tangeret. Si autem latinè, ſcirem quid diceret. ſed vnde ſcirem, an verum diceret? Quod ſi & hoc ſcirem, num & ab illo ſcirem? Intus vtique mihi, intus in domicilio cogitationis, nec hebræa, nec græca, nec latina, nec barbara veritas ſine oris & linguæ organis, ſine ſtrepitu ſyllabarum diceret, verum dicit, & ego ſtatim certus confidenter illi homini tuo dicerem, verum dicis. Cum ergo illum interrogare non poſſim, te quo plenus vera dixit veritas, rogo te Deus meus, rogo parce peccatis meis, & qui illi ſeruo tuo dediſti hæc dicere, da & mihi hæc intelligere. *Gen. 1.*

Creatura clamat creatorem Deum.
C.APVT IIII.

ECce sunt cœlum & terra, clamāt quòd facta sint. Mutantur enim atque variantur. Quicquid autem factum non est & tamen est, non est in eo quicquam quod ante non erat, quod est mutari atque variari. Clamant etiam quòd seipsa non fecerint, ideo sumus, quia facta sumus. Non ergo eramus antequam essemus, vt fieri possemus à nobis. Et vox dicentium est ipsa euidentia. Tu ergo domine fecisti ea qui pulcher es, pulchra sunt enim: qui bonus es, bona sūt enim: qui es, sunt enim. Nec ita pulchra sunt, nec ita bona sunt, nec ita sunt, sicut tu conditor eorum: cui comparata, nec pulchra sunt, nec bona sunt, nec sunt. Scimus hæc, gratias tibi. Et scientia nostra scientiæ tuæ comparata; ignorantia est.

Ex nihilo conditus mundus.
CAPVT V.

IN principio fecit Deus cœlum & terram. Quomodo autem fecisti cœlum & terram, & quæ machina tam grandis operationis tuæ? Non enim sicut homo artifex formans corpus de corpore, arbitratu animę valentis imponere vtcunque speciem quam cernit in semetipsa interno oculo. Et vnde hoc valeret, nisi

quia

quia tu fecisti eam? Et imponit speciem iam existenti & habenti vt esset, veluti terræ aut lapidi aut ligno aut auro, aut id genus rerum cuilibet. Et vnde ista essent, nisi tu fecisses ea? Tu fabro corpus, tu animum membris imperitantem fecisti, tu materiam vnde facit aliquid: tu ingeniũ quo artem capiat, & videat intus quid faciat foris, tu sensum corporis quo interprete traiiciat ab animo ad materiam id quod facit, & renunciet animo quid factum sit, vt ille intus consulat præsidentem sibi veritatem an benefactum sit. Te laudant hæc omnia creatorem omnium. Sed tu quomodo facis ea? Quomodo fecisti Deus cœlum & terram? Non vtique in cælo, neq; in terra fecisti cælũ & terrã, neq; in aere, aut in aquis, quoniam & hęc pertinẽt ad cælũ & terrã, neq; in vniuerso mũdo fecisti vniuersum mundũ, quia non erat vbi fieret antequam fieret vt esset, nec manu tenebas aliquid vnde faceres cælum & terram. Nam vnde tibi hoc quod tu nõ feceras vnde aliquid faceres? Quid enĩ est, nisi quia tu es? Ergo dixisti & facta sunt, atq; in verbo tuo fecisti ea. *Ps. 32.*

Verbo æterno Deus condidit omnia.

CAPVT VI.

SEd quomodo dixisti? Nunquid illo modo quo facta est vox de nube, dicẽs, Hic est filius meus dilectus? Illa enim vox *Mat 3. & 17.*

vox acta atque transacta est, cœpta & finita. Sonuerunt syllabæ atque transierunt, secunda post primam, tertia post secundam, atque inde ex ordine, donec vltima post cæteras, silentiumque post vltimam. Vnde claret atque eminet quod creaturę motus expressit eam, seruiens æternæ voluntati tuæ ipse temporalis. Et hæc ad tempus facta verba tua nunciauit auris exterior menti prudenti, cuius auris interior posita est ad æternum verbum tuum. At illa comparauit hæc verba temporaliter sonantia, cum æterno in silentio verbo tuo, & dixit: Aliud est longe, longe aliud est. Hæc longe infra me sunt, nec sunt, quia fugiunt & prętereunt: Verbum autem domini mei supra me manet in æternum. Si ergo verbis sonantibus & prætereuntibus dixisti vt fieret cœlum & terra, atque ita fecisti cœlum & terram erat iam creatura corporalis ante cœlum & terram, cuius motibus temporalibus temporaliter vox illa percurreret. Nullum autem corpus ante cœlum & terram. Aut si erat, id certe sine transitoria voce feceras, vnde transitoriam vocem faceres, qua diceres vt fieret cœlum & terra. Quicquid enim illud esset, vnde talis vox fieret, nisi abs te factum esset, omnino non esset. Vt ergo fieret corpus vnde ista verba fierent, quo verbo à te dictum est?

Esa. 40

Filius

Filius Dei verbum Patris coæternum.
CAP. VII.

VOcas itaque nos ad intelligendũ verbum Deum apud te Deũ, quod sempiternè dicitur, & eo sempiternè dicuntur omnia. Neque enim finitur quod dicebatur & dicitur aliud vt possint dici omnia, sed simul, ac sempiterne omnia. Alioquin iam tempus & mutatio & non vera æternitas, nec vera immortalitas. Hoc noui Deus meus, & gratias ago. Noui, confiteor tibi Domine, mecumque nouit, & benedicit te quisquis ingratus non est certæ veritati. Nouimus domine, nouimus, quoniam inquantum quicquid non est quod erat, & est quod non erat, intantum moritur & oritur. Non ergo quicquam verbi tui cedit, atque succedit, quoniam vere immortale atq; æternum est. Et ideo verbo tibi coæterno, simul & sempiterne dicis omnia quæ dicis, & fit quicquid dicis vt fiat. Nec aliter quàm dicendo facis, nec tamen & simul & sempiterna fiunt omnia quæ dicendo facis.

Verbo Dei docemur in omnibus.
CAP. VIII.

CVr quæso te Domine Deus meus, vtcunque video, sed quomodo id eloquar, nescio: nisi quia omne quod esse incipit & esse desinit, tunc esse incipit & tunc

tunc desinit, quãdo debuisse incipere vel desinere in æterna ratione cognoscitur, vbi nec incipit aliquid nec desinit? Ipsum est verbum tuum, quod & principium est, qui & loquitur nobis. Sic in euangelio per carnem ait, & hoc insonuit foris auribus hominum vt crederetur, & intus quæreretur, & inueniretur in æterna veritate, vbi omnes discipulos bonus & solus magister docet. Ibi audio Domine vocem tuam dicẽtem mihi, quoniam ille loquitur nobis, qui docet nos. Qui autem non docet nos, etiam si loquitur non nobis loquitur. Quis porrò nos docet, nisi stabilis veritas? Quia & per creaturam mutabilem cum admonemur, ad veritatem stabilem ducimur, vbi vere discimus cum stamus & audimus eum, & gaudio gaudemus propter vocem sponsi, reddentes nos vnde sumus. Et ideo principium, quia nisi maneret cum erraremus non esset quo rediremus. Cum autem redimus ab errore, cognoscendo vtique redimus. Vt autem cognoscamus, docet nos, quia principium est & loquitur nobis.

Ioan. 8
Matt. 23.
Ioan. 3
Ioan. 8

Quomodo verbum Dei loquatur cordi.
CAP. IX.

Gen. 1. IN hoc principio Deus fecit cœlum & terram, in verbo tuo, in filio tuo, in virtute tua, in sapientia tua, in veritate tua, miro modo dicẽs, & miro modo faciens.

Quis

Quis comprehendet ? Quis enarrabit? Quid est illud quod interlucet mihi , & percutit cor meum sine læsione,& inhorresco & inardesco?Inhorresco inquãtum dissimilis ei sum,inardesco inquantum similis ei sum.Sapientia ipsa est quæ interlucet mihi, discindens nubilum meum, quod me rursus cooperit deficientem ab ea caligine atque aggere pœnarum mearum : quoniam sic infirmatus est in egestate vigor meus,vt non sufferam bonum meum, donec tu Domine qui propicius factus es omnibus iniquitatibus meis, etiam sanes omnes languores meos:quia & redimes de corruptione vitam meam, & coronabis me in miseratione & misericordia, & satiabis in bonis desiderium meum , quoniam renouabitur iuuentus mea sicut aquilæ. spe enim salui facti sumus, & promissa tua per patientiam expectamus. Audiat te intus sermocinãtem qui potest. Ego fidenter ex oraculo tuo clamabo : Quam magnificata sunt opera tua Domine, omnia in sapientia fecisti, & illa principium , & in eo principio fecisti cœlum & terram.

Psal.30. *Psal.102* *Rom.8* *Psal.103.*

Voluntas Dei principium nescit.
CAP. X.

NOnne ecce pleni sunt vetustatis suæ qui nobis dicũt : Quid faciebat Deus antequã faceret cęlum & terram?Si enim vacabat,

vacabat,inquiunt, & non operabatur aliquid,cur nō sic semper & deinceps, quēadmodum retro semper cessauit ab opere? Si enim vllus motus in Deo nouus extitit,& voluntas noua vt conderet creaturam quam nunquam ante cōdiderat,quomodo iam vera æternitas vbi oritur voluntas quæ non erat. Neque enim voluntas Dei creatura est , sed ante creaturam, quia non crearetur aliquid, nisi creatoris voluntas præcederet.

Aeternitas Dei nescit tempora.
CAP. XI.

AD ipsam ergo Dei substantiam pertinet volūtas eius. Quod si exortum est aliquid in Dei substātia quod prius nō erat,non veraciter dicitur æterna illa substantia. Si autem voluntas Dei sempiterna erat, vt esset creatura, cur non sempiterna creatura: Qui hæc dicunt, nondum te intelligunt : O sapientia Dei,lux mentium nondum intelligunt quomodo fiant quæ per te atque in te fiunt: & conantur æterna sapere , sed adhuc in præteritis & futuris rerū motibus cor eorū volitat & adhuc vanum est. Quis tenebit illud,& figet illud vt paululum stet & paululum rapiat splendorē semper stantis æternitatis, & comparet cū temporibus nunquā stantibus,& videat esse incōparabilem, & videat longum tempus nisi ex multis præterеun

tereuntibus motibus qui ſimul extendi non poſſunt, lõgum non fieri, non autem præterire quicquam in æterno, ſed totum eſſe præſens, nullum verò tempus totum eſſe præſens, & videat omnes præteritum propelli ex futuro, & omne futurum ex præterito conſequi, & omne præteritũ ac futurum ab eo quod ſemper eſt præſens creari & excurrere? Quis tenebit cor hominis, vt ſtet & videat quomodo ſtans dictet futura & præterita tempora, nec futura nec præterita æternitas? Nunquid manus mea valet hoc, aut manus oris mei per loquelas agit tam grandem rem?

Quid Deus fecerit ante mundi creationem.
CAP. XII.

ECce reſpondeo dicenti, quid faciebat Deus antequam faceret cœlum & terram, reſpondeo non illud quod quidam reſpondiſſe perhibetur ilocalariter eludẽs quæſtionis violentiam, Alta inquit ſcrutantibus gehennas parabat. Aliud eſt videre, aliud ridere. Hæc non reſpondeo. Libentius enim reſpõderim, neſcio quod neſcio quàm illud vnde irridetur qui alta interrogauit, & laudatur qui falſa reſpondit. Sed dico te Deus noſter omnis creaturæ creatorem. Et ſi cœli & terræ nomine omnis creatura intelligitur, audenter dico: Antequam fáceret Deus cœlum & terrã, non faciebat aliquid. Si enim faciebat,

faciebat,quid nisi creaturã faciebat. Et vtinã sic sciã quicquid vtiliter scire cupio, quemadmodum scio, quòd nulla fiebat creatura, antequam fieret vlla creatura.

Quod ante tempora à Deo creata nulla fuerint tempora. CAP. XIII.

AT si cuiusquã volatilis sensus vagatur per imagines retro temporum, & te Deum omnipotentem & omnicreantem, & omnitenentem, cœli & terræ artificem, ab opere tanto antequam id faceres, per innumerabilia secula cessasse miratur, euigilet atque attendat, quia falsa miratur. Nam vnde poterant innumerabilia secula præterire, quę ipse non feceras, cum sis omnium seculorum autor & conditor? Aut quæ tempora fuissent quæ abs te condita non essent? Aut quomodo præterissent si nunquam fuissent? Cum ergo sis operator omnium temporum, si fuit aliquod tempus antequã faceres cœlum & terram, cur dicitur quod ab opere cessabas? Idipsum enim tempus tu feceras, nec præterire potuerunt tempora antequam faceres tempora. Si autem ante cælum & terram nullum erat tempus, cur quæritur quid tunc faciebas? Non enim erat tunc vbi non erat tẽpus, nec tu tempore tempora præcedis, alioquin nõ omnia tẽpora præcederes. Sed præcedis omnia tempora præterita celsitudine semper

præsen

præſentis æternitatis, & ſuperas omnia futura, quia & illa futura ſunt, & cum venerint, præterita erunt, tu autem idē ipſe es, & anni tui non deficient. Anni tui nec eunt nec veniunt: iſti enim noſtri & eunt & veniunt, vt omnes veniāt. Anni tui omnes ſimul ſtant, quoniam ſtant nec euntes à venientibus excluduntur, quia non tranſeunt: iſti autem noſtri omnes erūt, cùm omnes non erunt. Anni tui dies vnus, & dies tuus non quotidie, ſed hodie: quia hodiernus tuus non cedit craſtino, neque enim ſuccedit heſterno. Hodiernus tuus æternitas, ideo coæternum genuiſti, cui dixiſti: ego hodie genui te. Omnia tempora tu feciſti, & ante omnia tempora tu es, nec aliquo tempore non erat tempus.

Pſ. 101.

Pſ. 2.

Temporis differentiæ tres.

CAP. XIIII.

NVllo ergo tempore non feceras aliquid, quia ipſum tempus tu feceras: & nulla tempora tibi coæterna ſunt, quia tu permanes. At illa ſi permanerent, non eſſent tempora. Quid enim eſt tempus? Quis hoc facile breuiterq; explicauerit? Quis hoc ad verbū de illo proferendum vel cogitatione comprehenderit? Quid autem familiarius & notius in loquendo commemoramus quàm tempus? Et intelligimus vtique cum id loquimur, intelligi

telligimus etiam cum alio loquẽte id audimus. Quid est ergo tempus? Si nemo ex me quærat, scio, si quærenti explicare velim, nescio: Fidẽter tamen dico scire me, quod si nihil præteriret, non esset præteritum tempus, & si nihil adueniret, non esset futurum tempus, & si nihil esset, non esset præsens tempus. Duo erga illa tempora, præteritum & futurum quomodo sunt, quando & præteritum iam non est, & futurum nondum est? Præsens autem si semper esset præsens, nec in præteritum transiret, iam non esset tempus, sed æternitas. Si ergo præsens vt tempus sit ideo fit, quia in præteritum transit, quomodo & hoc esse dicimus, cui causa vt sit illa est, quia non erit? vt scilicet nõ vere dicamus tẽpus esse, nisi quia tẽdit ad non esse.

Mensura temporis in quo.
CAP. XV.

ET tamen dicimus longum tempus & breue tempus, neque hoc nisi de præterito aut futuro dicimus. Præteritum tempus longum (verbi gratia) vocamus ante centum annos, futurum itidem longum post centum annos. Breue autem præteritum, sicut puta, dicimus ante decem dies, & breue futurum post decem dies. Sed quo pacto longum est aut breue quod non est? Præteritum enim iam non est, & futurum nondum est. Non itaque dicamus,

dicamus,lõgum eſt, ſed dicamus de præterito,longum fuit,& de futuro, longum erit. Domine Deus meus lux mea, nonne & hic veritas tua deridebit hominem? Quod enim lõgum fuit præteritum tempus,cum iam eſſet præteritum, longum fuit, an cum adhuc præſens eſſet? Tunc enim poterat eſſe longum, quando erat quod eſſet longum. Præteritum verò iam non erat, vnde nec longum eſſe poterat, quod omnino non erat. Non ergo dicamus, longum fuit præteritum tempus, neque enim inueniemus quid fuerit longum,quando ex quo præteritum eſt, non eſt. Sed dicamus, longum fuit illud præſens tempus,quia cum præſens eſſet longum erat. Nondum enim præterierat vt non eſſet, & ideo erat quod longum eſſe poſſet. Poſtea verò quàm præteriit, ſimul & longum eſſe deſtitit quod eſſe deſtitit. Videamus ergo ô anima humana, vtrum & præſens tempus poſſit eſſe longum. Datum enim tibi eſt ſentire moras atque metiri. Quid reſpondebis mihi? An centum anni præſentes longum tempus eſt? Vide prius vtrum poſſint præſentes eſſe centum anni. Si enim primus eorum annus agitur,ipſe præſens eſt,nonaginta verò & nouem futuri ſunt, & ideo nondum ſunt. Si autem ſecundus annus agitur,iam vnus eſt præteritus,alter præſens,cæteri futuri:Atque ita ſi mediorum quẽlibet centaurij huius numeri annum

præſentem poſuerimus, ante illum præteriti erunt, poſt illum futuri. Quocirca centum anni præſentes eſſe non potuerunt. Vide ſaltem vtrum qui agitur annus ipſe ſit præſens, & eius enim ſi primus agitur menſis, futuri ſunt cæteri. Si ſecundus, iam & primus præteriit, & reliqui nondum ſunt. Ergo nec annus qui agitur totus eſt præſens Et ſi non totus eſt præſens, non eſt annus præſens. Duodecim enim menſes annus eſt, quorum quilibet vnus menſis qui agitur, ipſe pręſens eſt, cæteri autem pręteriti aut futuri. Quanquam neque mẽſis qui agitur pręſens eſt, ſed vnus dies. Si primus, futuris cæteris, ſi nouiſſimus, pręteritis cæteris, ſi mediorũ quilibet, inter præteritos & futuros. Ecce præſens tempus quod ſolum inueniebamus longum appellandum, vix ad vnius diei ſpacium contractum eſt. Sed diſcutiamus etiam ipſum, quia nec vnus dies totus eſt pręſens. Nocturnis enim & diurnis horis omnibus vigintiquatuor expletur. Quarum prima cæteras futuras habet, nouiſſima præteritas, aliqua verò interiectarum ante ſe pręteritas, poſt ſe futuras. Et ipſa vna hora fugitiuis particulis agitatur. Quicquid eius auolauit, præteritum eſt: quicquid eius reſtat, futurum: Si quid intelligitur temporis quoad in nullas iam vel in minutiſſimas momentorum partes diuidi poſſit, id ſolum eſt quod pręſens dicatur. Quod tamen ita

ita raptim à futuro in pręteritum transuolat, vt nulla morula extendatur: Nam si extenditur, diuiditur in præteritum, & futurum. Præsens autem nullum habet spacium. Vbi est ergo tempus quod longum dicamus? An futurum? Non quidem dicimus longū est, quia nondum est quod longū sit, sed dicimus longum erit. Quādo igitur erit? Si enim & tunc cum adhuc futurum erit, non erit longum, quia quid sit longum nondum erit. Si autem tunc erit longum cum ex futuro, quod nōdum est, esse iam cœperit, & præsens factum erit, vt possit esse quod longum sit, iam superioribus vocibus clamat præsens tēpus, longum se esse non posse.

Quale tempus metiri liceat, & quale non.
CAP. XVI.

ET tamen domine sentimus interualla temporum, & comparamus sibimet, & dicimus alia longiora, & alia breuiora. Metimur etiam quanto sit breuius an lōgius illud tempus quàm illud, & respōdemus duplum esse hoc vel triplum, illud autem simplum, aut tātum hoc esse quātum illud. Sed prætereuntia metimur tēpora cum sentiendo metimur. Præterita verò quæ iam non sunt, aut futura quæ nondum sunt, quis metiri potest, nisi forte audebit quis dicere metiri posse quod non est? Cum ergo pręterit tempus, sen-

tiri & metiri poteſt:cum autem præterierit,quoniam non eſt,non poteſt.

Tempus præteritum & futurum vbi ſint.
CAP. XVII.

O Vero pater,non affirmo,Deus meus præſide mihi & rege me : Quiſnam eſt qui dicat mihi non eſſe tria tempora, ſicut pueri didicimus , pueróſque docuimus,præteritum præſens & futurum, ſed tantum præſens , quoniam illa duo non ſunt?An & ipſa ſunt,ſed ex aliquo procedit occulto,cum ex futuro fit præſens , & in aliquod recedit occultum,cum ex præſenti fit præteritum?Nam vbi ea viderunt qui futura cecinerunt ſi nõdum ſunt?Neque enim poteſt videri id quod nõ eſt.Et qui narrant preterita,nõ vtique vera narrarent,ſi animo illa non cernerent. Quæ ſi nulla eſſent,cerni omnino non poſſent. Sunt ergo & futura, & præterita.

Quomodo præterita & futura tempora præſentia ſunt. CAP. XVIII.

SIne me domine amplius quærere, ſpes mea,non cõturbetur intentio mea. Si enim ſunt futura & præterita, volo ſcire vbi ſint. Quod ſi nondum valeo , ſcio tamen vbicunque ſunt , non ibi ea futura eſſe,aut præterita, ſed præſentia. Nam ſi & ibi futura ſunt,nondum ibi ſunt. Si & ibi

ibi præterita sunt, iam non ibi sunt. Vbicunque ergo sunt quæcunque sunt, non sunt nisi præsentia: quanquam præterita cum vera narrantur, ex memoria proferuntur, non res ipsæ quæ præterierunt, sed verba cócepta ex imaginibus earum, quæ in animo, velut vestigia per sensus prætereundo fixerunt. Pueritia quippe mea, quæ iam non est, in tempore præterito est, quod iam non est: Imaginē verò eius cum eam recolo & narro, in præsenti tempore intueor, quia est adhuc in memoria mea. Vtrum similis sit causa etiam prædicēdorum futurorum, vt rerum quæ nondum sunt, iam existentes præsententur imagines, confiteor Deus meus nescio. Illud sanè scio, nos plerunque præmeditari futuras actiones nostras, eásque premeditationes esse præsentes, actionem autem quam præmeditamur nondum esse, quia futura est, quam cum aggressi fuerimus, & quod præmeditabamur agere cœperimus, tunc erit illa actio, quia tunc non futura, sed præsens erit. Quoquomodo se itaque habeat arcana præsensentia futurorum, videri nisi quod est nō potest. Quod autem iam est, non futurū, sed præsens est. Cum ergo videri dicuntur futura, non ipsa quæ nondum sunt, id est, quæ futura sunt, sed eorū causę vel signa forsitan vidētur quæ iam sunt; Ideo non futura, sed præsentia sunt iam videntibus, ex quibus futura prædicantur ani-

mo concepta. Quę rursus conceptiones iam sunt,& eas pręsentes apud se intuentur qui illa prędicunt.Loquatur mihi aliquod exemplum tanta rerum numerositas.Intueor auroram, oriturum solē prępnuncio:Quod intueor pręsens est, quod prędnuncio futurum. Non sol futurus qui iam est, sed ortus eius qui nondum est. Tamen etiam ortum ipsum nisi animo imaginarer,sicut modo cum id loquor,nō eum possem prędicere.Sed nec illa aurora quam in cęlo video,solis ortus est, quāuis cum pręcedat, nec illa imaginatio in animo meo,qua duo pręsentia cernūtur, vt futurus ille ante dicatur. Futura ergo nondum sunt Et si nondum sunt,nō sunt. Et si non sunt,videri omnino non possūt, sed prędici possunt ex pręsentibus, quę iam sunt, & videntur.

Quomodo præsciantur futura.
CAP. XIX.

TV itaque regnator creaturę tuę, quis est modus,quo doces animas ea quę futura sunt? Docuisti enim prophetas tuos. Quisnam ille modus est, quo doces futura, cui futurum quicquam non est,vel potius de futuris doces pręsentia? Nam quod non est,nec doceri vtique potest Nimis longe est modus iste ab acie mea Inualuit ex me, non potero ad illum: potero autem ex te, cum dederis

tu

tu dulce lumen occultorum oculorum meorum.

Differentiæ temporum quomodo nominandæ.
CAP. XX.

QVod autem nũc liquet & claret, nec futura sunt, nec preterita. Nec propriè dicitur, tẽpora sunt tria, preteritum, presens, & futurum: Sed fortasse propriè diceretur, tempora sunt tria: presens de preteritis, presens de presentibus, præsens de futuris. Sunt enim hæc in anima tria quædam, & alibi ea non video. Præsens de præteritis memoria, presens de præsentibus contuitus, præsens de futuris expectatio. Si enim hæc permittitur dicere, tria tempora video, fateorque tria sunt. Dicatur etiam, tempora sunt tria, preteritum, presens, & futurũ, sicut abutitur consuetudo, dicatur. Ecce non curo, nec resisto, nec reprehendo, dum tamen intelligatur quod dicitur, neque id quod futurum est esse iam, neq; id quod preteritum est. Pauca sunt enim que propriè loquimur, plura non propriè: sed agnoscitur quid velimus.

Quomodo tempus liceat metiri.
CAP. XXI.

DIxi ergo paulò ante quòd pretereuntia tempora metimur, vt possimus

dicere duplum esse hoc temporis ad illud simplum, aut tantum hoc quantum illud, & si quid aliud de partibus temporum possumus renunciare metiendo. Quocirca vt dicebam prætereuntia metimur tépora. Et si quis mihi dicat, vnde scis, respondeam, scio quia metimur, nec metiri quæ non sunt possumus, & non sunt præterita vel futura. Præsens verò tempus quomodo metimur, quando non habet spacium? Metitur ergo cum preterit: cum autem preterierit, non metitur. Quod enim metiatur non erit. Sed vnde, & quà & quò preterit cum metitur? Vnde, nisi ex futuro? Qua, nisi per presens? Quò, nisi in præteritum? Ex illo ergo quod nódum est, per illud quod spacio caret, in illud quod iam non est. Quid autem metimur, nisi tempus in aliquo spacio? Neq; enim dicimus simpla, & dupla, & tripla, & equalia, & si quid hoc modo in tempore dicimus, nisi inter spacia temporum. In quo ergo spacio metimur tempus preteriens? Vtrum in futuro vnde preterit? Sed quod nondum est, non metimur. An in presenti quà preterit? Sed nullum spacium non metimur. An in preterito quo preterit? Sed quod iam non est non metimur.

Petit

Petit ænigmatis solutionem à Deo.

CAPVT XXII.

EXarsit animus meus nosse istud implicatissimum ænigma. Noli claudere domine Deus bone pater, per Christum obsecro, noli claudere desiderio meo ista & vsitata & abdita, quo minus in ea penetret, & dilucescant allucente misericordia tua domine. Quem percunctabor de his? Et cui fructuosius confitebor imperitiam meam, nisi tibi cui non sunt molesta studia mea flammantia vehementer in scripturas tuas? Da quod amo, amo enim, & hoc tu dedisti. Da pater qui verè nosti data bona dare filiis tuis. Da quoniam suscepi cognoscere te, et labor est ante me donec aperias. Per Christum obsecro in nomine eius sancti sanctorum, nemo mihi obstrepat. Et ego credidi, propter quod et loquor. Hæc est spes mea, ad hanc * viuo vt comtempler delectationes domini. Ecce veteres posuisti dies meos, & transeunt, et quomodo nescio. Et dicimus tempus & tempus tempora, & tempora. Quandiu dixit hoc ille, quādiu fecit hoc ille, & quàm longo tempore illud non vidi, & duplum temporis habet hæc syllaba ad illam simplam breuem. Dicimus hæc, & audimus hæc, & intelligimur & intelligimus. Manifestissima & vsitatissima sunt, et eadem rursus nimis latent, et noua est inuentio suorum.

Mat. 7

Ps. 72.

Ps. 115.

* *inhio*

Ps. 38.

Quid sit tempus. CAP. XXIII.

AVdiui á quodam homine docto, quòd solis ac lunæ, ac syderum motus ipsa sint tempora, & non anni *. Cur enim non potius omnium corporum motus sint tempora? An verò si cessarent cæli lumina & moueretur rota figuli, non esset tempus quo metiremur eo gyros & diceremus, aut æqualibus morulis agi, aut si alias tardius, aliàs velocius moueretur, alios magis diuturnos esse, alios minus? Aut cum hoc diceremus, non & nos in tempore loqueremur, aut non essent in verbis nostris aliæ longæ syllabæ, aliæ breues, nisi quia illæ longiore tempore sonuissent, istæ breuiores; Deus dona hominibus videre in paruo, communes noticias rerum paruarũ atq; magnarum. Sunt & sydera, & luminaria cæli in signis, & in temporibus, & in annis & in diebus. Sunt verò, sed nec ego dixerim circuitum illius ligneolæ rotę diem esse, nec tamen ideo tempus non esse ille dixerit. Ego scire cupio vim naturamque temporis, quo metimur corporum motus, & dicimus illum motum, verbi gratia, tempore duplo esse diuturniorem quàm istum. Nam quæro, quoniam dies dicitur, non tantum morula solis super terram, secundum quod aliud est dies, aliud nox, sed etiam totus eius circuitus ab oriente vsque ad orientem, secundum quod

* & omni

Gen 1.

quod dicimus, tot dies transierũt: Cũ suis enim noctibus dicuntur tot dies, nec extra reputantur spacia noctium. Quoniam ergo dies expletur motu solis atque circuitu ab oriente vsque ad orientem, quæro vtrum motus ipse sit dies, an mora ipsa * quanta peragitur, an vtrunque. Si enim primum dies esset: dies ergo esset etiam si tanto spacio temporis sol cursum illum peregisset, quantum est horæ vnius. Si secundum: non ergo esset dies si ab ortu solis vsque in ortum alterum tam breuis mora esset, quàm est horæ vnius. Sed vicies & quater circumiret sol vt expleret diem. Si vtrunque, motu & mora, nec ille appellaretur dies, si horæ spacio sol totum suum gyrum circumiret, nec illa si sole cessante tantum tẽporis præteriret, quanto peragere sol totũ ambitũ de mane in mane assolet. Non itaque nunc quæram, quid sit illud quod vocatur dies: sed quid sit tempus quo metientes solis circuitũ diceremus eum dimidio spacio temporis peractum minùs quàm solet, si tanto spacio temporis peractus esset quãto peraguntur horæ duodecim. Et vtrumque tempus comparantes diceremus illud simplũ, hoc duplum, etiam si aliquãdo illo simplo, aliquãdo isto duplo sol ab oriente vsque ad orientẽ circumiret. Nemo ergo mihi dicat cœlestium corporũ motus esse tempora, quia & cuiusdã voto cum sol stetisset vt victor Iosue

*qua

Iosue. 10.

prælium

prælium perageret ſol ſtabat, ſed tempus ibat. Per ſuum quippe ſpacium temporis quod ei ſufficeret, illa pugna geſta atque finita eſt. Video igitur tempus quandam eſſe diſtenſionem. Sed video an videre mihi videor? Tu demõſtrabis lux veritas.

Tempus eſt quo metimur motum corporis.
CAP. XXIIII.

IVbes vt approbem ſi quis dicat tẽpus eſſe motum corporis? Non iubes: Nam corpus nullum niſi in tempore moueri audio. Tu dicis, Ipſum autem corporis motum tempus eſſe non audio. Non tu dicis. Cum enim mouetur corpus, tempore metior quandiu moueatur, ex quo moueri incipit donec deſinat. Et ſi non vidi ex quo cœpit & perſeuerat moueri vt non videam cum deſinit, non valeo metiri, niſi forte ex quo videre incipio donec deſinam. Quod ſi diu video, tantummodo longum tempus eſſe renuncio, non autem quantum ſit: quia & quantum cum dicimus, collatione dicimus, velut tantum hoc, quantum illud, aut duplum hoc ad illud, & ſi quid aliud iſto modo: Si autem notare potuerimus, locorum ſpacia, vnde & quo veniat corpus quod mouetur, vel partes eius ſi tanquam in torno mouetur, poſſumus dicere quantum ſit temporis ex quo ab illo loco vſque ad illum locũ motus corporis, vel partis eius eſſe-

effectus eſt. Cum itaque aliud ſit motus corporis, aliud quo metimur quandiu ſit: quis non ſentiat quid horum potius tempus dicendum ſit? Nam & ſi variè corpus aliquando mouetur, aliquando ſtat, non ſolum motum eius, ſed etiam ſtatum tempore metimur: & dicimus tantum ſtetit, quantum motũm eſt, aut duplo vel triplo ſtetit ad id quod motum eſt, & ſi quid aliud noſtra dimenſio ſiue comprehẽderit ſiue exiſtimauerit, vt dici ſolet plus minus. Nõ eſt ergo tẽpus corporis motus.

Rurſus orat. CAP. XXV.

ET confiteor tibi domine ignorare me adhuc quid ſit tempus, & rurſus confiteor tibi domine ſcire me in tempore iſta dicere, & diu me iam loqui de tempore, atque idipſum diu, non eſſe niſi moram temporis. Quomodo igitur hoc ſcio, quando quid ſit tempus neſcio? An fortè neſcio quemadmodum dicam quod ſcio? Hei mihi qui neſcio ſaltem quid neſciã. Ecce Deus meus coram te, quia nõ mentior, ſicut loquor, ita eſt cor meum. Tu illuminabis lucernam meam domine Deus meus, illumina tenebras meas. *Pſ. 17.*

Menſura pedum & ſyllabarum.
CAPVT XXVI.

NOnne tibi cõfitetur anima mea confeſſione veridica metiri me tempora?

ra? Ita ne deus meus metior, & quid metiar nescio? Metior motum corporis in tempore, item ipsum tempus non metior? An verò corporis motum metirer quãdiu sit, & quandiu hinc illuc perueniat, nisi tempus in quo mouetur metirer? Ipsum ergo tempus vnde metior. An tẽpore breuiore metimur longius, sicut spacio cubiti spacium transtri. Sic enim videmur spacio breuis syllabæ metiri spaciũ longę syllabæ, atque id duplum dicere. Ita metimur spacia carminũ spaciis versuum, & spacia versuum spaciis pedum, & spacia pedum spaciis syllabarum, & spacia longarum spaciis breuium, non in paginis. Nam eo modo loca metimur, non tempora. Sed cum voces pronunciando transeunt, & dicimus longum carmen est, nam tot versibus contexitur: longi versus, nam tot pedibus constant: longi pedes, nam tot syllabis tenduntur: longa syllaba, nam dupla est ad breuem. Sed neque ita comprehenditur certa mensura temporis, quandoquidem fieri potest vt ampliori spacio temporis personet versus breuior si productius pronuncietur, quàm longior si correptius. Ita carmen, ita pes, ita syllaba. Inde mihi visum est, nihil esse aliud tempus quàm distensionem, sed cuius rei nescio, & mirum si non ipsius animi. Quid enim métior obsecro Deus me⁹ & dico, aut indefinitè, longiùs est hoc tempus quàm illud

lud, aut etiam definitè, duplum est hoc ad illud? Tempus metior, scio. sed non metior futurum, quia nondum est. Non metior præsens, quia nullo spacio tenditur. Non metior præteritum, quia iam non est. Quid ergo metior? An prætereuntia tempora non præterita; Sic enim dixeram.

Quomodo metimur tempus.

CAP. XXVII.

INsiste anime meus, & attende fortiter: Deus adiutor noster, ipse fecit nos & non ipsi nos. Attende vbi albescit veritas. Ecce puta vox corporis incipit sonare & sonat, & adhuc sonat, & ecce desinit: iamque silentium est, & vox illa præterita est, & non est iam vox: Futura erat antequam sonaret, & non poterat metiri, quia nondum erat, & nunc non potest, quia iam nō est. Tunc ergo poterat cum sonabat, quia tūc erat quæ metiri posset. Sed & tunc non stabat, ibat enim & præteribat. An ideo magis poterat? Præteriēs enim tendebatur in aliquod spaciū temporis quo metiri posset, quoniam præsens nullum habet spacium. Si ergo tunc poterat, ecce puta, altera cœpit sonare & adhuc sonat, continuato tenore sine vlla distinctione, metiamur eam dum sonat. Cum enim sonare cessauerit, iam præterita erit, & non erit quæ possit metiri. Metiamur plane & dicamus quanta sit.

Ps. 99.

Sed

Sed adhuc ſonat, nec metiri poteſt niſi ab initio ſui quo ſonare cœpit, vſque ad finem quo deſinit. Ipſum quippe interuallum metimur ab aliquo initio vſque ad aliquem finem. Quapropter vox quę nondum finita eſt, metiri non poteſt, vt dicatur quàm lõga vel breuis ſit:nec dici aut æqualis alicui aut ad aliquam ſimpla vel dupla, vel quid aliud. Cum autem, finita fuerit, iam non erit. Quo pacto igitur metiri poterit? Et metimur tamen tempora nec ea quæ nondum ſunt, nec ea quæ iam non ſunt, nec ea quæ nulla mora extenduntur, nec a quæ terminos non habent. Nec futura ergo, nec præterita, nec præſentia, nec prætereuntia tempora metimur, & metimur tamen tempora. Deus creator omnium, verſus iſte octo ſyllabarum breuibus & longis alternat ſyllabis. Quatuor itaque breues, prima, tertia, quinta ſeptima, ſimplæ ſunt ad quatuor longas, ſecundam, quartam, ſextam, octauam. Hæ ſingulæ ad illas ſingulas duplium habent temporis: pronuncio & renuncio, & ita eſt quantum ſentitur ſenſu manifeſto. Quantum ſenſus manifeſtus eſt breui ſyllaba longam metior, eámque habere bis tantum ſentio. Sed cum altera poſt alterã ſonat, ſi prior breuis, longa poſterior, quomodo tenebo breuem, & quomodo eam longã metiens applicabo, vt inueniam quod bis tantum habeat, quandoquidem longa ſonare

Dimenſio carminis.

narc non incipit, nisi breuis ſonare deſtiterit? Ipſam quoque lōgam non præſentem metior, quando nisi finitam nō metior. Eius autem finitio præteritio eſt. Quid ergo eſt quod metiar? Vbi eſt quam metior breuis? Vbi eſt longa quam metior? Ambæ ſonuerunt, auolauerunt, præterierunt, iam non ſunt, & ego metior, fidentérque reſpondeo, quando exercitato ſenſu fiditur, illam ſimplam eſſe, illam duplam in ſpacio ſcilicet temporis: Neque hoc poſſum nisi quia præterierunt & finitæ ſunt. Non ergo ipſas quæ iam non ſunt ſed aliquid in memoria mea metior quod infixum manet. In te anime meus tempora metior, noli mihi obſtrepere quod eſt, noli tibi obſtrepere turbis affectionum tuarum. In te inquam tempora metior, affectionem quam res prętereuntes in te faciunt, & cum illæ prętererint manet. Ipſam metior præſentem, non eas quæ præterierunt vt fieret. Ipſam metior cum tempora metior Ergo aut ipſa ſunt tempora, aut non tempora metior. Quid cum metimur ſilentia, & dicimus illud ſilentium tantum tenuiſſe temporis, quantum illa vox tenuit. Nónne cogitationem tendimus ad menſuram vocis, quaſi ſonaret, vt aliquid de interuallis ſilentiorū in ſpacio temporis renunciare poſſimus? Nam & voce atque ore ceſſante, peragimus cogitando carmina & verſus, & quemque ſermonem, motionúmque dimenſio

mensiones quaslibet,& de spaciis temporum quantum illud ad illud sit renunciamus, non aliter, ac si ea sonando diceremus. Si voluerit aliquis edere longiusculam vocem & constituerit prędmeditando quàm longa futura sit, egit vtiq; iste spacium temporis in silentio, memoriæque commendans cœpit edere illam vocem quæ sonat, donec ad propositum terminũ perducatur. Imò sonuit & sonabit. Nam quod eius iam peractum est, vtique sonuit, quod autem restat sonabit, atque ita peragitur, dum præsens intentio futurum in præteritum traiicit, diminutione futuri crescente pręterito, donec consummatione futuri sit totum præteritum.

Animo metimur tempora.
CAP. XXVIII.

SEd quomodo minuitur aut consumitur futurum quod nondum est? Aut quomodo crescit præteritum quod iam non est, nisi quia in animo qui illud agit tria sunt? Nam & expectat,& attendit,& meminit, vt id quod expectat, per id quod attendit, transeat in id quod meminerit. Quis igitur negat futura nondum esse? Sed tamen iam est in animo expectatio futurorum. Et quis negat præterita iam non esse? Sed tamen adhuc est in animo memoria præteritorum. Et quis negat præsens tempus carere spacio, quia in puncto

puncto præterit? Sed tamen perdurat attentio per quam peragat abesse quod aderit. Non igitur longum tempus futurum quod non est, sed longum futurum, longa expectatio futuri est. Neq; longum præteritum tempus quod non est, sed lõgum præteritum longa memoria præteriti est. Dicturus sum canticum quod noui. Antequam incipiam in totum expectatio mea tenditur: Cum autem cœpero quantum ex illo in præteritum decerpsero, tenditur in memoria mea, atque distenditur vita huius actionis meæ in memoriam, propter quod dixi, & in expectationem, propter quod dicturus sum, præsens tamen adest attentio mea, per quam traiiciatur quod erat futurum vt fiat præteritum. Quod quanto magis agitur & agitur, tanto breuiata expectatione prolongatur memoria, donec tota expectatio consumatur, cum tota illa actio finita transierit in memoriam. Et quod in toto cantico hoc in singulis particulis eius fit, atque in singulis syllabis eius, hoc in actione longiore cuius fortè particula est illud canticum, hoc in tota vita hominis, cuius partes sunt omnes actiones hominis, hoc in toto seculo filiorum hominum, cuius partes sunt omnes vitæ hominum.

Animi

Animi extenſio.
CAP. XXIX.

Pſ. 62. SEd quoniam melior eſt miſericordia tua ſuper vitas, ecce diſtenſio eſt vita mea, & me ſuſcepit dextera tua in domino meo mediatore filio hominis inter te vnum, & nos multos in multis per multa, vt per eum apprehendam in quo & apprehenſus ſum, & à veteribus diebus colligar ſequens vnũ, *phil. 3.* præterita oblitus: non in ea quæ futura & tranſitura ſunt, ſed in ea, quæ ante ſunt, non diſtentus, ſed intentus, non ſecundum diſtenſionem, ſed ſecũdum intentionem ſequor ad palmam ſupernæ vocationis: vbi audiam vocem laudis tuæ, & contempler delectationem tuam, nec venientem nec prætereuntem. Nunc verò anni mei in gemitibus, & tu ſolatium meũ Domine pater meus æternus es. At ego in tempora diſſilui, quorum ordinem neſcio, & tumultuoſis varietatibus dilaniantur cogitationes meæ, intima viſcera animæ meæ, donec in te cõfluam purgatus & liquidus igne amoris tui.

Quo extendendus animus.
CAP. XXX.

ET ſtabo atque ſolidabo in te in forma mea veritate tua, nec patiar quæſtiones hominum, qui pœnali morbo plus ſitiunt quàm capiunt, & dicunt: Quid faciebat

ciebat Deus antequam faceret cælum & terram? Aut quid ei venit in mentem, vt aliquid faceret, cum antea nunquam aliquid fecerit? Da illis domine bene cogitare quid dicant, & inuenire quia non dicitur nunquam vbi non eſt tempus. Qui ergo dicitur nunquam feciſſe, quid aliud dicitur niſi nullo tempore feciſſe? Videant itaq; nullum tempus eſſe poſſe ſine creatura tua, & deſinan iſtam vanitatem loqui. Extendantur etiam in ea quæ ante ſunt, & intelligant te ante omnia tempora æternum creatorem omnium temporum neque vlla tempora tibi eſſe coæterna, nec vllam creaturam, etiam ſi eſt aliqua ſupra tempora.

Quomodo cognoſcitur Deus, quomodo creatura, CAP. XXXI.

DOmine Deus meus, quis ille ſinus eſt alti ſecreti tui, & quàm longe inde me proiecerunt conſequentia delictorum meorum? Sana oculos meos, vt congaudeam luci tuæ. Certè ſi eſt tam grandi ſcientia & præſcientia pollens animus, cui cũcta præterita & futura ita nota ſint, ſicut mihi vnum canticum notiſſimum, nimirum mirabilis eſt animus iſte atque ad horrorem ſtupendus. Quippe quem ita non lateat quicquid peractum, & quicquid reliquum ſeculorum eſt, quemadmodum me non latet cantantem illud canti

canticum, quid & quantum eius abierit ab exordio, quid & quantum restet ad finem. Sed absit vt tu conditor vniuersitatis, conditor animarum & corporum. absit vt ita noueris omnia futura & præterita. Longe tu, longe mirabilius, longéq; secretius. Neque enim sicut nota cantantis, notúmve canticum audientis, expectatione vocum futurarum, & memoria præteritarum variatur affectus, sensúsq; distéditur, ita tibi aliquid accipit incommutabiliter æterno, hoc est, vere æterno creatori mentiũ. Sicut ergo nosti in principio cœlum & terram sine varietate notitiæ tuę: ita fecisti in principio cœlum & terram sine distinctione actionis tuę. Qui intelligit, confiteatur tibi: & qui non intelligit, confiteatur tibi. O quàm excelsus es, & humiles corde sunt domus tua. Tu enim erigis elisos, & non cadunt, quorum fortitudo tu es.

Gen. 1.

ps. 145

LIB

LIBER XII.

Difficilis inquisitio veri.
CAP. I.

MVlta satagit cor meum Domine in hac inopia vitæ meæ pulsatum verbis sanctæ Scripturæ tuæ. Et ideo plerunque in sermone copiosa est egestas humanæ intelligentiæ: quia plus loquitur inquisitio quam inuentio, & longior est petitio quàm impetratio, & operosior est manus pulsans, quàm sumẽs. Tenemus promissum, quis corrumpet illud? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Petite, & accipietis: quærite, & inuenietis: Pulsate, & aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit, & quærens inueniet, & pulsanti aperietur. Promissa tua sunt, Et quis falli timeat cum promittit veritas?

Rom. 8

Mat 7.

De duplici cœlo & terra.
CAP, II.

COnfiteatur altitudini tuæ humilitas linguæ meæ, quoniam tu fecisti cœ-

lum &

lum & terram: hoc cœlum quod video, terramq; quam calco, vnde est hæc terra quam porto, tu fecisti. Sed vbi est cœlum cœli Domine, de quo audiuimus in voce

ps. 113. psalmi: Cœlum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum? Vbi est cœlum quod non cernimus, cui terra est hoc omne quod cernimus? Hoc enim totum corporeum, non vbique totum ita cœpit speciem pulchram in nouissimis, cui fundus est terra nostra, sed ad illud cœlum cœli, etiam terræ nostræ cœlum terra est. Et hoc vtrunque magnum corpus non absurde terra est, ad illud nescio quale cœlũ quod domino est non filiis hominum.

Tenebræ super faciem abyssi.
CAP. III.

Gen 1. ET nimirum hæc terra erat inuisibilis & incomposita, & nescio quæ profunditas abyssi super quam nõ erat lux, quia

2 sent. dist. in 12. c. 2. nulla species erat illi. Vnde iussisti vt scriberetur, quod tenebræ erant super abyssum, quid aliud quàm lucis absentia? Vbi enim lux esset si esset, nisi superesset eminendo & illustrando? Vbi ergo lux? nondum erat, quid erat adesse tenebras nisi abesse lucem? Super itaque erãt tenebræ, quia lux superaberat, sicut sonus vbi non est, silentium est. Et quid est esse ibi silentium, nisi sonum ibi non esse? Nõnne tu Domine docuisti hanc animam quæ tibi confite

confitetur? Nónne tu domine docuisti me, quòd priusquam istam informem materiam formares, atque distingueres, non erat aliquid, non color, non figura, non corpus, non spiritus, non tamen omnino nihil? Erat quædam informitas sine vlla specie.

Materia prima Hyle. CAP. IIII.

QVid ergo vocaretur, quo etiam sensu tardioribus vtcunque insinuaretur, nisi vsitato aliquo vocabulo? Quid autem in omnibus mundi partibus reperiri potest propinquius informitati omnimodę, quàm terra & abyssus? Minus enim speciosa pro suo gradu infimo, quàm cætera superiora perlucida & luculenta omnia. Cur ergo non accipiam informitatem materiæ, quam sine specie feceras, vnde speciosum mundum faceres, ita cómode hominibus intimatam, vt appellaretur terra inuisibilis & incomposita?

Hyle qualis. CAP. V.

ET cum in ea quærit cogitatio quid sensus attingat, & dicit sibi, non est intelligibilis forma sicut vita, sicut iustitia, quia materies est corporum, neque sensibilis, quoniam quid videatur & quid sentiatur in inuisibili & incomposita non est. Dum sibi hæc dicit humana cogita-

tio, conetur eam, vel nosse ignorando, vel ignorare noscendo.

Quid senserit aliquando de materia prima, & quid modo. CAP. VI.

EGo verò domine si totum confitear tibi ore meo & calamo meo, quicquid de ista materia docuisti me, cuius antea nomen audiens & non intelligens narrãtibus mihi eis qui non intelligerent eam cum speciebus innumeris & variis cogitabam: & ideo non eam cogitabam, fœdas, & horribiles formas perturbatis ordinibus voluebat animus, sed formas tamen: & informe appellabam, non quòd careret forma, sed quòd talem haberet, & vt si appareret insolitum & incongruũ, auersaretur sensus meus, & conturbaretur infirmitas hominis. Verum autem illud quod cogitabam, non priuatione omnis formæ, sed comparatione formosiorum erat informe, & suadebat vera ratio, vt omnis formæ qualescunque reliquias omnino detraherẽ, si vellem prorsus informe cogitare, & non poteram. Citius enim non esse censebam, quod omni forma priuaretur, quam cogitabam quiddam inter formam & nihil, nec formatũ, nec nihil informe prope nihil. Et cessauit mẽs mea interrogare hinc spiritum meũ plenum imaginibus formatorum corporum, & eas pro arbitrio mutantem atque

variantem: Et intendi in ipſa corpora, eorumq; mutabilitatem altius inſpexi, qua deſinunt eſſe quod fuerant, & incipiunt eſſe quod non erant. Eundémque tranſitum de forma in formam per informe quiddam fieri ſuſpicatus ſum, non per omnino nihil, ſed noſſe cupiebam, non ſuſpicari. Et ſi totum tibi confiteatur vox & ſtylus meus, quicquid de iſta quæſtione enodaſti mihi, quis legentium capere durabit? Nec tamen ceſſabit cor meũ dare tibi honorem & canticum laudis de his quæ dictare non ſufficit. Mutabilitas enim rerum mutabilium capax ipſa eſt formarum omnium in quas mutantur res mutabiles. Et hæc quid eſt? Nunquid animus? Nunquid corpus? Nunquid ſpecies animi vel corporis? Si dici poſſet, nihil aliquid eſt, & non eſt, hoc eam dicerem, & tamen iam vtcunque erat, vt ſpecies caperet iſtas viſibiles, & compoſitas.

Cælum terra maius. CAP. VII.

ET vnde vtcunque erat niſi eſſet abs te à quo ſunt omnia in quantumcunque ſunt? Sed tanto à te longius, quanto diſſimilius: Neque enim locis. Itaque tu domine, qui non es alibi aliud & aliàs aliter, ſed ipſum, & idipſum & idipſum, Sanctus, ſanctus, ſanctus, dominus Deus omnipotens: in principio quod eſt in te, in ſapientia tua quæ nata eſt de ſubſtãtia tua,

Ia.6.

Pſ.103

tua, fecisti aliquid & de nihilo. Fecisti enim cœlum & terram, non de te: nam esset æquale vnigenito tuo, ac per hoc, & tibi: & nullo modo iustum esset, vt æquale tibi esset quod de te non esset. Et aliud præter te non erat vnde faceres ea Deus vna trinitas, & trina vnitas, & ideo de nihilo fecisti cœlum & terram, magnum quiddam, & paruum quiddam, quoniam omnipotens & bonus es ad facienda omnia bona, magnum cœlum & paruam terram. Tu eras & aliud nihil vnde fecisti cœlum & terram, duo quædam, vnum prope te, alterum prope nihil: Vnum quo superior tu esses, alterum quo inferius nihil esset.

Gen.1.

Materia prima ex nihilo, ex hac omnia. CAP. VIII.

Ps 113 SEd illud cœlum cœli tibi domine, terram autem quam dedisti filiis hominum, cernendam atque tangendam, non erat talis qualem nunc cernimus & tangimus. Inuisibilis enim erat & incomposita, & abyssus erat super quam non erat lux sed tenebræ erãt super abyssum, id est, magis quàm in abysso. Ista quippe abyssus aquarum iam visibilium, etiam in profundis suis habet speciei suæ lucem vtcunque sensibilem piscibus & repentibus in suo fundo animantibus. Illud autem totum propè nihil erat, quoniam adhuc

Gen.1.

adhuc omnino informe erat. Iam tamen erat quod formari poterat. Tu enim domine fecisti mundum de materia informi, quam fecisti de nulla re penè nullam rem, vnde faceres magna quæ miramur filij hominum. Valde enim mirabile hoc cœlum corporeum, quod firmamentum inter aquam & aquam secundo die post conditionem lucis dixisti; Fiat, & sic factũ est. Quod firmamentum vocasti cælum, sed cælum terræ huius & maris quæ fecisti tertio die, dando speciem visibilem informi materiæ quam fecisti ante omnem diem. Iam enim feceras & cælum ante omnem diem: sed cælum cæli huius, quia in principio feceras cælum & terram: Terra autem ipsa quam feceras, informis materies erat, quia inuisibilis erat & incomposita, & tenebræ erant super abyssum. De qua terra inuisibili & incomposita, de qua informitate, de quo penè nihilo faceres hæc omnia, quibus iste mutabilis mundus constat, & non constat, in quo ipsa mutabilitas apparet, in qua sentiri & dinumerari possunt tempora, quia rerum mutationibus fiunt tempora dum variantur & vertuntur species, quarum materies prædicta est terra inuisibilis.

Cælum cæli quid. CAP. IX.

IDeóque spiritus doctor famuli tui, cum te commemorat fecisse in principio cęlum & terram, tacet de temporibus, silet de diebus. Nimirum enim cælū cęli quod in principio fecisti, creatura est aliqua intellectualis, quanquam nequaquam tibi trinitati coæterna: particeps tamen æternitatis tuæ, valde mutabilitatē suam præ dulcedine fœlicissimæ contemplationis tuæ cohibet, & sine vllo lapsu ex quo facta est inhærendo tibi, excedit omnem volubilem vicissitudinem temporum. Ista verò informitas terræ inuisibilis & incōpositæ, nec ipsa in diebus numerata est: Vbi enim nulla species, nullus ordo, nec venit quicquam, nec præterit. Et vbi hoc non fit, non sunt vtique dies, nec vicissitudo spaciorum temporalium.

Credere scripturis. CAP. X.

O Veritas lumen cordis mei, etiam tenebræ meæ loquantur mihi. Defluxi ad ista, & obscuratus sum, sed hinc etiam hinc adamaui te. Erraui, & recordatus sum tui. Audiui vocem tuam post me, vt redirem, & vix audiui propter tumultus impacatorum. Et nunc ecce redeo æstuās & anhelans ad fontem tuum. Nemo me prohibeat, hunc bibam, & tunc viuam. Nam nō ego vita mea. Si male vixi, ex me

mors mihi fui, & in te reuiuiſco. Tu me alloquere, tu mihi ſermocinare. Credidi libris tuis, & verba eorum arcana valde.

Quid à Deo didicerit. CAP. XI.

IAm dixiſti mihi domine voce forti in aurem interiorem, quia tu æternus es, ſolus habens immortalitatem, quoniam ex nulla ſpecie motúve mutaris, nec temporibus variatur voluntas tua, quia non eſt immortalis voluntas, quæ alia & alia eſt. Hoc in conſpectu tuo claret mihi, & magis magiſque clareſcat oro te, atque in ea manifeſtatione perſiſtam ſobrius ſub alis tuis. Item dixiſti mihi domine voce forti in aurem interiorem, quòd omnes naturas, atque ſubſtantias, quæ non ſunt quod tu es, & tamen ſunt, tu feciſti, & hoc ſolum à te non eſt quod non eſt, motúſque voluntatis à te quis es ad id quod minus eſt, quia talis motus delictũ atque peccatum eſt. Et quod nullius peccatum aut tibi nocet, aut perturbat ordinem imperij tui, vel in primo, vel in imo. Hoc in conſpectu tuo claret mihi, & magis magiſq; clareſcat oro te, atque in ea manifeſtatione perſiſtam ſobrius ſub alis tuis. Item dixiſti mihi voce forti in aurem interiorem, quòd nec illa creatura tibi coæterna eſt cuius volũtas tu ſolus es, téq; perſeuerantiſſima caſtitate hauriens, mutabilitatẽ ſuam nunquam & nuſquam

1 Tim. 6.

excerit,& te ſibi ſemper pręſente, ad quem toto affectu ſe tenet, non habens futurum quod expectet, nec in pręteritum traiiciés quod meminerit nulla vice variatur, nec in tempora vlla diſtéditur. O beata ſi qua iſta eſt, inhærendo beatitudini tuę, beata ſempiterno inhabitatore te atq; illuſtratore ſuo. Nec inuenio quid libentius appellandum exiſtimem, cœlum cœli domino, quàm domum tuam contemplantem delectationem tuam ſine vllo defectu egrediendi in aliud, mentem puram concordiſſimè vnam ſtabilimento pacis ſanctorum ſpirituum, ciuium ciuitatis tuæ in cœleſtibus ſuper iſta cœleſtia. Vnde intelligat anima, cuius peregrinatio longinqua facta eſt, ſi iam ſitit tibi, ſi iam factę ſunt ei lachrymę ſuę panis, dũ dicitur ei per ſingulos dies, vbi eſt Deus tuus: ſi iam petit à te vnam, & hanc requirit, vt inhabitet in domo tua per omnes dies vitæ ſuę. Et quę vita eius niſi tu? Et qui dies tui niſi ęternitas tua, ſicut anni tui, qui non deficiunt, quia idem ipſe es? Hinc ergo intelligat anima mea quę poteſt, quàm longè ſuper omnia tempora ſis ęternus, quando tua domus quę peregrinata non eſt, quamuis non ſit tibi coęterna, tamen indeſinenter, & indeficienter tibi cohærendo nullam patitur viciſſitudinem temporum. Hoc in conſpectu tuo claret mihi, & magis, magiſq; clareſcat ore te, atque in hac manifeſta

Pſ. 113 Pſ. 41. Pſ. 26. Pſ. 101

nifestatione persistam sobrius sub alis tuis. Ecce nescio quid informe in istis mutationibus rerum extremarum atque infimarum. Et quis dicet mihi nisi quisquis per inania cordis sui cum suis phantasmatibus vagatur & voluitur: quis nisi talis dicet mihi, quòd diminuta atque consumpta omni specie, si sola remaneat informitas, per quam de specie in speciem res mutabatur & vertebatur, possit exhibere vices temporum? Omnino enim non potest, quia sine varietate motionum non sunt tempora: & nulla varietas vbi nulla species.

Creatura duplex. CAPVT XII.

QVibus consideratis quantum donas Deus meus, quantum me ad pulsandum excitas, quantúmque pulsãti aperis: Duo reperio quæ fecisti carentia temporibus, cum tibi neutrum coæternum sit. Vnum quod ita formatum est, vt sine vllo defectu contemplationis, sine vllo interuallo mutationis, quanuis mutabile tamen non mutatum, tua æternitate atq; incommutabilitate perfruatur. Alterum quod ita informe erat, vt ex qua forma in quã formã vel motionis vel stationis mutaretur, quo tempori subderetur non haberet. Sed hoc vt informe esset non reliquisti, quoniã fecisti ante omnẽ diẽ, in principio cælũ & terrã, hæc duo quæ dicebam.

Gen. 1.

cebam. Terra autem inuiſſibilis erat & incōpoſita, & tenebræ ſuper abyſſum. Quibus verbis inſinuatur informitas, vt gradatim excipiantur, qui omnimodam ſpeciei priuationem, nec tamen ad nihil peruentionem cogitare nō poſſunt, vnde fieret alterum cælum & terra viſibilis atque compoſita, & aqua ſpecioſa, & quicquid deinceps in conſtitutione huius mundi non ſine diebus factum commemoratur quia talia ſunt vt in eis agantur viciſſitudines temporum propter ordinatas commutationes motionum atque formarum.

Creatura ſpiritualis qualis.
CAPVT XIII.

HOc interim ſentio Deus meus, cum audio loquentem ſcripturam tuam: principio fecit Deus cœlum & terram: terra autem erat inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum, neque commemorantem quoto die feceris hæc. Sic interim ſentio, propter illud cœlum cœli, cœlum intellectuale, vbi eſt intellectus noſſe ſimul non ex parte, nō in ænigmate, non per ſpeculum, ſed ex toto in manifeſtatione facie ad faciem: non modo hoc, modo illud, ſed quod dictum eſt, noſſe ſimul ſine vlla viciſſitudine temporum: & propter inuiſibilem atque incompoſitam terram ſine vlla viciſſitudine temporum, quæ ſolet habere modo hoc &

Gen. 1.

Pſ 113.

1. Cor. 13.

hoc & modo illud, quia vbi nulla species nusquam est hoc aut illud. Propter duo hæc primitus formatum & penitus informe, illud cælum, sed cœlum cœli, hoc vero terram, sed terram inuisibilem & incópositam, propter duo hæc interim sentio sine commemoratione dierum dicere scripturam tuam: In principio fecit deus cœlum & terram, statim quippe subiecit quam terram dixerit. Et quod secundo die commemoratur factum firmamentum, & vocatum cœlum insinuat de quo cœlo prius sine diebus sermo locutus sit. *Gen. 1.*

Scripturæ profunditas. C A P. X I I I.

Mira profunditas eloquiorum tuorum, quorum ecce ante nos superficies blandiens paruulis: sed mira profunditas deus meus, mira profunditas. Horror est intendere in eam, horror honoris & tremor amoris. Odi hostes eius vehementer. O si occidas eos de gladio bis acuto, & non sint hostes eius. Sic enim amo eos occidi sibi, vt viuant tibi. Ecce autem alii non reprehensores, sed laudatores libri Geneseos: non inquiunt hoc voluit in his verbis intelligi spiritus Dei, qui per Moysen famulum eius ita conscripsit: non hoc voluit intelligi quod tu dicis, sed aliud quod nos dicimus. Quibus ego te arbitro Deus omnium nostrorum ita respondeo.

Quan-

Quantum intersit inter conditorem & condita.

CAPVT XV.

NVm dicetis falsa esse, quæ mihi veritas voce forti in aurem interiorem dicit de vera æternitate creatoris, quòd nequaquam eius substantia per tempora varietur, nec eius voluntas extra eius substãtiam sit? Vnde non eum modo velle hoc modo velle illud, sed semel & simul & semper velle omnia quæ vult, nó iterũ & iterum, neque nunc ista, nunc illa, nec velle postea quod nolebat, aut nolle quod prius volebat: quia talis voluntas mutabilis est, & omne mutabile æternum non est: Deus autem noster æternus est. Item quód mihi dicitur in aurem interiorem, expectatio rerum venturarum fit contuitus cum venerint, idémque contuitus fit memoria cũ præterierint: omnis porrò intẽtio quæ ita variatur mutabilis est, & omne mutabile æternum non est, Deus autem noster æternus est. Hæc colligo atque coniungo, & inuenio Deũ meum Deum æternum, non aliqua noua voluntate condidisse creaturam, nec scientiam eius transitorium aliquid pati. Quid ergo dicetis contradictores? An falsa sunt ista; Non inquiunt. Quid illud; Nunquid falsum est omnem naturã formatam materiámve formabilem non esse nisi ab illo qui summè bonus est quia summè est; Neque hoc negamus, inquiũt. Quid

Quid igitur? An illuc negatis, sublimem quandam esse creaturam tam casto amore cohærentem Deo vero & vere æterno, vt quamuis ei coæterna non sit, in nullam tamen temporum varietatem & vicissitudinem ab illo se resoluat ac defluat, sed in eius solius veracissima contemplatione requiescat; Quoniam tu Deus diligenti te, quantum præcipis, ostendis ei te & sufficis ei, & ideo non declinat à te nec ad se. Hęc est domus Dei non terrena, neque vlla cœlesti mole corporea, sed spiritualis & particeps æternitatis tuæ, quia sine labe in æternum. Statuisti enim eam in seculum & in seculum seculi, præceptum posuisti & non præteribit. Nec tamen tibi Deo coæterna, quoniam non sine initio, facta est enim. Nam & si non inuenimus tempus ante illam prior quippe omnium creata est sapientia, nec vtique illa sapientia tibi Deus noster patri suo plane coæterna & coæqualis, & per quam creata sũt omnia, & in quo principio fecisti cælum & terram, sed profecto sapientia quę creata est, intellectualis natura scilicet quæ contemplatione luminis lumen est: dicitur enim & ipsa, quamuis creata, sapientia. Sed quantum interest inter lumen quod illuminat & quod illuminatur, tantum inter sapientiam quæ creat, & istam quæ creata, est sicut inter iustitiam iustificantem, & iustitiam quæ iustificatione facta est. Nam & nos

Ps 148.

1. sent. dist. 1.
Eccl. 1.

2. Corint. 5. & nos dicti sumus iustitia tua. At enim
Eccl. 1. quidam seruus tuus, vt nos simus iustitia Dei in ipso. Ergo quia prior omnium creata est quædam sapientia; quæ creata est mens rationalis & intellectualis castæ ciuitatis tuæ, matris nostræ quæ sursum
Gala. 4 est & libera est, & æterna in cælis: quibus cælis, nisi qui te laudant cæli cælorum? quia hoc est & cælum cæli domino: & si
Ps 113. non inuenimus tempus ante illam, quia & creaturam temporis antecedit, quæ prior omnium creata est, ante illam tamē est ipsius creatoris æternitas, à quo facta sumpsit exordium, quanuis nō temporis, quia nondum erat tempus, ipsius tamen conditionis suæ: Vnde ita est abs te Deo nostro, vt aliud sit planè, quam tu, & non idipsum. Quoniam & si nō solum ante illam, sed nec in illa inuenimus tempus, quia est idonea faciem tuam semper videre, nec vspiam deflectitur ab ea, quo fit vt nulla mutatione varietur: inest ei tamen ipsa mutabilitas vnde tenebresceret & frigesceret, nisi amore grandi tibi cohærens tanquam semper meridies luceret & ferueret ex te. O domus luminosa
Ps. 25. & speciosa, dilexi decorem tuum, & locum habitationis glorię domini mei fabricatoris & possessoris tui: Tibi suspiret peregrinatio mea, & dico ei qui fecit te, vt possideat & me in te, quia fecit &
Ps 110 me, Erraui sicut ouis perdita, sed in hu-
Luc. 15. meris pastoris mei, structoris tui, spero

me

me reportari tibi. Quid dicitis mihi quos alloquebar contradictores, qui tamen & Moysen pium famulum Dei, & libros eius oracula sancti spiritus creditis? Est ne ista domus Dei, non quidem Deo coæterna, sed tamen secundum modum suum æterna in cælis, vbi vices tẽporum frustra quęritis, quia non inuenietis? Supergreditur enim omnem distensionem & omne spacium ętatis volubile, cui semper inhęrere Deo bonum est: Est, inquiunt. Quid igitur ex his quę clamauit cor meum, ad Deum meum, vt audiret interius vocem laudis eius, quid tãdem falsum esse contenditis? An quia erat informis materies, vbi propter nullam formam nullus ordo erat? Vbi autem nullus ordo erat, nulla esse vicissitudo temporum poterat, & tamen hoc penè nihil, inquantum non omnino nihil erat, ab illo vtique erat, à quo est quicquid est, quod vtcunque aliquid est. Hoc quoque aiunt, non negamus.

Aduersus eos qui contradicunt veritati diuinæ.
CAPVT XVI.

CVm his enim volo coram te aliquid colloqui Deus meus, qui hęc omnia quę intus in mente mea non tacet veritas tua vera esse concedunt. Nam qui hęc negant latrent quantum volunt & obstrepant sibi, persuadere conabor vt quiescãt.

& viam

& viam præbeat ad ſe verbo tuo. Quod ſi noluerint & repu'erint me, obſecro te Deus meus, ne tu ſileàs à me. Tu loquere in corde meo veraciter: Solus enim ſic loqueris, & dimittam eos foris ſufflantes in puluerem, & excitantes terram in oculos ſuos: & intrem in cubile meum, & cantem tibi amatoria, gemens inenarrabiles gemitus in peregrinatione mea, & recordans Hieruſalem, extento in eam ſurſum corde, Hieruſalem patriam meã, Hieruſalem matrem meam, téque ſuper eam regnatorem, illuſtratorem, patrem, tutorem, maritum, caſtas & fortes delicias, & ſolidum gaudium, & omnia bona ineffabilia ſimul omnia, quia vnum ſummum & verum bonum, & non auertar, donec in eius pacem matris chariſſimæ, vbi ſunt primitiæ ſpiritus mei, vnde mihi iſta certa ſunt, colligas totum quod ſum, à diſperſione & deformitate hac, & conformes atque confirmes in æternum Deus meus miſericordia mea. Cum his autem qui cuncta illa quæ vera ſunt, falſa eſſe non dicunt, honorantes & in culmine ſequendæ autoritatis nobiſcum conſtituentes illam per ſanctum Moyſen æditam ſanctam ſcripuram tuam, & tamen nobis aliquid contradicunt, ita loquor: Tu eſto Deus noſter arbiter inter confeſſiones meas & contradictiones eorum.

Pſ. 27.

Quid

Quid cœli & terræ nominibus significatum.
CAP. XVII.

Dicunt enim, quamuis vera sint hæc non eo tamen duo Moyses intuebatur, cum spiritu reuelante diceret: In principio fecit Deus cælum & terram. *Gen.1.* Non cęli nomine spiritalem vel intellectualem illã creaturam, semper faciem Dei contemplantem significauit, nec terræ nomine informem materiam. Quid igitur? Quod nos dicimus, inquiunt, hoc ille vir sensit, hoc verbis istis elocutus est. Quid illud est? Nomine aiunt cæli & terræ, totum istum visibilem mundum prius vniuersaliter & breuiter significare voluit, vt postea digereret dierum enumeratione, quasi articulatim vniuersa quæ sancto spiritui placuit sic enunciare. Tales quippe homines erant rudis ille atque carnalis populus cui loquebatur, vt eis opera Dei non nisi sola visibilia commendanda indicaret. Terram verò inuisibilem & incompositam tenebrosámque abyssum vnde consequenter ostenditur per illos dies facta atq; disposita esse cuncta ista visibilia quæ nota sunt omnibus, non incõgruenter informem istam materiam intelligendam esse cõsentiunt Quid si dicat alius, eandem informitatem confusionémque materiæ, cæli & terræ nomine prius insinuatam, quod ex ea mundus iste visibilis cũ omnibus naturis quæ

in eo

in eo manifestissimè apparent,qui cæli & terræ nomine sæpe appellari solet,conditus atque perfectus est ? Quid si dicat & alius cælum & terram quidem inuisibilem,visibilémque naturam non indecenter appellatã, ac per hoc vniuersam creaturam quam fecit in sapientia , id est, in principio Deus huiuscemodi duobus vocabulis esse comprehensam:veruntamen quia non de ipsa substãtia Dei, sed ex nihilo cuncta facta sunt., quia non sunt idipsum quod Deus,& inest quædam mutabilitas omnibus,siue maneant, sicut æterna domus Dei,siue mutentur,sicut anima hominis & corpus,communem omnium rerũ inuisibilium visibiliumq; materiem adhuc informem , sed certe formabilem, vnde fieret cælum & terra,id est,inuisibilis atque visibilis iam vtraque formata creatura, his nominibus enũciata, quibus appellaretur terra inuisibilis & incomposita,& tenebræ super abyssum ea distinctione,vt terra inuisibilis & incomposita intelligatur materies corporalis ante qualitatem formæ.Tenebrę autẽ super abyssum, spiritualis materies ante cohibitionem quasi fluentis immoderationis, & ante illuminationem sapientiæ?Est adhuc quod dicat si quis alius velit, non scilicet iam perfectas atque formatas inuisibiles visibilésque naturas cœli & terræ nomine significari , cum legitur : In principio fecit Deus cœlum & terram, sed ipsam

adhuc

adhuc informem inchoationẽ rerum formabilem creabilémq; materiam his nominibus appellatam, quod in ea iam essent ista confusa, nondum qualitatibus formisq; distincta, quæ nunc iam digesta suis ordinibus, vocantur cœlum & terra, illa spiritalis, hæc corporalis creatura.

Quis error innoxius in scripturis.

CAP. XVIII.

QVibus omnibus auditis & consideratis nolo verbis contendere: Ad nihil enim vtile est, nisi ad subuersionem audientium. Ad ædificationem autem bona est lex, si quis ea legitime vtatur, quia finis eius est charitas de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta. Et nouit magister noster, in quibus duobus præceptis totam legem prophetásque suspenderit. Quæ mihi ardenter confitenti, Deus meus lumen oculorum meorum in occulto, quid mihi obest, cum diuersa in his verbis intelligi possint, quæ tamen vera sint: quid inquam mihi obest, si aliud ego sensero, quàm sensit alius eũ sensisse, qui scripsit? Omnes quidem qui legimus, nitimur hoc indagare atque comprehendere quod voluit ille quem legimus. Et cum eum veridicum credimus, nihil quod falsum esse vel nouimus vel putamus, audemus eum existimare dixisse.

Math. 22.

dixisse. Dum ergo quisquis conatur id sentire in scripturis sanctis, quod in eis sensit ille qui scripsit, quid mali est si hoc sentiat quod tu lux omnium veridicarum mentium ostendis verum esse, etiam si hoc non sensit ille quem legit, cum & ille verum, nec tamen hoc senserit?

Quæ liquido vera.
CAP. XIX.

VErum est enim Domine, fecisse te cælum & terram, & verum est Principium esse sapientiam tuam in qua fecisti omnia. Item verum est, quod mundus iste visibilis habet magnas partes suas cælum & terram breui complexione factarum omnium conditarúmque naturarum. Et verum est, quod omne mutabile insinuat notitiæ nostræ quandam informitatem qua formam capit, vel qua mutatur & vertitur. Verum est, nulla tempora perpeti, quod ita cohæret formæ incommutabili, vt quanuis sit mutabile nō mutetur. Verum est, informitatem quæ propè nihil est, vices temporum habere non posse. Verum est, quod vnde fit aliquid, potest quodam genere locutionis habere iam nomen eius rei quæ inde fit, vnde potuit vocari cælum & terra quælibet informitas vnde factum est cælum & terra Verum est, omnium formatorum nihil esse informi vicinus quàm terram & abyss

Gen. 1.
Psal. 103

& abyssum. Verum est, quod non solum creatum atq; formatum, sed etiam quicquid creabile atque formabile est, tu fecisti ex quo sunt omnia. Verum est, omne quod ex informi formatur, prius esse informe, deinde formatum.

In principio creauit, &c. variè intellectum.
CAP. XX.

EX his omnibus veris, de quibus non dubitant quorum interiori oculo talia videre donasti, & qui Moysen famulum tuũ in spiritu veritatis locutum esse immobiliter credunt. Ex his ergo omnibus aliud sibi tollit qui dicit: In principio fecit Deus cælum & terram, id est, in verbo suo sibi coæterno fecit Deus intelligibilem atque sensibilem, vel spiritalem corporalémque creaturam. Aliud qui dicit: In principio fecit Deus cælum & terram, id est in verbo suo sibi coæterno, fecit Deus vniuersam istam molem corporei mundi huius, cum omnibus quas continet manifestis notísq; naturis. Aliud qui dicit: In principio fecit Deus cęlum & terram, id est, in verbo suo sibi coæterno, fecit Deus informem materiam creaturæ spiritualis & corporalis. Aliud qui dicit: In principio fecit Deus cælum & terram, id est, in verbo suo sibi coæterno, fecit Deus informem materiam creaturæ corporalis, vbi confusum adhuc

erat

erat cœlum & terra quę nunc iam distincta atque formata in istius mundi mole sentimus. Aliud qui dicit: in principio fecit Deus cœlum & terram, id est, in ipso exordio faciendi atque operandi fecit Deus informem materiam confusè habentem cœlum & terram vnde formata nunc eminent & apparent cum omnibus quæ in eis sunt.

Terra erat inanis variè intellectum.
CAP. XXI.

Item quod attinet ad intellectum verborum sequentium, ex illis omnibus veris, aliud sibi tollit qui dicit: Terra autem erat inuisibilis & incomposita, & tenebræ erant super abyssum, id est, incorporale illud quod fecit Deus, adhuc materies erat corporearum rerum informis, sine ordine, sine luce. Aliud qui dicit: Terra autem erat inuisibilis & incomposita, & tenebræ erant super abyssum, id est, hoc totum quod cœlum & terra appellatum est, adhuc informis, & tenebrosa materies erat, vnde fieret cœlum corporeum, & terra corporea cum omnibus quæ in eis sunt corporeis sensibus nota. Aliud qui dicit: Terra autem erat inuisibilis & incomposita, & tenebræ erant super abyssum, id est, hoc totũ quod cœlum & terra appellatum est, adhuc informis & tenebrosa materies erat, vnde fieret

Gen 1

fieret cœlum intelligibile, quod alibi dicitur cœlum cœli,& terra scilicet omnis natura corporea, sub quo nomine intelligatur etiam hoc cœlum corporeum, id est, vnde fieret omnis inuisibilis visibilisque creatura. Aliud qui dicit: Terra autem erat inuisibilis & incomposita & tenebræ erant super abyssum, non illam informitatem nomine cœli & terræ scriptura appellauit, sed iam erat, inquit ipsa informitas quam terram inuisibilem & incompositam tenebrosámq; abyssum nominauit, de qua cælum & terram Deum fecisse prędixerat, spiritalem scilicet corporalémque creaturam. Aliud qui dicit: Terra autem erat inuisibilis & incomposita, & tenebræ erant super abyssum, id est, informitas quædam iam materies erat, vnde cœlum & terram Deum fecisse scriptura prædixit, totam scilicet corpoream mũdi molem, in duas maximas partes superiorem atque inferiorem distributam, cum omnibus quæ in eis sunt vsitatis notisque creaturis.

Et aquæ nomine cæli ac terræ significantur.
CAP. XXII.

CVm enim duabus istis extremis sententiis resistere quisquam ita tentauerit, si non vultis hanc informitatẽ materiæ cœli & terræ nomine appellatam videri, erat ergo aliquid quod non fecerat

Deus vnde cælum & terram faceret: neque enim scriptura narrauit quòd istam materiam Deus fecerit, nisi vt intelligamus eam cæli & terræ, aut solius terrę vocabulo significatam, cum diceretur: In
Gen. 1. principio fecit Deus cælum & terram: & id quod sequitur: terra autem erat inuisibilis & incomposita, quamuis informem materiam sic placuerit appellare, non tamen intelligamus nisi eam quam fecit Deus, in eo quod scriptum est: fecit Deus cælum & terram. Respondebunt assertores duarum istarum sentẽtiarum quas extremas posuimus, aut illius, aut illius, cum hæc audierint, & dicent: Informem quidem istam materiam non negamus à Deo factam, à quo sunt omnia bona valde: quia sicut dicimus amplius bonum esse quod creatum atque formatum est, ita fatemur minus bonum esse quod factum est creabile atque formabile, sed tamen bonum. Non autem commemorasse scripturam quòd hanc informitatem fecerit Deus, sicut alia multa non commemorauit, sicut Cherubin & Seraphin, & quæ Apostolus distincte ait, Sedes, Dominationes, Principatus, Potestates, quæ tamẽ omnia Deum fecisse manifestum est. Aut si in eo quod dictum est: fecit cœlum & terram, comprehẽsa sunt omnia, quid de aquis dicimus, super quas ferebatur spiritus Dei? Si enim terra nominata simul intelligũtur, quomodo iam terrę nomine materies

materies informis accipitur, quando tam speciosas aquas videmus? Aut si ita accipitur, cur ex eadem informitate scriptum est factum firmamentum, & vocatum cælum, neque scriptum est factas esse aquas? Non enim adhuc informes sunt, & inuisæ, quas ita decora specie fluere cernimus. Aut si tunc acceperunt istam speciem, cum dixit Deus: congregetur aqua quæ est sub firmamento: vt congregatio sit ipsa formatio: quid respondebitur de aquis quę super firmamentum sunt, quia neque informes tam honorabilem sedem accipere meruissent, nec scriptum est qua voce formatæ sint? Vnde si aliquid Genesis tacuit Deum fecisse, quod tamen Deum fecisse, nec sana fides, nec certus ambigit intellectus, nec ideo vlla sobria doctrina dicere audebit istas aquas coæternas Deo, quia in libro Geneseos commemoratas quidem audiuimus, vbi autem factæ sint non inuenimus. Cur non informem quoque illam materiem, quam scriptura hæc terram inuisibilem, & incompositam, tenebrosamque abyssum appellat, docente veritate intelligamus ex Deo factam esse de nihilo: ideóque illi non esse coæternam quamuis vbi facta sit, omiserit enunciare ista narratio?

R

A sensu scripturæ aberrare leuius est, quàm scripturam dicere falsam.
CAP. XXIII.

HIs ergo auditis atque perspectis, pro captu infirmitatis meę quàm tibi cõfiteor scienti Deo meo, duo video dissensionum genera oboriri posse, cum aliquid à nunciis veracibus per signa enunciatur: Vnum si de veritate rerum: alterum si de ipsius qui annunciat voluntate dissensio est. Aliter enim quærimus de creaturæ conditione quid verum sit, aliter autem quid in his verbis Moyses egregius domesticus fidei tuæ intelligere lectorem auditoremque voluerit. In illo primo genere discedant à me omnes qui ea quæ falsa sunt, se scire arbitrãtur. In hoc item altero discedant à me omnes qui ea quæ falsa sunt Moysen dixisse arbitrãtur. Cõiungar autem illis domine in te, & delecter cũ eis in te, qui veritate tua pascuntur in latitudine charitatis, & accedamus simul ad verba libri tui, & quæramus in eis voluntatem tuam, per voluntatem famuli tui, cuius calamo dispensasti ea.

Verax scriptura etiam si non intelligatur.
CAP. XXIIII.

SEd quis nostrum sic inueniet eam inter tam multa verba quę in illis verbis aliter atq; aliter intellectis occurrũt quęrenti

rentibus, vt tam fidenter dicat hoc sensisse Moysen, atque hoc in illa narratione voluisse intelligi, quàm fidenter dicit hoc verũ esse, siue ille hoc senserit, siue aliud? Ecce enim Deus meus, ego seruus tuus, qui voui tibi sacrificium confessionis in his literis, & oro vt ex misericordia tua reddam tibi vota mea: Ecce ego quàm fidenter dico in tuo verbo incommutabili omnia te fecisse, inuisibilia & visibilia. Nũquid tam fidenter dico nõ aliud quàm hoc attendisse Moysen, cum scriberet: In principio fecit Deus cælum & terram? Quia non sicut in tua veritate hoc certum video, ita in eius mente video id eum cogitasse cum hæc scriberet. Potuit enim cogitare in ipso faciendi exordio cum diceret: In principio, potuit cælum & terram hoc loco nullam iam formatam perfectam naturam, siue spiritalem siue corporalem, sed vtranque inchoatam & adhuc informem velle intelligi. Video quippe vere potuisse dici quicquid horum diceretur, sed quid horum in his verbis ille cogitauerit, non ita video: quanuis siue aliquid horum, siue aliquid aliud, quod à me commemoratũ non est, tantus vir ille mente cõspexerit, cum hæc verba promeret, verum eum vidisse, aptéq; id enunciasse nõ dubitẽ. Nemo mihi iam molestus sit dicendo mihi, non hoc sensit Moyses quod tu dicis, sed hoc sensit quod ego dico. Si enim mihi

Ps. 115

Gen. 1.

diceret: vnde ſcis hoc ſenſiſſe Moyſen, quod de his verbis eius eloqueris, æquo animo ferre deberem, & reſponderem fortaſſe quæ ſuperius reſpondi, vel aliquanti vberius ſi eſſem durior.

Obſcuritas Geneſeos. *CAP. XXV.*

NVnc verò dicit, non hoc ille ſenſit quod tu dicis, ſed quod ego dico, neque tamen negat quod vterq; noſtrum dicit, vtrunque verum eſſe. O vita pauperum Deus meus, in cuius ſinu non eſt cõtradictio, plus mihi mitigationes in cor, vt patienter tales feram, qui nõ mihi hoc dicunt, quia diuini ſunt, & in corde famuli tui viderunt quod dicunt, ſed quia ſuperbi ſunt, nec nouerunt Moyſi ſententiam, ſed amant ſuam, non quia vera eſt, ſed quia ſua eſt. Alioquin & aliam verã pariter amarẽt, ſicut & ego amo quod dicunt, quando verum dicunt, non quia ipſorum eſt, ſed quia verum eſt, & ideo iam nec ipſorum eſt, quia verum eſt. Si autem ideo amant illud quia verum eſt, iam & ipſorum eſt, & meum eſt, quoniã in commune omnium eſt veritatis amatorum. Illud autem quod contẽdunt non hoc ſenſiſſe Moyſen quod egò dico, ſed quod ipſi dicunt, nolo, non amo quia & ſi ita eſt, tamen iſta temeritas non ſcientiæ, ſed audaciæ eſt: nec viſus, ſed typhus eam peperit. Idcóque domine, tremenda ſunt

iudicia

iudicia tua,quoniā veritas tua nec mea est, nec illius aut illius,sed omnium nostrum quos ad eius communionem publicè vocas,terribiliter admonēs nos, vt nolimus eam habere priuatam, ne priuemur ea. Nā quisquis id quod tu omnibus ad fruēdum proponis, sibi propriè vindicat, & suum vult esse quod omnium est, à communi propellitur ad sua, hoc est à veritate ad mendacium. Qui enim loquitur mēdacium de suo loquitur. Attende iudex optime Deus, ipsa veritas attende quid dicam contradictori huic,attende,coram te enim dico,& coram fratribus meis, qui legitimè vtuntur lege vsque ad finē charitatis, attende, & vide quid ei dicam si placet tibi. Hanc enim vocem huic refero fraternam & pacificam. Si ambo videmus verum esse quod dicis,& ambo videmus verum esse quod dico, vbi quæso id videmus? Nec ego vtique in te, nec tu in me, sed ambo in ipsa quæ supra mentes nostras est incommutabili veritate. Cum ergo de ipsa domini Dei nostri luce non contendamus,cur de proximi cogitatione contendimus, quam sic videre nō possumus, vt videtur incommutabilis veritas,quando si ipse Moyses apparuisset nobis,atq; dixisset:hoc cogitaui,nec sic eam videremus,sed crederemus? Non itaq; supra quam scriptū est, vnus pro altero in fletur aduersus alterum. Diligamus dominum Deum nostrum ex toto corde, & ex

Io. 8.

1 Ti 1.

1. Cor. 4.

Deu. 6

Mat. 22.

tota mente nostra, & proximum nostrum, sicut nosmetipsos.] Propter quæ duo præcepta charitatis sensisse Moysen quicquid in illis libris sensit, nisi crediderimus, mendacem faciemus Deum, cum de animo conserui aliter quam ille docuit opinamur. Iam vide quàm stultum sit in tanta copia verissimarum sententiarum, quæ de illis verbis erui possunt, temere affirmare, quam earum Moyses potissimum senserit, & perniciosis contentionibus ipsam offendere charitatem propter quam dixit omnia cuius dicta conamur exponere.

Qui sermo deceat scripturam.
CAP. XXVI.

ET tamen ego Deus meus celsitudo humilitatis meæ, & requies laboris mei, qui audis confessiones meas, & dimittis peccata mea, quoniam tu mihi præcipis, vt diligam proximum meum sicut meipsum, non possum minus credere de Moyse fidelissimo famulo tuo, quàm mihi optarem, ac desiderarem abs te dari muneris, si tempore illo natus essem quo ille, eóque loco me cōstituisses, vt per seruitutem cordis, ac linguæ meæ, literæ illæ dispensarentur, quæ tanto post essent omnibus gentibus profuturæ, & per vniuersum orbem tanto autoritatis culmine omnium falsarum, superbarūq; doctrinā

Matt. 22. *Deute. 6.*

doctrinarum verba ſuperaturæ. Vellem quippe ſi tunc ego eſſem Moyſes, ex eadem nanque maſſa omnes venimus, & quid eſt homo niſi quia memor es eius? vellem ergo ſi tunc ego eſſem quod ille, & mihi abs te Geneſeos liber ſcribendus iniungeretur, talem mihi eloquendi facultatem dari, & eum texendi ſermonis modum, vt neque illi qui nondum queũt intelligere, quemadmodum creat Deus, tanquam excedentia vires ſuas dicta recuſarent: & illi qui hoc iam poſſunt, in quamlibet veram ſententiam cogitando veniſſent, eam non prætermiſſam in paucis verbis tui famuli reperirent: & ſi alius aliam vidiſſet in luce veritatis, nec ipſa in eiſdem verbis intelligenda deeſſet.

Pſ. 8.

Ex fonte melius haurimus. *CAP. XXVII.*

SIcut enim fons in paruo loco vberior eſt, pluribuſque riuis in ampliora ſpacia fluxum miniſtrat, quàm quilibet eorum riuorum, qui per multa locorum ab eodem fonte deducitur: ita narratio diſpenſatoris tui ſermocinaturis pluribus profutura, paruo ſermonis modulo ſcatet fluenta liquidæ veritatis: vnde ſibi quiſq; verum quod de his rebus poteſt, hic illud ille illud, per longiores loquelarum anfractus trahat. Alij enim cum hæc verba legunt vel audiunt, cogitant Deum quaſi

hominem, aut quasi aliquam molem immensa præditam potestate, nouo quodã & repẽtino placito, extra seipsam tanquã locis distantibus fecisse cælum & terram, duo magna corpora supra & infra, quibus omnia continerentur. Et cum audiunt, dixit Deus, fiat illud, & factum est illud, cogitant verba cœpta & finita, sonantia temporibus atque transeuntia, post quorum transitum statim existere quod iussum est vt existeret, & si quid fortè aliud hoc modo ex familiaritate carnis opinãtur. In quibus adhuc paruulis animalibus dum isto humillimo genere verborum, tanquam materno sinu eorum gestatur infirmitas, salubriter ædificatur fides, qua certum habeant & teneant Deum fecisse omnes naturas, quas eorum sensus mirabili varietate circunspicit. Quorum si quispiam quasi vilitatem dictorum aspernatur, & extra nutritorias cunas superba imbecillitate se extenderit, heu cadet miserè! Domine Deus miserere, ne implumem pullum conculcent, qui transeunt viam: & mitte angelum tuum qui eũ reponat in nido, vt viuat donec volet.

Variè intelligitur à diuersis scriptura.
CAP. XXVIII.

ALij verò quibus hæc verba non iam nidus, sed opaca fruteta sunt, vident in eis latentes fructus, & volitãt lætantes,

&

& garriunt ſcrutantes,& carpunt eos. Vident enim cum hæc verba legunt vel audiunt,tua Deus æterna,& ſtabili permanſione cuncta præteri a & futura tempora ſuperari , nec tamen quicquam eſſe temporalis creaturæ quod tu non feceris. Cuius voluntas,quia id eſt,quod tu, nullo modo mutatata vel quæ antea non fuiſſet exorta voluntate feciſti omnia, non de te ſimilitudinem tuam formam omnium , ſed de nihilo diſſimilitudinem informem , quæ formatur per ſimilitudinem tuam recurrens in te vnum pro captu ordinato quantum cuique rerum in ſuo genere datum eſt , & fierent omnia bona valde , ſiue maneant circa te, ſiue gradatim remotiori diſtãtia per tempora & loca pulchras narrationes faciant aut patiantur. Vident hæc & gaudent in luce veritatis tuæ quantulum hic valent. Et alius eorum intendit in id quod dictum eſt: in principio fecit Deus,& reſpicit ſapientiam principium, quia & loquitur ipſa nobis. Alius itidem intendit in eadem verba, & principium intelligit exordium rerum conditarum , & ſic accipit: in principio fecit,ac ſi diceretur : primò fecit,atque in eis qui intelligunt in principio,quod in ſapientia feciſti cælum & terram : alius eorum ipſum cælum & terram: creabilem materiem cæli & terræ ſic eſſe credit cognominatam : alius iã formatas diſtinctáſq; creaturas, alius vnã

Ion. 8.

Gen. 1.

formatam eandemque spiritalem, cæli nomine, aliam informem corporalis materiæ, terræ nomine. Qui autem intelligunt in nominibus cæli & terræ adhuc informem materiem de qua formaretur cælum & terra, nec ipsi vno modo id intelligunt, sed alius vnde consummaretur intelligibilis sensibilisque creatura, alius tantum vnde sensibiles moles ista corporea sinu grandi continens perspicuas promptásque naturas. Nec illi vno modo qui iam dispositas digestásque creaturas cælum & terram vocari hoc loco credũt, sed alius inuisibilem atque visibilem, alius solam visibilem in qua luminosum cælum suspicimus, & terram caliginosam & quæque in eis sunt.

Quot modis dicitur aliquid prius.

CAPVT XXIX.

Gen. 1. AT ille qui non aliter accipit: In principio fecit, quàm si diceretur, primo fecit, non habet quomodo veraciter intelligat cœlum & terram, nisi materiam cęli & terrę intelligat, videlicet vniuersę, id est, intelligibilis corporalisq; creaturæ. Si enim iam formatam velit vniuersam, rectè ab eo quæri poterit, si hoc primo fecit Deus, quid fecerit deinceps, & post vniuersitatem non inueniet, ac per hoc audiet inuitus, quomodo illud primo, si postea nihil? Cum vero dicit, primo informem,

formem, deinde formatam, non est absurdum, si modo est idoneus discernere quid præcedat æternitate quid tempore, quid electione, quid origine. Aeternitate, sicut Deus omnia, tempore, sicut flos fructum, electione, sicut fructus florem, origine, sicut sonus cantum. In his quatuor primum & vltimum quæ commemoraui, difficillimè intelliguntur, duo media facillimè. Namque rara visio est & nimis ardua conspicere domine æternitatem tuam incommutabiliter mutabilia facientem, ac per hoc priorem. Quis deinde sic acuto cernat animo, vt sine labore magno dignoscere valeat, quomodo sit prior sonus quàm cantus? Ideo quia cantus est formatus sonus, & esse vtique aliquid non formatum potest, formari autem quod non est, non potest. Sic est prior materies, quàm id quod ex ea fit. Non ideo prior, quia ipsa efficit, cum potius fiat, nec prior interuallo temporis. Neque enim priore tempore sonos ædimus informes sine cantu, & eo posteriore tempore in formam cantici coaptamus aut fingimus, sicut ligna quibus arca vel argentum quo vasculum fabricatur. Tales quippe materiæ tempore etiam præcedunt formas rerum quæ fiũt ex eis. At in cantu non ita est: Cum enim cantatur, auditur sonus eius. Non prius informiter sonat, & deinde formatur in cantum. Quod enim primo, vtcunq; sonuerit,

nuerit, preterit, nec ex eo quicquam reperies, quod resumptum arte componas, & ideo cantus in sono suo vertitur, qui sonus eius materies eius est. Idem quippe formatur vt cantus sit & ideo sicut dicebam prior materia sonandi quàm forma cantandi, non perficiendi potentia prior. Neque enim sonus est cantandi artifex, sed cantandi animę subiacet ex corpore, de quo cantũ faciat. Nec tempore prior, simul enim cum cantu ęditur. Nec prior electione, non enim potior sonus quàm cantus quandoquidem cantus est nõ tantum sonus, verumetiam sonus speciosus. Sed prior est origine, quia non cantus formatur vt sonus sit, sed sonus formatur vt cantus sit. Hoc exemplo qui potest intelligat materiam rerum primo factam & appellatam cęlum & terram, quia inde facta sunt cęlum & terra, nec tempore primo factam, quia formę rerum exerunt tempora, illa autem erat informis, iamq; in temporibus simul animaduertitur: nec tamen de illa narrari aliquid potest, nisi velut tempore prior sit cum pendatur extremior, quia profectò meliora sunt formata quàm informia, & precedunt ęternitate creatoris vt esse de nihilo vnde aliquid fieret.

Scrutanda scripturæ cum honore scriptoris.

CAPVT XXX.

IN hac diuersitate sententiarum verarũ cõcordiam pariat ipsa Veritas, & Deus noster

noster misereatur nostri, vt legitimè lege vtamur, præcepti fine pura charitate. Ac per hoc si quis quærit ex me, quid horum Moyses ille tuus famulus senserit, non sunt hi sermones confessionum mearum, si tibi non confiteor, nescio, & scio tamen illas veras esse sententias, exceptis carnalibus, de quibus quantum existimaui locutus sum. Quos tamen bonæ spei paruulos hæc verba libri tui non territãt, alta humiliter, & pauca copiosè sed omnes quos in eis verbis vera cernere ac dicere fateor, diligamus nos inuicem, paritérque diligamus te Deum nostrum fontem veritatis, si non vana, sed ipsam sitimus, eundémque famulum tuum scripturæ huius dispensatorem, spiritu tuo plenum ita honoremus, vt hoc eum te reuelante cum hæc scriberet attendisse credamus, quod in eis maximè & luce veritatis, & fruge vtilitatis excellit.

1. Tim. 1.

Veritas à quocunque dicta recipienda.

CAPVT XXXI.

ITa cum alius dixerit hoc sensit, quod ego, & alius, imò illud quod ego, religiosius me arbitror dicere cur non vtrunque potius si vtrunque verum est? & si quid tertium, & si quid quartũ, & si quid omnino aliud verum quispiam in his verbis videat, cur non illa omnia vidisse credatur per quẽ Deus vnus sacras literas vera

& di

& diuersa visuris multorum sensibus temperauit? Ego certè quod intrepidus de corde meo pronuncio, si ad culmen autoritatis aliquid scriberem, sic mallem scribere, vt quod veri quisque de his rebus capere posset, mea verba resonarent, quàm vt vnam veram sententiam ad hoc apertius ponerem, vt excluderem cęteras, quarum falsitas me non posset offendere: Nolo itaque Deus meus tam præceps esse, vt hoc illum virum de te meruisse non credam. Sensit ille omnino in his verbis, atque cogitauit cum ea scriberet, quicquid hic veri potuimus inuenire, & quicquid nos non potuimus, aut nondum possumus, & tamen in eis inueniri potest.

Veritas reuelata. CAP. XXXII.

Postremò domine qui Deus es, & non caro & sanguis, & si quid homo minus videt, nunquid & spiritum tuum bonum qui deducet me in terram rectam latere potuit quicquid eras in eis verbis tuipse reuelaturus legentibus posteris, etiam si ille per quem dicta sunt vnam fortassis ex multis veris sententiam cogitauit? Quod si ita est, sit igitur illa quā cogitauit cæteris excellentior. Nobis autem domine aut ipsam demonstra, aut quam placet alteram veram, vt siue nobis hoc quod etiā illi homini tuo, siue aliud

Ps. 142

ex eo

ex eorundem verborum occasione patefacias, tu tamen pascas nos, non error illudat. Ecce domine Deus meus quam multa de paucis verbis, quàm multa orote, scripsimus? Quę nostræ vires, quæ tempora omnibus libris tuis ad istum modum sufficiant? Sine itaque me breuius in eis confiteri tibi, & eligere vnum aliquid quod tu inspirauer:s verum, certum & bonum: etiamsi multa occurruerint, vbi multa occurrere potuerint, ea fide confessionis meæ, vt si hoc dixero quod sensit minister tuus, rectè atque optimè, id enim conari me oportet. Quod si assecutus non fuero, id tamen dicam quod mihi per eius verba veritas tua dicere voluerit, quæ illi quoque dixit quod voluit.

***

LIBER XIII.

Inuocat Deum. CAPVT I.

INuoco te Deus meus misericordia mea qui fecisti me, & oblitum, tu non oblitus es Inuoco te in animam meam quam præparas ad capiendum te ex desiderio quod inspiras ei: nunc inuocantem te ne deseras, qui priu quam inuocarem præuenisti & institisti crebrescens multimodis vocibus vt audirem de longinquo & conuerterer, & vocantem me inuocarem te. Tu enim domine deleuisti omnia mala merita mea, ne retribueres manibus meis in quibus à te defeci: & præuenisti omnia bona merita mea, vt retribueres manibus tuis quibus me fecisti, quia & priu quam essem tu eras. Nec eram cui præstares vt essem, & tamẽ ecce sum ex bonitate tua præueniente totum hoc quod me fecisti, & vnde me fecisti. Neq; enim eguisti me, aut ego tale bonũ sum

ſum quo tu adiuueris Domine meus & Deus meus: non vt tibi ſic ſeruiam quaſi ne fatigeris in agendo; aut ne minor ſit poteſtas tua carens obſequio meo: neque vt ſic te colam quaſi terram, vt ſis incultus ſi non te colam, ſed vt ſeruiam tibi & colam te, vt de te mihi bene ſit à quo mihi eſt vt ſim cui bene ſit.

Colimus agrum, & colimus numen.
Ordo creaturarum.

CAP. II.

EX plenitudine quippe bonitatis tuæ creatura tua ſubſiſtit, vt bonum quod tibi nihil prodeſſet, nec de te æquale tibi eſſet, tamen quia ex te fieri potuit non deeſſet. Quid enim te promeruit cœlum & terra quæ feciſti in principio? Dicant quid te promeruerunt ſpiritalis corporaliſque natura, quas feciſti in ſapientia tua, vt inde penderent etiam inchoata & informia quæque in genere ſuo, vel ſpiritali vel corporali, euntia in immoderationem, & in longinquam diſſimilitudinem tuam. Spiritale informe præſtātius, quàm ſi formatum corpus eſſet: corporale autem informe præſtantius quàm ſi omnino nihil eſſet: atque ita penderent in tuo verbo informia, niſi per idem verbum reuocarentur ad vnitatem tuam, & formarentur, & eſſent ab vno te ſummo bono

bono vniuersa bona valde. Quid te promeruerant vt essent saltem informia, quę neque hoc essent nisi ex te? Quid te promeruit materies corporalis, vt esset saltem inuisibilis & incomposita, quia neq; hoc esset, nisi quia fecisti eam, ideóque te quia non erat promereri vt esset non poterat? Aut quid te promeruit inchoatio creaturæ spiritalis, vt saltem tenebrosa fluitaret, similis abysso, tui dissimulis nisi per idem verbum conuerteretur ad idem à quo facta est, atque ab illo illuminata lux fieret, quamuis non æqualiter, tamen conformis formæ æquali tibi? Sicut enim corpori non hoc est esse quod pulchrum esse, alioquin deforme esse non posset, ita etiam creato spiritui non id est viuere, quod sapienter viuere, alioquin incommutabiliter saperet. Bonum autem illi est hærere tibi semper, ne quod adeptus est conuersione, auersione lumen amittat, & relabatur in vitam tenebrosæ abysso similem. Nam & nos qui secundum animam creatura spiritalis sumus, auersi à te nostro lumine in ea vita fuimus aliquando tenebræ, & in reliquiis obscuratis nostræ laboramus, donec simus iustitia tua in vnico tuo sicut montes Dei: Nam iudicia tua fuimus sicut abyssus multa.

Eph. 5. *Ps. 35.*

***

Ex Dei

Ex Dei gratia omnia.

CAP. III.

QVod autem in primis conditionibus dixisti, Fiat lux, & facta est lux, non incongruenter hoc intelligo in creatura spiritali, quia erat iam qualiscunque vita quam illuminares. Sed sicut non te promeruerat vt esset talis vita quæ illuminari posset: ita nec cum iam esset promeruit te vt illuminaretur. Neque enim eius informitas placeret tibi si non lux fieret, non existendo, sed intuendo illuminantem lucem, eíque cohærendo: vt & quod vtcunque viuit, & quod beatè viuit, non deberet nisi gratiæ tuæ, côuersa per commutationem meliorem ad id quod neque in melius neque in deterius commutari potest, quod tu solus es, quia solus simpliciter es, cui non est aliud viuere, aliud beatè viuere, quia tua beatitudo tu es. Gen. 1.

Deus non eget rebus conditis.

CAP. IIII.

QVid ergo tibi deesset ad bonũ quod tu tibi es, etiã si ista vel omnino nulla essent, vel informia remanerent, quæ non ex indigentia fecisti, sed ex plenitudine bonitatis tuæ, cohibens atque conuertens ad formam, non vt tanquam tuum gaudium compleatur ex eis? Perfecto enim tibi displicet eorum imperfectio,

fecto, vt ex te perficiantur & tibi placeant, nõ autem imperfecto, tanquam & tu eorum perfectione perficiẽdus sis. Spiritus enim tuus bonus superferebatur super aquas, non ferebatur ab eis tanquã in eis requiesceret. In quibus enim requiescere dicitur spiritus tuus bonus, hos in se requiescere facit Sed superferebatur incorruptibilis & incommutabilis voluntas tua ipsa in se sibi sufficiens super eam quam feceras vitam: cui non est viuere quod beatè viuere, quia viuit etiã fluitans in obscuritate sua: cui restat conuerti ea eum à quo facta est, & magis magisque viuere apud fontem vitæ, & in lumine eius videre lumen, & perfici, & illustrari & beari.

Gen.

Filius principium.

CAP. V.

ECce apparet mihi in ænigmate trinitas quod es domine Deus meus, quoniam tu pater in principio, quod est tua sapientia de te nata æqualis tibi & coæterna, id est, in filio tuo fecisti cœlum & terram. Et multa diximus de cœlo cœli, & de terra inuisibili & incomposita & de abysso tenebrosa, secundum spiritalis informitatis vagabunda deliquia, nisi conuerteretur ad eũ à quo erat qualiscunque vita, & illuminatione fieret speciosa vita, & esset cælum cæli eius, quod inter a-

Gen. 1.

quam

quam & aquam postea factum est: & tenebam iam patrem in Dei nomine qui fecit hæc, & filium in Principij nomine in quo fecit hæc, & trinitatem credens Deum meum sicuti credebam, quærebam in eloquiis sanctis eius: & ecce spiritus tuus superferebatur super aquas: Ecce trinitas Deus meus, Pater & filius & Spiritus sanctus, creator vniuersæ creaturæ.

Spiritus superfusus aquis.
CAP. VI.

SEd quæ causa fuerat, ô lumen veridicum tibi admoueo cor meum, ne me vana doceat, discute tenebras eius, & dic mihi, obsecro te per matrem charitatem, obsecro te, dic mihi quæ causa fuerat, vt post nominatum cælum & terram, inuisibilem & incompositam, & tenebras super abyssum, tum demum scriptura tua nominaret spiritum tuum? An quia oportebat eum sic insinuari vt diceretur superferri, & non posset hoc dici nisi prius illud cômemoraretur, cui superferri spiritus tuus posset intelligi? Nec patri enim, nec filio superferebatur: Nec superferri rectè diceretur, si nulli rei superferretur, & deinde ille quem non oportebat aliter commemorari, nisi vt superferri diceretur. Cur ergo aliter eum insinuari non oportebat, nisi vt superferri diceretur?

Esse

Effectus spiritus.
CAP. VII.

IAm hinc sequatur qui potest intellectu Apostolum tuum dicentem: quia charitas tua diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis, & de spiritualibus docẽtem & demonstrantem supereminẽtem viam charitatis, & flectentem genua pro nobis ad te, vt cognoscamus supereminentem scientiam charitatis Christi. Ideóque ab initio supereminens superferebatur super aquas. Cui dicam? quomodo dicam de põdere cupiditatis in abruptam abyssum, & de subleuatione charitatis per spiritum tuum, qui superferebatur super aquas? Cui dicam? Quomodo dicam? Mergimur & emergimus. Neque enim loca sunt quibus mergimur & emergimus. Quid similius & quid dissimilius? Affectus sunt, amores sunt, immundicia spiritus nostri defluens inferius amore curarum, & sanctitas spiritus tui attollens nos superius amore securitatis; vt sursum corda habeamus ad te, vbi spiritus tuus superfertur super aquas, & veniamus ad supereminentem requiem, cum pertransierit anima nostra aquas quæ sunt sine substantia.

Ps. 123

Spiritus

Spiritus fouens animas infirmas.
CAP. VIII.

DEfluxit angelus, defluxit anima hominis, & indicauerunt abyssum vniuersæ spiritales creaturæ in profundo tenebroso. Nisi dixisses ab initio: fiat lux, & facta esset lux & inhæreret tibi omnis obediens intelligentia cælestis ciuitatis tuæ, & requiesceret in spiritu tuo, qui superfertur incommutabiliter super omne mutabile: alioquin & ipsum cœlum cœli tenebrosa abyssus esset in se, nunc autem lux est in domino. Nam & in ipsa misera inquietudine defluentium spirituum & indicantium tenebras suas nudatas veste luminis tui, satis ostendis quàm magnam creaturam rationalem feceris, qui nullo modo sufficit ad beatam requiem, quicquid te minus est, ac per hoc nec ipsa sibi. Tu enim Deus noster illuminabis tenebras nostras. Ex te oriuntur vestimenta nostra, & tenebræ nostræ sicut meridies erunt. Da mihi te Deus meus, redde mihi te. En amo, & si parū est, amem validius. Non possum metiri vt sciam quantū desit mihi amoris ad id quod satis est, vt currat vita mea in amplexus tuos, nec auertatur donec abscondatur in abscondito vultus tui. Hoc tantum scio, quia male mihi est præter te, non solum extra me, sed & in meipso, & omnis mihi copia quæ Deus meus non est, egestas est.

Ps. 17.
Ps. 108
Ps. 30.

Cur solus spiritus feratur super aquas.
CAP. X.

NVnquid aut pater, aut filius non superferebatur super aquas? Si tanquam loco sicut corpus, nec spiritus sanctus. Si autem incommutabilis diuinitatis eminentia super omne mutabile, & pater, & filius, & spiritus sanctus superferebatur super aquas: Cur ergo tantum de spiritu tuo dictum est hoc? Cur de illo tãtum dictum est, quasi locus ibi esset, qui non est locus, de quo solo dictum est quòd sit donum tuum, & in dono tuo requiescimus. ibi te fruimur requies nostra, locus noster. Amor illuc attollit nos, & spiritus tuus bonus exaltat humilitatem nostram de portis mortis. In bona voluntate pax nobis est. Corpus pondere suo nititur ad locum suum. Pondus non ad ima tantum est, sed ad locum suum. Ignis sursum tendit, deorsum lapis. Ponderibus suis aguntur, loca sua petunt. Oleum infra aquam fusum, supra aquam attollitur: aqua supra oleum fusa, infra oleum demergitur. Ponderibus suis aguntur, loca sua petunt. Minus ordinata inquieta sunt, ordinantur & quiescunt. Pondus meum, amor meus, eò feror quocunque feror. Dono tuo accendimur, & sursum ferimur. Inardescimus & imus. Ascendimus ascensiones in corde, & cantamus canticum graduum. Igne tuo, igne tuo bono inardescimus & imus

Psal.83.

imus, quoniam sursum imus ad pacem Hierusalem quoniam iucundatus sum in his quæ dixerunt mihi: in domum domini ibimus: Ibi nos collocauit voluntas bona, vt nihil velimus aliud quàm permanere illic in æternum. *Ps. 121*

Ex dono Dei omnia. C A P. X.

BEata creatura quæ non nouit aliud: cũ esset ipsa aliud, nisi dono tuo quod superfertur super omne mutabile, mox vt facta est, attolleretur nullo interuallo temporis in ea vocatione qua dixisti, Fiat lux, & facta est lux. In nobis enim distinguitur tempore quo tenebræ fuimus, & lux efficimur. In illa vero dictũ est, quid esset nisi illuminaretur: & ita dictum est, quasi prius fuerit fluxa & tenebrosa: vt appareret causa qua dictum est, vt aliter esset, id est, vt ad lumen indeficiens conuersa lux esset. Qui potest, intelligat, & qui non potest, à te petat. Vt quid mihi molestus est, quasi ego illuminem vllum hominem venientem in hunc mundum? *Gen. 1.* *Eph. 5.* *Ioã. 1.*

Symbola Trinitatis in homine.

C A P. X I.

TRinitatem omnipotentem quis intelligit? Et quis non loquitur eam, si tamen intelligit eam? Rara anima, quę cũ

de illa loquitur, ſciat quid loquatur. Et contendunt, & dimicant, & nemo ſine pace vidit iſtam viſionem. Vellem vt hæc tria cogitarent homines in ſeipſis. Longè aliud ſunt iſta tria quàm illa trinitas. Sed dico vbi ſe exerceant, & probent, & ſentiant quàm longè aliud ſunt. Dico autem hæc tria, eſſe, noſſe, velle. Sum enim, & noui, & volo: Sum ſciens, & volens: & ſcio eſſe me, & velle vt ſim: & volo eſſe, & ſcire. In his igitur tribus quàm ſit inſeparabilis vita, & vna vita, & vna mens, & vna eſſentia, quàm denique inſeparabilis diſtinctio, & tamen diſtinctio, videat qui poteſt. Certè coram ſe eſt, attendat in ſe, & videat & dicat mihi. Sed cum inuenerit in his aliquid, & dixerit, non iam ſe putet inueniſſe illud quod ſupra iſta eſt incommutabile, quod eſt incommutabiliter, & ſcit incommutabiliter, & vult incommutabiliter: & vtrum propter tria hæc, & ibi trinitas, an in ſingulis hæc tria, aut terna ſingulorum ſint, an vtrunque miris modis ſimpliciter, & multipliciter infinito in ſe ſibi ſine quo eſt, & ſibi notum eſt, & ſibi ſufficit incommutabiliter idipſum copioſa vnitatis magnitudine, quis facile cogitauerit? quis vllo modo dixerit? quis quolibet modo temerè pronunciauerit.

Eſſe, noſſe, velle.

***

Aqua

Aqua baptiſmi per ſpiritum efficax.
CAP. XII.

PRocede in confeſſione fides mea, dic domino Deo tuo, Sancte, ſancte, ſancte domine Deus meus, in nomine tuo baptizati ſumus, pater & fili, & ſpiritusſancte, in nomine tuo baptizamus, pater & fili, & ſpiritusſancte: quia & apud nos in Chriſto ſuo fecit Deus cœlum & terram, ſpirituales & carnales eccleſiæ ſuæ, & terra noſtra antequam acciperet formam doctrinæ inuiſibilis erat & incompoſita: & ignorantiæ tenebris tegebamur, quoniam pro iniquitate erudiſti hominem, & iudicia tua ſicut abyſſus multa. Sed quia ſpiritus tuus ſuperferebatur ſuper aquam, non reliquit miſeriā noſtram miſericordia tua, & dixiſti: Fiat lux. Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum. Pœnitentiam agite, fiat lux, & facta eſt lux. Et quoniam cōturbata erat ad noſipſos anima noſtra, commemorati ſumus tui domine de terra Iordanis, & de monte æquali tibi, ſed paruo propter nos: & diſplicuerunt nobis tenebræ noſtræ & conuerſi ſumus, ad te, & facta eſt lux. Et ecce fuimus aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino.

Pſ 38. *Pſ. 35.* *Gen. 1.* *Mat 4.* *Pſ. 41.* *Eph. 5.*

Ex spiritu remissio peccatorum.

CAP. XIII.

Ro. 8. ETtamen adhuc per fidem, nondũ per speciem. Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur nõ est spes. Ad-
Ps. 41. huc abyssus abyssum inuocat, sed iam nõ in voce cataractarum tuarum. Adhuc &
1. Cor. 3. ille qui dicit: Nõ potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, etiam
Phil. 3. ipse nondum se arbitratur comprehendisse: & quæ retro oblitus in ea quæ ante sunt extenditur, & ingemiscit grauatus,
Ps. 41 & sitit anima eius ad Deum viuum, quẽadmodum ceruus ad fontes aquarum, &
2. Cor. 5. dicit: Quando veniam? habitaculum suũ quod de cælo est superinduci cupiens, &
Ro. 12. inuocat inferiorem abyssum dicens: Nolite conformari huic seculo, sed reformamini
1. Cor. 14. in nouitate mentis vestræ, & nolite pueri effici mentibus, sed malitia paruuli
Gal. 3. estote, vt mentibus perfecti sitis. Et ô stulti Galatæ, quis vos fascinauit? Sed
Act 2 iam non in voce sua: in tua enim qui misisti spiritum tuum de excelsis, per eum
Ps. 67. qui ascendit in altum, & aperuit catara-
Ps. 45. ctas donorum suorum, vt fluminis impetus lætificarent ciuitatem tuam. Illi enim
Rom. 8 suspirat sponsi amicus habens iam spiritus primitias penes eum, sed adhuc in semetipso ingemiscens adoptionem expectans redemptionem corporis sui, illi suspirat, membrum est enim sponsæ: & illi

zelat,

zelat, amicus est enim sponsi, illi zelat non sibi: quia in voce cataractarum tuarum, non in voce sua inuocat alterā abyssum, cui zelans timet, ne sicut serpens Euam decepit astutia sua, sic & eorum sensus corrumpantur a castitate, quæ est in sponso nostro vnico tuo. Quæ est illa speciei lux? cum videbimus eum sicuti est, & transierint lachrymæ quæ mihi factæ sunt panis, die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus. *Io. 3.* *Ps. 41.* *2. Cor. 11.* *1. Io. 3.* *Ps. 41.*

Fide, & Spe corroboramur.
CAP. XIIII.

ET ego dico: Deus meus vbi es? Ecce vbi es? Respiro in te paululum, cūm effundo super me animam meam in voce exultationis & confessionis soni festiuitatem celebrantis. Et adhuc tristis est, quia relabitur & fit abyssus, vel potius sentit adhuc se esse abyssum. Dicit enim fides mea, quam accendisti in nocte ante pedes meos: Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in dominū, Lucerna pedibus tuis verbum eius: Spera & perseuera, donec transeat nox mater iniquorum, donec transeat ira domini, cuius filij & nos fuimus aliquando tenebræ, quarum residua trahimus in corpore propter peccatum mortuo, donec aspiret dies, & remoueantur vmbræ. Spera in dominum, Mane astabo tibi, & contemplabor, *Ps. 41.* *Ps. 41.* *Ps. 118* *Eph. 5.* *Ro. 8.* *Cāt. 2.* *Ps. 5.*

Ps.41 templabor, ſemper confitebor illi. Mane
Rom.8 aſtabo, & videbo ſalutare vultus mei,
Deum meum, qui viuificauit & mortalia
corpora noſtra, propter ſpiritum qui habitat in nobis, quia ſuper interius noſtrũ
tenebroſum & fluidum miſericorditer
Eph 5. ſuperferebatur. Vnde in hac peregrina-
Rom.8 tione pign' accepimus, vt iam ſimus lux,
dum adhuc ſpe ſalui facti ſumus, & filij
1. The. 5. lucis, & filij diei, non filij noctis, neque
tenebrarum, quod tamen fuimus. Inter
quos & nos in iſto adhuc incerto humanæ notitiæ tu ſolus diuidis, qui probas
Gen 1. corda noſtra, & vocas lucem diem, & te-
1. Cor. 4. nebras noctem. Quis enim nos diſcernit,
niſi tu? Quid autem habemus quod non
Ro. 9. accepimus à te, ex eadem maſſa vaſa in
honorem, ex qua ſunt & alia facta in contumeliam?

Voce firmamenti ſcriptura intelligitur.
CAP. XV.

AVt quis, niſi tu Deus noſter, feciſti
nobis firmamentum autoritatis ſu-
Eſ.34 per nos in ſcriptura tua diuina? Cælum
Ap.6 enim plicabitur vt liber, & nũc ſicut pellis extẽditur ſuper nos. Sublimioris enim
autoritatis eſt tua diuina ſcriptura, cum
iam obierunt iſta morte illi mortales, per
quos eam diſpenſaſti nobis. Et tu ſcis domine, tu ſcis quemadmodum pellibus indueris homines cum peccato mortales
fierent

fierent. Vnde ficut pellem extendifti fir- *Pf. 103*
mamentum libri tui, concordes vtique
fermones tuos, quos per mortalium mi-
nifterium fuperpofuifti nobis. Namque
ipfa eorum morte folidamentum auto-
ritatis in eloquiis tuis per eos æditis fub-
limiter extenditur fuper omnia quæ fub-
ter funt. Quod cum hic viuerent, non ita
fublimiter extentum erat. Nondum ficut *Pf. 103*
pellem cælum extenderas, nondum mor-
tis eorum famam vfquequaque dilataue-
ras. Videamus domine cælos opera digi- *Pf 8.*
torum tuorum differena oculis noftris
nubilum quo fubtexifti eos. Ibi eft tefti-
monium tuum, fapientiam præftans par-
uulis. Perfice Deus meus laudem tuam ex *Pf. 18*
ore infantium & lactentium. Neque enim *Pf. 8.*
nouimus alios libros ita deftruentes fu-
perbiam, ita deftruentes inimicum & de-
fenforem refiftentem reconciliationi tuę,
defendendo peccata fua. Nō noui domi-
ne, non noui alia tam cafta eloquia, quæ
fic mihi perfuaderent confeffionem, & le-
nirent ceruicem meam iugo tuo, & inui-
tarent colere te gratis. Intelligam ea pa-
ter bone, da mihi hæc fubterpofito, quia
fubterpofitis folidafti ea. Sunt aliæ aquæ
quæ fuper hoc firmamentum, credo im-
mortales, & à terrena corruptione fecre-
tæ. Laudent nomen tuum, laudent te fu-
percœleftes populi angelorum tuorum,
qui non opus habent fufcipere firma-
mentum hoc, & legendo cognofcere ver-

 bum

Mat. 18. bum tuum. Vident enim faciem tuā semper, & ibi legunt sine syllabis temporum quid velit æterna voluntas tua. Legunt, eligunt, & diligunt: semper legunt; & nūquam præterit quod legunt. Eligendo enim & diligendo legunt ipsam incommutabilitatem consilij tui, non clauditur codex eorum, nec plicabitur liber eorum, quia tu ipse illis hoc es, & es in æternum, quia super hoc firmamentum ordinasti eos, quod firmasti super infirmitatem inferiorum populorum, vbi susciperent & cognoscerent misericordiam tuam temporaliter enunciantem te qui fecisti tem-
Ps. 35. pora. In cælo enim misericordia tua, & veritas tua vsque ad nubes. Transeunt nubes, cælum autem manet. Transeunt prædicatores verbi tui ex hac vita in aliā vitam, scriptura verò tua vsque in finem
Mat. 24. seculi super populos extenditur. Sed & cælum & terra transibunt, sermones au-
Es. 40 tem tui non transibunt: Quoniam & pellis plicabitur, & fœnum super quod extendebatur cum claritate sua præteriet, verbum autem tuum manet in æternum, quod nunc in ænigmate nubium,
1. Cor. 13. & per speculum cæli non sicuti est apparet nobis: quia & nos quamuis filio tuo
1. Io. 3. dilecti simus, nondum apparuit quod
**attē-dit.* erimus. Accendit per retia carnis, & blanditus est, & inflammauit, & currimus
Cāt. 1. post odorem eius. Sed cum apparuerit
1. Io. 3. similes ei erimus, quoniam videbimus eum

eum sicuti est. Sicuti est domine videre nostrum, quod nondum est, da nobis.

Deus immutabilis. CAP. XVI.

NAm sicut omnino tu es, tu scis solus qui es incommutabiliter, & scis incommutabiliter, & vis incommutabiliter. Et essentia tua scit & vult incommutabiliter, & scientia tua est, & vult incommutabiliter, & voluntas tua est, & scit incommutabiliter. Nec videtur iustum esse coram te, vt quemadmodum se scit lumē incommutabile, ita sciatur ab illuminato commutabili. Ideòque anima mea sicut terra sine aqua tibi, quia sicut se illuminare de se non potest, ita se satiare de se non potest. Sic enim apud te fons vitæ, quomodo in lumine tuo videbimus lumē. *Ps. 142* *Ps. 35.*

Quid arida, quid mare. CAP. XVII.

QVis congregauit amaricantes aquas in societatem vnam? Idem nanque illis finis est tēporalis & terrenæ fœlicitatis, propter quam faciunt omnia: quamuis innumerabili varietate curarum fluctuēt. Quis domine nisi tu, qui dixisti vt congregarentur aquæ in congregationē vnā, & appareret arida sitiens tibi. Quoniam tuum est, & mare, & tu fecisti illud, & aridam terram manus tuæ formauerunt. *Gen. 1.* *Ps 94.*

S 5 Neque

Neque enim amaritudo voluntatum, sed congregatio aquarum vocatur mare. Tu enim coerces etiam malas cupiditates animarum & figis limites quousque progredi sinantur, atque vt in se comminuantur fluctus earum atque ita facis mare ordine imperii tui super omnia. Ad animas sitientes tibi, & apparentes tibi alio fine distinctas à societate maris, & occulto & dulci fonte irrigas, vt terra det fructum suum, & te iubente domino Deo suo germinet anima nostra opera misericordiæ, secundum genus diligens proximum in subsidiis necessitatum carnalium, habens in se semen secundum similitudinem: quoniam ex nostra infirmitate compatimur ad subueniendum indigentibus, similiter opitulantes quemadmodum nobis vellemus opem fieri, si eodem modo indigeremus, non tantum in facilibus tanquam in herba seminali, sed etiã in protectione adiutorii forti robore, sicut lignum fructiferum, id est, beneficium ad eripiendum eum qui iniuriam patitur, de manu potentis, & præbendo protectionis vmbraculum valido robore iusti iudicii.

Iob.38.

Orat vt oriatur de terra veritas, & iustitiæ de cælo respiciat. CAP. XVIII.

Psal. 84.
Esa.58.

Ita domine, ita oro te, oriatur sicuti facis, sicuti das hilaritatẽ & facultatẽ, oriatur de

tur de terra veritas, & iustitia de cælo respiciat, & fiat in firmamēto luminaria. Frangamus esurienti panem nostrum, & egenum sine tecto inducamus in domum nostram. Nudum vestiamus, & domesticos seminis nostri non despiciamus. Quibus in terra natis fructibus, vide quia bonū est: erumpat temporanea lux nostra, & de ista inferiori fruge actionis in delicias contemplationis verbum vitæ superius obtinentes, appareamus sicut luminaria in mundo cohærentes firmamamento scripturæ tuæ. Ibi enim nobiscum disputas, vt diuidamus inter intelligibilia & sensibilia, tanquam inter diem & noctem, vel inter animas alias intelligibilibus, alias sensibilibus deditas: vt iam non tu solus in abdito diiudicationis tuæ sicut antequam fieret firmamentum diuidas inter lucem & tenebras, sed etiam spiritales tui in eodem firmamento positi atque distincti manifestata per orbem gratia tua luceant super terram, & diuidant inter diem & noctem, & significent tempora: quia vetera transierunt, ecce facta sunt noua. Et quia propior est nostra salus quàm cum credidimus, & quia nox præcessit, dies autem appropinquauit: & quia benedices coronam anni tui, mittens operarios in messem tuam, in qua seminanda alii laborauerunt, mittens etiam in aliam sementem, cuius messis in fine est. Ita das vota optanti, & benedicis an-

2. Petri.

2. Cor. 5.

Ro 13.

Ps. 64.

Ioa 4.

Math. 13.

Ps. 101 dicis annos iusti: tu autem idem ipse es, & in annis tuis qui non deficiunt, horreum prępara annis transeuntibus. Æterno quippe consilio propriis temporibus bona cęlestia das super terram. Quoniam quidem alii datur per spiritum sermo sapientiæ tanquam luminare maius, propter eos qui perspicuæ veritatis luce delectantur tanquam in principio diei: alii autem sermo scientiæ secundum eundem spiritum, tanquam luminare minus: alii fides, alii donatio curationum, alii operationes virtutum; alii prophetia, alii diiudicatio spirituum alii genera linguarum: & hæc omnia tanquam stellæ. Omnia enim hæc operatur vnus atque idem spiritus, diuidens propria vnicuique prout vult, & faciens apparere sydera in manifestatione ad vtilitatem. Sermo autem scientiæ qua continentur omnia sacramenta, quæ variantur temporibus tanquam luna, & cæteræ notitiæ donorum, quæ deinceps tanquam stellæ commemoratæ sunt, quantum differunt ab illo candore sapientiæ, quo gaudet prædictus dies, tantum in principio noctis sunt. His enim sunt necessaria, quibus ille prudentissimus seruus tuus non potuit loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, ille qui sapientiam loquitur inter perfectos. Animalis autem homo tanquam paruulus in Christo lactisque potator, donec roboretur ad solidum cibum,

1 Cor. 12.

1. Cor. 3

1. Cor. 2

bum; & aciem firmet ad solis aspectum, non habeat desertam noctem suam, sed luce lunæ stellarumque contectus sit. Hæc nobiscum disputas sapientissime Deus noster in libro tuo, firmamento tuo, vt discernamus omnia contemplatione mirabili, quanuis adhuc in signis, & in temporibus, & in diebus, & in annis.

Pectus purgandum vitijs quo capax sit virtutũ.
CAP. XIX.

SEd prius lauamini, mũdi estote, auferte nequitiam ab animis vestris atque à conspectu oculorum meorum, vt appareat arida. Discite bonum facere, iudicate pupillo, & iustificate viduam, vt germinet terra herbam pabuli & lignum fructiferum, & venite disputemus, dicit dominus, vt fiant luminaria in firmamento cæli, & luceant super terram. Quærebat diues ille à magistro bono, quid faceret vt vitam æternã cõsequeretur. Dicat ei magister bonus, quẽ putabat hominẽ, & nihil amplius. Bonus est autẽ quia Deus est; dicat ei, vt si vult venire ad vitã, seruet mandata. Separet à se amaritudinem malitiæ atque nequitiæ, non occidat, nõ mœchetur, non furetur, non falsum testimonium dicat, vt appareat arida, & germinet honorẽ patris & matris, & dilectionẽ proximi. Feci, inquit, hæc omnia. Vnde ergo tantæ spinæ, si terra fructifera

Math. 19.

ctifera est? Vade extirpa syluosa dumeta auaritiæ, vende quæ possides, & implere frugibus dando pauperibus, & habebis thesaurum in cælis, & sequere dominum si vis esse perfectus, eis sociat⁹ inter quos loquitur sapientiam ille qui nouit quid distribuat diei & nocti vt noris & tu, vt fiant & tibi luminaria in firmamento cæli. Quod nó fiet, nisi fuerit illic cor tuum: quod item nō fiet, nisi fuerit illic thesaurus tuus, sicut audisti à magistro bono. Sed contristata est terra sterilis, & spinæ suffocauerunt verbū. Vos autē genus electum, infirma mundi, qui dimisistis omnia vt sequeremini dominū, ite post eum, & confundite fortia. Ite post eum speciosi pedes, & lucete in firmamento, vt cæli enarrent gloriam eius, diuidentes inter lucem perfectorum, sed nondum sicut angelorum: & tenebras paruulorum, sed non despectorum: lucente super omnem terram, & dies sole candens, eructet diei verbum sapientiæ: & nox luna lucens, annunciet nocti verbum scientiæ. Luna & stellæ nocti lucent, sed nox non obscurat eas, quoniam illæ illuminant eam pro modulo eius. Ecce enim tanquam Deo dicente, fiant luminaria in firmamento cœli, factus est subitò de cœlo sonus, quasi ferretur flatus vehemens, & visæ sunt linguæ diuisæ quasi ignis, qui & insedit super vnumquenque illorum: & facta sunt luminaria in firmamento cæli, verbum

Mat. 6
Math.
1. Petri 2.
Math. 19
1 Cor. 1
Ro. 10
Ps. 18.
Ps. 18.
Gen. 1.
Act. 2.

vitæ

vitæ habentia. Vbique discurrite ignes sancti, ignes decori. Vos enim estis lumen mundi, nec estis sub modio. Exaltatus est cui adhæsistis, & exaltauit vos. Discurrite & innotescite omnibus gentibus.

Creatio spiritalis virtutum.

CAPVT XX.

Concipiat & mare, & pariat opera vestra, & producant aquæ reptilia animarum viuarum. Separantes enim præciosum à vili facti estis os Dei, per quod diceret: Producant aquæ non animam viuam, quam terra producit, sed reptilia animarum viuarum & volatilia volantia super terram. Repserunt enim sacramenta tua Deus per opera seruorum sanctorum tuorum inter medios fluctus tentationum seculi ad imbuendas gentes nomini tuo, in baptismo tuo. Et inter hæc facta sunt magnalia mirabilia tanquã cete grandia, & voces nunciorum tuorum volitãtes super terram iuxta firmamentum libri tui, præposito illo sibi ad autoritatẽ, sub quo volitarent quocunque irent. Neque enim sunt loquelæ neque sermones, quorũ nõ audiantur voces eorum, quando in omnẽ terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum, quoniã tu domine benedicendo multiplicasti hæc. Nunquid mentior, aut mixtione misceo, neque distinguo lucidas cognitiones harum rerum

Ps. 18.

rerũ in firmãmento cæli,& opera corporalia in vndoſo mari, & ſub firmamento cæli, Quarũ enim rerũ notitiæ ſunt ſolidæ,& terminatæ ſine incrementis generationũ taquã lumina ſapientiæ & ſciẽtiæ. earundem rerũ ſunt operationes corporales multæ ac variæ, & aliud ex alio creſcẽdo multiplicatur in benedictione tua Deus, qui cõſolatus es faſtidia ſenſuum mortaliũ,vt in cognitione animi res vna multis modis per corporis motiones figuretur atque dicatur, aquæ produxerũt hæc:ſed in verbo tuo neceſſitates alienatorum ab æternitate veritatis tuæ populorum produxerunt hæc, ſed in euangelio tuo:quoniã ipſæ aquæ iſta eiecerunt, quarũ amarus languor fuit cauſa, vt in tuo verbo iſta procederent. Et pulchra ſunt omnia faciente te,& ecce tu inenarrabiliter pulchrior qui feciſti omnia: à quo ſi nõ eſſe, lapſus Adã,nõ diffunderetur ex vtero eius ſalſugo maris,genus humanum profundè curioſum, & procelloſè tumidum,& inſtabiliter fluidum:atque ita nõ opus eſſet vt in aquis multis corporaliter & ſenſibiliter operarentur diſpẽſatores tui myſtica facta & dicta. Sic enim nunc mihi occurrerunt reptilia & volatilia,quibus imbuti & initiati homines corporalibus ſacramentis ſubditi ,nõ vltra proficerent, niſi ſpiritualiter viueſceret anima gradu alio,& poſt initii verbum in conſummationem reſpiceret.

Alle-

Allegorica interpretatio auium, & piscium, & cæterorum animantium.

CAP. XXI.

AC per hoc in verbo tuo non maris profunditas, sed ab aquarum amaritudine terra discreta eiicit, non reptilia animarum viuarum & volatilia, sed animam viuam. Neque enim iam opus habet baptismo quo gentibus opus est, sicut opus habebat cum aquis tegeretur. Non enim intratur aliter in regnum cœlorum ex illo quo instituisti, vt sic intretur: nec magnalia quærit mirabilium quibus fiat fides. Neque enim nisi signa & prodigia viderit, non credit, cum iam distincta sit terra fidelis ab aquis maris, infidelitate amaris, & linguæ in signo sunt non fidelibus, sed infidelibus. Nec isto igitur genere volatili, quod verbo tuo produxerunt aquæ, opus habet terra quam fundasti super aquas. Immitte in eam verbum tuum per nuncios tuos. Opera enim eorũ narramus, sed tu es qui operaris in eis, vt operentur animam viuam. Terra producit eam, quia terra causa est vt hæc agant in ea: sicut mare fuit causa vt agerent reptilia animarum viuarum, & volatilia sub firmamento cœli, quibus iam terra non indiget: quanuis piscem manducet leuatum de profundo in ea mensa quam parasti in conspectu credentium. Ideo enim de profundo leuatus est, vt alat aridam, & auis

Ioan. 4

1. Cor. 14

Luc. 24

& auis marina progenies, sed tamen super terram multiplicatur. Primarū enim vocum euangelizantium infidelitas hominum causa extitit, sed & fideles exhortantur, & benedicũtur ab eis multipliciter de die in diem. At verò anima viua de terra sumpsit exordium, quia non prodest iam nisi fidelibus cõtinere se ab amore huius seculi, vt anima eorũ tibi viuat, quę mortua erat in deliciis viuen, deliciis Domine mortiferis, nam tu puri cordis vitales deliciæ. Operentur ergo iam in terra ministri tui, non sicut in aquis infidelitatis annunciando & loquendo per miracula & sacramenta & voces mysticas, vbi intenta sit ignorantia mater admirationis in timore occultorum signorum. Talis enim est introitus ad fidem filiis Adam oblitis tui, dum abscondunt se à facie tua, & fiunt abyssus: sed operentur etiam sicut in arida discreta à gurgitibus abyssi, & sint forma fidelibus viuendo coram eis, & excitando ad imitationem. Sic enim non tantum ad audiendum verbum, sed etiam ad faciendum audiunt. Quærite Dominum, & viuet anima vestra, vt producat terra animã viuentem. Nolite conformari huic seculo, continete vos ab eo, Euitando viuit anima, quæ appetendo moritur. Continete vos ab immani feritate superbiæ, ab inerti voluptate luxuriæ, & à fallaci nomine scientiæ, vt sint bestiæ mansuetæ, & pecora edomita, & innoxij

1.Tim. 5.

Gen. 3.

Psal. 68.

Ro. 12

innoxij serpentes. Motus enim animæ sunt isti in allegoria, sed fastus elationis, & delectatio libidinis, & venenum curiositatis motus sunt animæ morituræ: quia non ita moritur vt omni motu careat, quoniam discedendo à fonte vitæ, moritur: atque ita suscipitur à prætereunte seculo, & conformatur ei. Verbum autem tuum Deus fons vitæ æternæ est, & non præterit: ideóque in verbo tuo cohibetur ille discessus, dum dicitur nobis: Nolite conformari huic seculo vt producat terra in fonte vitæ animam viuentem, in verbo tuo per euangelistas tuos animam continentem, imitando imitatores Christi tui. Hoc est enim secundum genus, quoniam æmulatio viri ab amico est. Estote, inquit, sicut ego, quia & ego sicut vos. Ita erunt in anima viua bestiæ bonę, in mansuetudine actionis: Mandasti enim dicens: in mansuetudine opera tua perfice, & ab omni homine diligeris. Et pecora bona neque si manducauerint abũdantia, neque si non manducauerint, egentia: & serpentes boni, non perniciosi ad nocendum, sed astuti ad cauendum, & tantum explorantes temporalem naturam, quantum sufficit vt per ea quę facta sunt, intellecta conspiciatur æternitas. Seruiũt enim rationi hæc animalia, cum à progressu mortifero cohibita viuunt, & bona sunt.

Gal. 4

Eccl. 3

Rom. 1

Renascentia spiritus.
CAP. XXII.

ECce enim Domine Deus noster creator noster cum cohibitæ fuerint affectiones ab amore seculi, quibus moriebamur male viuendo, & cœperit esse anima viuens bene viuendo, completúmq; fuerit verbum tuum quod per Apostolum tuum dixisti: Nolite conformari huic seculo, consequitur & illud quod adiunxisti statim, & dixisti: Sed reformamini in nouitate mentis vestræ: non iam secundum genus tanquam imitantes præcedentem proximum, nec ex hominis melioris autoritate viuentes. Neque enim dixisti: fiat homo secundum genus: sed, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, Vt nos probemus quæ sit voluntas tua. Ad hoc enim ille dispensator tuus generans per euangelium filios, ne semper paruulos haberet quos lacte nutriret, & tanquam nutrix foueret: Reformamini, inquit, in nouitate mentis vestræ, ad probandum quę sit voluntas Dei, quod bonū & beneplacitum & perfectum. Ideóque non dicis: Fiat homo, sed faciamus hominem. Nec dicis, secundum genus, sed ad imaginem & similitudinem nostram. Mente quippe renouatus, & conspiciens intellectu veritatem tuam homine demonstratore non indiget, vt suum genus imitetur, sed demonstrante

Ro. 12

Gen. 1

Ro. 12.

monstrante te probat ipse quæ sit voluntas tua, quod bonum & beneplacitum & perfectum, & iacis eum iam capacem videre trinitatem vnitatis, & vnitatem trinitatis. Ideóq; pluraliter dicto, Faciamus hominem: singulariter tamen infertur. Et fecit Deus hominem: & pluraliter dicto, Ad imaginem nostram: singulariter tamen infertur, Ad imaginem Dei. Ita homo renouatur in agnitionem Dei secundum imaginem eius qui creauit eum. Et spiritalis effectus iudicat omnia, quæ vtique iudicanda sunt, ipse autem à nemine iudicatur.

Col. 3.

1. cor. 2.

Christianus de quibus iudicet.
CAP. XXIII.

QVod autem iudicat omnia, hoc est, quod habet potestatem piscium maris, & volatilium cœli, & omnium pecorum & ferarum, & omnis terræ, & omniũ repentium quæ repunt super terram. Hoc enim agit per mẽtis intellectum, per quem percipit quæ sunt spiritus Dei. Alioqui homo in honore positus non intellexit, comparatus est iumentis insensatis, & similis factus est illis. Ergo in ecclesia tua Deus noster, secundum gratiam tuam quam dedisti ei, quoniam tuum sumus figmentum creati in operibus bonis, non solum qui spiritaliter præsunt, sed etiam hi qui spiritaliter subduntur eis qui præsunt.

Psal. 48

Eph. 2

præſunt. Maſculum enim & fœminam fe
ciſti hominem, hoc modo in gratia tua
ſpiritali, vbi ſecundum ſexum corporis
Gal.3. non eſt maſculus & fœmina, quia neque
Iudæus, neque Græcus, neque ſeruus, ne-
que liber. Spiritales ergo, ſiue qui præ-
ſunt, ſiue qui obtemperant, ſpiritaliter
iudicant: non de cogitationibus ſpirita-
libus quæ lucent in firmamẽto. Non enim
oportet de tam ſublimi autoritate iudi-
care, neque de ipſo libro tuo, etiã ſi quid
ibi non lucet, quoniam ſubmittimus ei
noſtrum intellectum, certúmq; habemus,
etiam quod clauſum eſt aſpectibus no-
ſtris, rectè veracitérque dictum eſſe. Sic
enim homo licet iam ſpiritalis & reno-
uatus in agnitionem Dei, ſecundum ima-
Iac.4. ginem eius qui creauit eum, factor tamen
legis debet eſſe, non iudex. Neque de illa
diſtinctionẽ iudicat ſpiritalium videlicet
atque carnalium hominum, qui tuis Deus
noſter oculis noti ſunt & nullis adhuc no
bis apparuerunt operibus, vt ex frúctibus
Mat.7 eorum cognoſcamus eos, ſed tu Domine
iam ſcis eos, & diuiſiſti & vocaſti in oc-
culto antequam fieret firmamentum. Ne-
que de turbidis huius ſeculi populus tan-
quam ſpiritalis homo diiudicat. Quid e-
**qui* nim de his quæ* foris ſunt iudicare igno-
ranti quis inde venturus ſit in dulcedinem
gratiæ tuæ, & quis in perpetua impieta-
tis amaritudine remanſurus? Ideóque ho-
mo quem feciſti ad imaginem tuam non
accepit

accepit potestatem luminarium cœli, neque ipsius occulti cœli, neque diei & noctis, quæ ante cœli constitutionem vocasti, neque congregationis aquarum quod est mare: sed accepit potestatem piscium maris, & volatilium cœli, & omnium pecorum, & omnis terræ, & omnium repentium quæ erunt super terrã. Iudicat enim & approbat quod rectè, improbat autem quod perperam inuenerit: siue in ea solennitate sacramentorum quibus initiantur, quos peruestigat in aquis multis misericordia tua: siue in ea qua ille piscis exhibetur, quẽ leuatũ de profundo terra pia comedit: siue in verborũ signis vocibúsq; subiectis autoritati libri tui tanquã sub firmamẽto volitantibus, interpretando, exponendo, disserendo, disputando, benedicẽdo, atq; inuocando te ore erumpentibus atq; sonantibus signis, vt respõdeat populus, amẽ. Quibus omnibus vocipus corporaliter enunciandis, causa est abyssus seculi, & cæcitas carnis, quæ cogitata non possunt videri, vt opus sit instrepere in auribus: Ita quanuis multiplicentur volatilia super terram, ex aquis tamen originem ducũt. Iudicat etiam spiritalis approbãdo quod rectũ, improbando autem quod perperam inuenerit in operibus morbusque fidelium & eleemosynis tanquã terra fructifera, & de anima viua mãsuefactis affectionibus, in castitate, in ieiuniis, in cogitationibus piis, de his quę

Ps. 8.

per

per sensum corporis percipiuntur. De his enim iudicare nunc dicitur, in quibus & potestatem corrigendi habet.

Quare Deus benedixerit homini, & piscibus, & volatilibus, & non aliis creaturis.
CAP. XXIIII.

SEd quid est hoc, & quale mysterium est? Ecce benedicis homines ô Domine, vt crescant & multiplicentur; & impleant terram. Nihil ne nobis ex hoc innuis vt intelligamus aliquid? Cur non ita benedixeris lucem quam vocasti diem, nec firmamentum cœli, nec luminaria, nec sydera, nec terram, nec mare? Dicerem te Deus noster qui nos ad imaginem tuam creasti, dicerem te hoc donum benedictionis hominis propriè voluisse largiri, nisi hoc modo benedixisses pisces & cetos, & crescerent & multiplicarentur vt implerent aquas maris, & volatilia multiplicarentur super terram. Item dicerem ad ea rerum genera pertinere benedictionem hanc, quæ gignendo ex semetipsis propagantur, si eam reperirem in arbustis & frutetis & in pecoribus terræ. Nunc autem nec herbis & lignis dictũ est, nec bestiis & serpentibus: crescite & multiplicamini, cum hæc quoq; omnia, sicut pisces & aues & homines gignendo augeantur, genúsque custodiant. Quid igitur dicam lumen meum veritas? quia

vacat

vacat hoc?quia inaniter dictũ est?Nequaquam pater pietatis,absit vt hoc dicat seruus verbi tui.Et si ego non intelligo quid hoc eloquio significetur, vtantur eo melius meliores,id est, intelligẽtiores quàm ego sum,vnicuique quãtum sapere dedisti Deus meus.Placeat autem & confessio mea coram oculis tuis, quia tibi cõfiteor credere me domine non incassum te ita locutum esse, neque silebo quod mihi lectionis huius occasio suggerit.Verum est enim,nec video quid impediat ita me sentire dicta figurata librorum tuorum.Noui enim multipliciter significari per corpus, quod vno modo mente intelligitur, & multipliciter mente intelligi, quod vno modo per corp' significatur.Ecce simplex dilectio Dei & proximi,quàm multiplicibus sacramentis, & innumerabilibus linguis,& in vnaquaq; lingua innumerabilibus locutionũ modis corporaliter enũciatur.Ita crescunt & multiplicãtur fœtus aquarũ.Attende iterũ quisquis,hæc legis. Ecce quod vno modo scriptura*offert,& vox personat:In principio fecit Deus cælum & terram, nónne multipliciter intelligitur,non errorũ fallacia, sed verarũ intelligentiarum generibus?Ita crescunt, & multiplicantur fœtus hominum. Itaq; si naturas ipsas rerũ nõ allegoricè, sed propriè cogitemus,ad omnia quę de seminibus gignuntur:conuenit verbum:crescite & multiplicamini. Si autẽ figuratè posita

*efferet

Gen.1.

ista tractemus, quod potius arbitror intendisse scripturam, quæ vtique non superuacuè solis aquatilium, & hominum fœtibus istam benedictionem attribuit, inuenimusquidẽ multitudines, & in creaturis spiritalibus atque corporalibus tanquam in cœlo & in terra: & in animis iustis & iniquis, tanquam in luce & in tenebris: & in sanctis autoribus, per quos lex ministrata est, tanquam in firmamento quod solidatum est inter aquam & aquã: & in societate amaricantium populorum tanquam in mari: & in studio animarum piarum, tanquam in arida: & in operibus misericordiæ, secundum præsentem vitã tanquam in herbis seminalibus & lignis fructiferis: & in spiritalibus donis manifestatis ad vtilitatem, sicut in luminarib[9] cæli: & in affectibus formatis ad temperantiam, tanquã in anima viua. In his omnibus nanciscimur multitudines, & vbertates, & incrementa: Sed quod ita crescat & multiplicetur, vt vna res multis modis enuncietur, & vna enuntiatio multis modis intelligatur, non inuenimus nisi in signis corporaliter æditis: & rebus intelligibiliter excogitatis. Signa corporaliter ædita, generationes aquarum propter necessarias causas carnalis profunditatis, res autem intelligibiliter excogitatas generationes humanas, propter rationis fœcunditatem intelligimus. Et ideo credim[9] vtrique horum generi dictum esse abs te domine:

domine: Crescite & multiplicamini. In hac enim benedictione concessam nobis à te potestatem & facultatem accipio, & multis modis enuntiare quod vno modo intellectum tenuerimus, & multis modis intelligere, quod obscurè vno modo enũtiatum legerimus. Sic implentur aquæ maris, quæ non mouentur nisi à variis significationibus, sic & fœtibus humanis impletur & terra, cuius ariditas apparet in studio, & dominatur ei ratio.

Fructus terræ allegoricè sunt officia pietatis. CAP. XXV.

VOlo etiam dicere domine Deus me', quod me consequẽs tua scriptura cõmonet, & dicam, nec verebor. Verũ enim dicã te mihi inspirante, quod ex eis verbis voluisti vt dicerem. Neq; enim alio præter te inspirante credo me verum dicere, cum tu sis veritas: omnis autẽ homo mẽdax. Et ideo qui loquitur mendacium, de suo loquitur. Ergo vt verũ loquar, de tuo loquar. Ecce dedisti nobis in escã omne fœnum satiuum, seminãs semen quod est super omnem terram, & omne lignum quod habet in se fructum seminis satiui. Nec nobis solis, sed & omnibus auibus cæli, & bestiis terræ, atque serpentibus: piscibus autem & cetis magnis non dedisti hęc. Dicebam' enim eis fructibus terrę significari, & in allegoria figurari opera

Ps.115
Io.8.

misericordiæ, quæ huius vitæ necessitatibus exhibentur ex terra fructifera. Talis terra pius Onesiphorus, cuius domui dedisti misericordiam, qui frequenter Paulum tuum refrigerauit, & catenā eius non erubuit. Hoc fecerūt & fratres, & tali fruge fructificauerunt, qui quod ei deerat, suppleuerunt ex Macedonia. Quomodo autem dolet quædam ligna, quæ fructum ei debitum non dederunt, vbi ait, in prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt, nō illis imputetur: Ista enim debentur eis qui ministrant doctrinam rationalem per intelligētias diuinorum mysteriorum, & ita eis debentur tanquam hominibus. Debentur autem eis sicut animæ viuæ præbentibus se ad imitandum in omni continentia. Item debentur eis tanquam volatilibus propter benedictiones eorum quæ multiplicantur super terram, quoniam in omnem terram exiuit sonus eorum.

2. Tim. 2. — 2. Cor. 11. — 2. Tim. 4.

Voluptas & vtilitas ex beneficio in proximum collato. CAP. XXVI.

Phi. 3.

PAscuntur autem his escis qui lętantur eis: nec illi lætantur eis quorum Deus vēter est. Neq; enim & in illis qui præbēt ista, ea quæ dāt fructus est, sed quo animo dant. Itaq; ille qui Deo seruiebat, nō suo ventri, video plane vnde gaudeat, video & congratulor ei valde. Acceperat enim à Philippensibus qui per Epaphroditū miserant.

ferant. Sed tamē vnde gaudeat video. Vnde autē gaudet, inde pascitur, quia in veritate loquēs: Gauisus sum, inquit, magnificè in domino, quia tandem aliquādo repullulastis sapere pro me in quo & sapiebatis, tædium autem habuistis. Isti autem diuturno tædio marcuerant, & quasi exaruerant ab isto fructu boni operis: & gaudet eis, quia repullularunt, non sibi, quia eius indigentię subuenerunt. Ideo secutus ait: Nō quod desit aliquid dico. Ego enim didici in quibus sum sufficiēs esse: scio & minus habere, scio & abūdare, in omnib⁹ & in omnia imbutus sum. Et satiari, & esurire, & abundare, & penuriam pati: omnia possum in eo qui me confortat. Ergo in omnibus gaudes ô Paule magne. Vnde gaudes, vnde pasceris homo renouate in agnitionem Dei secundum imaginē eius qui creauit te, & anima viua tanta continentia, & lingua volatilis loquens mysteria? Talibus quippe animantibus esca ista debetur. Quid est quod te pascit? Lætitia. Quod sequitur audiamus. Veruntamen, inquit, bene fecistis, communicantes tribulationi meæ. Hinc gaudet, hinc pascitur, quia illi bene fecerunt, non quia eius angustia relaxata est qui dicit tibi: in tribulatione dilatasti mihi, quia & abundare & penuriam pati nouit in te qui cōfortas eum. Scitis enim, inquit, & vos Philippenses, quoniam in principio euangelij cum ex Macedonia sum profectus, nulla mihi

Phil. 4

Colo. 3

ecclesia communicauit in ratione dati & accepti, nisi vos soli, quia & Thessalonicã & semel & iterũ vsibus meis misistis. Ad hæc bona opera eos rediisse nũc gaudet, & repullulasse lætatur tanquam reuirescente fertilitate agri. Nunquid propter vsus suos, quia dixit, vsibus meis misistis? Nunquid propterea gaudet? Nõ propterea. Et hoc vnde scimus? Quoniam ipse sequitur dicens: Nõ quia quæro datum, sed requiro fructum abundantem. Didici à te Deus meus inter datum & fructum discernere. Datum est res ipsa quam dat qui impartitur hæc necessaria, veluti est nũmus, cibus, potus, vestimentum, tectum, adiutorium. Fructus autem bona & recta voluntas datoris est. Non enim ait magi-
Ps. 10. ster bonus: Qui susceperit prophetam tantum, sed addidit, in nomine prophetę. Neq; ait tantum: Qui susceperit iustum, sed addidit, in nomine iusti. Ita quippe ille mercedem prophetæ, iste mercedem iusti accipiet. Nec solum ait: Qui calicem aquæ frigidæ potum dederit vni ex minimis meis, sed addidit, tantum in nomine discipuli. Et sic adiunxit: Amen dico vobis, non perdet mercedem suam. Datũ est suscipere prophetam, suscipere iustum, porrigere calicem aquæ frigidæ discipulo, fructus autem in nomine prophetæ, in nomine iusti, in nomine discipuli, hoc facere. Fructu pascitur Helias à vidua sciẽte quod hominem Dei pasceret, & propter
hoc

hoc pascerer. Per coruum autem dato pascebatur. Nec int rior Helias, sed exterior pascebatur, qui posset etiam talis cibi egestate corrumpi.

Quid per pisces & cetos significetur.

CAP. XXVII.

IDeóque dicam quod verum est corã te domine, cùm homines idiotæ, atque infideles, quibus initiandis, atque lucrandis necessaria sunt sacramenta initiorum, & magnalia miraculorum, quæ nomine piscium & cetorũ significari credimus, suscipiuat corporaliter reficiendos, aut in aliquo præsentis vitæ vsu adiuuandos pueros tuos, cum id quare faciendum sit, & quò pertineat ignorent, nec illi istos pascunt, nec isti ab illis pascuntur, quia nec illi hęc sancta & recta voluntate operantur, nec isti eorum datis vbi fructum nondũ vident lætantur. Inde quippe animus pascitur, vnde lætatur. Et ideo pisces & ceti non vescuntur escis, quas non germinat, nisi iã terra ab amaritùdine marinorum fluctuum distincta, atq; discreta.

Valde bona, quare postremò additum.

CAP. XXVIII.

ET vidisti Deus omnia quæ fecisti, & ecce bona valde, quia et nos vidimus ea et ecce omnia bona valde. In singulis generibus operum tuorum, cum dixisses vt fierent, et facta essent, illud atque illud

vidisti quia bonum est. Septies numeraui scriptum esse te vidisse, quia bonum est quod fecisti: & hoc octauum est, quia vidisti omnia quæ fecisti, & ecce nõ solum bona, sed etiam valde bona tanquam simul omnia. Nã singula tãtum bona erãt, simul autẽ omnia, & bona & valde. Hoc modo dicũtur etiã quæq; pulchra corpora, quia longè multò pulchrius est corpus quod ex mẽbris omnibus cõstat, quã ipsa membra singula, quorum ordinatissimo conuentu completur vniuersum, quanuis & illa etiam singulatim pulchra sint.

Dei opera bona perpetuo.
CAP. XXIX.

ET attendi vt inuenirem, vtrum septies vel octies videris, quia bona sunt opera tua cum tibi placuerunt, & in tua visione non inueni tempora per quæ intelligerem, quod totiens videris quę fecisti, & dixi: O domine, nónne ista scriptura tua vera est, quoniam tu verax & veritas edidisti eam? Cur ergo tu mihi dicis non esse in tua visione tempora, & ecce scriptura tua mihi dicit per singulos dies ea quæ fecisti te vidisse, quia bona sunt? Et cum ea numerarem, inueni quotiens. Ad hæc tu dicis mihi, quoniam tu es Deus meus, & dicis voce forti in aurem interiorem seruo tuo perrumpens meã surditatem et clamans: O homo nempe quod scriptura mea dicit, ego dico: Et tamẽ illa

tempo

temporaliter dicit, verbo autem meo æterno tẽpus non accidit, quia æquali mecũ æternitate cõſiſtit. Sic ea quæ vos per ſpiritum meũ videtis, ego video, ſicut ea quæ vos per ſpiritum meum dicitis, ego dico. Atque ita cum vos temporaliter ea videtis, non ego temporaliter video: quẽadmodum cum vos temporaliter ea dicatis, non ego temporaliter ea dico.

In eos quibus opera Dei diſplicent.

CAP. XXX.

ET audiui domine Deus meus, & elinxi ſtillam dulcedinis ex tua veritate, & intellexi, quoniam ſunt quidam quibus diſplicent opera tua bona, & multa eorũ dicunt te feciſſe neceſſitate compulſum, ſicut fabricas cælorum & compoſitiones ſyderum, & hæc non de tuo, ſed iam fuiſſe alibi creata & aliunde, quæ tu cõtraheres & compaginares atq; cõtexeres, cum de hoſtibus victis mundana mœnia molireris, vt ea conſtructione deuicti, aduerſus te iterum rebellare non poſſent. Alia verò nec feciſſe te, nec omnino compegiſſe, ſicut oẽs carnes & minutiſſima quæq; animantia, & quicquid radicibus terram tenet: ſed hoſtilem mentem naturámque aliam, nec abs te conditam tibiq; contrariam, in inferioribus mundi locis iſta gignere atque formare. Inſani dicunt hæc, quoniam non per ſpiritum tuum vident opera tua, nec te cognoſcunt in eis.

Piis idem probatur quod Deo placuit.
CAP. XXXI.

QVi autem per ſpiritum tuum vident ea, tu vides in eis. Ergo cum vident quia bona ſunt, tu vides quia bona ſunt: & quæcunq; propter te placent, tu in eis complaces, & quæ per ſpiritũ tuum placent nobis, tibi placent in nobis. Quis enim ſcit hominum quę ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt? Sic quæ Dei ſunt nemo ſcit niſi ſpiritus Dei. Nos autem, inquit, non ſpiritum huius mundi accepimus, ſed ſpiritũ qui ex Deo eſt, vt ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis. Et admoneor vt dicam. Certè nemo ſcit quę Dei ſunt, niſi ſpiritus Dei. Quomodo ergo ſcimus & nos quæ à Deo donata ſunt nobis? Reſpondetur mihi, quoniam quæ per eius ſpiritum ſcimus, etiam ſic nemo ſcit niſi ſpiritus Dei. Sicut enim rectè dictum eſt: Non enim vos eſtis qui loquimini, eis qui in ſpiritu Dei loquerẽtur, ſic rectè dicitur: Non vos eſtis qui ſcitis, eis qui in Dei ſpiritu ſciũt. Niſi nihilominus igitur rectè dicitur: Non vos eſtis qui videtis, eis qui in ſpiritu Dei vident. Itaque quicquid in ſpiritu Dei vident quia bonũ eſt, non ipſi, ſed Deus videt quia bonum eſt. Aliud ergo eſt; vt putet quiſq; malum eſſe quod bonum eſt, quales ſupra dicti ſunt: Aliud, vt quod bonũ eſt, videat homo quia bonũ eſt. Sicut multis tua creatura placet quia bona eſt, quibus tamen non tu

1. Cor. 2.

Matt. 10.

non tu places in ea, vnde frui magis ipsa quàm te volunt. Aliud autem, vt cum aliquid videt homo quia bonum est, Deus in illo videat quia bonum est, vt scilicet ille ametur in eo quod fecit, qui non amaretur nisi per spiritum sanctum quem dedit: quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis, per quem videmus, quia bonum est quicquid aliquo modo est. Ab illo enim est, qui non aliquo modo est, sed quod est, est. *Rom.5*

Compendio denarrat opera Dei.

CAP. XXXII.

GRatias tibi domine, Videmus cœlum & terram, siue corporalem partẽ superiorem atq; inferiorem, siue spiritalem corporalémq; creaturam: atque in ornatu harum partium quibus constat vel vniuersa mundi moles, vel vniuersa omnino creatura. Videmus lucem factã diuisámq; à tenebris, videmus firmamentum cœli, siue inter spiritales aquas superiores, & corporales inferiores, primarium corpus mundi, siue* hoc spacium aëris, quia & hoc vocatur cœlum, per quod vagantur volatilia cœli inter aquas, quæ vaporaliter ei superferuntur, & serenis etiam noctibus rorant, & has quæ in terris graues fluitant. Videmus congregatarum aquarum speciem per campos maris, & aridam terram vel nudatam vel formatam, vt esset visibilis & composita, herba

*super

herbarumque atque arborum materiem. Videmus luminaria fulgere desuper, solē sufficere diei, lunam & stellas consolari noctē, atque his omnibus notari & significari tempora. Videmus humidā vsquequaq; naturam piscibus & beluis & alitibus fœcundatam, quòd aëris copulentia, quę volatus auium portat, aquarum exaltatione concrescit. Videmus terrenis animalibus faciē terrę decorari: hominémq; ad imaginem & similitudinem tuam cunctis irrationalibus animantibus ipsa tua imagine ac similitudine, hoc ad rationis & intelligētiæ virtute prępo ni. Et quemadmodum in eius anima aliud est quod consulendo dominatur, aliud quod subditur vt obtemperet: sic viro factam esse etiam corporaliter fœminam, quæ haberet quidem in mente rationalis intelligentiæ parem naturam, sexu tamen corporis ita masculino sexui subiiceretur, quemadmodū subiicitur appetitus actionis ad concipiendam de ratione mentis rectè agendi solertiam. Videmus hæc & singula bona, & omnia bona valde.

Vt omnis creatura laudet Creatorem.

CAP. XXXIII.

LAudent te opera tua vt amemus te, & amemus te vt laudēt te opera tua, quę habent initium & finem ex tempore, ortum & occasum, profectum & defectum, speciem & priuationē. Habent ergo consequentia mane & vesperá partim latenter,

ter, partim euidẽter. De nihilo enim à te, non de te facta sunt, non de te aliqua, non de te tua vel quæ antea fuerit, sed de concreta, id est, simul à te creata materia, q̃a eius informitatẽ sine vlla temporis interpositione formasti. Nam cũ sit aliud cœli & terræ materies, aliud cœli & terrę species, materiem quidẽ de omnino nihilo, mundi autem speciẽ de informi materia, simul tamẽ vtrunq; fecisti, vt materiã forma nulla morę intercapedine sequeretur.

De ordine & vario fructu Christianæ vitæ.

CAP. XXXIIII.

INspeximus etiam propter quorum figurationem ista vel tali ordine fieri, vel tali ordine scribi voluisti, & vidimus quia bona sunt singula, & omnia bona valde, in verbo tuo, in vnico tuo cœlum & terram, caput & corpus ecclesiæ in prædestinatione ante omnia tẽpora, sine mane & vespera. Vbi autem cœpisti prædestinata temporaliter exequi, vt occulta manifestares, & incõposita nostra componeres, quoniam super nos erãt peccata nostra, & in profundum tenebrosum abieramus abs te, & spiritus tuus bonus superferebatur ad subueniendum nobis in tempore oportuno, & iustificasti impios, & distinxisti eos ab iniquis: & solidasti autoritatem libri tui inter superiores, qui tibi docibiles essent, & inferiores qui eis subderentur: & congregasti sociatem infidelium in vnam conspirationem, vt apparerent

pareret ſtudia fidelium, vt tibi opera miſericordiæ parerent, diſtribuentes etiam pauperibus terrenas facultates ad acquirenda cæleſtia:& inde accendiſti quędam luminaria in firmamento, verbum vitæ habentes ſanctos tuos,& ſpiritualibus donis prælata ſublimi autoritate fulgẽtes:& inde ad imbuendas infideles gentes,ſacramenta & miracula viſibilia, vocéſq; verborum ſecundum firmamẽtum libri tui, quibus etiã fideles benedicerentur,ex materia corporali produxiſti:& deinde fidelium animam viuam per affectus ordinatos continentiæ vigore formaſti, atq; inde tibi ſoli mentem ſubditam, & nullius autoritatis humanæ ad imitandum indigentem renouaſti ad imaginem & ſimilitudinem tuam: præſtantíque intellectui rationabilem actionem tanquam viro fœminam ſubdidiſti, omnibúſque tuis miniſteriis ad perficiendos fideles in hac vita neceſſariis, ab eiſdem fidelibus ad vſus temporales fructuoſa in futurum opera præberi voluiſti.Hæc omnia videmus, & bona ſunt valde, quoniam tu ea vides in nobis, qui ſpiritum quo ea videremus,& in eis te amaremus, dediſti nobis.

Optat pacem. CAP. XXXV.

DOmine Deus pacem da nobis,omnia enim præſtitiſti nobis, pacem quietis, pacem ſabbati, pacem ſine veſpera

Omnis

Omnis quippe iſte ordo pulcherrimus rerum valde bonarum modis ſuis peractis tranſiturus eſt, & mane quippe in eis factum eſt & veſpera.

Diem ſeptimum veſpera quare non ſequatur.

CAP. XXXVI.

DIes autem ſeptimus ſine veſpera eſt, nec habet occaſum, quia ſanctificaſti eum ad permanſionem ſempiternam: vt id quod tu poſt opera tua bona valde, quanuis ea quietus feceris, requieuiſti ſeptimo die, hoc præloquatur nobis vox libri tui, quod & nos poſt opera noſtra, ideo bōna valde, quia tu nobis ea donaſti, ſabbato vitæ æternæ requieſcamus in te etiam.

Deus in nobis quando quieſcet.

CAP. XXXVII.

TVnc enim ſic requieſces in nobis, quemadmodū nunc operaris in nobis: & ita erit illa requies tua per nos, quemadmodum ſunt iſta opera tua per nos. Tu autem Domine ſemper operaris & ſemper requieſcis, nec vides ad tempus, nec operaris ad tempus, nec moueris ad tempus, nec quieſcis ad tēpus, & tamen facis & viſiones temporales, & ipſa tempora, & quietem ex tempore.

Aliter Deus aliter homo videt creata.

CAP. XXXVIII.

NOs itaque iſta quæ feciſti videmus, quia ſunt, tu autē quia vides ea ſunt.

quia

Et nos foris videmus quia sunt, & intus, quia bona sunt, tu autem vbi vidisti facta, ibi vidisti facienda. Et nos alio tempore moti sumus ad benefaciẽdum, posteaquàm concepit de spiritu tuo cor nostrum: Priorem autem tempore ad malefaciendum mouebamur deserentes te: tu verò Deus vne bone nunquam cessasti benefacere. Et sunt quædam bona opera nostra ex munere quidem tuo, sed non sempiterna. Post illa nos requieturos in tua grandi sanctificatione speramur. Tu autem bonum nullo indigens bono, semper quietus es, quoniam tua quies tuipse es. Et hoc intelligere quis hominum dabit homini? quis angelus angelo? quis angelus homini? A te petatur, in te quæratur, apud te pulsetur: sic accipietur, sic inuenietur, sic aperietur. Amen.

Mat. 7

FINIS.

INDEX
LOCVPLETISSIMVS,
RERVM, ET VERBORVM,
QVAE IN HIS CONFESSIONIBUS D. *Augustini* *continentur.*

* * *

A

Amor

cathecu

C

Dæmon

D

Epi

Gene

H

I

Inuocare

nullum

Obe-

O

P

T

omnis

20

FINIS.

ERRATA SIC

CORRIGE.

Pag. 9. lign. 4. lege, dabit. 12.6. meæ. 10. mea. 14. 2. faciebam 19. nondum. 15. 20. iniquitatibus. 24. 16. maiore. 37. 31. obtemperare. 38. 11. vituperarer. 41. 22. coniugem. 51. 14. tetrarum. 55. 22. ille. 57. 9. consolatoris. 59. 33. habitantem. 60. 1. mea. 62. 6. sunt. 81. 20. æstuabam. 82. 29. paulatim. 94. 22. errat. 95. 13. Categorias. 108. 4. cibi. 127. 33. comperit. 128. 4. parētalia. 134. 18. audi dos. 138. 6. ille. 145. 23. largitionū. 159. 1. qua. 161. 30. causam. 180 12. iuuenes. 188. 2. eundum. 192. 24. delectabant. 199. 2. tradantur. 207. 19. abrupi. 236. 17. illæ. 239. 26. malam. 263. 27. amo. 275. 14. præteritum 276. 19. mœstitiæ. 281. 26. quæsiuit. 292. 27. iubes. 296. 27. satis. 299. 21. metas. 301. 33. cantandi. 303 13 luminibus. 304. 25. Et 305. 33. concupiscētia. 308. 6. hebesco. 314. 16. φιλαυτία 322. 1. paupéres. 27. defluant. 333. 3. quicquam. 5. omne. 337. 18. esset. 33. centenarij. 338. 30. quod. 346. 9. eos. 352. 14. ea. 353. 4. præteritio. 360. 29. lucem. 367. 21. qui. 368. 33. oro. 380. 33. vicinius. 388. 5. aliquantò. 404. 14. ad. 407. 18. cui. 423. 4. exaltauit. 431. 30. moribus. 445. 32. societatem.